Львівський національний університет
імені Івана Франка
Кафедра інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України

Центр дослідження інтелектуального права

Рада адвокатів Львівської області

ЗБІРНИК
МАТЕРІАЛІВ ДЕВ'ЯТОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО – ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, IT та Інтернет права»

(КОНФЕРЕНЦІЯ ПРИСВЯЧЕНА 10-РІЧЧЮ КАФЕДРИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА)

(м. Львів, 16 травня 2025 року)

Львів – 2025

УДК 347.77 + 347.78
ББК 67.9(4УКР)304.3

Відповідальні за випуск:
проф. Олександра Яворська,
доц. Леонід Тарасенко
доц. Григорій Дорожко

Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права: матеріали Дев'ятої всеукраїнської науково – практичної конференції (Львів, 16 травня 2025 р.). – Львів: Юрид. ф–т Львів. нац. ун–ту ім. І. Франка, 2025. – 336 с.

У матеріалах Збірника представлені результати науково – практичних досліджень науковців провідних вищих навчальних закладів України та практичних працівників з основних проблем права інтелектуальної власності, інформаційного ІТ та Інтернет права.

Видання адресоване науковим співробітникам, викладачам юридичних факультетів та вищих юридичних навчальних закладів, аспірантам, здобувачам, студентам, а також працівникам суду, патентним повіреним, адвокатам, іншим практикуючим юристам та усім небайдужим до осягнення нових знань у сфері інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права.

Матеріали (тези доповідей) подаються у авторській редакції. Упорядники матеріалів не несуть відповідальності за порушення авторами вимог законодавства про авторське право.

© Львівський національний університет імені Івана Франка, 2025.
© Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України, 2025.
© Рада адвокатів Львівської області, 2025

ЗМІСТ

Андрощук Г.О.
ЗНИЩЕННЯ КОНТРАФАКТНИХ ТОВАРІВ:
ЧИ ЗАВЖДИ Є НАЛЕЖНИМ СПОСОБОМ
ЗАХИСТУ ПРАВ ІВ? 10
Батько І.І.
ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКА
ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ 18
Бахарева О.В.
МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА
ПРО ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇКОНКУРЕНЦІЇ 21
Білокур Ю. М., Кметик-Подубінська Х. І.
АВТОРСЬКЕ ПРАВО В МУЗИЧНОМУ МИСТЕЦТВІ:
ОКРЕМІ ЗАКОНОДАВЧІ ТА ПРАКТИЧНІ АКЦЕНТИ..... 26
Боднар І. І., Кметик-Подубінська Х. І.
ПРАВА НА ОБ'ЄКТИ, СТВОРЕНІ
ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ 30
Брошко Т.І.
«КІБЕРСКВОТИНГ: СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ
ТА МЕХАНІЗМИ
ЗАХИСТУ ДОМЕННИХ ІМЕН» 34
Бутнік-Сіверський С.О.
РЕГУЛЮВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС
АВТОРСЬКО-ПРАВОВИХ ПИТАНЬ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ 39
Вальчук І.О.
ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КІНОІНДУСТРІЇ
З ПОЗИЦІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА 44
Васильєва В. В.
ДОТРИМАННЯ СТАНДАРТІВ GDPR ЯК УМОВА
ДІЯЛЬНОСТІ КОМПАНІЙ В ЄС..... 48
Виприцький А.О.
ПРАВОВА ОСНОВА ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИН
В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ 51
Візер А.Є., Лук'яненко І.А.
ГАРМОНІЗАЦІЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ВІДПОВІДНО ДО НОРМ МИТНОГО КОДЕКСУ ЄС
У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ 54
Воробель У.Б.
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ
ПІДПИСІВ У ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ 59
Гаркот А. І.

ЖУРНАЛІСТСЬКЕ САМОРЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ 64
Гринишин Х.М.
ПРАВОВІ БАР'ЄРИ ГАРМОНІЗАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ПРО ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ З ПРАВОМ ЄС..... 69
Гриценюк В. О.
ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВИДИ
МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТВОРІВ..... 72
Гузенко О. П.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАПРЯМКІВ УДОСКОНАЛЕННЯ
ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 75
Гура М.В.
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ
В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ..... 79
Дворовий М.В.
ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО КОНТЕНТУ, ЩО МОЖЕ
ЗАШКОДИТИ ДІТЯМ, НА ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМАХ:
ПІДХОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 82
Дмитренко В. В.
ЩОДО ПРИНАЛЕЖНОСТІ МАЙНОВИХ ПРАВ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СЛУЖБОВІ
ОБ'ЄКТИ ПАТЕНТНОГО ПРАВА 87
Дорошенко О. Ф., Федорова Н., В., Дорожко Г. К.
ЗАХИСТ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК У ЦИФРОВОМУ
СЕРЕДОВИЩІ: ВИКЛИКИ ОНЛАЙН-КОМЕРЦІЇ ТА
ДОМЕННИХ СПОРІВ 90
Дубицька Н.Т.
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРИВАТНОМУ ПРАВІ..... 93
Дюкарєва-Бержаніна К.Ю.
СПІВВІДНОШЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
НА СОРТ РОСЛИН ТА МАЙНОВОГО
ПРАВА НА ЙОГО ПОШИРЕННЯ 95
Еннан Р. Є.
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВА:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ
ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ 99

Єсімов С. С.
ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ 104
Желєв І.
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТОРГОВЕЛЬНИХ
МАРОК: ДОБРЕ ВІДОМІ ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ..... 109
Здирко Є.М.
"АІ АСТ": КЛЮЧОВІ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ НА
ШЛЯХУ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА 113
Зеров К.О.
ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ДИРЕКТИВ ЄС З ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК НОРМ ПРЯМОЇ ДІЇ:
ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ
(НА ПРИКЛАДІ ВИНАГОРОДИ
ЗА РЕПРОГРАФІЧНЕ ВІДТВОРЕННЯ ТВОРІВ) 116
Зубачик Т. Р.
ПРАВОВА ОХОРОНА ІГРОВИХ МЕХАНІК У ВІДЕОІГРАХ 121
Зух-Кіпріянова Ю.О.
ВПЛИВ СЕРТИФІКАТА ДОДАТКОВОЇ ОХОРОНИ
НА ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
У СФЕРІ БІОТЕХНОЛОГІЙ І ФАРМАЦЕВТИКИ 125
Кашинцева О.Ю.
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА
ТОРГІВЕЛЬНОЇ ПОЛІТКИ ДЕРЖАВИ НА
ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ..... 131
Кадала В.В.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ..... 136
Кирилюк А. В. Галупова Л.І.
ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ АВТОРСТВА
ЦИФРОВИХ ТВОРІВ 139
Кірін Р.С., Хоменко В.Л., Пащенко О.А.
ПРИВІД ТА ПІДСТАВИ ВІДКРИТТЯ ЕКСПЕРТНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ В ІР-СПРАВІ 144
Кметик-Подубінська Х. І.
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
У СФЕРІ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ..... 149
Коваленко Т.В.
РОЛЬ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ
СТРАТЕГІЇ БРЕНДУ 151

Кодинець А. О.
ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ ПАТЕНТНИХ ПРАВ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ 155
Кривошеїна І.В.
РОЗПОРЯДЖАННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ
СУБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ
ПРАВ НА ПІДСТАВІ ПУБЛІЧНИХ ЛІЦЕНЗІЙ 161
Кучевська Є. Ю., Кметик-Подубінська Х. І.
РОЛЬ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ЩОДО ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ
ПРАВ У КОНТЕКСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ 165
Ларіонов В.С.
ЛІЦЕНЗІЇ НА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:
КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ
ПРОПРІЄТАРНИХ ТА ВІЛЬНИХ
КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ 168
Ленго Ю.Є.
ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ
НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ В ПОЛЬЩІ 172
Лопатнюк В.А.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАЗ ДАНИХ В УКРАЇНІ ТА ЄС..... 176
Мартинюк О.В.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ПІД ЧАС
ВІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ БЕЗ ЗАЗНАЧЕННЯ
ІМЕНІ АВТОРА І ДЖЕРЕЛА ЗАПОЗИЧЕННЯ 179
Матюшенко М.В.
ЗАСТОСУВАННЯ АЛГОРИТМІВ
КОМП'ЮТЕРНОГО ЗОРУ ДЛЯ
ВИЯВЛЕННЯ ПОРУШЕНЬ АВТОРСЬКИХ ПРАВ:
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ 184
Микієвич Л.М.
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК
ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН
У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СТВОРЕННЯМ
ТА ВИКОРИСТАННЯМ СЛУЖБОВОГО ТВОРУ 188
Мохнюк М.В.
МЕХАНІЗМ УКЛАДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ
ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ 191
Огоновський О.Р.
ФОРМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ПОРУШЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО НЕРОЗГОЛОШЕННЯ..... 193

Омельченко О.П.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ «ЛАНДШАФТУ»
ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА
ТЕХНОЛОГІЮ РЕДАГУВАННЯ ГЕНОМА CRISPR..... 196
Панасюк К.Т.
ПОРУШЕННЯ ПАТЕНТНИХ ПРАВ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ..... 199
Пащенко О. А., Хоменко В. Л.
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ 203
Пилюченко Д.В.
ПОХІДНІ ТВОРИ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ ЄС:
ПРИНЦИПИ, ВИМОГИ, ВІДМІННОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ 207
Пристай Р.А.
ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ
В ПРОДУКТИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬ
БАГАТОФАКТОРНУ АВТЕНТИФІКАЦІЮ ВІДПОВІДНО
ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС..... 213
Рапіта О.В.
ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ ПРАВ НА ВИНАХІД,
КОРИСНУ МОДЕЛЬ..... 217
Романько А.І.
ПРАВО ЗАМОВНИКА ВНОСИТИ ЗМІНИ ДО ТВОРУ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА,
СТВОРЕНОГО ЗА ЗАМОВЛЕННЯМ..... 220
Ромашко А.С., Дорожко Г.К., Кравець Л.В.
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ, СТАНДАРТИ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА РИЗИКИ..... 223
Рубець К.В. , Струк І.О., Калініченко М.М.
ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ, ПАРОДІЯ ТА NFT: НОВІ
ВИКЛИКИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У США 226
Самагальська Ю.Я.
ПРАВОВИЙ СТАТУС БЛОГЕРА ВІДПОВІДНО ДО
ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО МЕДІА» 231
Саутіна Д.
ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ
ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА 233
Сіщук Л. В.
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ
УПРАВЛІННЯ КОМПАНІЄЮ 236

Скібяк О.С.
НЕПРАВОМІРНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПОЗНАЧЕНЬ
ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ 244
Смирнова Т.С.
СПІЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ МЕДІА І
ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ: ПЕРСПЕКТИВИ І ПРОБЛЕМИ 248
Сніжко А.
ЛІЦЕНЗІЙНІ УГОДИ ТА ЇХ ВИДИ 251
Сорокіна Л. В., Дорожко Г. К., Яворська Г. О.
ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ – ЗАПОРУКА
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ 256
Стефанишин Н.М.
ПРАВОВИЙ РЕЖИМ СЛУЖБОВОГО ТВОРУ 261
Старовіт О.М.
ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРІВ НА ВИКОНАННЯ НАУКОВО-
ДОСЛІДНИХ ТА ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ ТА
ТЕХНОЛОГІЧНИХ РОБІТ 264
Старченко О.О.
ВПЛИВ РІШЕНЬ СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА ЕВОЛЮЦІЮ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА..... 269
Субота С. І.
ДІДЖИТАЛ – ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТАВСЕСВІТ
В СУДОЧИНСТВІ 272
Суха Ю. О.
ПРАВО НА ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ
ТОВАРИСТВА: ГАРАНТІЇ ТА СПОСОБИ ЗАХИСТУ 275
Суханов М.О.
ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В
ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ 280
Тарасенко Л.Л.
ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ
ВЛАСНІСТЬ: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ
ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ. 282
Тарасенко Х.Ю.
ВИЗНАННЯ ПРАВ НА ВИНАХОДИ, КОРИСНІ МОДЕЛІ
НЕДІЙСНИМИ: ОКРЕМІ ЗАУВАГИ..... 286
Троцька В. М.
ТЛУМАЧЕННЯ ПИТАНЬ ПРО ПЕРЕХІД ДО РОБОТОДАВЦЯ
МАЙНОВИХ ПРАВ НА СЛУЖБОВЕ ВИКОНАННЯ:
РІШЕННЯ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 289

Фірман Д.І.
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ЗАБУТТЯ 293
Фокін С.І.
АНАЛІЗ ДОКТРИНАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ 296
Харитонова О.І., Харитонов Є.
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КАТЕГОРІЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ДО ПРОБЛЕМИ ПИТАННЯ 299
Хитрук В.В.
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ СТВОРЕННЯ ТВОРІВ АРХІТЕКТУРИ 303
Цукан С.В.
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ОБОРОТУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ 309
Чебурова А. М.
ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В МЕДИЦИНІ 312
Чомахашвілі О.
ПОЄДНАННЯ ЕТИКИ ТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ТЕХНОЛОГІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ 315
Шевчук О.Т.
ВИПЛАТА ДИВІДЕНДІВ УЧАСНИКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА ШЛЯХОМ ПЕРЕДАЧІ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ 316
Шпуганич І. І.
ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ОБ'ЄКТИ, СТВОРЕНІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРОХОДЖЕННЯМ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ 321
Яворська О. С.
ЯКІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ЗАПОРУКА ЙОГО ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ 325
Яроцький В.Л., Філонова Ю. М.
ДОГОВОРИ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ НА ЛОКАЛЬНИХ РЕСУРСАХ (ON-PREMISE SOFTWARE LICENSE AGREEMENTS): ЗМІСТ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НА ПРАКТИЦІ 331

АНДРОЩУК Г.О.,
головний науковий співробітник
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
НАПрН України, канд. екон. наук, доцент

ЗНИЩЕННЯ КОНТРАФАКТНИХ ТОВАРІВ: ЧИ ЗАВЖДИ Є НАЛЕЖНИМ СПОСОБОМ ЗАХИСТУ ПРАВ ІВ?

Європейська Обсерваторія з питань порушень прав інтелектуальної власності(ІВ) нещодавно опублікувала нове дослідження «Зберігання та знищення вилучених контрафактних товарів в ЄС» (Storage and destruction of seizedcounterfeit goods in the EU). [1] Проблеми, пов'язані зі зберіганням і знищенням контрафактної продукції, конфіскованої в ЄС, є постійною темою, яку піднімають під час мережевих дискусій Обсерваторії як правовласники, так і правоохоронні органи. Тому це дослідження було включено до робочої програми Обсерваторії. Результати дослідження надають інформацію та описують проблеми, пов'язані зі зберіганням та знищенням вилучених контрафактних товарів, з акцентом на витратах, які несуть власники прав ІВ. В дослідженні також коротко описано різні методи, що використовуються для знищення конфіскованих контрафактних товарів, аналізуються витрати на зберігання та знищення, що здійснюються відповідно до двох правових механізмів: митної процедури, заснованої на Регламенті (ЄС) № 608/2013, та процедур, які здійснюються поліцією відповідно до національного законодавства. Систематизована інформація, надана компетентними органами держав-членів ЄС та окремими власниками прав, у поєднанні з даними про затримання, наданими Генеральним директоратом Європейської Комісії з питань оподаткування та митного союзу (DG TAXUD). Митні служби 15 країн-членів ЄС надали дані щодо витрат на зберігання та знищення. Поліцейські органи окремих країн поділилися інформацією щодо своїх процедур. Деякі правовласники також зробили свій внесок у звіт, поділившись інформацією про витрати, які вони понесли під час поліцейських проваджень.

При цьому автори звіту розробили спеціальну методологію оцінки витрат та дійшли до таких основних висновків. На основі даних, пов'язаних з митними процедурами, і згідно з методологією, що базується на обсязі знищених товарів трьох категорій (спортивне взуття, одяг, парфумерія та косметика) протягом 2018-2021 років, встановлено, що **загальна вартість знищення, яку стягнули із правовласників митниці за 4-річний період становить 1,85 млн євро. Це в середньому 463 000 євро на рік**. [1]

А тапер задамось питанням: невже розумно знищувати спортивне взуття, одяг, парфумерію та косметику? Наскільки економічно

обгрунтованими є такі рішення? А може краще здійснити дебрендинг, а товар спрямувати на гуманітарні цілі?

У звіті зазначено, що відсутність складських приміщень у деяких випадках і коливання цін на зберігання залежно від місця розташування та типів продуктів, які будуть зберігатися, можуть стати перешкодою для захисту прав ІВ. Знищення товарів має здійснюватися відповідно до глобального підходу до управління відходами, що може призвести до проблем, пов'язаних із витратами для знищення контрафактних товарів. Підсумовуючи результати дослідження Обсерваторія підкреслила, що воно стосувалось проблем, пов'язаних зі знищенням товарів і впливом на навколишнє середовище. [1]Замість того, щоб надати всебічний аналіз доцільності знищення контрафактних товарів, у звіті дається вичерпний перелік методів їх знищення. Отож, звіт спрямований на підвищення обізнаності щодо цього питання та поглиблення поточних дискусій на рівні ЄС.

Позиція Суду ЄС. Боротьба з порушеннями прав ІВ досить часто набуває форм знищення контрафактної продукції відомих брендів. Однак може статися так, що оригінальні товари будуть розміщені на ринку, але таким чином на який власники цих брендів не погодяться. На думку Суду ЄС, законодавство ЄС це дозволяє. У своєму рішенні, винесеному 13 жовтня 2022 р., Суд ЄС відповів на сумніви Верховного суду Польщі, який передав питання щодо винесення попереднього рішення у цій справі. Про що була суперечка? Суперечка в польських судах стосувалася Perfumesco.pl - компанії, яка продавала парфуми Hugo Boss через інтернет. [2] Продажі в Польщі включали, зокрема, тестери, а також продукти, призначені для продажу за межами Європи (або, точніше, Європейської економічної зони(ЄЕЗ), яка включає, окрім ЄС, також, наприклад, Швейцарію та Норвегію). В обох випадках компанія Procter & Gamble, власник бренду Hugo Boss, не допустила такого продажу. Саме тому справу було розглянуто польськими судами.

Окружний суд у Варшаві, задовольнивши позов, зобов'язав Perfumesco.pl знищити всю парфумерну продукцію, що має товарний знак Hugo Boss, зокрема, тестери, які не були розміщені на ринку в ЄЕЗ власником або за його згодою. Апеляційна скарга була залишена Perfumesco.pl без задоволення. Розглядаючи касаційну скаргу, Верховний суд зазначив, що згідно з буквальним тлумаченням ст. 286 Закону Польщі «Про промислову власність», знищенню підлягають лише незаконно вироблені чи марковані товари. Проте, Верховний суд запросив у Суду ЄС попереднє рішення про те, чи сумісне таке регулювання із ст. 10 Директиви 2004/48/ЄС (про захист прав промислової власності шляхом знищення товарів чи вилучення їх з ринку). Він поцікавився, чи можна в результаті знищити товари, які не є контрафактом.

Суд заявив, що Директиву слід тлумачити широко. Він нагадав, що відповідно до ст. 2(1) Закону він застосовується до всіх порушень прав ІВ, зазначених у законодавстві Співтовариства та національному законодавстві. Отож, він заявив, що ст.10 Директиви застосовується до товарів, які були визнані такими, що порушують права ІВ. Судді зазначили, що положення національного законодавства не може тлумачитися таким чином, щоб забороняти знищення товарів із законним товарним знаком, хай і незаконно розміщених на ринку. Таким чином, він давав дозвіл на знищення товарів, які не були контрафактом, а розміщені на ринку без згоди власника товарного знака. Досі у доктрині переважала думка, що її слід тлумачити вузько, тобто. лише до контрафактних товарів. Суд ЄС підтвердив, що європейське законодавство дозволяє трактувати це положення ширше.

Правозастосовна практика в Україні. Саакашвілі й велосипеди. Дехто з вас пам'ятає історію про М. Саакашвілі й велосипеди. Нагадаємо її суть. Наприкінці березня 2016 р. в Одеському порту було конфісковано партію незаконно ввезених з Китаю велосипедів. Приморський районний суд Одеси санкціонував знищення 11,4 тис. велосипедів. ТОВ «Базука» «віддало на зберігання» 11 395 штук контрабандних велосипедів на суму 17 130 000 гривень, вилучених в ході обшуків контейнерів. Згідно листа ТОВ «Базука» від 23.05.2016 № 10 вартість послуг зі зберігання вилученого вантажу велосипедів (за період з 24.03.2016 р. по 23.05.2016 р.) складає 45 000 грн. По накатаній схемі через певний час фірма заявляє про неможливість подальшого зберігання нею товара. Велосипеди планували начебто «знищити». Але подальшим планам не судилося збутися. Втрутився голова Одеської ОДА М. Саакашвілі, який заявив, що утилізувати двоколісні велосипеди в країні, де тисячі родин не можуть дозволити їх купити своїм дітям, було б варварством і почав шукати шляхів передачі контрафакту дітям. Він взяв на складі один з велосипедів, щоб перевірити якість і безпеку цих транспортних засобів. М. Саакашвілі заявив, що знайде законну підставу і вони будуть передані дітям із соціально незахищених сімей. Було подано відповідне клопотання з боку прокуратури. Саакашвілі виконав свою обіцянку – 2 липня частина партії (500 контрабандних велосипедів) була передана дітям учасників АТО та з соціально незахищених сімей. За декілька тижнів ще 2 тисячі дітей мали отримати велосипеди, а решту ще доведеться відстоювати в Апеляційному суді. [3]

Знищення контрафактного товару як спосіб судового захисту прав ІВ. Позиція Верховного Суду. Про знищення контрафактного товару як спосіб судового захисту прав ІВ йдеться у справі № 916/3470/19, рішення по якій прийняла колегія суддів Господарського суду ВС 12 січня 2021 р. [4] Суть справи: компанія звернулася з позовом до Товариства про заборону використовувати позначення, вилучення з цивільного обороту та знищення товару. Позов обґрунтовано порушенням Товариством прав компанії на

знаки для товарів і послуг, оскільки відповідач через Одеську митницю ДФС здійснив спробу ввезення з Китаю великої партії товарів (у кількості 100536 шт),- балончиків з аерозольними препаратами «AD -50» (спрей-мастило), на яких нанесені позначення, що містять у своєму складі словесні та зображувальні елементи, які схожі настільки, що їх можна сплутати з добре відомими в Україні торговельними марками відносно WD-40 Меньюфекторінг Компані, для товарів 02 класу МКТП: препарати-запобіжники корозії металів, протиіржавники (суміші для захисту від іржавіння), протикорозійні препарати, протикорозійні оливи, протитьмянінники (препарати, що запобігають тьмянінню), захисні препарати для металів; 04 класу МКТП: мастильні та просочувальні оливи. Позначення «AD-50» протиставляється WD-40. (WD-40 - скорочення від «витиснення води — сорокова спроба», тобто англ. Water Displacement — 40th Attempt). Склад WD-40 є комерційною таємницею.

Продукт не був запатентований щоб забезпечити захист від розкриття його складу. Місцевий та апеляційний суди повністю задовольнили позовні вимоги. Водночас суд апеляційної інстанції зазначив про необхідність застосування саме такого способу відновлення порушеного права, як знищення виготовленого товару, оскільки товар містить позначення, характерне лише для продукції, що виробляється Компанією, знищення позначення як окремого елемента продукції видається сумнівним, оскільки останнє поєднане із продукцією таким способом, що унеможливлює його відокремлення без повного пошкодження товару. (Хоча, як видно з матеріалів справи, відповідач подав до справи докази набуття ним наклейок на спірний товар, що, на його думку, дозволяє видозмінити товар у такий спосіб, що не порушуватиме прав ІВ позивача). ВС погодився із судовими рішеннями попередніх інстанцій і вказав, що суди у розгляді цієї справи встановили факти порушення прав і законних інтересів позивача (Компанії) у зв'язку з виготовленням та спробою ввезення (імпорту) в Україну Товариством зазначеного в цій постанові товару.

Вибір способу судового захисту прав ІВ, включаючи вилучення та знищення товарів і матеріалів, уведених у цивільний оборот з порушенням права ІВ, здійснюється особою, якій належить право ІВ. Водночас перевірка відповідності цього способу допущеному порушенню і меті здійснення судового розгляду є обов'язком суду, який має приймати рішення зі справи в межах заявлених позовних вимог та з урахуванням фактичних обставин конкретної справи, беручи до уваги як можливість у той чи інший спосіб захистити порушене право, так і необхідність подальшого виконання ухваленого судом рішення. Суди попередніх інстанцій правильно зазначили, що згадана позовна вимога (щодо вилучення з цивільного обороту та знищення контрафактного товару) є правомірною, оскільки ґрунтується на приписі п. 3 ч. 2 ст. 432 ЦК України. Законно, але не розумно.

Адже можна було б не знищувати балончики з аерозольними мастилами, а передати конфісковану продукцію - запобіжники корозії металів на потреби ЗСУ. До того ж збитки правовласнику не нанесено.

Знищення контрафактнихтоварів торгової марки Apple. Київська митниця 03.08. 2022 р. повідомила про знищення контрафактних товарів торгової марки Apple: навушників, блоків живлення, перехідників та інших аксесуарів. Ці товари були імпортовані в Україну з порушенням прав ІВ компанії Apple. Спільно з представником правовласника компанії Apple **було знищено 10 партійконтрафактних товарів загальною кількістю 2,5 тис. одиниць.** [5]

Більшість з цих товарів ввозилися в Україну невеличкими партіями поштовими каналами та в міжнародних експрес-відправленнях. Відповідно до процедури, підроблені контрафактні товари були спалені у спеціальній печі, продемонстровано відповідне відео. Знищення контрафактної продукції викликало обурення громадян. В коментарях до повідомлення Київської митниці ставились слушні питання, навіщо було спалювати нові речі, якщо їх можна було передати пенсіонерам, дітям в дитячих будинках, малозабезпеченим сім'ям, переселенцям чи на потреби ЗСУ? Київська митниця пояснила ситуацію, зазначивши, що контрафактна продукція – це підробка під товари, вона виготовлена з порушенням прав ІВ. Відповідно до ст.17 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» в Україні забороняється експорт та імпорт товарів, що здійснюються з порушенням прав ІВ. Додатково наголошується, що рішення про знищення чи не знищення контрафактної продукції приймає лише правовласник, у цьому випадку – компанія Apple. Таке рішення не залежить від митниці. Митниця лише здійснює контроль за дотриманням законодавства у сфері захисту прав ІВ. Це, ніби то, відповідає світовій практиці. Тому, згідно законодавства, митниця не може продати, передати чи роздати таку продукцію. До того ж підроблена продукція може бути небезпечною. Водночас, експерти зазначали, що компанія Apple не могла дати дозвіл на знищення своєї продукції в печі, оскільки турбуються про репутацію в частині збереження довкілля. Утилізація має проходити тільки за екостандартами.

Чи дійсно знищення контрафактного товару – це світова практика? Ось що говориться в Регламенті Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 608/2013 від 12 червня 2013 р. щодо забезпечення митними органами дотримання прав ІВ: Регламент надає митним органам можливість дозволяти переміщення товарів, які підлягають знищенню, під митним наглядом між різними пунктами в межах митної території Союзу. Окрім того, митні органи можуть вирішити випустити такі товари у вільний обіг з метою їх подальшого перероблення або утилізації за межами комерційних каналів, у тому числі в цілях підвищення рівня обізнаності, проведення підготовки та навчання. [6]

Використання контрафактної продукції в гуманітарних цілях. Про вирішення цієї проблеми у світовій практиці йдеться у статті «Утилізація контрафактної продукції: небачені раніше проблеми» (Disposing of counterfeitgoods: unseen challenges), опублікованій в журналі BOIB. [7] Наведемо її деякі фрагменти: Пожертвування. Ще один винахідливий та екологічно безпечний метод утилізації передбачає пожертвування товарів, які порушують права ІВ, органам соціального забезпечення. Після консультацій з правовласниками митні органи Китаю, Філіппін та Великобританії часто постачають благодійним організаціям товари, які порушують права ІВ. У Великій Британії, наприклад, одяг та взуття, що порушує права ІВ, зібрані зареєстрованою благодійною організацією «His Church», дебрендуються, змінюються, перемарковуються брендом благодійної організації «HIS» та використовуються в гуманітарних цілях. *Такий підхід здійснений лише у разі, якщо буде вжито заходів для забезпечення того, щоб відповідні товари не були неякісними, дефектними або небезпечними.*

Тільки після ретельного тестування на відповідність стандартам охорони праці та техніки безпеки контрафактні товари передаються у дар організаціям соціального забезпечення. Крім того, відповідно до Угоди ТРІПС необхідно вжити заходів щодо захисту прав власників ІВ, зокрема, щодо недопущення заподіяння шкоди їх репутації та запобігання повернення на ринок товарів, що порушують права ІВ. Недостатньо просто видалити товарний знак, який незаконно прикріплений до продукту. У всьому світі приймаються різні креативні рішення. У Республіці Корея, наприклад, митні органи запрошували добровольців переробляти контрафактні кросівки, прикрашаючи малюнками. Перероблене взуття потім було передано в дар дитячим будинкам. Мінімальні міжнародні вимоги щодо утилізації товарів, що порушують права ІВ, викладено у ст. 46 Угоди ТРІПС, адміністративним управлінням якої займається Світова організація торгівлі. У ній сказано, що товари, які порушують права ІВ, повинні «ліквідуватися за межами каналів торгівлі таким чином, щоб уникнути будь-яких збитків, завданих правовласнику, або, якщо це не суперечить існуючим конституційним вимогам, знищуватись». При цьому береться до уваги необхідність співставлення між серйозністю правопорушення і засобами судового захисту та інтересами третіх осіб. Далі в ній йдеться, що «просте видалення незаконно закріпленого товарного знака не може бути достатнім, за винятком виняткових випадків, для дозволу випуску товарів у канали торгівлі».

Співмірність захисту і порушення у сфері ІВ. Зазначимо, що у вартість товарів, що виготовлені з порушенням прав ІВ, закладена вартість людської праці на їх створення, електроенергії та природних ресурсів, витрачених у процесі виробництва. У своїй публікації «Співмірність

захисту і порушення у сфері інтелектуальної власності» д.ю.н., професор Яворська О.С. задається питанням: наскільки співмірним до порушення є факт знищення як самого товару, так і знарядь, матеріалів, що використовувалися? В одній із судових справ, де предметом розгляду були факти порушення прав на корисну модель – спосіб упаковки ковбасних виробів, суд постановив рішення – відкликати з торгової мережі усю контрафактну ковбасу та знищити її! Невідома доля ковбаси, зазначає авторка, але наскільки раціональними, економічно обгрунтованими є такі рішення? Однозначно, що факти порушень прав ІВ мають отримувати адекватну оцінку, пропорційний та справедливий захист, застосування дієвих засобів впливу на порушника.[8,с.227]

В різних Директивах ЄС державам-членам рекомендовано застосовувати різні заходи проти порушника, включно зі знищенням контрафактних товарів. Наприклад, Директивою ЄС і Ради ЄС 2016/943 від 8 червня 2016 р. про захист конфіденційних ноу-хау і ділової інформації (комерційної таємниці) від незаконного придбання, використання і розкриття встановлено, що Державам-членам слід забезпечити, щоб у тих випадках, коли суд встановить, що мало місце незаконне придбання, використання або розкриття комерційної таємниці, суд на прохання заявника міг прийняти один або декілька з таких заходів проти порушника, зокрема: знищення контрафактних товарів або, у відповідних випадках, їх виведення з ринку за умови, що таке рішення не перешкоджає захисту відповідної комерційної таємниці; знищення всього або частини будь-якого документа, об'єкта, матеріалу, речовини або електронного файлу, що містить комерційну таємницю або, у відповідних випадках, доставку заявнику всіх або частини цих документів, предметів, матеріалів, речовин або електронних документів. Разом з тим, Держави-члени можуть передбачити, що при винесенні рішення про виведення з ринку товарів судові органи *можуть на прохання власника комерційної таємниці зобов'язати доставити товари власнику або благодійним організаціям.* [8,с.227]

Застосовуючи таку санкцію за порушення прав ІВ як вилучення та знищення товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права ІВ, матеріалів, знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення таких товарів, видається, що покарання зазнає не тільки безпосередній порушник прав, а й наймані працівники, зайняті у процесі виробництва таких товарів, намарне витрачаються природні ресурси на його виготовлення тощо. Тому знищення товару як і матеріалів, знарядь для його виготовлення певною мірою порушують співмірність правопорушення і санкції за його вчинення. Логічнішим було б вважає О.С Яворська, вилучення таких товарів з обороту з наступним їх переданням сиротинцям, дитячим будинкам, будинкам для людей похилого віку,

категоріям соціально незахищених людей тощо. Відповідно, вилучення товару та його безоплатне передання суб'єктам, що потребують соціальної і економічної підтримки, позбавляє економічного зиску виробника, що допустив виробництво з порушенням інтелектуальних прав та виконує ще й важливу функцію соціально-економічного характеру. Виплата разової грошової суми на користь суб'єкта, чиї права порушені виконуватиме і каральну функцію. [8, с.228-229]

Адже відповідна міжнародна нормативна база та світова практика її застосування існує. Хто хоче – шукає можливості, хто не хоче – шукає причини. Якби кожен користувався цією мудрістю Сократа, без остраху брав на себе відповідальність, приймав рішення і діяв, а не сидів склавши руки, і чекав, що хтось вирішить його проблеми.

Список використаних джерел:

1.Storage and destruction of seized.URL: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/2023_Storage_and_destruction/2023_Storage_and_destruction_of_seized_counterfeit_goods_in_the_EU_FullR_en.pdf

2.TSUE: Nie tylko podróbki luksusowych towarów wolno niszczyć.URLhttps://www.prawo.pl/biznes/niszczenie-nie-tylko-podrobionych-towarow-wyrok-tsue,517802.html

3.Джентельмени удачі на Одеській митниці.URL: https://rosinka.com.ua/obzor-pressi/603948-dzentelmeni-udaci-na-odeskii-mitnici.html

4.ВС роз'яснив, коли знищення контрафактного товару є належним способом захисту прав інтелектуальної власності. URL:https://jurliga.ligazakon.net/news/201071_vs-rozyasniv-koli-znishchennya-kontrafaktnogo-tovaru--nalezhnim-sposobom-zakhistu-prav-ntelektualno-vlasnost

5.Вадим Карпусь Київська митниця: знищення 10 партій контрафактних товарів торгової марки Apple відбулось за рішенням правовласника.URL: https://itc.ua/ua/novini/kiyivska-mitnitsya-znishhennya-10-partij-kontrafaktnih-tovariv-torgovoyi-marki-apple-vidbulos-za-rishennyam-pravovlasnika/

6.Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 608/2013 від 12 червня 2013 року щодо забезпечення митними органами дотримання прав інтелектуальної власності та про скасування Регламенту Ради (ЄС) № 1383/2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_021-13#Text

7.Judith Soentgen Disposing of counterfeit goods: unseen challenges. URL:https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2012/06/article_0007.html

8.Яворська О.С. Співмірність захисту і порушення у сфері інтелектуальної власності // Актуальні проблеми інтелектуального,

інформаційного, ІТ та Інтернет права: матеріали Восьмої всеукраїнської науково – практичної конференції (Львів, 15 травня 2024 р.). – Львів: Юрид. ф–т Львів. нац. ун–ту ім. І. Франка, 2024. – 235 с. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/Zbirnyk_8_Lviv_IPconference.pdf

Батько І.І.
здобувачка кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права, юридичний факультет,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКА ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Угода про асоціацію між Україною та ЄС стала основним актом для початку реформування системи охорони інтелектуальної власності, яке уже десятиліття як було на часі. Національне законодавство з питань охорони промислових зразків зазнало змін в 2020 році: Закон України викладено в новій редакції, яка змістовно відображає положення Директиви та Регламенту.

Так, у світлі наближення стандартів правової охорони інтелектуальної власності в Україні до європейського рівня, особливої уваги заслуговує новий підхід законодавця до поняття промислового зразка та значення його суттєвих ознак.

Зауважимо, що відповідно до ст. 2 Типового Закону ВОІВ про охорону промислових зразків «промисловий зразок» – це «будь-яка комбінація ліній або кольорів, або будь-яка об'ємна форма, незалежно від того, чи пов'язана вона з лініями або кольорами, за умови, що така комбінація або форма надає продуктові промислового або ремісничого виробництва особливого зовнішнього вигляду та може служити моделлю для виробництва такого продукту».

Як вбачається із цього визначення, ВОІВ робить акцент на особливостях прояву зовнішнього вигляду виробу: формі, кольорі, лініях, які надають виробу особливого зовнішнього вигляду. Закономірно, що ця особливість повинна відрізняти такий об'єкт від інших об'єктів такого ж виду. Окрім цього, Типовий Закон ВОІВ вводить таку ознаку як можливість відповідного промислового зразка, який втілений у виробі, слугувати зразком (моделлю) для виробництва відповідного продукту: чи то промислового, чи ремісничого.

У Директиві 98/71/ЄС закріплено таке визначення дизайну (власне такий термін використовує Директива для позначення промислових зразків): «дизайн – це зовнішній вигляд в цілому чи частини виробу, зумовлений певними особливостями, зокрема, лініями, контурами, кольорами, формами, текстурами та (або) матеріалами самого виробу та (або) його орнаментації». А згідно із ст. 3(а) Регламенту «промисловий зразок» означає вигляд усього виробу або його частини, який обумовлений особливостями, зокрема, ліній, контурів, кольорів, форми, текстури та (або) матеріалу виробу та (або) його оздоблення.

З змістовного аналізу цих норм можна дійти висновку, що промисловий зразок (дизайн) – це, по-перше, зовнішній вигляд виробу чи його частини, яка залишається достатньо видимою при його сприйнятті ззовні. По-друге, цей зовнішній вигляд зумовлений особливостями ліній, контурів, кольором, формою чи текстурою та (або) матеріалами виробу та (або) його орнаментації (оздоблення).

Попри те, що патентні системи іноземних країн в основних своїх рисах дуже схожі й мають тенденцію до зближення, окремі положення національних патентних законів різняться та підпорядковані інтересам і принципам власної економіки.

Раніше промисловий зразок визначався як результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання. Тепер це визначення розширене до поняття «результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання». Фактично, до змістовного наповнення цієї норми додано таку ознаку діяльності людини, яка має своїм наслідком створення промислового зразка, як її інтелектуальний характер.

Отже, із запропонованого законодавцем визначення, можна виділити дві основоположні ознаки промислового зразка як об'єкта правової охорони: 1) він є результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини; 2) це результат у галузі художнього конструювання.

До липня 2020 р. законодавець також наголошував на призначенні промислового зразка – задоволення естетичних (естетика – це наука про красу, прекрасне) та ергономічних (зручність використання, у першу чергу, щодо форми виробу) потреб. Зараз ці критерії не застосовуються до промислового зразка, оскільки вони не є визначальними для надання правової охорони промисловому зразку. Такий підхід, своєю чергою, також продиктований необхідністю приведення стандартів охорони промислових зразків у відповідність до вимог Директиви та Регламенту.

Слід також наголосити на тому, що законодавець відмовився він наділення промислових зразків такою обов'язковою ознакою, як можливість відтворення виробу промисловим способом.

Зокрема, така відмова продиктована чіткою вказівкою, закріпленою в Директиві, що виріб (в якому втілюється промисловий зразок) – це будь-який предмет промислового чи кустарного виробництва.

Відтак, неважливим є спосіб відтворення такого виробу: він може відтворюватися і шляхом промислового, і шляхом кустарного виробництва.

Необхідним є забезпечення можливості такого відтворення, аби цей об'єкт існував не в єдиному екземплярі, а його можна буро реально «розмножити» у низку таких же об'єктів із забезпеченням збереження тотожності зовнішнього вигляду. Отже, ще однією умовою виробництва є забезпечення збереження стабільності форми виробу при його неодноразовому відтворенні. Йдеться про збереження того зовнішнього вигляду, якому надається правова охорона. Він повинен бути єдиним і незмінним.

Вважаємо такий підхід цілком закономірним, адже значний пласт виробів, які можуть отримати правову охорону як промисловий зразок, промисловим способом не виготовляються. Відтепер промислові зразки відносяться просто до виробів, без такого означення як «промисловий».

На сьогодні, на відміну від минулої редакції Закону, де обсяг правової охорони визначався сукупністю суттєвих ознак, вказаних в описі промислового зразка, обсяг правової охорони визначається зображенням промислового зразка, внесеного до Реєстру. Також обсяг правової охорони промислового зразка включає будь-який інший промисловий зразок, що не справляє на інформованого

Власне кажучи, такий підхід законодавця є цілком виправданим та більш адаптованим до реалій практики застосування законодавства з питань охорони промислових зразків.

На практиці траплялися випадки, коли ознаки, наведені в описі промислового зразка як суттєві, погано розрізняються або взагалі можуть бути відсутні на зображенні промислового зразка. Йдеться також про випадки, коли перелік суттєвих ознак промислового зразка, який був наведений в описі промислового зразка, не давав можливості ідентифікувати ознаки, перелічені в описі промислового зразка з візуальними ознаками, наявними в наданому заявником зображенні промислового зразка.

Бахарева О.В.
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
НАПрН України, молодший науковий співробітник, аспірантка

МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇКОНКУРЕНЦІЇ

Історичною батьківщиною виникнення поняття «недобросовіснаконкуренція» вважають Францію (1850 р.). Поняття недобросовісної конкуренції вперше було закріплено у ст. 10-bis Паризької конвенції з охорони промислової власності (1900 р.) (далі – Паризька конвенція). На базі норм Паризької конвенції були розроблені деякі загальні міжнародні принципи та засади боротьби із недобросовісною конкуренцією, а багато економічно розвинених країн світу отримали можливість вдосконалювати та розвивати відповідну ідеологію, відповідні норми, які є найбільш сприятливими для кожної окремо взятої країни з урахуванням правової системи.

Появу феномену недобросовісної конкуренції у сучасному вигляді відносять до кінця XVIII – початку XIX століття. Поступово повна свобода стала невигідною державі, оскільки окремі виробники почали застосовувати жорсткі або недозволені прийоми конкурентної боротьби. Постала необхідність у правовому врегулюванні методів і засобів ведення конкуренції з тим, щоб підтримувати необхідну структуру ринку. Так, у певний історичний період розвитку виникло право захисту від недобросовісної конкуренції [1, с.103].

Конкуренція завжди була однією з головних умов господарської діяльності. Загалом конкуренція позитивно впливає на економіку держави та на самих суб'єктів господарської діяльності. Завдяки конкуренції підвищується якість товарів та послуг, створюються товари з використанням нових технологій тощо. Проте суб'єктам господарювання інколи вигідніше скористатись діловою репутацією конкурента, ніж напрацьовувати власну, чи випустити свій товар, водночас скопіювавши відому торгову марку. Такі правопорушення належать до сфери недобросовісної конкуренції. Сама ж недобросовісна конкуренція негативно впливає на економіку держави. Суб'єктам господарювання необхідні чіткі гарантії та механізми, що спрямовані на підтримання справедливих та рівних для всіх учасників ринку умов господарської діяльності та конкуренції. Вищезазначені правила встановлює держава шляхом видання нормативно-правових актів у відповідній сфері або самі суб'єкти господарювання певними діями можуть створити звичаї ділового обороту.

З кожним роком в Україні стає більше порушень щодо об'єктів інтелектуальної власності у сфері захисту від недобросовісної конкуренції [2].

Слід зазначити, що Україна має спеціальний Закон «Про захист від недобросовісної конкуренції» (надалі – Закон), відповідно до ст. 1 якого недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. При цьому, торговими та іншими чесними звичаями, відповідно до ст. 7 Цивільного кодексу України вважаються правила поведінки, які не встановлені актами цивільного законодавства, але є усталеними у певній сфері цивільних відносин. Звичай може бути зафіксований у відповідному документі або має характер правових аксіом. Наприклад, у сфері господарського обороту, звичаї, що суперечить договору або актам цивільного законодавства, у господарських відносинах не застосовуються [3].

При цьому, у кожній країні законодавство про захист від недобросовісної конкуренції розвивалося по-різному. В роботі Деревянко Б.В. (Щодо тенденцій формування законодавства про захист від недобросовісної конкуренції) [1] виділяють 4 напрями формування законодавства про захист від недобросовісної конкуренції:

1. Країни, в яких переслідування недобросовісної конкуренції проводиться на основі загальних положень цивільного права про делікти(Франція, Італія, Нідерланди);

2. Країни, в яких захист від недобросовісної конкуренції здійснюється на основі як загальних норм цивільного права, так і норм спеціального – господарського чи торгового законодавства (Велика Британія, Ірландія, Бельгія);

3. Країни, в яких було прийнято спеціальне (господарське чи торгове) законодавство, що регламентує захист від недобросовісної конкуренції(Німеччина, Австрія, Швейцарія, Іспанія);

4. Країни, в яких норми про боротьбу з неправомірним використанням ділової репутації і з недобросовісною конкуренцією складають частину антимонопольного законодавства, оскільки сама нечесна конкуренція розглядається як один із елементів монопольної практики (США, Японія, Канада) [1].

Водночас, на нашу думку, більш повний аналіз правового регулювання захисту від недобросовісної конкуренції дається в роботі Андрощука Г.О. та Шкляра С.В. (Конкурентне право: захист від недобросовісної конкуренції [4]. З врахуванням системного аналізу законодавства з питань недобросовісної конкуренції [4,с.415], країни, що забезпечують правовий захист від недобросовісної конкуренції, можна умовно розділити на три групи (моделі) в залежності від того, які правові норми лежать в основі

їхнього конкурентного права. До першої групи належать країни, що прийняли спеціальне законодавство в даній галузі (Австрія, ФРН, Швейцарія, Канада, Японія, Румунія, Польща, Азербайджан, Іспанія, Китай, Україна). Друга група включає країни, у яких немає спеціальних законів, а припинення недобросовісної конкуренції забезпечується загальними нормами права (Австралія, Великобританія, Ірландія, Італія, Нідерланди, США, Франція). Третя група країн, це такі, в яких захист від недобросовісної конкуренції здійснюється окремими нормами антимонопольного закону (Болгарія, Словаччина, Чехія, Литва, Казахстан, Молдова, Узбекистан).

Досвід законотворчості промислово розвинених країн у цій сфері свідчить про різні моделі правового регулювання припинення недобросовісної конкуренції і монополістичної діяльності. Коротко зупинимось на законодавстві деяких країн.

Концепція закону про недобросовісну конкуренцію вперше виникла у **Франції** (1850 р.) не дивлячись на те, що тоді не існувало конкретних заборон щодо нечесного підприємництва. Французькі суди на основі загальних положень французького законодавства про відшкодування збитку в разі здійснення протиправних дій зуміли створити всеосяжну і ефективну систему захисту від недобросовісної конкуренції, основою якої було загальне положення, яке містилося у статті 1382 ***Цивільного кодексу*** Франції (Кодексу Наполеона). Щодо захисту конкурентів, то принципи, вироблені під час судових засідань на основі статті 1382 Цивільного кодексу Франції, у цій країні й надалі залишаються основною підставою для задоволення позову про недобросовісну конкуренцію. У 1905 році було введено в дію закон про боротьбу з шахрайством, який стосувався захисту товарів для споживачів. З того часу він доповнювався багатьма законами і указами, включно з так званим «LoiRover»(1973 р.), який забороняє недобросовісну рекламу, та Законом про інформування споживачів (редакції 1978 і 1980 рр. [4, с.34].

За основу було взято загальне право та право справедливості, при цьому ***окремий правовий режим захисту*** від недобросовісної конкуренції ***не створювався***. Такий підхід вказує на небажання вводити в дію загальні правила, які принесуть суб'єктивність у вирішення, що «справедливо», а що ні. У 1824 році в практику було введено Положення цивільного права про комерційну діяльність під чужим іменем, яке вважається достатнім засобом захисту для конкурентів. Отже, судовий захист конкурентів у відповідності до норм цивільного права продовжує обмежуватися окремими випадками у відповідності з принципами цивільного права, які некодифіковані. Зокрема, «мається на увазі захист проти комерції під чужим іменем, позови у справах про шкідливе фальшування або зловживання довірою». Водночас, у 1862 році були запроваджені положення стосовно захисту споживачів від дій, що

вводять в оману, які з часом були доповнені низкою окремих законів про захист споживачів, а саме: Закон про торгівлю (1968 р.), Закон про добросовісну торгівлю (1973 р.), Закони про недоброякісні товари і послуги (1971 та 1975 рр), Закон про захист споживачів (1987 р). У 1988 році, на виконання директиви ЄС 1984 року, було введено в дію Положення про контроль за недостовірною рекламою. Крім того, загальне визнання і схвалення отримали ряд статутів саморегулювання рекламної діяльності [4, с.35].

У **Німеччині** ситуація розвивалася дещо іншим шляхом. «Оскільки суди відмовлялися поширювати положення цивільного законодавства чи Цивільного кодексу на нечесне підприємництво, то з'явилася необхідність запровадити ***окремий закон*** стосовно цього питання. Так з'явився Закон про недобросовісну конкуренцію 1909 року. Закон і дотепер залишається основою для стримування проявів недобросовісної конкуренції. Закон Німеччини про недобросовісну конкуренцію містить два загальні положення про нечесну та обманну комерційну практику. У Законі йдеться «майже виключно про скарги індивідуальної сторони, а також він надає споживачам та підприємницьким організаціям право подавати позов до конкурентів». Німецькими судами розроблена комплексна система стримування проявів нечесного підприємництва. Мета цієї системи – захист як конкурентів так і споживачів, і громадськості в цілому. [4, с. 34].

Законодавство **США** про недобросовісну конкуренцію схоже з моделлю Великої Британії. Воно розвивалося на основі судових рішень, зокрема на основі положень загального права про комерцію під чужим іменем. США не ***немає всеохоплюючого законодавства*** у рамках загального права про недобросовісну конкуренцію. «Однак певні можливості судового рішення у справах про хибні твердження щодо власної продукції у внутрішній торгівлі були передбачені після 1946 року положенням про захист товарного знака у статті 42(а) Закону про товарний знак (Закон Ленхема). У 1988 році дія цього положення була поширена на розповсюдження хибних і недостовірних відомостей про товари або послуги іншої сторони». У 1914 році створюється Федеральна комісія у справах торгівлі (ФКТ). Вона наділена широкими повноваженнями переслідувати прояви недобросовісної та облудної практики як у внутрішній торгівлі, так і, тих галузях, що чинять вплив на таку торгівлю. При цьому, закони про недобросовісну діяльність у підприємництві, які були введені у дію у всіх штатах США у другій половині XX століття, які передбачають юридичне право зацікавленої сторони на подання позову, обмежені статтею 5(а) Закону про ФКТ, яка не дає конкурентам та споживачам, що зазнали шкоди, права подавати позов [4,с.35].

В **Україні** законодавчі основи обмеження монополізму та захисту добросовісної конкуренції були закладені прийняттям у лютому 1992 р. Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» (надалі – Закон про недопущення НК) та в листопаді 1993 р. Закону України «Про Антимонопольний комітет України». У статті 7 Закону Про недопущення НК, вперше закріплені Положення щодо захисту від недобросовісної конкуренції. Ця стаття охоплювала основні випадки недобросовісної ринкової поведінки та вміщувала одночасно імперативні норми щодо контролю за рекламною діяльністю суб'єктів господарювання.

Зазначена норма була напрацьована завдяки юридичній практиці країн з ринковою економікою. 7 червня 1996 р. було прийнято ***Закон*** України ***«Про захист від недобросовісної конкуренції»***, який набув чинності з 1 січня 1997 року. Стаття 1 Закону (як вже було зазначено) визначає загальне поняття недобросовісної конкуренції як будь-яких дій у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. Визначення недобросовісної конкуренції як правопорушення (генеральний делікт) повністю відповідає положенням статті10 bis Паризької конвенції і підтверджує, що міжнародний правовий акт є частиною українського національного законодавства. В Україні відносини, пов'язані із захистом від недобросовісної конкуренції, регулюють Закони України «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист економічної конкуренції», «Про рекламу», «Про захист прав споживачів» та інші законодавчі акти.
Ця законодавча база є солідним доробком у правовій системі. Актуальним є також питання щодо правильного застосування господарськими судами й органами Антимонопольного комітету України зазначених норм законодавства, набуття ними позитивного досвіду в розв'язанні конфліктних ситуацій між суб'єктами господарювання на товарних ринках [5].

У підсумку можемо зробити висновок, що Україна у своєму розвитку та становленні законодавства про захист від недобросовісної конкуренції вибрала **першу модель** формування законодавчого регулювання, прийнявши спеціальний закон «Про захист від недобросовісної конкуренції», який визначає правові засади захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції та спрямований на встановлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції при здійсненні господарської діяльності в умовах ринкових відносин.

Список використаних джерел:

1. Деревянко Б.В. Щодо тенденцій формування законодавства про захист від недобросовісної конкуренції. Право і суспільство. 2014. № 3. С. 103–109. https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/354/Derevyanko__2014.pdf?sequence=1.

2. Кронда О.Ю., Правова природа недобросовісної конкуренції в інтелектуальній власності. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/31082/1/правова%20природа%20недоБросовісноЇ%20конкуренціЇ.pdf.

3. Поняття і ознаки недобросовісної конкуренції. Мего-Інфо-Юридичний портал №1. URL: http://mego.info/матеріал/3-поняття-і-ознаки-недобросовісної-конкуренції.

4.Андрощук Г.О., Шкляр С.В. Конкурентне право: захист віднедобросовісної конкуренції. Київ. Юстініан. 2012. URL: https://books.google.com.ua/books?id=GJv1BQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false.

5. Андрощук, Г. О. (2024). Законодавство України про захист від недобросовісної конкуренції: становлення, розвиток, проблеми регулювання. *Часопис Київського університету права*, (2), 103-112. URL:https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/93/115

Білокур Ю. М.
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Кметик-Подубінська Х. І.
Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права, к.ю.н., доцент

АВТОРСЬКЕ ПРАВО В МУЗИЧНОМУ МИСТЕЦТВІ: ОКРЕМІ ЗАКОНОДАВЧІ ТА ПРАКТИЧНІ АКЦЕНТИ

У сучасному світі, де музика є не лише мистецтвом, а й комерційним продуктом, питання авторського права набуває особливої актуальності. В епоху цифрових технологій, стримінгу, онлайн-контенту та соціальних мереж музика стала доступною для широкої аудиторії, але водночас вразливою до порушення прав її творців.

Авторське право в Україні, як і в більшості розвинутих країн, є основою для захисту інтелектуальної власності музикантів, композиторів, текстописців, а також виконавців та продюсерів.

Тому для розуміння авторського права в музичному мистецтві варто виокремити деякі акценти у його регулюванні.

Поняття авторського права в музиці. Закон України «Про авторське право і суміжні права» не містить окремої норми про авторське право в музичному мистецтві. Але в низці положень згадано його змістовні категорії, що свідчить про поширення авторського права та суміжних прав на сферу музичного мистецтва. Це прослідковується в частині визначення термінів «виконавець» (музикант, диригент музичних і музично-драматичних творів, людина, яка співає, грає на музичному інструменті, танцює, інтерпретує, будь-яким іншим способом виконує музичні твори), «виконання» (музичних творів), «музичний кліп» (як втілення візуальної інтерпретації музичного твору); в частині виокремлення об'єктів авторського права (музичні твори з текстом і без тексту, музично-драматичні твори, музично-світлові шоу); щодо суб'єктів аудіовізуального твору (автор спеціально створеного для аудіовізуального твору музичного твору); щодо випадків вільного використання творів (публічне виконання музичних творів за певних умов, використання правомірно оприлюднених музичних творів для створення на їх основі, наприклад, попурі); в частині права слідування (щодо оригіналу музичного твору) [8].

Згаданий закон визначає, що авторське право становлять особисті немайнові права автора і майнові права суб'єктів авторського права, а також закріплює конкретні особисті немайнові права автора та майнові права інтелектуальної власності на твір [8].

У музичному мистецтві це означає, що автор музичного твору має право вказувати своє ім'я як автора, забороняти спотворення композиції, а також дозволяти або забороняти її використання іншими особами - від концертного виконання до завантаження в мережі Інтернет.

Міжнародні акти у сфері музики. Україна є учасницею Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (1886) та Всесвітньої конвенції про авторське право (1952).

Бернська конвенція визначає, що вираз «літературні та художні твори» охоплює всі продукти в літературній, науковій і художній галузях, незалежно від способу чи форми їх вираження, зокрема музичні композиції з текстом або без нього [1]. Всесвітня конвенція про авторське право гарантує, що опубліковані твори громадян будь-якої Держави-учасниці та твори, вперше опубліковані в цій Державі, користуються в кожній іншій Державі-учасниці таким самим захистом, який ця інша Держава надає творам своїх громадян [5].

Крім того, авторське право в музичному мистецтві є предметом регулювання низки Директив, як наприклад, Директива 2014/26/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року про колективне управління авторськими і суміжними правами та мультитериторіальне

ліцензування прав на музичні твори з метою онлайн-використання на внутрішньому ринку [6].

Суб'єкти авторського права та суміжних прав у музиці. До суб'єктів авторського права у музиці відносяться: композитори, які створюють мелодію; поети, які пишуть тексти пісень; аранжувальники, які адаптують музику; правонаступники, що отримали права за договором чи спадкуванням тощо.Суб'єктами суміжних прав є виконавці (співаки, інструменталісти), виробники фонограм (лейбли) та організації мовлення. Всі вони відповідно до законодавства мають право на винагороду за використання їхніх творчих продуктів [8].

Співавторство та розподіл прав. Музика часто створюється у співавторстві. Наприклад, один автор пише текст, другий - мелодію, третій - робить аранжування. Якщо інше не передбачено договором, права належать усім співавторам у рівних частках [8]. Наприклад, у випадку пісні «Stefania» гурту Kalush Orchestra, яку створено у співавторстві учасниками колективу, майнові права належать кільком авторам, а виконання умов розподілу роялті координується через музичні платформи та колективне управління.

Кавери, попурі, пародії. Навіть якщо кавер створено «з повагою» для публічного виконання чи публікації в YouTube, потрібний дозвіл на використання оригінального твору. Попурі і пародії підпадають під випадки вільного використання творів без дозволу суб'єктів авторського права і безоплатно, але із зазначенням імені автора і джерела запозичення [8].

Управління авторськими правами. Музиканти можуть управляти правами самостійно, через представників або організації колективного управління (ОКУ). В Україні діють УААСП, ОКУАСП, Music Rights Ukraine тощо. Вони ліцензують музику для ТБ, кафе, концертів, стримінгів і розподіляють роялті[7].

Спірні практичні кейси у сфері захисту прав на музичні твори.

1. Katy Perry проти Flame (2014-2022). У 2014 році християнський репер Flame (справжнє ім'я Маркус Грей) подав позов проти Кеті Перрі, стверджуючи, що її хіт «Dark Horse» (2013) порушує авторські права на його пісню «Joyful Noise» (2008). У 2019 році журі визнало Перрі та її команду винними в порушенні авторських прав і присудило виплату компенсації в розмірі 2,78 мільйона доларів. Однак у 2020 році федеральний суддя скасував це рішення, вказавши, що спірний музичний фрагмент (остинато) складається з елементів, які не підлягають охороні авторським правом. У 2022 році апеляційний суд підтвердив це рішення, остаточно закривши справу на користь Перрі [4].

2. Ed Sheeran проти спадкоємців Еда Таунсенда (2016-2023). У 2016 році спадкоємці Еда Таунсенда, співавтора пісні Марвіна Гея «Let's Get It

On» (1973), подали позов проти Еда Ширана, стверджуючи, що його пісня «Thinking Out Loud» (2014) копіює гармонійну структуру та ритм оригінального твору. У травні 2023 року журі в Нью-Йорку одноголосно визнало, що Ширан не порушив авторських прав, оскільки спільні елементи обох пісень є загальновживаними музичними «будівельними блоками», які не підлягають захисту [3].

3. Ed Sheeran проти Structured Asset Sales (2018-2024). У 2018 році компанія Structured Asset Sales (SAS), яка володіє частиною прав на «Let's Get It On», подала окремий позов проти Еда Ширана, його лейблу Warner Music та видавця Sony Music Publishing, вимагаючи 100 мільйонів доларів компенсації. У 2023 році суддя відхилив позов, зазначивши, що спірна гармонійна прогресія та ритм є настільки поширеними, що не можуть бути об'єктом авторського права. У листопаді 2024 року апеляційний суд підтвердив це рішення, остаточно закривши справу на користь Ширана [2].

Авторське право є наріжним каменем у забезпеченні законних інтересів творців у сфері музичного мистецтва. У час, коли цифрові платформи створюють нові можливості для поширення та монетизації музики, паралельно зростає і ризик її нелегального використання. Охорона авторських прав - це не обмеження доступу до музики, а запорука того, що кожен автор, виконавець чи правовласник отримає справедливу винагороду за свою працю.

Позитивним знаком є збільшення кількості судових рішень на користь митців, що свідчить про формування правової свідомості як у середовищі виконавців, так і в суспільстві загалом. Проте викликів усе ще багато: це і складнощі з доказуванням фактів порушення, і відсутність належного контролю у сфері онлайн-контенту, і низький рівень правової обізнаності серед молодих музикантів.

Сучасна система охорони авторських прав потребує вдосконалення, зокрема, у частині цифрової ідентифікації творів, автоматичного моніторингу використання музики в мережі, розширення повноважень ОКУ та спрощення процедури врегулювання конфліктів. Важливим напрямом є також запровадження освітніх програм, які навчатимуть молодих виконавців і продюсерів основам правового захисту їхньої творчості.

Таким чином, авторське право в музиці є не лише юридичним інструментом, а й важливою культурною гарантією, що дозволяє мистецтву розвиватися в умовах поваги, відповідальності та законності.

Список використаних джерел:

1. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. WIPO. URL: https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne

2. Ed Sheeran VS Structured Asset Sales. URL: https://www.reuters.com/legal/ed-sheeran-beats-copyright-appeal-over-thinking-out-loud-2024-11-01/?utm_source

3. Ed Sheeran VS Ed Townsend. URL: https://ew.com/music/ed-sheeran-wins-copyright-infringement-lawsuit-marvin-gaye/

4. Katy Perry VS Flame. URL: https://www.theguardian.com/music/2022/mar/11/katy-perry-wins-dark-horse-copyright-appeal?utm_source

5. Universal Copyright Convention. URL: https://en.unesco.org/about-us/legal-affairs/universal-copyright-convention

6. Директива 2014/26/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року про колективне управління авторськими і суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори з метою онлайн-використання на внутрішньому ринку. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-14#Text

7. Реєстр ОКУ. Міністерство економіки України. URL:https://me.gov.ua/view/3cd02caa-1096-4d8d-943e-b51e4ed89e61

8. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

Боднар І. І.
Львівський національний університет імені Івана Франка,

Кметик-Подубінська Х. І.
Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права, к.ю.н., доцент

ПРАВА НА ОБ'ЄКТИ, СТВОРЕНІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Штучний інтелект сьогодні не просто автоматизує процеси – він стає рушійною силою трансформації творчості та культурного виробництва. Завдяки застосуванню алгоритмів машинного навчання та генеративних технологій, штучний інтелект дозволяє створювати унікальний контент, який раніше міг бути виключно результатом людської діяльності.

Особливість технологій штучного інтелекту полягає у здатності аналізувати величезні обсяги даних, виявляти закономірності та інтегрувати різнопланову інформацію для створення абсолютно нових концепцій.

Сучасний розвиток технологій штучного інтелекту суттєво переосмислює традиційні засади авторського права. В одній із проаналізованих статей було виділено три можливі підходи до визначення авторства для творів, створених за допомогою алгоритмів штучного інтелекту [8]:

1) автор – розробник штучного інтелекту (у цьому випадку авторство може належати особі або групі людей, які розробили алгоритми та програми штучного інтелекту, що використовуються для створення творів);

2) автор – користувач штучного інтелекту (іноді особа, яка використовує штучний інтелект, може бути визнана автором твору, який був згенерований штучним інтелектом, особливо якщо вона надала важливі вхідні дані, параметри або інструкції для генерації твору);

3) автор – безпосередньо штучний інтелект (у деяких контекстах розглядається можливість визнання штучного інтелекту як автора твору, якщо він має достатньо високий рівень самостійності і творчості у генерації контенту).

За українським законодавством авторське право охоплює результати творчої діяльності, які мають ознаки оригінальності. Твором визнається оригінальне інтелектуальне творіння автора (співавторів) у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, виражене в об'єктивній формі [5].

Саме поняття «штучний інтелект» для українського законодавства вважається відносно новим, що створює певні проблеми з чітким правовим визначенням та регулюванням цього поняття [3, 4, 8].

Тим не менше, сьогодні правове регулювання використання штучного інтелекту в Україні в загальних рисах забезпечується Законом України «Про авторське право та суміжні права».

Відповідно до ч. 1 ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою, є об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта. Твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою [5].

Положення ст. 33 підкреслюють, що об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, не відповідають типовим критеріям оригінальності, оскільки вони не є результатом людської творчої діяльності.

Проте закон встановлює, що за відсутності традиційної оригінальності такі об'єкти можуть отримати спеціальний правовий статус sui generis, що дає можливість їх охороняти з метою забезпечення комерційних прав власників або ліцензіатів комп'ютерної програми [3, 5, 8].

Згідно з українським законодавством, штучний інтелект не може бути автором та набувати авторських прав на створені об'єкти, оскільки для отримання авторських прав необхідна творча активність фізичної особи та оригінальність твору. Водночас ці неоригінальні об'єкти, створені штучним інтелектом, підпадають під захист правом особливого роду, а їхні власники можуть ліцензувати, передавати та захищати це право [3, 8].

У законодавстві ЄС чинною є Директива Європейського парламенту та Ради про авторське право та суміжні права на Єдиному цифровому ринку, стаття 4 якої містить положення про можливість «відтворення та вилучення правомірно доступних творів та інших об'єктів з метою інтелектуального аналізу текстів і даних» [2], а на території США діє доктрина добросовісного використання [1], що регулює питання законності використання творів, що захищені авторським правом [4].

Загалом європейське і українське законодавство активно працює над покращенням правового регулювання штучного інтелекту. Проте дослідниками зазначається, що жодне законодавство будь-якої країни світу поки що не готове до регулювання продуктів нейромереж. Так само неможливо самостійно і на сто відсотків переконатися, що твір був згенерований без порушення авторського права [6].

На практиці виникають численні суперечності, пов'язані з тим, чи варто надавати творам, створеним за допомогою штучного інтелекту, статус «об'єкта авторського права», а відповідно – визнавати автора у традиційному сенсі цього слова. Окремі дослідники розглядають ситуацію як виклик, що потребує чіткої правової кваліфікації та визначення механізмів захисту прав творців, у тому числі і через договірні зобов'язання. Водночас іншими науковцями підкреслюється, що відсутність людського творчого внеску у процес генерації тексту або образу веде до переформулювання поняття «авторство» [3, 8].

Хоча в сучасних договірних відносинах ключовим питанням залишається визначення суб'єкта, що володіє майновими правами на твори, створені за допомогою штучного інтелекту, все ж у більшості випадків законодавці та практики визначають, що авторство та права можуть належати власникам цих алгоритмів, розробникам програмного забезпечення або власникам систем штучного інтелекту [7, 8].

Таким чином, штучний інтелект відкриває безліч нових горизонтів для творчості, водночас кидаючи виклик традиційним юридичним поняттям, зокрема питанням авторства, прав інтелектуальної власності та відповідальності.

Зміни у законодавстві у відповідь на виклики, пов'язані з цифровізацією творчого процесу, можуть стати каталізатором для подальших інноваційних рішень в галузі права, а також дозволять створити ефективну систему, яка б стимулювала розвиток технологій, не порушуючи прав та інтересів усіх учасників творчого процесу.

Список використаних джерел:

1. Copyright Law of the United States (Title 17). URL: https://www.copyright.gov/title17/92chap1.html#107

2. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L0790&from=EN#d1e1084-92-1

3. Вальчук Д. В. Авторське право штучного інтелекту: проблеми та шляхи вирішення. Modern Scientific Journal (Сучасний науковий журнал). 2024. Випуск № 3 (1) URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/2056038

4. Петрів О. Штучний інтелект та авторське право. Центр демократії та верховенства права. 2023. URL: https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-avtorske-pravo/

5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T222811

6. Свирид Т. Авторське право та ШІ: хто власник і як захистити творчість. URL: https://chytomo.com/avtorske-pravo-ta-shi-khto-vlasnyk-i-iak-zakhystyty-tvorchist/

7. Фоміна Н. Чи можуть твори, створені за допомогою ШІ, розраховувати на авторське право. Юридична газета. № 11-12. 2023. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/chi-mozhut-tvori-stvoreni-za-dopomogoyu-shi-rozrahovuvati-na-avtorske-pravo.html

8. Харебава Т. Авторські права на об'єкт, створений штучним інтелектом. 2024. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/225383_avtorsk-prava-na-obkt-stvoreniy-shtuchnim-ntelektom

Брошко Т.І.
Львівський національний університет ім. І. Франка

КІБЕРСКВОТИНГ: СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ДОМЕННИХ ІМЕН

Швидкі темпи розвитку суспільства та цифровізації зумовили серед іншого перехід бізнесу в мережу Інтернет, тому пріоритетним для підприємців виникає питання ідентифікації в Інтернеті. Для цього вони створюють власні вебсайти, за допомогою яких клієнти отримують інформацію, яка сприяє їм у виборі товару чи послуги, що своєю чергою поширило новий спосіб недобросовісної конкуренції - кіберсквотинг. Кіберсквотинг полягає в тому, що особа, яка не є власником торгівельної марки реєструє її як доменне ім'я в Інтернеті з різною метою (отримання прибутку, завдати шкоди бізнесу та інші).

Одним із основних елементів вебсайту є його – доменне ім'я. Визначення закріплене Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»(далі – Закон), де зазначено, що доменне ім'я – це ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті [1]. Слід зазначити, що доменні імена – це словесні позначення, тому вони можуть бути ідентичними чи схожими до ступеню змішування з такими об'єктами прав інтелектуальної власності, як торговельні марки, окремі об'єкти авторського права, фірмові (комерційні) найменування тощо [2, с. 92]

І як раз з цими доменними іменами пов'язаний кіберсквотинг, серед основних їх видів слід виділити:

Зберігання доменних імен, полягає у тому, що кіберсквотери відстежують доменні імена, термін дії яких ось-ось закінчиться, і реєструють їх для продажу попереднім власникам або конкурентам. Яскравим прикладом є справа«PANAVISION INTERNATIONAL v. TOEPPEN», суть справи: Panavision подала позов до суду висуваючи претензії, що дії Топена розмивають її торговельну марку. Суд виніс рішення на користь Panavision. Топен також реєстрував аналогічні доменні імена й інших компаній та вимагав від них гроші, продаючи ці доменні імена законним власникам торговельних марок [3].

Кіберсквотинг з помилками друку (тайпсквотинг) полягає у реєстрації доменного ім'я, які зазвичай є версіями популярних брендів з орфографічними помилками.

З метою захопити трафік від користувачів, які неправильно вводять URL-адреси, потенційно наражаючи їх на ризик фішингу або шкідливого програмного забезпечення. Прикладом може слугувати реєстрація доменного імені «google.ua» українським ТОВ «ГОУ ОГЛЕ», що стало

предметом доменного спору між американською Google Inc і українським ТОВ. Українська компанія зареєструвала торгові марки «Google» і «Go Ogle» та оформила під одну з них реєстрацію відповідного доменного імені «google.ua». Користувачі мережі, заходячи на сайт «google.ua», перенаправлялись на сторонній сайт знайомств. На думку Google Inc, таке використання доменного імені та торгової марки вводило в оману споживачів щодо особи, яка надає послуги з пошуку та розміщення інформації. Вищий господарський суд України прийняв постанову по справі № 12/25, якою зобов'язав ТОВ «ГОУ ОГЛЕ» припинити використання найменування Google в доменному імені google.ua. Надалі домен був переданий корпорації Google Inc і тепер перебуває в її власності [4].

Іменний кіберсквотинг полягає в реєстрації імен знаменитих осіб, як доменних імен без їхнього дозволу. Прикладом є справа «Nicole Kidman v. JohnZuccarini». Суть справи: Ніколь Кідман подала до ВОІВ на вебсайт під назвою «nicholelidman.com» - домен, який використовував альтернативне написання їїімені. Домен був зареєстрований особою, яка намагалася видати сайт за справжню Ніколь Кідман. ВОІВ було вирішено, що домен використовується недобросовісно і має бути переданий у власність Ніколь Кідман [5].

Також виокремлюють: Брендовий – пов'язаний із реєстрацією доменних тотожних чи схожих до відомих торговельних марок, чи комерційних найменувань; Галузевий – пов'язаний із реєстрацією доменних імен за назвою видів діяльності, товарів чи послуг; Географічний – пов'язаний із реєстрацією доменних імен тотожних назвам міст, сіл, географічних районів. Прикладом є справа «eBay Inc і українським підприємцем Андрієм Стасюком» суть справи: У 2012 році eBay Inc подали позов до суду з вимогою припинити використання доменних імен «eBay.com.ua» і «eBay.co.ua.». У своєму рішенні суд ухвалив, що українець не має право використовувати фірмове найменування eBay, в тому числі і в мережі інтернет [6].

Отже, коротко схарактеризувавши види кіберсквотингу перейдемо до способів захисту від нього. Способи захисту пропонував би розмежувати на дії щодо запобігання кіберсквотингу та дії вже безпосередньо при порушенні ваших прав.

Попередньо хотілося б наголосити, що Закон передбачає виключне право власника свідоцтва України на торговельну марку забороняти іншим особам незаконно використовувати без його згоди зареєстровану торговельну марку (ч. 5 ст. 16).

При цьому Законом передбачено такий вид використання торговельної марки, як її використання в мережі Інтернет (ч. 4 ст. 16) [1].

Тобто зазначене виключне право також поширюється на можливість заборони незаконного використання торговельної марки в доменному імені.

Почнемо з першої групи дії щодо запобігання кіберсквотингу серед яких: 1) рання подача заявки на торгівельні марки; 2) зареєструвати кілька доменів, тобто реєстрація не тільки основного домену, а і всіх подібних доменних імен, з орфографічними помилками та різних частин доменів, таких як .com, .net, та інші; 3) моніторинг доменів, які реєструються; 4) не забувати поновлювати свій домен; 5) мати юриста з питань інтелектуальної власності. Здебільшого кожна велика компанія здійснює такі дії. Однак, яскравим прикладом використання таких способів є The Coca-Cola Company, яка контролює та реєструє домени, які є варіантами її бренду, щоб уникнути кіберсквотерив. Прикладом є справа «COCA COLA COMPANY LLC v. PURDY 10» суть справи: Позов спільно подали Coca-Cola Company, McDonald's Corporation та PepsiCo, Inc., щоб заборонити Purdy привласнювати доменні імена, які містять їхні торговельні марки та знаки обслуговування та є схожими на них. Суд ухвалив заборону Purdy реєструвати або використовувати певні доменні імена та наказав передавати їх власникам [7].

Перейдемо до групи, яка полягає вже безпосередньо порушенні прав:

Переговори чи вимоги про припинення порушення прав, оскільки інодізвичайний юридичний тиск призводить до розв'язання питання без втручання суду. Такий підхід може бути економічно ефективним і сприяти швидкому виконанню вимог. Прикладом є справа «Microsoft проти MikeRoweSoft» суть справи: 17-річний Майк Роу подумав, що було б цікаво додати слово «soft» до кінця свого імені, щоб створити сайт «mikerowesoft.com.», після довгих суперечок між підлітком та Microsoft, що набрало великого розголосу серед преси, вони дійшли до позасудової згоди, внаслідок чого Microsoft взяла під контроль домен, а Майк отримав від Microsoft оплату всіх витрати, понесені ним, перенаправлення трафіку на новий сайт. Також підписку на товари Microsoft, навчання для отримання сертифікації Microsoft та Xbox з добіркою ігор [8].

Наступним є купівля домену у кіберсквотера, здавалося б, що такий спосіб тільки сприяє поширенню таких дій кіберсквотерів, однак в цьому є плюси для особи чиї права були порушенні, такі, як швидке вирішення, заощадження ресурсів та грошей. Яскравим прикладом є кейс придбання домену «Tesla.com», компанія Ілона Маска працювала під доменним ім'ям «TeslaMotors.com» до 2016 року. Компанія Ілона Маска вирішила, що їм буде краще купити домен, а ніж вести судову справу і заплатила приблизно 11 мільйонів доларів [9].

Процедура до UDRP (Єдина Політика Розв'язання Доменних Спорів), які розглядаються в НОІВ, що є набагато швидшим і дешевшим способом, ніж судовий розгляд. Спори за процедурою UDRP розглядаються, якщо позивач довів наявність кожного з таких трьох елементів: 1) доменне ім'я ідентичне або оманливо подібне до знака для товарів та послуг, на який

позивач має права; 2) відповідач не має законних прав або законних інтересів стосовно доменного імені; 3) доменне ім'я зареєстроване або використовується недобросовісно [10].Прикладом є справа «Xiaomi Inc проти українського підприємцем Широковим і американською «Конкорд Трейд Інк» та Madonna Ciccone, p/k/a Madonna v. DanParisi and "Madonna.com", які для захисту свої прав звернулися до ВОІВ [11].

І звичайно звернення до суду, який має певні свої особливості: 1) Вибір юрисдикції, оскільки право на використання доменного імені є універсальним, тому і не перебуває в межах конкретної юрисдикції. Міжнародна практика по різному вирішує це питання. Наприклад, апеляційний суд Онтаріо у справі Tucows.Com Co. v. Lojas Renner S.A., 2011 ONCA 5484 під час визначення місця розміщення доменного імені застосував територіальну юрисдикцію за місцем перебування реєстратора. Суди Європейського Союзу визначають юрисдикцію, в тому числі Інтернет-спорів, за нормами Брюссельської Конвенції де зазначено, що вибір юрисдикції здійснюється за місцезнаходженням відповідача [12]. Проте для визначення юрисдикції у спорах, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, суди допускають можливість відходу від загального правила та застосування норми, за якою юрисдикція визначається за місцем вчинення дії, що призвела або може призвести до спричинення шкоди [13]. 2) Встановлення належного відповідача, оскільки для припининеня незаконого використання словесного позначення в доменному імені позов має бути пред'явлено до реєстранта, з огляду на те, що саме він указує ім'я домена під час подання заявки на реєстрацію. Щодо отримати чи вилучення домена, зареєстрований із порушенням прав позивача, то ця вимога має бути адресована реєстратору, оскільки всі зміни щодо статусу доменного імені може здійснювати виключно реєстратор доменного імені. Таким чином, у таких спорах, відповідачів буде два: реєстрант і реєстратор доменного імені[14]. 3) Збирання належної доказової бази.

Підбиваючи підсумок, на підставі комплексного аналізу вищезазначених положень можна дійти висновку, що є різні види кіберсквотингу та різні варіанти захисту прав на доменне ім'я, кожен з яких має свої особливості та переваги, а тому при виборі одного з них необхідно, враховувати усі суттєві обставини.

Список використаних джерел:

1. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII.

2. Петрів М.В. Доменне ім'я як засіб індивідуалізації в цифровому середовищі. Часопис цивілістики. 2019. № 33. С. 92–96.

3. PANAVISION INTERNATIONAL v. TOEPPEN (1998) URL: https://caselaw.findlaw.com/court/us-9th-circuit/1286135.html (дата звернення 12.05.2025).

4. Постанова ВГС України від 23 червня 2019 року у справі № 12/25 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/4032434 (дата звернення 12.05.2025).

5. Nicole Kidman v. John Zuccarini, d/b/a Cupcake Party Case No. D2000-1415URL: https://www.wipo.int/amc/en/domains/decisions/html/2000/d2000-1415.html (дата звернення 12.05.2025).

6. Рішення Солом'янський районний суд міста Києва від 03 жовтня 2012 рокуу справі №2- 1770/12 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/26976201(дата звернення 12.05.2025).

7. COCA COLA COMPANY LLC v. PURDY 10 (2004) URL:https://caselaw.findlaw.com/court/us-8th-circuit/1104583.html (дата звернення 12.05.2025).

8. MikeRoweSoft settles for an Xbox URL: https://www.cnet.com/tech/tech-industry/mikerowesoft-settles-for-an-xbox/ (дата звернення 12.05.2025).

9. Case Study: Why Musk Acquired Tesla.com for $11 Million URL:https://jamesnames.com/2021/08/case-study-why-musk-acquired-tesla-com-for-11-million/ (дата звернення 12.05.2025).

10. UA-DRP. URL: https://wiki.drs.ua/UA-DRP (дата звернення 12.05.2025).

11. Madonna Ciccone, p/k/a Madonna v. Dan Parisi and "Madonna.com" Case No. D2000-0847 URL:https://www.wipo.int/amc/en/domains/decisions/html/2000/d2000-0847.html(дата звернення 12.05.2025).

12. ДОМЕННІ СПОРИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ЧЕРЕЗ ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ: МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

13. Горбань О. Юрисдикція судів при розгляді інтернет-спорів. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/ yurisdikciya-sudiv-pri-rozglyadi-internetsporiv.html (дата звернення 12.05.2025).

14. Васильєва Д. ТМ та її клони в доменному імені – як захиститися. ЮРИСТ & ЗАКОН. 2020. №24. URL: https://www.integrites.com/uk/publications/yak-zaxistiti-torgovelnu-marku-v-borotbi-z-sajtami-klonami/(дата звернення 12.05.2025).

Бутнік-Сіверський С.О.
Старший науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності
НАПрН України, кандидат юридичних наук, патентний повірений

РЕГУЛЮВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС АВТОРСЬКО-ПРАВОВИХ ПИТАНЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Технології штучного інтелекту досить стрімко розвиваються в сучасних умовах та дедалі більше починають використовуватися в різних сферах діяльності, насамперед, в креативній індустрії. А там де є творчість, виникають питання авторського-правової охорони, зокрема: чи можуть бути твори, згенеровані штучним інтелектом, об'єктом авторського права; хто є в цьому разі первинним суб'єктом – автором таких творів; чи необхідний особливий правовий режим охорони таких об'єктів творчості, та в чому мають полягати її особливості; чи правомірно відтворювати авторські матеріали для навчання штучного інтелекту, без дозволу автора, на яких підставах, умовах, та в яких межах; як законодавчим шляхом знизити ризик допущення плагіату при генеруванні творів за допомогою штучного інтелекту; чи потрібно зобов'язувати користувачів вказувати, що твір згенерований повністю штучним інтелектом; як забезпечити належну охорону особистих немайнових прав – авторства, недоторканості твори, щоб не втратити той зв'язок, який існує між справжнім автором-людиною та його твором, в результаті генерування похідних творів штучним інтелектом, унеможливити в цьому разі перекручування та спотворення оригінальних творів, без зазначення їх автора; як забезпечити баланс інтересів автора, виробників та користувачів технологій штучного інтелекту, з розвитком та розширенням сфер їх застосування. Ці та інші питання досліджуються науковцями та стоять перед законодавцями для визначення найбільш правильних підходів до врегулювання авторсько-правових відносин, пов'язаних з використанням штучного інтелекту.

Євроінтеграційні процеси в Україні зумовлюють актуальність дослідження зазначених питань в аспекті законодавства ЄС, враховуючи перспективи гармонізації українського законодавства з європейським.

Теоретичну основу дослідження становлять праці українських та іноземних вчених, які займалися дослідженням питань, пов'язаних з ШІ, правом інтелектуальної власності, а саме: Андрощук Г., Капіца Ю., Троцька В., Зеров К., Муравська Ю, Сліпченко Т., Тарута О., Самуельсон П., Гуадамуз А. та ін.

Задовго до появи технологій ШІ було прийнято Директиву 2001/29/ЄС від 22.05.2001 р. про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві [1], яка, зокрема, визначала ті основні права автора, які Держави-члени повинні передбачити в своєму законодавстві.

Так, в ст. 2 стосовно права на відтворення встановлювалося, що Держави-члени повинні передбачити виключне право дозволяти або забороняти пряме або опосередковане, тимчасове або тривале відтворення будь-якими засобами і в будь-якій формі, повністю або частково творів авторів.

Як бачимо, зазначена норма в загальному були спрямовані на забезпечення можливості авторами захиститись від неправомірного відтворення їх творів.

Водночас, в ст. 5 вказаної Директиви передбачались деякі винятки та обмеження, зокрема, виключались з права на відтворення: тимчасові дії з відтворення, передбачені статтею 2, що мають короткочасний або епізодичний характер і є невід'ємною і важливою частиною технологічного процесу, єдиною метою яких є забезпечення: передачі в мережі між третіми особами із залученням посередника, або правомірного використання твору або іншого об'єкта, і які не мають самостійного економічного значення.

Вбачаємо деякі паралелі між цим винятком та подальшим впровадженням в законодавстві ЄС винятків і обмежень, що можуть застосовуватися для відтворення творів при аналізі текстів та даних штучним інтелектом.

З розвитком цифрового середовища було прийнято Директиву (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку [2], яка встановлює в ст. 3, що Держави-члени передбачають виняток до прав, передбачених у статті 5(a) і статті 7(1) Директиви 96/9/ЄС, статті 2 Директиви 2001/29/ЄС та статті 15(1) цієї Директиви, щодо відтворення та витягування даних, здійснених науково-дослідними організаціями та установами зі збереження культурної спадщини для проведення глибинного аналізу тексту та даних творів чи інших об'єктів, до яких вони мають законний доступ, з метою наукових досліджень.

В ст. 4 зазначеної Директиви міститься аналогічне положення, але вже без вказування кола користувачів, а саме: Держави-члени передбачають виняток чи обмеження прав, передбачених у статті 5(a) і статті 7(1) Директиви 96/9/ЄС, статті 2 Директиви 2001/29/ЄС, статті 4(1)(a) і (b) Директиви 2009/24/ЄС та статті 15(1) цієї Директиви, щодо відтворення та витягування даних із творів та інших об'єктів, до яких вони мають законний доступ, з метою проведення глибинного аналізу тексту та даних. При цьому в параграфі 3 цієї статті зазначається, що виняток чи обмеження,

передбачені в параграфі 1, застосовуються за умови, що використання творів чи інших об'єктів, згаданих у зазначеному параграфі, не було чітко обмежене їх правоволоділцями у належний спосіб, такий як за допомогою засобів машинного зчитування у випадку контенту, доведеного до загального відома публіки онлайн.

Ці положення Директиви (ЄС) 2019/790, хоч прямо і не вказують назв'язок з штучним інтелектом, проте можуть створювати можливості для навчання штучного інтелекту з використанням творів, без порушення авторських прав.

Пізніше було прийнято Резолюцію Європейського Парламенту від 20 жовтня 2020 року щодо прав інтелектуальної власності для розвитку технологій штучного інтелекту [3]. В цій Резолюції (п. «J»), зокрема, вказується, що важливо розрізняти людські творіння, створені за допомогою ШІ, та творіння, автономно створені ШІ. Крім того, в п. 15 Резолюції зазначається, що твори, автономно створені штучними агентами та роботами, можуть не мати авторсько-правової охорони, задля дотримання принципу оригінальності, який пов'язаний з фізичною особою, і оскільки поняття «інтелектуального творіння» стосується особистості автора. Закликається підтримати горизонтальний, заснований на доказах та технологічно нейтральний підхід до загальних, єдиних положень про авторське право, що застосовуються до творів, створених за допомогою штучного інтелекту в Союзі, якщо вважається, що такі твори можуть підлягати охороні авторським правом. Також тут рекомендується, щоб володіння правами надавалося лише фізичним або юридичним особам, які створили твір правомірно, і лише за умови надання дозволу власником авторського права, якщо використовується матеріал, що охороняється авторським правом, за умови, що не застосовуються винятки або обмеження з авторського права.

Враховуючи, що у вказаній Резолюції зазначалося, що нові спільні правила для систем штучного інтелекту повинні мати форму регламенту, щоб встановити однакові стандарти по всьому Союзу, і оскільки законодавство має бути адаптованим до майбутніх потреб, щоб забезпечити його здатність йти в ногу зі швидким розвитком цієї технології (п. «F») [3], було прийнято Регламент (ЄС) 2024/1064 (Акт про штучний інтелект) [4], який встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту. Проте, нажаль, питання авторського права в ньому майже не врегульовані. Так, зокрема, в підпункті «c» пункту 1 ст. 51 Регламенту встановлюється, що постачальники моделей ШІ загального призначення повинні запроваджувати політику дотримання законодавства Союзу про авторське право та суміжні права, зокрема, вказувати та дотримуватися, в т.ч. за допомогою найсучасніших технологій, застереження про права, висловленого відповідно до статті 4(3) Директиви (ЄС) 2019/790.

Розвиваючи положення Директиви (ЄС) 2019/790, в п. 105 преамбули до вказаного Регламенту зазначається, що моделі ШІ загального призначення, зокрема великі генеративні моделі ШІ, здатні генерувати текст, зображення та інший контент, надають унікальні інноваційні можливості, але також створюють виклики для художників, авторів та інших творців, а також для способу створення, розповсюдження, використання та споживання їхнього творчого контенту. Розробка та навчання таких моделей вимагають доступу до величезної кількості тексту, зображень, відео та інших даних. Методи інтелектуального аналізу тексту та даних можуть широко використовуватися в цьому контексті для пошуку та аналізу такого контенту, який може охоронятися авторським правом та суміжними правами. Будь-яке використання контенту, що охороняється авторським правом, вимагає дозволу відповідного правовласника, якщо не застосовуються відповідні винятки та обмеження з авторського права. Директива (ЄС) 2019/790 запровадила винятки та обмеження, що дозволяють відтворення та витягування творів або інших об'єктів охорони з метою інтелектуального аналізу тексту та даних за певних умов. Згідно з цими правилами, правовласники можуть вирішити застерегти про свої права на свої твори або інші об'єкти охорони, щоб запобігти інтелектуальному аналізу тексту та даних, якщо це не робиться для цілей наукових досліджень. Якщо право відмови було чітко застережене належним чином, постачальники моделей штучного інтелекту загального призначення повинні отримати дозвіл від правовласників, якщо вони хочуть проводити інтелектуальний аналіз тексту та даних над такими творами [4].

Спільнота авторів негативно відреагувала на прийняття Акту про штучний інтелект, який містить зазначені вище обмеження авторського права, що можуть застосовуватися при навчанні штучного інтелекту. До Європейської комісії звернулося 15 культурних організацій, які, зокрема, заявили: «Вплив штучного інтелекту на авторів та виконавців, яких ми представляємо, становить системний ризик». Європейська рада асоціацій літературних перекладачів, яка представляє 10 000 перекладачів у 28 країнах, заявила про свою велику стурбованість питаннями авторського права та штучного інтелекту, зазначивши, що «автори, виконавці та творчі працівники повинні мати право вирішувати, чи можуть їхні твори використовуватися генеративним штучним інтелектом, і, якщо вони згодні, отримувати справедливу винагороду» [5].

Підсумовуючи, зазначимо, що авторсько-правові питання, пов'язані з штучним інтелектом, недостатньо врегульовані в законодавстві ЄС. Навіть Регламент (ЄС) 2024/1064 щодо штучного інтелекту, який мав би значно більше уваги присвячувати питанням авторського права, містить лише досить загальні положення, які віддзеркалюють деякі норми Директиви

(ЄС) 2019/790, зокрема, щодо винятків та обмежень, що дозволяють відтворення творів з метою інтелектуального аналізу тексту та даних.

Як бачимо, ці положення є досить дискусійними в суспільстві, адже можуть порушити баланс інтересів авторів творів, на яких навчається штучний інтелект, та компаній-виробників штучного інтелекту, які в такий спосіб комерціалізують твори авторів, не виплачуючи їм винагороди.

Це питання та інші аспекти проблеми ШІ в авторському праві потребують подальшої наукової розробки, більш чіткої регламентації в законодавстві ЄС та імплементації відповідних положень в законодавство України.

Список використаних джерел:

1. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02001L0029-20190606.

2. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market andamending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj/eng.

3. European Parliament resolution of 20 October 2020 on intellectual propertyrights for the development of artificial intelligence technologies. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2021_404_R_0007.

4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Councilof 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence andamending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401689.

5. Rankin J. EU accused of leaving «devastating» copyright loophole in AI Act. The Guardian. 2025. URL: https://www.theguardian.com/technology/2025/feb/19/eu-accused-of-leaving-devastating-copyright-loophole-in-ai-act.

Вальчук І.О.
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
НАПрН України, аспірант

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КІНОІНДУСТРІЇ З ПОЗИЦІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Кіноіндустрія займає важливе місце в сучасному світі, адже вона є інструментом культурної, соціальної та економічної взаємодії. Індустрія кіно є однією з найбільш розвинутих серед усіх креативних індустрій.

Як зазначають Л. Безугла та І. Лазакович «Творчий контент, створений у креативних індустріях (музика, фільми, дизайн), стає основою для економічної діяльності в креативній економіці через ліцензування, продаж та комерціалізацію інтелектуальної власності. Креативні індустрії створюють продукти та послуги з високою доданою вартістю, які продаються на ринку, генеруючи доходи. Це сприяє економічному зростанню та розвитку нових ринків» [1, с. 3].

В цьому контексті необхідно розуміти, що продукт, який створюється в кіноіндустрії, не лише покликаний розважати, але й також може формуватигромадську думку, пропонувати нові ідеї та в цілому сприяти розвитку іншихкреативних індустрій. Фільми та інші продукти кіноіндустрії мають глобальний вплив, перетинаючи кордони та об'єднуючи людей різних національностей та культур. Кіноіндустрія також є важливим економічним сектором, в якому створюються робочі місця та який сприяє розвитку суміжних галузей, таких як реклама, туризм та технології. Таким чином, кіноіндустрія не тільки визначає культурні тренди, а й активно формує глобальну економіку.

Правові питання діяльності кіноіндустрії в контексті авторського права є надзвичайно важливими для забезпечення належного рівня правової охорони та захисту прав авторів та виробників аудіовізуальних творів. Кіноіндустрія, як однин з найбільших осередків культурного виробництва, потребує чітко регульованих правових механізмів, які можуть гарантувати дотриманняавторських прав на сценарії, режисуру, музику, операторську роботу та інші елементи кіновиробництва. Враховуючи складність і багатогранність цього процесу, необхідно приділити особливу увагу до питань правового регулювання у сфері охорони та захисту прав на об'єкти авторського права.

Основою діяльності індустрії кіно є створення кінематографічної продукції (фільми, серіали тощо). Особливість правового регулювання діяльності кіноіндустрії полягає в тому, що в процесі діяльності кіноіндустрії можуть як створюватися нові об'єкти авторського права, так і

використовуватися вже існуючі об'єкти, створені поза процесом створення кінематографічного продукту.

Говорячи про функції індустрій кіновиробництва, Крістоф Зіфарт зазначає, що «створення та використання кінофільмів пов'язане з чотирма основними функціями кіноіндустрії:

1) фінансування,

2) виробництво,

3) дистрибуція,

4) показ» [2, с. 18].

Варто погодитися з таким підходом, оскільки хоча можна виділити додаткові функцій кіноіндустрії, саме ці чотири є ключовими для виробництва кінопродукції. Кожна з цих функцій прямо та опосередковано пов'язана з правовими питаннями, що стосуються сфери авторського права.

Фінансування виробництва кінопродукції передбачає фінансовий аспект створення чи використання об'єктів авторського права, сплату винагороди за створення об'єктів авторського права чи суми необхідні для придбання прав на об'єкти, які будуть використані для створення фільму.

Виробництво як функція кіноіндустрії охоплює процес створення об'єктів авторського права, оскільки вони є основою цього процесу. В цьому контексті важливим є дотримання прав авторів та інших суб'єктів авторського права для уникнення в подальшому виникнення порушень та можливих збитків й інших негативних наслідків у разі судового чи позасудового вирішення питань, пов'язаних з порушенням таких прав.

Функцію *дистрибуції* можна розглядати у вузькому та більш широкому значенні. Традиційно дистрибуція відноситься до прокату кінострічок в кінотеатрах, що в нашому розумінні є більш вузьким визначенням цього виду діяльності і повною мірою співвідноситься з функцією *показу*, яку виділив Крістоф Зіфарт. Тоді як більш широке сприйняття охоплює як показ кінопродукції в кінотеатрах, так і інші варіанти її демонстрації – показ на стримінгових платформах, залучення до дистрибуції телеканалів та інше. Під час здійснення цих функцій кіноіндустрія стикається з можливістю порушення авторських прав на об'єкти, які підлягають дистрибуції. Основною загрозою є піратство – створення та розповсюдження несанкціонованих копій продукту кіновиробництва, а також нелегальний перегляд таких копій. Особливого значення загроза піратства набула через розповсюдження цифрового контенту, що значно спростило виробництво та розповсюдження незаконних копій кінопродукції, та надало споживачу легкий доступ до такого контенту.

Підсумовуючи вищевикладене, робимо висновок про те, що усі основні функції діяльності кіноіндустрії пов'язані з різними аспектами авторського права – від комерціалізації до процедури захисту порушених авторських прав.

Функція *виробництва* в кіноіндустрії характеризується тим, що вона відповідає процесу, який лежить в основі діяльності індустрії – створенню кінопродукції. Процес виробництва в індустрії кіно можна розділити на чотири основні етапи:

1) підготовчий етап,

2) продакшн (production),

3) розповсюдження (distribution),

4) просування (promotion).

Перші два етапи завжди є послідовними, підготовчий процес завжди передує початку виробництва, навіть якщо займає досить короткий проміжок часу. Тоді як третій і четвертий етапи можуть слідувати як послідовно, так і паралельно або ж етап просування може розпочатися раніше, ніж розповсюдження.

Спільним для усіх чотирьох етапів є нерозривний зв'язок з питаннями авторського права, оскільки усі етапи передбачають взаємодію з об'єктами авторського права.

Підготовчий етап характеризується здійсненням низки дій, які спрямовані на узгодження як творчих питань, так і фінансових і організаційних щодо створення кінопродукції. На цьому етапі може здійснюватися пошук творчих підходів і ідей, які будуть втілені у кінематографічному творі, вирішуватися фінансові питання, робота з підбором акторів та членів знімальної команди та інші питання, які повинні бути залагоджені для того, щоб розпочати наступний етап. На підготовчому етапі необхідно вирішення питання набуття прав на об'єкти авторського права, які планується залучити в процесі виробництва кінопродукції, і які вже існують та створені поза процесом виробництва конкретного кінопродукту.

Крім того, вже на цьому етапі можуть створюватися об'єкти авторського права під конкретний продукт, на приклад, сценарій. Як вказує О. І. Яблокова сценарій – «це літературно-драматичнийтвір, написаний як основа для постановки кіно- або телефільму, інших заходів у театрі й інших місцях. При цьому варто визначити, що сценарій може бути як оригінальним (первісним) твором, так і похідним твором» [3, с. 22-23].

На етапі *продакшену* основну увагу в контексті авторського права слід звернути на дотримання вимог законодавства у сфері авторського права, яке регулює питання використання об'єктів авторського права, оскільки в процесі створення кінопродукції можуть порушуватися авторські права на об'єкти, які використовуються для виробництва нового продукту. Крім того, доцільним є здійснення заходів щодо протидії можливим порушення прав на сам об'єкт, який на цьому етапі створюється. Такі дії можуть виражатися як в реєстрації авторських прав на різні елементи кінематографічного твору, так і в укладанні договорів, які стосуються майнових прав на твори, залучені в процес виробництва.

Розповсюдження як етап створення кінопродукції в цілому схожий з дистрибуцією як функцією кіноіндустрії, тому і проблематика, яка стосується питань авторського права, тут ідентична. На цьому етапі найважливішим є питання захисту прав на створений на попередньому етапі об'єкт – кінематографічний твір, та протидія виникненню дій, які можуть привести до порушення цих прав.

Етап *просування* характеризується створенням, пов'язаних з основним об'єктом, нових об'єктів авторського права, залучених до рекламної та маркетингової компанії. Це можуть бути зображення для рекламних матеріалів, створення різноманітної атрибутики, проведення заходів з використанням уривків з основного кінематографічного твору чи його елементів (відеоряду чи музики тощо). На цьому етапі важливо як дотримуватися вимог чинного законодавства у сфері авторського права щодо використання об'єктів авторського права, так і забезпечити ефективний захист авторського права на основний створений на етапі продакшену об'єкт.

У заключення варто ще раз відзначити, що кіноіндустрія займає важливе місце у сучасній економіці, зокрема завдяки створенню та використанню об'єктів авторського права, що становлять основу її діяльності. Всі основні функції індустрії, такі як фінансування, виробництво, дистрибуція та показ, мають тісний зв'язок із питаннями авторського права.

Особливо важливим є дотримання прав авторів та виробників під час створення фільмів, а також забезпечення їхнього захисту на етапах розповсюдження та просування. Актуальними залишаються проблеми піратства і порушень авторських прав, що можуть виникати через нелегальне копіювання та розповсюдження контенту.

Тому підвищення ефективності правового регулювання цих аспектів є важливим для функціонування кіноіндустрії та її економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Безугла, Л., & Лазакович , І. (2024). КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ТА КРЕАТИВНА ЕКОНОМІКА: ДОСВІД УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ. *Економіка та суспільство*, (63). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-30

2. Siefarth, Christof, "Motion Pictures in American and International Copyright Law" (1986). LLM Theses and Essays. 98. https://digitalcommons.law.uga.edu/stu_llm/98

3. Яблокова, О. (2020). Сценарій як об'єкт авторського права. Знання європейського права. 22-25. https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.68

Васильєва В. В.
к.ю.н., старший науковий співробітник
Лабораторії корпоративного права
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України

ДОТРИМАННЯ СТАНДАРТІВ GDPR ЯК УМОВА ДІЯЛЬНОСТІ КОМПАНІЙ В ЄС

Загальний регламент захисту даних (General Data Protection Regulation, GDPR) [1] – це правовий акт Європейського Союзу, який визначає стандарти обробки персональних даних громадян ЄС. Документ спрямований на захист прав користувачів, забезпечення прозорості у використанні даних та підвищення відповідальності компаній за обробку персональної інформації. Документ набув чинності 25 травня 2018 року, став еталоном у сфері захисту даних у всьому світі, оскільки зобов'язує як європейські компанії, так і міжнародні організації, що мають справу з персональними даними громадян ЄС, дотримуватися цих стандартів.

Для українських компаній дотримання стандартів GDPR є ключовою умовою для ведення бізнесу з європейськими партнерами. GDPR (General Data Protection Regulation) безпосередньо не діє в Україні, оскільки Україна не є членом ЄС. Проте його норми мають значення для українських компаній, якщо вони:

1) обробляють персональні дані громадян ЄС (наприклад, у рамках IT-послуг, електронної комерції, або інших бізнес-операцій);

2) забезпечують послуги чи товари громадянам ЄС, незалежно від того, чи отримують вони оплату за ці послуги;

3) проводять моніторинг поведінки громадян ЄС (наприклад, через аналіз даних вебсайтів, що націлені на ринок ЄС).

У цих випадках GDPR є обов'язковим для виконання, навіть якщо компанія зареєстрована поза межами ЄС. Це пояснюється принципом екстериторіальності GDPR (стаття 3 Регламенту). Україна перебуває на шляху до адаптації свого законодавства у сфері захисту персональних даних до стандартів ЄС, у тому числі до GDPR, однак наразі українське законодавство про захист персональних даних значно відстає від вимог GDPR.

На сьогодні питання захисту персональних даних в Україні регулюються наступними документами:

1. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року [2]**.** Цей закон встановлює загальні правила обробки персональних даних в Україні. Він базується на застарілих принципах і не відповідає сучасним вимогам GDPR, зокрема щодо прав суб'єктів даних, процедури повідомлення про витоки даних та оцінки впливу на захист даних.

2. Закон України «Про електронні комунікації» від 16 грудня 2020 року [3] - встановлює правові засади діяльності у сфері електронних комунікацій, включаючи вимоги щодо захисту конфіденційності повідомлень та збереження даних користувачів. У контексті захисту персональних даних, цей закон покладає на постачальників електронних комунікаційних послуг обов'язок забезпечити належний рівень безпеки мереж та послуг, а також передбачає обмеження щодо обробки трафіку та місцезнаходження користувачів без їхньої згоди.

3. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [4] - передбачає поступове приведення законодавства України у відповідність до європейських норм, у тому числі щодо захисту персональних даних.

4. Рекомендації Ради Європи - Україна, як член Ради Європи, орієнтується також на Конвенцію 108 «Про захист фізичних осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» [5], що гарантує право кожної особи на повагу до приватного життя, встановлює принципи законності, пропорційності та безпеки обробки даних, а також зобов'язує сторони впроваджувати ефективні механізми контролю та захисту прав суб'єктів даних.

Україна, як країна-кандидат на вступ до Європейського Союзу, поступово адаптує національне законодавство до європейських стандартів, включаючи GDPR. Важливим кроком до впровадження цих норм у правову систему України є законопроект №5628 «Про захист персональних даних», розроблений на основі GDPR. Він передбачає запровадження таких важливих інститутів, як Data Protection Officer (DPO), оцінка впливу на захист даних (Data Protection Impact Assessment), механізми згоди, право на

перенесення даних та "право бути забутим", а також розширення прав суб'єктів даних, визначення правил передачі даних за кордон, запровадження штрафів за порушення тощо. Законопроект подано до Верховної Ради у червні 2021 року, але станом на 2025 рік він залишається на етапі доопрацювання.

Україна поступово підвищує рівень захисту персональних даних, однак існують певні проблеми: 1) відсутність обов'язковості дотримання GDPR у внутрішньому законодавстві - чинний закон України «Про захист персональних даних» є морально застарілим і не відповідає вимогам GDPR, а новий законопроект все ще перебуває на етапі доопрацювання; 2) низький рівень обізнаності - багато українських компаній не повністю усвідомлюють необхідність відповідності GDPR або вважають, що ці правила їх не стосуються; 3) розрив між теорією та практикою - навіть компанії, які декларують дотримання GDPR, часто мають прогалини в захисті даних через недосконалі технічні чи організаційні процеси; 4) відсутність санкцій - в Україні відсутній ефективний механізм контролю за дотриманням правил захисту даних, що знижує стимул компаній до відповідності європейським стандартам.

Для забезпечення відповідності європейським стандартам захисту персональних даних, зокрема вимогам GDPR, Україна має здійснити низку системних кроків:

1) прийняття нового закону про захист персональних даних, який буде гармонізований з положеннями GDPR. Законопроект №5628 вже враховує ключові положення європейського регламенту, зокрема права суб'єктів даних, обов'язки операторів і розпорядників, інститут DPO, DPIA, тощо;

2) створення незалежного наглядового органу з чітко визначеними повноваженнями та достатнім ресурсним забезпеченням, аналогічного європейським органам захисту даних (DPA), який зможе ефективно контролювати дотримання законодавства, реагувати на скарги та накладати санкції;

3) розробка підзаконних нормативних актів і методичних рекомендацій, які деталізуватимуть порядок застосування нових норм та забезпечать їх єдине тлумачення й практичне впровадження в різних галузях.

4) підвищення обізнаності суспільства та бізнесу про права й обов'язки у сфері захисту персональних даних шляхом проведення інформаційних кампаній, навчальних програм та підтримки ініціатив з цифрової грамотності;

5) підписання та ратифікація Протоколу CETS No. 223 до Конвенції 108, що оновлює положення початкової редакції відповідно до сучасних викликів у цифрову епоху;

6) технічна модернізація державних ІТ-систем, які обробляють персональні дані, з метою забезпечення їхньої відповідності принципам безпеки, мінімізації, прозорості та відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних "Законодавство України". ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17

2. Проект Закону № 5628 «Про захист персональних даних» // Портал відкритих даних Верховної Ради України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27208

3. Закон України «Про електронні комунікації» від 16.12.2021 № 1971-IX // База даних "Законодавство України". ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1971-20

4. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами: ратифікована Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII // База даних "Законодавство України". ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

5. Конвенція 108 «Про захист фізичних осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних»: оновлена редакція ETS № 108 від 18.05.2018 // Рада Європи. URL: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/108

Виприцький А.О.
кандидат юридичних наук, доцент
Центр українсько-європейського наукового
співробітництва

ПРАВОВА ОСНОВА ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИН В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

На цей час використання та застосування об'єктів інтелектуальної, власності дедалі актуалізується у зв'язку з безперервним продукуванням нових результатів інтелектуальної діяльності в сфері штучного інтелекту. Особливий інтерес викликають питання комерціалізації об'єктів патентного права, авторського права та нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності. Проте, реалізація цивільних та господарських правовідносин з використання прав на об'єкти інтелектуальної власності не обмежується виключно комерційним інтересом. Отримання статусу законного правовласника вимагає від суб'єкта фізичних та юридичних осіб суворого

дотримання встановленого законом порядку набуття прав щодо конкретного об'єкта інтелектуальної власності [1, С. 86].

Правове регулювання таких правовідносин здійснюється нормами та засобами цивільного та господарського законодавства, насамперед, Цивільного кодексу України [2] (далі – ЦК України) та Господарського кодексу України [3] (далі – ГК України). В літературі висловлюються припущення про «паралельне» регулювання таких відносин нормами цивільного та господарського права [4, С. 160]. Оскільки комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності здійснюється, передусім, в межах господарських правовідносин, її ефективність досягається, зокрема, внаслідок використання таких об'єктів на договірних засадах у господарській діяльності. Це мотивує до дослідження особливостей господарсько-правового регулювання саме договірного використання об'єктів інтелектуальної власності.

Вихідне значення для дослідження особливостейм цивільно-правого та господарсько-правового впливу на договірні правовідносини у сфері використання об'єктів права інтелектуальної власності у сфері господарювання мають положення ГК України, передусім глави 16 «Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності». Базовим є положення ст. 154, де визначено, що такі правовідносини регулюються ГК України та іншими законами (частина 1), а положення ЦК України застосовуються з урахуванням особливостей, що встановлені ГК та іншими законами (частина 2). З аналізу цієї норми випливає, що з позиції законодавця основним законодавчим актом, який регулює використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності, є ГК України; положення ЦК України застосовуються субсидіарно та з урахуванням специфіки господарсько-правового регулювання; «інші закони» вважаються актами не цивільного, а господарського законодавства, адже вони, по-перше, згадуються в частині 1 ст. 154 разом із ГК України, а по-друге, вони встановлюють особливості, про які йдеться у частині 2 згаданої статті.

Питання про коректність формулювання наведених законодавчих положень потребує уточнення переліку об'єктів інтелектуальної власності, які використовуються у сфері господарювання. Такий перелік визначений у ст. 155 ГК України, яка визнає об'єктами прав інтелектуальної власності у сфері господарювання: винаходи; корисні моделі; промислові зразки; комерційне найменування; комерційну таємницю; торговельні марки (знаки для товарів і послуг); географічні зазначення походження товарів; комп'ютерні програми; а також інші об'єкти, що передбачені законом.

Використання таких об'єктів має стратегічне економічне значення, саме поняття інтелектуальної власності, за висновками дослідників, має дуалістичний, економіко-правовий характер, воно розкривається в єдності юридичних та економічних відносин, і цей зв'язок полягає в основі

інтелектуально містких активів; права на об'єкти інтелектуальної власності обліковуються як нематеріальні активи суб'єкта господарювання [5, С. 100].

Важливо, що у частині 2 ст. 155 ГК України чітко зафіксовано, що загальні умови захисту прав інтелектуальної власності на зазначені об'єкти, визначаються в ЦК України. Але загальні умови захисту прав на об'єкти права інтелектуальної власності, які використовуються суб'єктами господарювання, є вкрай важливою складовою договірного регулювання цих відносин. Попри це, слід врахувати і той факт, що правовий режим об'єктів права інтелектуальної власності в цілому визначається саме в актах цивільного законодавства. Так, Закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про сорти рослин» інші спеціальні акти законодавства, які регулюють правовий режим окремих об'єктів інтелектуальної власності, не містять норм щодо регулювання господарських правовідносин і є спеціальними актами цивільного законодавства. У цих спеціальних законах, як правило, визначаються поняття відповідних об'єктів, їх ознаки, особливості правової охорони, процедура виникнення прав на такі об'єкти, види договорів, які можуть укладатися щодо них, інші важливі питання. Так само цивільним законодавством визначається правовий статус творця та іншої особи, якій можуть належати виключні майнові права на об'єкт інтелектуальної власності (як імовірної сторони договору), правовий режим таких об'єктів, загальні умови захисту прав на ці об'єкти.

Список використаних джерел:

1. Рябова Т.О., Атаманчук Т.Р. Використання прав інтелектуальної власності в господарській діяльності. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 3. С. 85–87.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. Законодавство України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. Законодавство України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text.

4. Шовкопляс Г.М., Сич Д.В. Особливість використання суб'єктами господарювання нематеріальних активів у формі інтелектуальної власності. Цифрові трансформації України 2020: виклики та реалії: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 1 за матеріалами круглого столу, 18 вересня 2020 р. Харків. 2020. С. 158–164.

5. Хрідочкін А.В., Бичков І.В. Проблеми нормативно-правового регулювання використання об'єктів інтелектуальної власності у сфері господарської діяльності**.** Право і суспільство. 2020. № 5. С. 97–103

6. Борсук Н.Я., Кикоть П.В. Господарсько-правове регулювання договірного використання об'єктів інтелектуальної власності. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023 № 2 С. 155-161.

Візер А.Є., Лук'яненко І.А.
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро

ГАРМОНІЗАЦІЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО НОРМ МИТНОГО КОДЕКСУ ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Розвиток економіки, науки, технологій, культури спричиняє розвиток інтелектуальної діяльності осіб. Зростання обсягів інноваційної продукції, активний розвиток діяльності осіб, посилення конкуренції на світових ринках зумовили встановленню чіткого порядку функціонування права інтелектуальної власності, з метою запобігання піратства та контрафакції, що спричиняє не лише порушення прав інтелектуальної власності, але й загрожує економічній безпеці держави, належного міжнародного рівня країни її інвестиційна характеристика.

Конституцією України проголошено право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності[2]. Згідно ст. 418 Цивільного кодексу України право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом[10].

У зв'язку з розвитком інтелектуальної діяльності складовою державної політки стало врегулювання митної реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності. Державна митна служба України сприяє правовласникам у захисті їх майнових прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митних кордон України.

У контексті європейської інтеграції, а саме виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, важливим завдання є гармонізації українського митного законодавства у відповідність до норм Європейського Союзу (далі – ЄС), зокрема мова йде про Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) №952/2013 про встановлення Митного кодексу союзу (далі – Регламент ЄС №952/2013)[8] та Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) №608/2013 щодо забезпечення митними органами дотримання прав інтелектуальної власності та про скасування Регламенту Ради (ЄС) №1383/2003 (далі – Регламент ЄС №608/2013)[7].

Митний кодекс України містить розділ XIV «Сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України», відповідно до якого митниці протидіють переміщенню контрафактних товарів. Для сприяння захисту ПІВ під час переміщення товарів через митний кордон України Держмитслужба веде Митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності за заявами правовласників (далі – Митний реєстр).

Митий реєстр містить інформацію про власника права інтелектуальної власності, законних користувачів такими правами, це можуть бути виробники, імпортери, експортери, та представників власників права інтелектуальної власності, які уповноважені ним на вирішення питань дотримання прав інтелектуальної власності, в тому числі у взаємодії з органами державної влади[4].

Внесення відомостей до Митного реєстру є підставою для здійснення митними органами заходів з виявлення та припинення переміщення товарів, що можуть порушувати права інтелектуальної власності, що закріплено в ст. 399 Митного кодексу України (далі – МКУ). Митні органи вправі порушити справу про порушення митних прави, а товари, тобто безпосередні предмети правопорушення вилучаються, у випадку, коли протягом строків, зазначених у ч. 2 ст. 399 МКУ, порушення прав інтелектуальної власності під час переміщення через митний кордон України товарів, щодо яких прийнято рішення про призупинення митного оформлення, буде підтверджено висновком експерта або суб'єкта судово-експертної діяльності, або висновком правовласника про наявність порушення прав інтелектуальної власності[3].

Крім того, митні органи мають право знищити товари під митним контролем без необхідності встановлення порушення прав інтелектуальної власності, у разі призупинення за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, що закріплено статтею 401 МКУ[3].

Отже, Митний реєстр є основним інструментом контролю захисту прав інтелектуальної діяльності під час переміщення товарів через митних кордом. Митний реєстр є підставою для припинення переміщення товарів у разі підстав вважати, що наявне порушення права інтелектуальної діяльності, а також передбачає право митних органів на знищення товарів, що є важливим аспектом, для попередження порушення прав інтелектуальної діяльності.

Ефективність вказаного механізму залежить від оперативності реагування правовласників, наявності чітких процедур реагування та вирішення проблемних питань, узгоджених з міжнародною практикою.

Виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, як вже зазначалося є ключовим кроком для європейської інтеграції, одним із

здаванням якої єгармонізація національного митного законодавства із нормами ЄС, відповідно до Додатка XV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, до Глави 5, який має назву «Наближення митного законодавства» [9].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» № 3926-IX від 22.08.2024 року, який набрав чинності 19.04.2025 року (далі – Закон № 3926-IX)[5] термін «правовласник» тлумачиться як особа, якій відповідно до закону або на підставі правочину належать права на об'єкт права інтелектуальної власності. Звертаючи увагу на попередню редакцію МКУ (01.01.2025) зазначений термін означав особу, якій відповідно до закону належать майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності, або особу, яка діє від її імені в межах наданих повноважень.

На підставі Закону № 3926-IX ч.1 ст. 397 замінена оновленою редакцією в якій порівняно із попередньою не вказані такі види заходів як: знищення товарів, митне оформлення яких призупинено за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності, відповідно до ст. 401 цього Кодексу; зміна маркування на товарах та їх упаковці відповідно до ст. 402 цього Кодексу

Згідно чинного Митного кодексу України (далі - МКУ) ст. 398 (Митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності), ст. 399 (Призупинення митного оформлення товарів на підставі даних митного реєстру) [3] є оновленими та викладеними у новій редакції, в яких було проведено редагування формулювання деяких аспектів, що забезпечило лаконічний опис норм, які виступають інструментом для регулювання питань відносно реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності.

Оновлена редакція МКУ демонструє заміну певних термінів на інші, наприклад, у ст. 400^1, 401, 401^1 слова чи словосполучення де є слово «власник»замінено на «утримувач»[3].

Стандартизація термінології шляхом зміни терміну «власник» на «утримувач» відповідає європейському підходу та гарантує промірне володіння та як наслідок належних захист прав інтелектуальної власності, шляхом визначення правомірного володіння об'єктами інтелектуальної власності.

Крім того, варто відзначити також зміни, що стосуються строку реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» №2142-IX,від 24.03.2022[6], відповідно до якого Розділ XXI доповнено пунктом 9^{-13}, що має такий зміст: « Установити, що тимчасово на період дії воєнного, надзвичайного стану на території України продовження строку реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності здійснюється відповідним програмно-інформаційним комплексом єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів України в автоматичному режимі»[3]. Однак згідно Закону № 3926-IX пункт 9^{-13} було вилучено із МКУ[5].

Відтепер, продовження строку реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності у єдиній автоматизованій інформаційній системі митних органів України в автоматичному режимі не здійснюється. Правовласнику необхідно подати до Державної митної служби України заяву про продовження такого строку у встановленому законодавством порядку, з метою проводження строку реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності у Митному реєстрі[1].

Дана зміна передбачає скасування автоматичного продовження строків реєстрації у період воєнного стану, що спричиняє додаткові дії правовласників, з метою належного регулювання захисту прав інтелектуальної власності.

Гармонізація митного законодавства з нормами ЄС у сфері регулювання захисту прав інтелектуальної власності є не лише формальним зобов'язання, а й важливим та ключовим кроком для своєчасного реагування на нові виклики та належний захист прав інтелектуальної власності під час переміщення через митний кордон. Вказані зміни передбачають реалізацію митного законодавства чіткою та прозорою, а дії правовласників спрямовані для належного правового регулювання переміщення товарів, які є об'єктами інтелектуальної діяльності, через кордон.

Список використаних джерел:

1. До уваги правовласників об'єктів права інтелектуальної власності!. *Державна митна служба Україна*. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/do-uvagi-pravovlasnikiv-obiektiv-prava-intelektualnoyi-vlasnosti-2147 (дата звернення: 11.05.2025).

2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 11.05.2025).

3. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI : станом на 20 квіт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text (дата звернення: 11.05.2025).

4. Покрокова інструкція: «Як подати заяву про реєстрацію об'єкта права інтелектуальної власності (ПІВ/IPR) у Митному реєстрі». *Державна митна служба Україна*. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/pokrokova-instruktsiia-iak-podati-zaiavu-pro-reiestratsiiu-obiekta-prava-intelektualnoyi-vlasnosti-piv-ipr-u-mitnomu-reiestri-1430 (дата звернення: 11.05.2025).

5. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу : Закон України від 22.08.2024 № 3926-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20#Text (дата звернення: 11.05.2025).

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text (дата звернення: 11.05.2025).

7. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 608/2013 від 12 червня 2013 року щодо забезпечення митними органами дотримання прав інтелектуальної власності та про скасування Регламенту Ради (ЄС) № 1383/2003 : Регламент Європ. Союзу від 12.06.2013 № 608/2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_021-13#Text (дата звернення: 11.05.2025).

8. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року про встановлення Митного кодексу Союзу : Регламент Європ. Союзу від 09.10.2013 № 952/2013 : станом на 25 лип. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text (дата звернення: 11.05.2025).

9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 12.05.2025).

10. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 11.05.2025).

Воробель У.Б.,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інститут права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права, доцент

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДПИСІВ У ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Важливу роль у правовому регулюванні електронних підписів відіграє Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 910/2014 від 23 липня 2014 року про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС, який називається eIDAS. Відповідно до пункту 10 статті 3 цього регламенту, під електронним підписом розуміється «дані в електронній формі, що додаються або логічно пов'язані з іншими даними в електронній формі та використовуються підписувачем як підпис» [1].

Регламент eIDAS забезпечує можливість безпечного та зручного здійснення транскордонних транзакцій без використання традиційних паперових методів, таких як пошта чи факс. Він запровадив стандарти для електронних підписів, кваліфікованих цифрових сертифікатів, електронних печаток, часових позначок та інших механізмів автентифікації. Завдяки цьому електронна транзакція має такий самий юридичний статус, як і транзакція, здійснена на папері.

Регламент набув чинності у липні 2014 року як засіб для забезпечення безпечних і безперебійних електронних транзакцій на території Європейського Союзу (далі – ЄС). Країни-члени ЄС зобов'язані визнавати електронні підписи, що відповідають стандартам eIDAS. Цей регламент спрямовує суб'єктів до впровадження вищого рівня інформаційної безпеки та відповідності технологічним вимогам. Крім того, він зосереджується на забезпеченні інтероперабельності, тобто країни-члени ЄС зобов'язані створити спільні рамки, які визнають електронну ідентифікацію (eID) інших держав-членів, одночасно забезпечуючи їхню автентичність та безпеку. Це дозволяє користувачам легко здійснювати бізнес-операції за межами державних кордонів.

Ще одним важливим аспектом є прозорість, оскільки eIDAS надає публічно доступний список довірчих послуг, які можна використовувати в межах централізованого підпису. Це дозволяє зацікавленим сторонам брати участь у діалозі щодо вибору найкращих технологій і інструментів для забезпечення цифрових підписів.

Регламент eIDAS встановлює кілька категорій електронних підписів, включаючи так званий гарантований електронний підпис, який частково

замінює фізичний підпис і має юридичну силу. Електронний підпис має правові наслідки та не може бути відхилений як доказ у судовому чи адміністративному провадженні лише через те, що він має електронну форму або не відповідає вимогам для кваліфікованого електронного підпису [2, с. 6–7].

Відповідно до положень Цивільного кодексу Чеської Республіки, для чинності правової дії, здійсненої у письмовій формі, вимагається підпис особи, яка діє [3]. Оскільки письмова форма, крім паперової, також може бути електронною, необхідно визначити спосіб правильного використання електронного підпису, щоб правова дія мала очікуваний юридичний ефект.

Правове регулювання електронних підписів у Чеській Республіці базується переважно на нормах європейського регламенту eIDAS. Крім того, положення цього регламенту доповнюються Законом «Про довірчі послуги в сфері електронних транзакцій» № 297/2016 Sb. [4].

Оскільки деякі положення eIDAS мають бути адаптовані на національному рівні, у Чеській Республіці діють також інші важливі нормативно-правові акти: Закон «Про електронний підпис» № 486/2004 Sb. [5], Закон «Про внесення змін до деяких положень закону про довірчі послуги в сфері електронних транзакцій та змінює інші закони» № 298/2016 Sb. [6], Закон «Про електронну ідентифікацію» № 250/2017 Sb. [7].

В законодавстві Чеської Республіки можна виділити чотири види електронного підпису: 1) простий електронний підпис (*prostý elektronický podpis*); 2) гарантований електронний підпис (*zaručený elektronický podpis*); 3)визнаний електронний підпис, також званий гарантованим електронним підписом на основі кваліфікованого сертифіката електронного підпису (*uznávaný elektronický podpis*); 4) кваліфікований електронний підпис (*kvalifikovaný elektronický podpis*).

Простий електронний підпис – це базовий і, ймовірно, найбільш поширений вид електронного підпису в Чеській Республіці. До цієї категорії можна віднести багато технічних способів виконання електронного підпису. Ці способи включають, зокрема: 1) введення імені та прізвища (в кінці документа або електронного листа); 2) позначення галочки в полі «я згоден» на вебсайті (наприклад, «я погоджуюсь із правилами»); 3) вставлення зображення зі сканованим власноручним підписом (наприклад, в кінці документа); 4) створення зразка підпису за допомогою електронного пера тощо.

Цей вид електронного підпису використовується переважно між двома суб'єктами приватного права, коли вимагається власноручний підпис (наприклад, під час укладення договору). Проте рішення про вимоги до електронного підпису завжди залишається за сторонами, які укладають угоду.

Гарантований електронний підпис – це електронний підпис, створений на основі приватного ключа та відповідного сертифіката. Використовуваний сертифікат не повинен відповідати жодним спеціальним вимогам, тому він може бути виданий будь-яким сертифікаційним органом або навіть бути так званим самопідписаним (*self-signed*).

Гарантований електронний підпис можна розглядати як вищу форму електронного підпису. Хоча цей підпис забезпечує можливість виявлення будь-яких подальших змін даних і дозволяє ідентифікувати особу, яка підписала документ, він не гарантує найважливішого – того, хто є автором підпису. Підписувач може поставити гарантований електронний підпис фактично від імені будь-якої особи. Через це в наукових колах вважається, що використання цього типу електронного підпису є на даний момент непрактичним, а іноді навіть небезпечним.

Вимоги до гарантованого електронного підпису регулюються статтею 26 eIDAS, а на рівні національного законодавства Чеської Республіки Законом «Про електронний підпис». Відповідно до цих нормативно-правових актів гарантований електронний підпис повинен відповідати таким вимогам: унікально прив'язаний до підписувача; дозволяє встановити особу підписувача; створюється з використанням даних для накладення електронного підпису, які підписувач може використовувати з високою ймовірністю виключно під власним контролем; пов'язаний з підписаними даними таким чином, що будь-яка подальша зміна даних може бути виявлена.

Визнаний електронний підпис є різновидом гарантованого електронного підпису, але додатково для його створення використовується так званий кваліфікований сертифікат. Такий сертифікат видається за плату кваліфікованими сертифікаційними органами. Цей тип підпису не випливає безпосередньо з регламенту eIDAS, але регулюється Законом «Про довірчі послуги в сфері електронних транзакцій» № 297/2016 Sb. [4] і є специфічним для чеського законодавства.

На відміну від інших видів підписів, визнаний електронний підпис повинен бути «підтверджений» сертифікаційним органом. Це забезпечує впевненість у тому, що використаний визнаний електронний підпис дійсно пов'язаний із особою, якій було видано сертифікат. Цей тип підпису є обов'язковим, наприклад, для підписання електронних документів із публічними суб'єктами права.

Кваліфікований електронний підпис, останній із видів електронних підписів, безпосередньо випливає з eIDAS. Він дозволяє здійснювати довгострокову перевірку авторства заяв у процесі електронного обміну даними. Кваліфікований електронний підпис можна вважати цифровим еквівалентом власноручного підпису.

Визначення кваліфікованого підпису міститься у пункті 12 статті 3 eIDAS, яка вказує, що: «кваліфікований електронний підпис – це розширений електронний підпис, створений за допомогою кваліфікованого пристрою для створення електронного підпису, і який базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису» [1].

Кваліфікований підпис, завдяки використанню кваліфікованого сертифіката, беззаперечно ідентифікує підписанта, чия особа була перевірена й підтверджена в сертифікаті кваліфікованим постачальником довірчих послуг.

Вимога щодо використання кваліфікованого пристрою гарантує, що дані для створення електронного підпису не можуть бути скопійовані – вони зберігаються лише на цьому пристрої та ніколи його не залишають. Саме тому кваліфікований електронний підпис не можна підробити.

Кваліфікований електронний підпис має юридичне презумпцію достовірності, тобто вважається, що підпис був створений особою, зазначеною в кваліфікованому сертифікаті. Завдяки цьому немає потреби доводити його автентичність у суді. Це обумовлено тим, що кваліфікований підпис має таку ж юридичну силу, як і власноручний підпис. Крім того, усі документи, підписані кваліфікованим підписом, визнаються однаково дійсними у всіх державах-членах ЄС.

Особа, яка підписує, повинна мати кваліфікований сертифікат і відповідний пристрій, що дозволяє створювати електронний підпис, де зберігається приватний ключ підписанта.

Державні органи зобов'язані використовувати у своїй діяльності кваліфіковані електронні підписи, доповнені кваліфікованими позначками часу. Отож, фізичні та юридичні особи, які взаємодіють із державними органами за допомогою електронного підпису, зобов'язані використовувати щонайменше визнаний електронний підпис.

Що стосується використання електронного підпису між юридичними та фізичними особами, це питання додатково не регулюється, тому сторони можуть використовувати будь-який тип підпису, який вони узгодять.

Крім того, Міністерство внутрішніх справ Чеської Республіки створило застосунок CertIQ для перевірки сертифікатів у списках довіри відповідно до eIDAS. Підпорядкована йому Адміністрація базових реєстрів розробила інформаційну систему для державного управління під назвою Національний пункт ідентифікації та автентифікації (*Národní bod pro identifikaci a autentizaci*).

Цей національний пункт служить інструментом для безпечної та гарантованої верифікації особи користувачів онлайн-послуг державного управління. Постачальники онлайн-послуг потребують гарантованої інформації про те, хто реєструється як клієнт їхніх послуг. Для

підтвердження особи онлайн використовуються різні засоби ідентифікації, постачальники яких отримали акредитацію та підключені до Національного пункту ідентифікації та автентифікації. До таких засобів належать, наприклад, новий чіпований ідентифікаційний документ, який видається з 1 липня 2018 року, або авторизація за допомогою облікового запису користувача національного органу ідентифікації (*uživatelský účet národní identitní autority*) [2, с. 7–9].

У підсумку, можемо констатувати, що регламент eIDAS (ЄС № 910/2014)є ключовим нормативно-правовим актом Європейського Союзу, який регулює електронну ідентифікацію та довірчі послуги, включаючи електронні підписи. Він скасував попередню директиву та запровадив єдині стандарти для всіх країн-членів ЄС, забезпечуючи юридичну силу електронних підписів і сприяючи безпечним транскордонним транзакціям.

Прозорість та інтероперабельність є ключовими принципами eIDAS, які дозволяють користувачам безпечно вести діяльність в межах усієї Європи, використовуючи визнані та перевірені електронні засоби.

Правове регулювання в Чеській Республіці гармонізовано з eIDAS, однак воно також включає низку національних законів, які деталізують використання електронних підписів, їх категорії та вимоги. Чехія виділяє чотири види електронних підписів**,** які відрізняються рівнем безпеки та юридичної сили: простий, гарантований, визнаний та кваліфікований.

Список використаних джерел:

1. Про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС:Регламент Європейського Парламенту і Ради від 23 липня 2014 року № 910/2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_016-14#Text (дата звернення: 11.05.2025).

2. Kubiczek A. Umowy elektroniczne i podpis elektroniczny w systemie prawa Republiki Czeskiej. *Prawo Mediów Elektronicznych*. 2023. No. 3. S. 4–11.

3. Zákon občanský zákoník: Zákon ze dne 22. března 2012 č. 89/2012 Sb. URL: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89 (дата звернення: 11.05.2025).

4. Zákon o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce: Zákon ze dne 19. září 2016 č. 297/2016 Sb. URL: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-297(дата звернення: 11.05.2025).

5. Zákon o elektronickém podpisu a o změně některých dalších zákonů: Zákon ze dne 9. září 2004 č. 486/2004 Sb. URL: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-486/zneni-0 (дата звернення: 11.05.2025).

6. Zákon, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce, zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č.

121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů: Zákon ze dne 19. září 2016 č. 298/2016 Sb. URL: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-298(дата звернення: 11.05.2025).

7. Zákon o elektronické identifikaci: Zákon ze dne 19. července 2017 č. 250/2017 Sb. URL: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-250 (дата звернення: 11.05.2025).

Гаркот А. І.
аспірант кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка

ЖУРНАЛІСТСЬКЕ САМОРЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Поширення масової інформації завжди привертало пильну увагу держави, адже контроль над інформаційним простором дозволяє впливати на формуваннягромадської думки. Розвиток демократичних інститутів показав, що незалежна преса є необхідною умовою існування правової держави. Виникає необхідність створення такої моделі регулювання журналістської діяльності, яка дозволить зберегти баланс між необхідними і обґрунтованими обмеженнями, не допустивши надмірного державного втручання у свободу слова та поширення інформації. Тому більшість сучасних демократичних держав намагаються вибудувати систему, у якій державне регулювання обмежується лише визначенням загальних рамок — забороною поширення відверто шкідливої, небезпечної чи протиправної інформації, такої як заклики до насильства, розпалювання ворожнечі, пропаганда тероризму.

Водночас ключову роль у формуванні стандартів професійної діяльності журналістів покладають на механізми саморегулювання, що дозволяє уникнути надмірного втручання держави у зміст публікацій. Схожий підхід використовується і в Україні. Закон України «Про медіа» фактично створює трьохелементну систему регулювання діяльності суб'єктів медіа, що передбачає поєднання державного регулювання, співрегулювання та саморегулювання медіа.

Надійність джерела, об'єктивність, точність та відповідальність перед читачем — це характеристики, завдяки яким медіа здобували й утримували свою репутацію. Тому з розвитком професії почали формуватися перші етичні стандарти журналістської роботи. Великі редакції, особливо ті, що прагнули мати довіру у своїх читачів — розробляли власні редакційні

політики: внутрішні правила, що регулювали поведінку журналістів, підходи до перевірки фактів, взаємодії з джерелами, особливості подачі матеріалу. Такий внутрішній контроль, редакційне саморегулювання і сьогодні є основою діяльності будь-якого медіа. Водночас саме завдяки розвитку редакційного самоконтролю з часом почали формуватися інституції журналістського самоврядування —професійні об'єднання, спілки та незалежні етичні комісії.

Наступним рівнем такого саморегулювання стало об'єднання журналістів, редакцій і медіа у професійні спільноти. У представників цієї сфери завжди були вагомі причини для кооперації, наприклад: необхідність захистити свободу слова, організовано реагувати на спроби незаконного втручання державних органів, протистояти надмірному законодавчому регулюванню. Як результат, почали виникати професійні організації — національні та міжнародні спілки журналістів, асоціації медіа, інші професійні об'єднання. З розвитком таких структур, базовий рівень самоконтролю, характерний для окремих редакцій, поступово почав переходити на міжредакційний рівень — виникли спільні правила журналістської етики, що поширювались на всіх членів відповідних об'єднань. Їх метою стало утвердження спільних стандартів якісної журналістики, відмежування відповідальної журналістики від деструктивної, маніпулятивної чи неетичної. На основі таких стандартів при професійних організаціях почали створюватися спеціалізовані структури — комісії з журналістської етики, які перевіряють дотримання правил і принципів професії журналістами, що входять до складу відповідних спілок, або навіть журналістами загалом.

Аналізуючи діяльність відповідних самоврядних структур як способу організації саморегулювання у сфері журналістики та медіа, варто виділити низку ключових ознак, які характеризують їхню природу, механізми функціонування та значення в забезпеченні належної професійної поведінки журналістів.

Насамперед, варто звернути увагу на самостійність таких утворень. Структури журналістського самоврядування виникають з ініціативи самих журналістів, редакцій чи професійних об'єднань, функціонують незалежно від будь-яких владних рішень і не створюються на підставі нормативно-правових актів. Їхнє існування ґрунтується на засадах добровільності, професійної ініціативи та взаємної довіри між учасниками медіасередовища. Вони є автономними — такі структури мають діяти повністю незалежно від органів державної влади, політичних партій. Саме відсутність зовнішнього тиску дозволяє забезпечити об'єктивність та неупередженість у прийнятті рішень і висновків, особливо у справах, що мають суспільний резонанс.

Однією з визначальних характеристик є професійність таких органів. Активними учасниками саморегулівних структур є самі журналісти — особи, які безпосередньо здійснюють професійну діяльність у сфері медіа. Відповідно, правила, механізми розгляду скарг, етичні стандарти та інші документи розробляються з урахуванням специфіки професії, її цінностей і викликів. Це забезпечує визнання таких структур усередині професійної спільноти як легітимних і компетентних органів.

Невід'ємним елементом діяльності таких організацій є наявність етичних кодексів, стандартів професійної поведінки та редакційних принципів, які встановлюють вимоги до журналістів щодо об'єктивності, достовірності, перевірки інформації, поваги до приватності та уникнення конфлікту інтересів.

Задля контролю за дотриманням журналістської етики саморегулівніорган зазвичай передбачають процедури розгляду скарг, що надходять як від представників професійної спільноти, так і від громадян. Вони також можуть і самостійно здійснювати моніторинг діяльності медіа на предмет відповідності етичним стандартам. У багатьох випадках такі органи не обмежуються перевіркою дій лише своїх членів, а беруть до розгляду звернення щодо будь-яких журналістів або медіа. За результатами розгляду вони можуть ухвалювати висновки про наявність чи відсутність порушення журналістської етики, публічно оцінювати конкретні випадки з позиції дотримання відповідних професійних стандартів.

Однак ці висновки не мають юридично обов'язкової сили. Саморегулівні структури не уповноважені накладати санкції чи будь-які інші зобов'язання для суб'єктів медіа, що порушили етичні стандарти.Прикладами відповідних рішень може бути публічний осуд, звернення уваги суспільства чи професійної спільноти на наявність у діяльності суб'єкта медіа чи журналіста систематичних порушень журналістської етики.

Саме тому значення таких рішень безпосередньо залежить від рівня довіри, репутації, авторитету якими користується відповідна комісія як серед журналістської спільноти, так і серед аудиторії. Якщо така структура є фаховою, неупередженою та послідовною у своїй діяльності, її висновки можуть мати суттєвий вплив на професійну репутацію журналіста або медіа, тоді як у разі втрати довіри суспільства — такі рішення будуть формальними й позбавленими реально впливу.

Однією з головних самоврядних організацій у сфері журналістської етики в Україні є Комісія з журналістської етики (КЖЕ) — незалежний орган саморегуляції, заснований у 2001 році. Основна мета Комісії полягає в утвердженні професійних стандартів в українських медіа та формуванні суспільного запиту на відповідальну, якісну журналістику. Комісія розглядає конфліктні ситуації етичного або професійного характеру, які

виникають як усередині журналістського середовища, так і між журналістами та громадськістю. Залежно від обставин, Комісія може виносити рішення у кількох формах: *дружнього попередження* — у разі ненавмисної помилки; *заяви Комісії* — у випадках порушення журналістської етики чи дезінформації; *публічного осуду* — коли йдеться про свідоме й грубе порушення стандартів. Такі рішення не мають юридичної сили та не є обов'язковими до виконання, однак їхня вага визначається авторитетом самої Комісії, рівнем довіри до неї з боку журналістської спільноти та суспільства, а також потенційним впливом на репутацію журналіста чи медіа[4].

Комісія з журналістської етики відіграє ключову роль у контролі за дотриманням Кодексу етики українського журналіста — основного документа, що закріплює професійні стандарти та моральні принципи, яких мають дотримуватись журналісти в Україні. Окрім розгляду скарг, Комісія також формує рекомендації для журналістської спільноти, які охоплюють складні та чутливі аспекти професійної діяльності. Такі рекомендації стосуються, наприклад, специфіки висвітлення війни, життя українців на тимчасово окупованих територіях[7], тем, пов'язаних із військовополоненими[8], чивикористання штучного інтелекту в журналістиці[3]. Ці документи покликані допомогти журналістам працювати відповідально в умовах високої суспільної напруги та дезінформаційного тиску, зокрема під час повномасштабної війни росії проти України.

Крім того, Комісія регулярно виступає зі заявами у відповідь на резонансні події в інформаційному просторі. Наприклад, КЖЕ публічно висловилася щодо тиску на журналістів-розслідувачів проєкту *bihus.info*[1], засудила поширення мови ворожнечі до людей з аутизмом у телемарафоні«Єдині новини»[2], звернула увагу на етичні порушення під час висвітлення справи про зґвалтування неповнолітньої дівчини на Закарпатті[5]. Ці та інші заяви демонструють, що Комісія намагається реагувати на актуальні виклики, з якими стикаються журналісти та сприяти дотриманню ними стандартів журналістської етики.

Окремим важливим напрямом роботи Комісії є медіація, як спосіб мирного вирішення конфліктних ситуацій у сфері медіа шляхом посередництва. У 2023 році Комісія успішно виступила медіатором у 3 конфліктних ситуаціях, у 2024 році – вже в 6[6]. Це демонструє, що така діяльність Комісії є актуальною, та попит на неї серед суб'єктів медіа зростає. Прикладами такого посередництва є справа між Телекомпанією «Київ» та Центром протидії дезінформації, де сторонам вдалося досягти порозуміння щодо поширеного в ефірі матеріалу, а також врегулювання конфлікту між Центром Свідків Єгови та виданням «Еспресо.Захід», де Комісія допомогла знайти компроміс у висвітленні теми діяльності

релігійної меншини. Такі приклади підтверджують, що за допомогою медіації можливо вирішити ті чи інші конфлікти в сфері медіа оперативно та ефективно, без звернень до органів державної влади чи суду.

Загалом, в Україні вже сьогодні існує функціональна система журналістського саморегулювання, що разом з державним регулюванням та спільним регулюванням утворюють трьохелементну систему регулювання діяльності медіа. Засади професійності, самостійності та незалежності дозволяють структурам журналістського самоврядування користуватися авторитетом і довірою з боку спільноти, оперативно реагуючи на актуальні виклики, з якими стикаються представники медіа, та виступати ефективним посередником для вирішення конфліктів в сфері медіа.

Список використаних джерел

1. Заява Комісії з журналістської етики щодо кампанії тиску і залякування журналістів-розслідувачів Юрія Ніколова і Дениса Бігуса. Комісія з журналістської етики. URL: https://cje.org.ua/statements/zaiava-komisii-z-zhurnalistskoi-etyky-shchodo-kampanii-tysku-i-zaliakuvannia-zhurnalistiv-rozsliduvachiv-yuriia-nikolova-i-denysa-bihusa/ (дата звернення 11.05.2025)

2. Про недопустимість поширення мови ворожнечі щодо людей з аутизмом в телемарафоні «Єдині новини». Комісія з журналістської етики. URL: https://cje.org.ua/statements/pro-nedopustymist-poshyrennia-movy-vorozhnechi-shchodo-liudey-z-autyzmom-v-telemarafoni-yedyni-novyny/ (дата звернення 11.05.2025)

3. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо використання штучного інтелекту для створення журналістських матеріалів. Комісія з журналістської етики. URL: https://cje.org.ua/statements/rekomendatsii-komisii-z-zhurnalistskoi-etyky-shchodo-vykorystannia-shtuchnoho-intelektu-dlia-stvorennia-zhurnalistskykh-materialiv/ (дата звернення 11.05.2025)

4. Роз'яснення щодо функцій та повноважень Комісії з журналістської етики. Комісія з журналістської етики. URL: https://cje.org.ua/news/roz-iasnennia-shchodo-funktsiy-ta-povnovazhen-komisii-z-zhurnalistskoi-etyky/ (дата звернення 11.05.2025)

5. Заява КЖЕ щодо неналежного висвітлення історії зґвалтування неповнолітньої дівчини на Закарпатті. Комісія з журналістської етики. URL: https://cje.org.ua/statements/zaiava-kzhe-shchodo-nenalezhnoho-vysvitlennia-istorii-zghvaltuvannia-nepovnolitnoi-divchyny-na-zakarpatti/ (дата звернення 11.05.2025)

6. Як минув 2024 рік для Комісії з журналістської етики: підсумки. Комісія з журналістської етики. URL: https://cje.org.ua/news/yak-mynuv-2024-rik-dlia-komisii-z-zhurnalistskoi-etyky-pidsumky/ (дата звернення 11.0525)

7. Щодо висвітлення життя українців на тимчасово окупованих територіях. Комісія з журналістської етики. URL: https://cje.org.ua/statements/zaiava-kzhe-shchodo-vysvitlennia-zhyttia-ukraintsiv-na-tymchasovo-okupovanykh-terytoriiakh/ (дата звернення 11.05.2025)

8. Щодо висвітлення тем, пов'язаних із українськими полоненими. Комісія з журналістської етики. URL: https://cje.org.ua/statements/shchodo-vysvitlennia-tem-pov-iazanykh-iz-ukrainskymy-polonenymy/ (дата звернення 11.05.2025)

Гринишин Х.М.
доктор філософії в галузі права,
асистент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРАВОВІ БАР'ЄРИ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ З ПРАВОМ ЄС

У контексті глобальної цифровізації економічних відносин та трансформації фінансових систем, віртуальні активи (криптоактиви, токени, NFT, тощо) набувають характеру стратегічного інструментарію, що зумовлює необхідність формування адекватного правового регулювання. Для України, яка здійснює інституційне зближення з Європейським Союзом у рамках отриманого статусу кандидата на членство, імплементація європейських стандартів у сфері віртуальних активів є імперативом для інтеграції у цифровий єдиний ринок ЄС.

Проте процес гармонізації національного законодавства з acquis communautaire супроводжується низкою системних правових бар'єрів, обумовлених суттєвими відмінностями у підходах до класифікації, ліцензування, оподаткування та захисту прав суб'єктів крипторинку. Варто зазначити, що врегулювання правовідносин у сфері віртуальних активів є предметом правового регулювання різних галузей права: цивільного, фінансового, господарського, адміністративного і навіть кримінального права.

Донедавна в Європейському Союзі не було єдиної нормативної бази для регулювання сфери віртуальних активів - кожна держава-член ЄС мала право регулювати дану сферу на власний розсуд, що сприяло відсутності єдиного підходу до питання регулювання галузі блокчейн-технологій і

крипто-інвестицій. Оскільки відсутність єдиної регуляції та уніфікованого підходу суперечила фундаментальним засадам Європейського Союзу, а також створювала певні ризики, 20.04.2023 на основі директив 2015/849 та 2018/843, Європарламент ухвалив Регламент про ринки криптоактивів (далі - MiCA) [1].Так, врегульовано: визначення основних термінологічних понять, класифікацію віртуальних активів та послуг щодо них, а також розмежовано повноваження регуляторів ринку між компетентними органами, встановлено вимоги до суб'єктів, які надають послуги з обміну криптовалют, управління криптовалютними гаманцями та іншим операціям із цифровими активами.

Щодо України, то прийнятий у лютому 2022 року Закон України «Про віртуальні активи» (далі – Закон) поки не набув чинності через відсутність податкових норм, що регулюють обіг цифрових активів.

Отож, аналізуючи норми цього закону, віртуальні активи визначаються як «нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі». Із аналізу вказаного поняття можна відзначити, що воно не тотожне поняттю криптовалюти, а законодавець не визначає віртуальні активи виключно через криптовалюту. Варто погодитися з І.Р. Макогонюком, який зазначає, що для правової легалізації віртуальної валюти як об'єкта цивільних прав насамперед потрібне чітке розуміння, що таке криптовалюта, її різновиди та особливості обігу, щоб кожен учасник цивільних правовідносин мав відкриту інформацію про емітента, порядок емісії та операцій з приводу криптовалюти [2].

Також частиною 3 статті 179-1 ЦКУ передбачено, що до цифрових речей застосовуються положення про речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не випливає із сутності цифрової речі, однак залишається неврегульованим питання, а як саме на віртуальні активи має поширюватись режим речей: наприклад, чи вони є подільними чи неподільними, чи можна якісь токени визначати похідними речами до інших токенів. Поряд з цим, Закон забороняє використовувати віртуальні активи як засіб платежу або обміну на товари/послуги. Це суперечить практиці ЄС, де токени електронних грошей (EMT) визнані законним платіжним інструментом. Обмеження також ускладнює інтеграцію стейблкоїнів, які за своєю природою призначені для стабілізації вартості через прив'язку до фіатних валют. Існує необхідність у визначенні державного органу, який би забезпечив фактичний запуск ринку віртуальних активів та здійснення нагляду та контролю за діяльністю постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів.

Як зазначає С. О. Грицай Європейський регламент MiCA має бути покладений в основу нової редакції Закону України «Про віртуальні активи», так серед іншого, потрібно щоб класифікація та визначення віртуальних активів відповідали Розділу III регламенту MiCA, а саме: токени з прив'язкою до активів, токени електронних грошей, (включно з сервісними токенами). Замість існуючого поділу у Законі на незабезпечені та забезпечені віртуальні активи, необхідно визначити фінансовий віртуальний актив, що має поділ на забезпечений фінансовими інструментами та забезпечений валютними цінностями, ліцензування та умови діяльності постачальників послуг відповідали Розділу II регламенту MiCA, зобов'язати усіх гравців крипторинку, формувати «White paper», у якому зазначати основну інформацію про віртуальний актив та/або ICO – проект, ввести відповідальність гравців крипторинку, як постачальників послуг[3].

Вищенаведені рекомендації значною мірою знайшли втілення у проєкті Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» №10225-1, який спрямований на адаптацію українського законодавства до європейських стандартів, зокрема до регламенту MiCA. Законопроєкт визначає правовий статус віртуальних активів, класифікує їх та встановлює правила для постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів.

Також передбачено створення інноваційної зони, в якій протягом трьох років можна буде працювати без попередньої авторизації, та адаптацію рекомендацій FATF щодо фінансового моніторингу ринку криптоактивів, тощо.

Враховуючи вищенаведене, можна виснувати, що навіть в умовах війни та обмеження ресурсу Україна, завдяки ефективній координації між державними органами та активній підтримці міжнародних партнерів, може досягти прогресу в інтеграції до єдиного цифрового ринку ЄС, тим паче затримка в прийнятті спеціального закону унеможливлює повноцінне використання податкового потенціалу від діяльності крипторинку, який фактично продовжує функціонувати, залишаючись в «тіні».

Список використаної літератури:

1. «Регламент (ЄС) 2023/1114 Європейського парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів та про внесення змін до Регламентів (ЄС) № 1093/2010 та (ЄС) № 1 095/2010 та Директив 2013/36/ЄС та (ЄС) 2019/1937». Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj.

2. Макогонюк, І. Р. Криптовалюта як об'єкт цивільних правовідносин. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 17 травн. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 342-344.

3. ГРИЦАЙ, С. (2022). ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки, (1 (61), 18-23.

Гриценюк В.О.
аспірант кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національний університет «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВИДИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТВОРІВ

Мультимедійний твір – це продукт творчої діяльності, який поєднує кілька видів медіа (наприклад, текст, звук, зображення, відео). Такі твори створюються для розваг, освіти, реклами або інших цілей. Залежно від виду та складності твору, права на нього можуть охоплювати різні аспекти авторського права, патентного права та суміжних прав.

Метою творців мультимедійних продуктів було вплинути на всі органи чуття глядача. Боб Голдстейн, ймовірно, запозичив ідею використання терміну «мультимедіа» у британського художника Діка Хіггінса (DickHiggins). За два роки до Голдстейна Хіггінс уже говорив про нові можливості вираження через поєднання різних технологічних засобів і мистецтв у межах єдиної художньої форми «інтермедіа» [1].

Існує безліч визначень терміну «мультимедіа», які варіюються залежно від сфери застосування та контексту [2]. Згідно зі словником іноземних слів [3], мультимедіа можна визначити як:

1) сукупність програмних і апаратних засобів, що дозволяють відтворювати на екрані відео- та аудіо інформацію, отриману з різних джерел через канали зв'язку. Це використовується в освіті, комп'ютерних іграх, базах даних тощо;

2) декілька видів засобів масової інформації (радіо, кіно, телебачення тощо), які застосовуються для інформаційних та зображувальних цілей.

Аналіз визначень показує, що мультимедійний продукт або видання може включати: текст, таблиці, статичні графічні зображення (малюнки, фотографії, схеми, діаграми), звуки, музику, мову, відео, анімацію.

У майбутньому до цього переліку можуть додатися голографічні образи, ілюзії смаку та запаху, а також кінестетичні відчуття (наприклад, віртуальні об'єкти, які можна буде фізично відчувати).

Мультимедіа забезпечує: збільшення обсягу інформації, що запам'ятовується; привернення та утримання уваги; підтримку інтересу до роботи з інформацією; покращення комп'ютерних інтерфейсів.

Ця технологія широко використовується в мистецтві, медицині, освіті, тренінгах, наукових дослідженнях, маркетингу, рекламі, демонстрації товарів, базах даних, каталогах, мережевих комунікаціях та розвагах.

З юридичної точки зору, мультимедійний продукт – це об'єкт авторських прав, виражений у цифровій формі, що містить кілька результатів інтелектуальної діяльності (наприклад, програми, твори образотворчого мистецтва, музичні твори тощо) і функціонує через взаємодію з користувачем за допомогою комп'ютерних пристроїв. Основними характеристиками такого продукту є складність, віртуальність та інтерактивність [4].

До прикладів мультимедійних продуктів належать також комп'ютерні ігри, інтернет-сайти та віртуальні музеї.

Інтернет забезпечує постійний зв'язок із користувачами, які щодня «споживають» величезну кількість інформації в широкому сенсі цього слова (новини, статті, публікації, фото, відео тощо). Значна частина цієї інформації є об'єктами авторського права.

Багато з таких об'єктів мають цифрову або діджиталізовану форму. Деякі з них існують виключно в цифровому форматі. Наприклад, комп'ютерні програми існують лише у цифровій формі. Бази даних, аудіовізуальні твори, фотографії, об'єкти веб-дизайну (зокрема, малюнки та логотипи у цифровому форматі) зазвичай створюються та використовуються у цифровому середовищі, зокрема в мережі Інтернет.

Доцільно виділити окрему групу нових цифрових об'єктів авторського права, які з'явилися в останні роки, зокрема NFT, мультимедійні твори, відеоігри (комп'ютерні ігри), інтернет-сайти, блокчейн-технології та інші. Варто зазначити, що правова природа цих об'єктів як об'єктів авторського права залишається предметом дискусій. Особливо цікаво розглянути правовий статус NFT як одного з таких інноваційних об'єктів[5].

Твердження про те, що NFT є новим цифровим об'єктом авторського права, викликає інтерес, але водночас є спірним. NFT відкриває нові можливості для розвитку цифрового мистецтва, трансформуючи традиційні форми вираження творів мистецтва. Воно не лише переводить їх у цифровий формат, а й слугує засобом фіксації об'єкта, доказом засвідчення прав на нього, а також формою правової та технічної охорони авторських прав.

Правовий статус мультимедійного твору або продукту як виду об'єктів авторського права поки що не визначений у законодавстві жодної країни світу. Дослідники цієї проблеми також не дійшли єдиного підходу щодо правового статусу мультимедійних творів. Одні пропонують прирівняти їх до аудіовізуальних творів, інші – врегулювати їх використання за аналогією з комп'ютерними програмами чи базами даних. Існує також думка, що єдиним правильним рішенням є встановлення для мультимедійних продуктів окремого правового режиму.

Найбільш обґрунтованим, однак, видається підхід, що не передбачає створення спеціального режиму. Натомість пропонується врегулювати статус нових об'єктів авторського права на основі загальних норм авторського права. Встановлення окремого правового режиму для кожного нового виду творів у умовах стрімкого технологічного прогресу навряд чи вирішить проблему.

Список використаних джерел:

1. Higgins D. Intermedia / D.Higgins; D.DeSalvo (ed.).URL: http://jenniferj.net/media280/wp-content/rea dings/higgins_ intermedia.pdf.

2. Sermonspicevideostock. URL: http://dx.doi.org/10/1787/5kx6kv51z0n-en/.http://www.sermonspice.com.

3. Словник іншомовних слів / Уклад. С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.

4. Поняття «мультимедійний продукт». Класифікація мультимедійних продуктів. Основні складові мультимедійних продуктів.URL: https://prezi.com/-jcojh0f1fgu/presentation/

5. Тарасенко, Л.Л. Новітні цифрові об'єкти авторського права та їх комерціалізація.*Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності*: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 26 квітня 2022 р.). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. С. 331-336.

Гузенко О.П.
Донецький державний університет внутрішніх справ
доцент кафедри господарсько – правових дисциплін та економічної безпеки, кандидат економічних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАПРЯМКІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Право інтелектуальної власності (далі – ПІВ) тісно пов'язане з економічним життям країни. Взаємозв'язок ПІВ з економічними циклами чинить вплив на процеси підтримки економічної безпеки України, котра виступає складовою системи збереження національних інтересів. В умовах війни Україна впроваджує ряд законодавчих ініціатив здатних покращити процес захисту права інтелектуальної власності та зберегти позитивну підтримку економічних циклів, з метою забезпечення питань створення безпекового середовища для ведення підприємницької діяльності та життєдіяльності країни взагалі. Враховуючи той факт, що в Україні вже відбувається процес реформування правової сфери захисту ПІВ на базі гармонізації з європейськими та міжнародними стандартами питання потребує додаткового дослідження. Актуальність та сучасність обраного напрямку дослідження підкріплюється також тим, що ПІВ забезпечує охорону результатів інноваційної та творчої діяльності, сприяє залученню інвестицій, стимулює впровадження новітніх технологій, а також активізує міжнародну співпрацю.

Питання захисту ПІВ не втрачає своєї актуальності в дослідженнях вітчизняних вчених. Наукові розробки висвітлюють як правові, методологічні так і проблематичні питання в сфері захисту ПІВ та знаходять відображення у дисертаційних та монографічних дослідженнях, а також у фахових періодичних виданнях. Доволі змістовними розробками відзначилися праці таких вітчизняних вчених як Н.П. Капітаненко [1], М. Є. Бичковська, Л.Г. Кузьменко, О.О.Кулініч, В.І. Фелик [2], Р.С. Пічко[3], Н. Мироненко, А. Дідук, О. Кашинцева, А. Шабалін, І.Коваль [4] та інші. Автори доволі змістовно висвітлюють поставлені проблеми в системі захисту ПІВ, надають рекомендації щодо їх усунення, проте напрямки вдосконалення правового аспекту висвітлено фрагментарно, що вказало на необхідність більш поглибленого дослідження.

На погляд Л.І. Галупова [5, с.746] «…захист ПІВ представляє собою дію щодо попередження та припинення порушення прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності людини або відновлення порушених прав». Вітчизняний вчений вважає, що «…військові дії на певних територіях країни можуть ускладнити реалізацію права на захист результатів

інтелектуальної, творчої діяльності, тому сьогодні, як ніколи актуальним є питання використання способів альтернативного вирішення спорів та конфліктів, що виникають у сфері ПІВ»[5, с.746].

Ми погоджуємося з позицією А.Я. Палюх, Р.С. Шелудяков та Р.О. Іваненко [6, с.333] стосовно того, що «…попри надзвичайно складні умови життя країни, продовжується кропітка робота над підтримкою належного рівня правового захисту всіх суб'єктів, у тому числі й у сфері ПІВ». Таке твердження науковці обґрунтовують наступним чином[6, с.333]:

по – перше, відмічається оперативне прийняття законів, якими регулюються правочини та правовідносини у сфері ПІВ, не дивлячись на воєнні виклики;

по – друге, поступове вдосконалення системи захисту ПІВ до рівня вимог Європейського Союзу продовжується;

по – третє, державі вдалось взяти під контроль ситуацію із забезпеченням належного рівня захисту ПІВ на період воєнного стану.

Яскравим прикладом активізації роботи законодавця за період воєнного стану щодо системи захисту ПІВ, є прийняття наступних нормативно – правових актів:

- Закону України № 2174IX «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», доцільність прийняття якого забезпечила створення правового механізму захисту ПІВ, а також не допустити втрати прав на об'єкти інтелектуальної власності у період воєнного стану. [7];

- Закону України № 2974-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» [8]. метою прийняття якого стало впровадження до національної нормативно-правової бази положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом в частині загальних зобов'язань, цивільних заходів, процедур і механізмів захисту ПІВ;

- Закону України № 2265-IX «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» [9]. яким заборонялось використовувати символіку із описаного переліку в друкованих матеріалах, для рекламних кампаній, у місцях проведення масових заходів, а також у різних засобах масової інформації (телебачення, радіо, соціальні мережі тощо;

- Закон України № 2310-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки національного музичного продукту та обмеження публічного використання музичного продукту держави-агресора», прийняття якого опосередковано торкнулось і власників ПІВ у вигляді пісень, які тепер зобов'язані забезпечити необхідний процент україномовних творів;

- Наказ Міністерства економіки України № 17768 «Про затвердження Регламенту Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності», який визначив ключові процедурні аспекти розгляду спорів та забезпечує ефективний адміністративний механізм захисту ПІВ.

Зазначений перелік не є вичерпаним, законодавець постійно спрямовує свої зусилля на вдосконалення різного виду процедур захисту ПІВ.

За результатами проведених досліджень можна стверджувати, що з метою вдосконалення процедури захисту ПІВ законодавець направляє свої ініціативи на вирішення таких питань як :посилення захисту торговельних марок, удосконалення правового режиму патентування, впровадження до процедур реєстрації об'єктів авторського права інструментів цифровізації, розширення переліку правових інструментів з метою протидії порушенням в сфері захисту ПІВ.

Таким чином, в умовах війни законодавець продовжує адаптувати правові ініціативи щодо вдосконалення процедури захисту ПІВ. На даний час зусилля законодавця націлені на вирішення питань, в системі захисту ПІВ, покращення процедур експертизи заявок та прискорення адміністративних процесів, активізації використання штучного інтелекту при розробці нових підходів до правової охорони результатів діяльності, створених із застосуванням технологій машинного навчання. використання блокчейну для підтвердження авторства та правомірності передачі та захисту ПІВ.

Зазначені дії законодавця сприятимуть не лише вдосконаленню правових норм в сфері захисту ПІВ, а й позитивно вплинуть на перебіг економічних цикли вів в країні, котра воює.

Список використаних джерел:

1.Капітаненко Н.П. Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: стан, проблеми, перспектив: монографія. Одеса: Гельветика, 2021.411 с.

2.Охорона та захист прав інтелектуальної власності: економіко-правові підходи: монографія / М. Є. Бичковська, Л.Г. Кузьменко, О.О.Кулініч, В.І. Фелик та ін.; ред. О. О. Кулініч, Р. Б. Шишка. Київ: Ліра-К, 2019. 275 с.

3.Пічко Р. С. Концептуально-правові аспекти страхування права інтелектуальної власності: монографія / під заг. ред. Є. А. Булат. Дніпро: Журфонд, 2019. 214 с.

4.Порушення прав промислової власності в Україні: колективнамонографія / Н. Мироненко, А. Дідук, О. Кашинцева, А. Шабалін, І.Коваль та ін.; за наук. ред. ред. Н. М. Мироненко. Київ: Інтерсервіс, 2019. 268 с.

5.Галупова Л. І. Захист прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану: Матеріали Міжнародної науково - практичної конференції «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (м. Одеса, 17 червня 2022 року). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022.Т.2.С. 745-749.

6. Палюх А.Я., Шелудяков Р.С., Іваненко Р.О. Права інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал.2023. №3. С.330-333.

7. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01.04.2022 р. № 2174-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2174-20.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності: Закон України від 20.03.2023 р. № 2974-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2974-20

9. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закону України від 22.05.2022 року № 2265-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2265-20

10.Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки національного музичного продукту та обмеження публічного використання музичного продукту держави-агресора: Закон України від 12.06.2022 р. № 2310-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2310-20

11.Про затвердження Регламенту Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності: Наказ Міністерства економіки України від 23 листопада 2023 р. № 17768. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0021-24#Text.

Гура М.В.
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного
університету ім. В.Н. Каразіна, к.ю.н.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Право на приватність у мережі Інтернет є об'єктом дослідження багатьох науковців як в Україні, так й за кордоном, що обумовлюється стрімким розвитком мережі Інтернет та залучення до її використання багатьох користувачів, кількість яких зростає в певній прогресії в усьому світі.

Вперше право на приватність знайшло своє закріплення в Загальній декларації прав людини та Європейської конвенції з прав людини, відповідно до ст. 8 якої, кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Подальший розвиток цього питання знайшов своє відображення у Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, прийняття якої зумовлює ІТ компанії впроваджувати у свої додатки та сайти спеціальні алгоритми для отримання згоди користувача на збір, обробку та використання інформації, персональних даних користувачів зокрема.

Сама по собі прийняття такої кількості нормативно-правових актів на найвищому рівні вказує на актуальність проблеми, яка стосується захисту права на приватність. Й слід звернути увагу, шо прийняття цих основоположних нормативно-правових актів фактично відбулося до створення мережі Інтернет у 1983 році. Зрозуміло, шо створення глобальної мережі, яка об'єднує велику кількість користувачів, які обмінюються інформацією між собою, не могло не стати викликом порушень в сфері приватності, що в решті решт й призвело до розгляду подібних справ ЄСПЛ.

Актуальність питання зайвий раз підкреслює статистика. Так згідно звіту даних сайту Statista, який було опубліковано в лютому 2025 року за 2005-2024 роки, - у 2024 році кількість зламаних даних у США становила 3158 випадків.

Тим часом понад 1,35 мільярда людей постраждали в тому ж році від компрометації даних, включаючи порушення даних, витік і викриття. Хоча це три різні події, вони мають одну спільну рису, - у результаті всіх трьох інцидентів доступ до конфіденційних даних отримав несанкціонований зловмисник.

У 2020 році веб-сайт для потокового передавання для дорослих CAM4 зазнав витоку майже 11 мільярдів записів. Це, безумовно, наймасштабніший витік даних. Однак цей випадок унікальний, оскільки дослідники кібербезпеки виявили вразливість раніше кіберзлочинців. Другим за величиною витоком даних є витік даних Yahoo, починаючи з 2013 року. Спочатку компанія повідомила про один мільярд викритих записів, а потім, у 2017 році, прийшла до оновленої кількості витоку записів, яка становила три мільярди. У березні 2018 року стався третій за величиною витік даних, пов'язаний із національною базою ідентифікаційних даних Індії Aadhaar. В результаті цього інциденту було розкрито понад 1,1 мільярда записів. Як ми бачимо цифри вражають.

Широко відомими є справи Kopp v. Switzerland 1998 року щодо прослуховування телефонних розмов, S. and Marper v. the United Kingdom 2008 року щодо зберігання біометричних даних, Ahmet Yildirim v. Turkey 2012 року щодо блокування доступу до сайту, Roman Zakharov v. Russia 2015 року щодо моніторингу електронної комунікації, Delfi AS v. Estonia щодо відповідальності провайдерів за коментарі користувачів, Ukraine v. Russia (re Crimea) щодо порушення свободи слова та доступу до інформації в Криму.

Як ми бачимо порушення права на приватність тлумачиться особами, які звертаються за судовим захистом досить широко та знаходить своє відображення в різних аспектах цього права.

Право на приватність в цифрову епоху ґрунтується на положенні, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції, що безпосередньо закріплене в ч. 1 ст. 8 Європейської конвенції з прав людини. Дане положення має ключове значення для ІТ-права, адже впливає на питання збору, обробки та поширення інформації, узгодження меж приватного життя та національної безпеки, а також сферу державного нагляду та контролю. Як слушно зазначають О. В. Петришин та О. С. Гиляка, цифровізація практично усіх сфер життя призводить в деяких випадках і до негативного впливу, перш за все щодо забезпечення природних, невідчужуваних прав людини, особливо коли мова йде про недоторканність особистого життя.

Відповідно практика ЄСПЛ щодо приватності широко тлумачить це право під час розгляду окремих справ.

Так, у справі Kopp v. Switzerland (1998) [1], яка стосувалася втручання у приватне життя шляхом прослуховування телефонних розмов, суд звернув увагу на відсутність детального нормативного розмежування між професійною та приватною інформацією, а також на відсутність належної регламентації порядку незалежного нагляду та наголосив, що професійна діяльність також підпадає від дію ст. 8 Європейської конвенції з прав людини.

Рішення у справі Коппа було опубліковано в журналі «Юриспруденція адміністративних органів Конфедерації» (JAAC 1998 № 114) та було надіслано до Федерального суду, кантональних департаментів юстиції, кантональних судів, Федеральної прокуратури та штаб-квартири BASIS Федерального департаменту юстиції та поліції (відповідальної за перегляд правових положень щодо прослуховування телефонних розмов).

Наслідком цього рішення стало прийняття Швейцарією нових законодавчихправил щодо прослуховування телефонних розмов, у вигляді прийняття Федерального закону про моніторинг поштової кореспонденції та телекомунікацій від 6 січня 2000 року, який набрав чинності 1 січня 2002 року.

Основні зміни, запроваджені цим новим законом для вирішення проблем, висвітлених Судом у рішенні у справі Коппа, є такими: 1. Включення до закону винятків, щодо яких може бути надано дозвіл на моніторинг осіб, зобов'язаних дотримуватися професійної таємниці, включаючи адвокатів, особливо коли вони самі не є підозрюваними або обвинуваченими у скоєнні будь-якого правопорушення. 2. Міцніші правові гарантії, коли адвокат, проти якого було вжито заходів моніторингу, сам не є підозрюваним або обвинуваченим у правопорушенні, щодо розмежування інформації, що стосується безпосередньо ролі адвоката, та інформації, що стосується іншої діяльності.

Доречно в контексті права на приватність в мережі Інтернет згадати проблему моніторингу електронної комунікації, яка створює загрозу для дотримання права на приватність та потребує чіткої правої регламентації, адже може проводитись не лише державними установами, а й роботодавцями, які аналізують електронну пошту, історію пошукових запитів, тощо, своїх працівників. Показовою тут є справа *Roman Zakharov v. Russia (2015)* в якій суд підтримав позицію журналіста, який вимагав визнання національного законодавства своєї країни таким, що протирічить ст. 8 Європейської конвенції з прав людини через дозвіл таємного перехоплення комунікації без судового контролю та чітких критеріїв для його санкціонування.

Порушення права на приватність розглядалась і в інших справах ЄСПЛ, і хоча не всі вони на пряму пов'язані з ІТ сферою, вони мають прямий вплив на впровадження нових алгоритмів та правил збору, зберігання та поширення інформації.

Рішення ЄСПЛ мають значний вплив на розвиток ІТ-права та, зокрема, українського законодавства у цій сфері, що призводить до внесення змін до існуючих нормативних актів та сприяє формуванню правової культури, орієнтованої на права людини.

Досягнення цих цілей вимагає від України подальшого розвитку ІТ-сектору з дотриманням рішень, уже прийнятих на рівні ЄСПЛ, згідно з

якими від України вимагається створити середовище, сприятливе для інновацій, одночасно захищаючи права людини та верховенство права, зокрема в частині закріплення на законодавчому рівні гарантій прав адвокатів тощо.

Список використаних джерел:

1. CASE OF KOPP v. SWITZERLAND (13/1997/797/1000) https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58144%22]}

Дворовий М.В.
Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
аспірант кафедри приватного права

ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО КОНТЕНТУ, ЩО МОЖЕ ЗАШКОДИТИ ДІТЯМ, НА ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМАХ: ПІДХОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ[1]

Одним з пріоритетних напрямків політики Європейського Союзу у сфері регулювання мережі Інтернет є захист прав дітей. Акцент на ньому робиться Європейською комісією щонайменше з моменту затвердження Цифрового порядку денного для Європи у 2010 році, який підкреслив потребу держав-членів концентруватися на аналізі впливу цифрових технологій на дітей [1].

Такий підхід також випливає зі статті 24 Хартії основоположних прав ЄС, що закріплює право дітей на такі захист і турботу, що забезпечують їх благополуччя, а також пріоритетність найкращих інтересів дітей у всіх діях, що вчиняються щодо них державою та приватними суб'єктами [2]. Для реалізації цих положень, у 2012 році Європейська комісія прийняла Стратегію «BetterInternet for Children» (BIC) [3].

Цей документ став першим джерелом деталізації вимірів загроз, з якими стикаються діти при щоденному використанні мережі.

Вже тоді статистика вказувала на те, що 4 з 10 дітей стикалися з контентом, який заохочував до самокалічення, вживання наркотиків та суїциду, містив інтимні зображення або кібербулінг [3].

[1] Публікацію підготовлено в межах перспективного плану розвитку наукового напряму «Суспільні науки» Національного університету «Києво-Могилянська академія», фундаментального дослідження на тему: «Реалізація цифрових прав дитини», згідно з додатковою угодою №БФ5-2025 від 01.03.2025 р. до Договору від 04 серпня 2021 року між НаУКМА та МОН.

Основними заходами, що пропонувалися для подолання цього ризику в рамках цілей зі створення безпечного онлайн-середовища для дітей та протидії сексуальній експлуатації та насильству над дітьми (СЕНД), були:

• запровадження належних для віку (age-appropriate) налаштувань приватності;

• більша доступність засобів батьківського контролю;

• ширше використання вікового ранжування та класифікації контенту;

• пришвидшення ідентифікації та видалення СЕНД-контенту [2].

При цьому, Європейська комісія робила наголос передусім на потребі індустрії долучитися до належного саморегулювання у сфері забезпечення прав дітей. Вжиття регуляторних заходів припускалося нею лише у разі, якщо саморегулювання не досягло б намічених у Стратегії ВІС цілей.

На момент прийняття Стратегії ВІС єдиним нормативним обмеженням, що стосувалося захисту дітей від шкідливого контенту в мережі Інтернет, було положення статті 25 Директиви 2011/93/ЄС щодо протидії сексуальним зловживанням та сексуальній експлуатації дітей, а також дитячій порнографії[4]. Її норми зобов'язували держав-членів вдаватися до необхідних заходів для видалення веб-сторінок, що містили або поширювали дитячу порнографію, на їх території, взаємодіяти для видалення таких сторінок за межами власної території, а також дозволяли блокувати веб-сторінки з дитячою порнографією на власній території, за дотримання належних запобіжників. Водночас, наявність цих норм не дозволяла належно взаємодіяти з цифровими платформами, роль яких з моменту прийняття Директиви у 2011 році лише зростала, а технічна архітектура яких не давала можливості ефективно обмежити доступ до окремої сторінки, що поширювала протиправний контент. Крім того, така заборона була надто вузькою через спрямованість винятково на дитячу порнографію.

Законодавчі прогалини призвели до потреби запровадити нормативні інструменти, спрямовані на захист дітей в онлайн-середовищі, оскільки саморегулівні практики не дали бажаного ефекту. Такими актами, прийнятими після ухвалення Стратегії ВІС, стали Директива 2010/13/ЄС про аудіовізуальні медіапослуги (надалі – Директива) [5] та Регламент 2022/2065 щодо Єдиного ринку для цифрових послуг (надалі – Акт про цифрові послуги) [6].

Директива з 2018 року містить положення, що стосуються регулювання платформ спільного доступу до відео, на кшталт YouTube. Стаття 28b закріплює обов'язок провайдерів таких платформ з захисту неповнолітніх від програм, користувацьких відео та реклами, які можуть завдати шкоди їх фізичному, психічному або моральному розвитку, а також від дитячої порнографії. Таким чином, Директива розширює коло шкідливого контенту

поза межі дитячої порнографії. Для втілення цих положень у життя в дусі вимог Стратегії ВІС, Директива вимагає від провайдерів платформ:

• включення до умов користування послугами вимог щодо обмеження контенту, який може завдати шкоди фізичному, психічному або моральному розвитку дітей, а також дитячої порнографії;

• створення системи перевірки віку та систем батьківського контролю для користувачів щодо контенту, який може завдати шкоди фізичному, психічному або моральному розвитку дітей;

• створення прозорих та дружніх до користувачів механізмів для повідомлення користувачами провайдера про наявність на платформі протиправного контенту, а також систем пояснення користувачам наслідків розгляду їх повідомлень [5].

Акт про цифрові послуги застосовує більш комплексний підхід до захисту дітей від протиправного контенту. Стаття 28 Акту вказує на те, що провайдери цифрових платформ, доступних для неповнолітніх, повинні вживати належних та пропорційних заходів для забезпечення високого рівня приватності та безпеки неповнолітніх під час надання послуг. У преамбулі до Акту контент, що містить СЕНД, визнається протиправним, що дозволяє застосовувати для його обмеження на цифрових платформах на національному рівні накази для протидії протиправному контенту відповідно до статті 9 Акту. Так само протидії таким типам протиправного контенту слугують інші обов'язки провайдерів, а саме:

• включення до умов користування послугами інформації про будь-якеобмеження їх надання зрозумілою для дітей мовою (стаття 14);

• створення доступних та дружніх до користувача механізмів подання скарг на протиправний контент та внутрішньої системи розгляду спорів (статті 16 та 20);

• запровадження механізмів захисту від зловживання послугами платформ при повторних і систематичних порушеннях, зокрема при поширенні контенту, що містить СЕНД (стаття 23) [6].

Водночас, творці Акту усвідомлювали і те, що найбільший вплив на дітей мають найбільші цифрові платформи. На провайдерів цих платформ покладені посилені обов'язки щодо ідентифікації, аналізу та оцінки системних ризиків, що випливають з дизайну та функціонування платформ. Захист дітей згаданий серед системних ризиків, щодо яких відбуватиметься звітування, у статті 34 Акту. Так, провайдери мають аналізувати наскільки дітям легко зрозуміти структуру та функціонування сервісу, а також шляхи їх можливого споживання контенту, який може завдати шкоди фізичному, психічному або моральному розвитку дітей.

Стаття 35 Акту також зобов'язує провайдерів відповідних платформ для усунення цих ризиків вживати цільових заходів для захисту прав дитини, включаючи інструменти перевірки віку та батьківського контролю, інструменти, спрямовані на допомогу дітям у повідомленні про зловживання[6].

Оновлена Стратегія ЄС щодо кращого інтернету для дітей (BIK+), ухвалена у 2022 році на заміну Стратегії BIC, покладає на Акт про цифрові послуги та оновлені норми Директиви про аудіовізуальні медіапослуги більші надії на досягнення цілі з забезпечення безпечного цифрового досвіду [7].Станом на сьогодні, Європейська комісія відкрила провадження проти TikTok[8] та Meta [9] щодо можливого протиправного характеру дизайну їх сервісів, які можуть викликати залежність у дітей та призводити до так званого ефекту «кролячої нори», що може свідчити про покращення ситуації з наглядом за втіленням відповідних норм у життя. Водночас, Європейська комісія визнає недостатню ефективність вже запроваджених заходів з перевірки віку користувачів послуг, що часто полягає лише у введенні дати народження при вході та той чи інший ресурс, та закликає до ухвалення Кодексу поведінки щодо належного для віку (age-appropriate) дизайну послуг в рамках Акту про цифрові послуги [7].

Ще один документ, на який посилаються автори Стратегії BIK+ – Проект Регламенту щодо правил запобігання та протидії сексуальним зловживанням щодо дітей [10]. Він має стати основним галузевим документом щодо захисту дітей на цифрових платформах. Серед іншого, його положення передбачають:

• детальніші вимоги щодо оцінки ризиків використання власних сервісів для СЕНД для усіх провайдерів цифрових платформ та сервісів міжособистісного спілкування, та вимоги щодо застосування конкретних засобів їх усунення (стаття 3-4);

• можливість ухвалення наказів про видалення контенту, що містить СЕНД, та блокування веб-ресурсів, що його поширюють, за наявності відповідних запобіжників (статті 14 та 16);

• номінування незалежних компетентних органів, що мають бути відповідальними за втілення у життя згаданих норм (Розділ III) [10].

На сьогодні прийняття проекту Регламенту загальмувало, з огляду на низку проблемних положень, що, на думку правозахисників, можуть звузити обсяг цифрових прав користувачів [11]. Його прийняття може стати важливим орієнтиром у розвитку системи захисту прав дітей в мережі у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A Digital Agenda for Europe, COM/2010/0245 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0245

2. Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016P/TXT

3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, European Strategy for a Better Internet for Children, COM/2012/0196 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012DC0196

4. Directive 2011/93/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0093

5. Директива Європейського Парламенту і Ради 2010/13/ЄС від 10 березня 2010 року про координацію певних положень, встановлених законами, нормативно-правовими або адміністративними актами в державах-членах стосовно надання аудіовізуальних медіапослуг (Директива про аудіовізуальні медіапослуги) (кодифікована версія). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-10

6. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) (Text with EEA relevance). URL:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R2065

7. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A Digital Decade for children and youth: the new European strategy for a better internet for kids (BIK+), COM/2022/212 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0212

8. Commission opens formal proceedings against TikTok under the Digital Services Act / European Commission. Дата оновлення: 19 лютого 2024 року. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_926

9. Commission opens formal proceedings against Meta under the Digital Services Act related to the protection of minors on Facebook and Instagram / European Commission. Дата оновлення: 16 травня 2024 року. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_2664

10. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down rules to prevent and combat child sexual abuse, COM/2022/209 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0209

11. Poland searches for silver bullet for CSA Regulation / EDRi. Дата оновлення: 5 березня 2025 року. URL: https://edri.org/our-work/poland-searches-for-silver-bullet-for-csa-regulation/

Дмитренко В. В.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу промислової власності і комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності,
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
НАПрН України

ЩОДО ПРИНАЛЕЖНОСТІ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СЛУЖБОВІ ОБ'ЄКТИ ПАТЕНТНОГО ПРАВА

За результатами аналізу норм чинного законодавства України щодо службових об'єктів патентного права спостерігаємо наявність протиріч та прогалин, що ускладнює практику застосування цих положень. У випадку відсутності в юридичних осіб внутрішньої політики щодо службових об'єктів права інтелектуальної власності, а також відсутності договірного врегулювання відносин з автором щодо приналежності майнових прав інтелектуальної власності, використання норм Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» може призвести до порушення прав працівника, який є автором потенційних винаходів та корисних моделей. У зв'язку з цим, необхідним є внесення змін та уточнень до законодавства України щодо службових об'єктів патентного права.

Розглянемо основні проблеми законодавчого регулювання службових винаходів та корисних моделей. Перше, на що слід звернути увагу, що в ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» взагалі не йдеться про розподіл майнових прав інтелектуальної власності на службові об'єкти патентного права. Проте це врегульовано в акті, що має вищу юридичну силу – Цивільному кодексі України (далі – ЦК України). Зокрема, у ч. 2 ст. 429 ЦК України наведено загальну норму, що майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору належать спільно – і працівнику, і роботодавцю, якщо інше не вказано в договорі або в ЦК України [1].

Тому надалі аналізуючи ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» будемо виходити з того, що майнові права на службові винаходи і корисні моделі належать спільно винахіднику та особі, в якої він працює. В ч. 1 ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» вказано, що право на реєстрацію службового винаходу (корисної моделі) належить роботодавцю винахідника, якщо інше не передбачено договором [2].

Отже, якщо такого договору між працівником і роботодавцем немає, тоді роботодавець в заявці на державну реєстрацію винаходу (корисної моделі) має вказати заявниками і себе, і працівника, який є автором творчого результату. Далі у ч. 3 ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» наведені вимоги, які зобов'язаний виконати роботодавець щодо службових винаходів і корисних моделей, і серед них, що він може передати право на реєстрацію службового винаходу (корисної моделі) іншій особі, а з винахідником зобов'язаний укласти договір щодо виплати йому винагороди відповідно до економічної цінності винаходу (корисної моделі) і (або) іншої вигоди, яка може бути одержана роботодавцем [2].

Однак, враховуючи ст. 429 ЦК України, передання права на реєстрацію службового винаходу (корисної моделі) має бути також за дозволом винахідника, оскільки майнові права інтелектуальної власності належать працівнику й роботодавцю спільно. Якщо ж роботодавець не виконає вимог, зазначених у ч. 3 ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» у встановлений строк – право на реєстрацію службового винаходу (корисної моделі) переходить до винахідника чи його правонаступника, але роботодавець має переважне право на придбання ліцензії [2]. Останнє видається суперечливим, оскільки майнові права інтелектуальної власності належать спільно і працівнику, і роботодавцю, тому роботодавець має право використовувати службовий об'єкт без ліцензії. Нагадаємо, що в ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» взагалі не згадано про розподіл майнових прав інтелектуальної власності.

Право на реєстрацію службового винаходу (корисної моделі) є правом подати заявку, однак це не означає, що така особа стає єдиним правоволоділець майнових прав інтелектуальної власності, тобто не йдеться про автоматичне відчуження майнових прав на користь заявника. Відповідно до ч. 2 ст. 464 ЦК України, майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель належать володільцю патенту, якщо інше не встановлено договором або законом [1].

Підсумовуючи зазначимо, якщо між роботодавцем і працівником є договір про розподіл майнових прав інтелектуальної власності, або це питання врегульоване внутрішніми документами юридичної особи – в такому разі приналежність майнових прав інтелектуальної власності буде чітко визначеною.

Якщо ж це питання внутрішньо не врегульовано, тоді й використання положень ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» призведе до плутанини щодо правомірності здійснення права на службові винаходи і корисні моделі.

На жаль практика показує, що юридичні особи як правило не мають внутрішньої політики щодо службових об'єктів права інтелектуальної власності, не укладають з автором договорів щодо розподілу майнових прав інтелектуальної власності та покладаються при вирішенні питань приналежності майнових прав на чинне законодавство.

Суперечність та незрозумілість окремих положень законодавства, призводять до різного їх тлумачення й розуміння різними суб'єктами, що часто призводить до порушення прав авторів творчих результатів.

У зв'язку з цим, необхідною є гармонізація загального та спеціального законодавства України щодо службових об'єктів патентного права, уточнення норм ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» таким чином, щоб їх можна було використовувати на практиці.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 09.05.2025).

2. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text (дата звернення: 09.05.2025).

Дорошенко О. Ф.,
Директор Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України, к.ю.н., старший дослідник, судовий експерт
Федорова Н., В.,
к.ю.н., вчений секретар Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України
Дорожко Г. К.,
к.т.н., доцент, заступник директора Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України

ЗАХИСТ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВИКЛИКИ ОНЛАЙН-КОМЕРЦІЇ ТА ДОМЕННИХ СПОРІВ

У цифрову епоху роль торговельних марок суттєво трансформується: вони дедалі частіше використовуються не лише для позначення товарів на фізичних носіях, а й у віртуальному просторі — в рекламі, на платформах електронної комерції, у доменних іменах, хештегах та навіть у блокчейн-токенах. Ці нові форми використання породжують низку юридичних викликів, адже чинні правові підходи не завжди відповідають характеру цифрового середовища.

Однією з найпоширеніших форм використання торговельних марок у цифровому середовищі є їх застосування у контекстній рекламі, зокрема як ключових слів у таких сервісах як «Google Ads» або в хештегах у соціальних мережах. У таких випадках користувач, вводячи відому торговельну марку (наприклад, Nike чи Gucci), може отримати рекламні посилання не тільки на офіційний сайт бренду, а й на сайти конкурентів, які використовують відповідні ключові слова у своїх публікаціях. Це, у свою чергу, може створити хибне враження у споживача щодо походження товару чи наявності комерційного зв'язку між рекламодавцем і власником ТМ. У рішенні по справі «Interflora Inc. та Interflora British Unit проти Marks & Spencer plc та Flowers Direct Online Ltd (C-323/09)» [1] Суд ЄС здійснив ґрунтовний аналіз правомірності такої практики. «Marks & Spencer» використали ключове слово «Interflora» у системі «Google Ads» для просування власних послуг доставки квітів. «Interflora», у свою чергу, стверджувала, що така реклама вводить споживача в оману та порушує її виключні права на торговельну марку.

Суд ЄС дійшов висновку, що використання торговельної марки у ключовому слові контекстної реклами саме по собі не є порушенням, якщо: воно не заважає торговельній марці виконувати свою основну функцію — гарантувати походження товару; немає ризику змішування між рекламодавцем і правовласником марки; не відбувається недобросовісного використання чи паразитування на репутації відомої торговельної марки.

При цьому Суд Європейського Союзу акцентував, що визначальним критерієм правомірності використання чужої торговельної марки в контекстній рекламі є сприйняття середнього споживача. Якщо рекламне оголошення створює враження, що відповідні товари чи послуги походять від власника торговельної марки або пов'язані з ним, така практика може розцінюватися як порушення виключного права на ТМ. Натомість, якщо реклама чітко дає зрозуміти, що йдеться про незалежного постачальника, який пропонує альтернативу без будь-якого зв'язку з правовласником, використання торговельної марки у рекламному ключовому слові не становитиме порушення.

Таким чином, рішення у справі «Interflora» стало знаковим для практики цифрового використання торговельних марок, оскільки окреслило межі допустимої реклами в умовах онлайн-конкуренції та сформулювало підхід щодо визначення ризиків введення в оману.

На важливість переосмислення меж правомірного використання торговельних марок у цифровому контексті звертає увагу й Ruoshiyu Miao. У своїй статті "Research on the Potential Trademark Infringement Issues andNegative Effects of Keyword Search Advertisements under the Internet Economy" (2024) [2], автор аналізує ризики, пов'язані з використанням чужих торговельних марок як ключових слів у пошуковій рекламі. Miao підкреслює, що така практика може негативно впливати на впізнаваність бренду, послаблювати його відокремлювальну функцію та вводити споживача в оману щодо комерційного походження послуг. У зв'язку з цим, автор пропонує впровадження додаткових механізмів моніторингу онлайн-реклами та запровадження чітких критеріїв для оцінки добросовісності використання ТМ у цифровому середовищі.

Ще складнішою є ситуація з використанням торговельних марок у доменних іменах. Класичними прикладами порушення є кіберсквотинг, коли особа реєструє домен, ідентичний або подібний до добре відомої марки, з метою перепродажу або введення споживачів в оману. У міжнародній практиці такі спори здебільшого вирішуються за процедурою UDRP (UniformDomain Name Dispute Resolution Policy) [3], яка дозволяє швидко анулювати або передати доменне ім'я правовласнику. В Україні аналогічного механізму не існує, і захист правовласників забезпечується лише в судовому порядку, що значно ускладнює процес реагування.

Відсутність таких оперативних механізмів реагування та зростання кількості порушень у цифровому середовищі обумовлюють потребу у переосмисленні підходів до охорони торговельних марок в Україні. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не містить спеціальних норм щодо онлайн-використання торговельних марок або способів захисту прав у цифровому середовищі. Відсутні також чіткі критерії кваліфікації неправомірного використання у рекламі, метатегах, цифрових продуктах чи доменах. Це створює ризик неоднозначної судової практики та ускладнює прогнозованість захисту.

У контексті гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу, а також з урахуванням зростання кількості кіберпорушень, доцільним є впровадження низки комплексних змін до національної системи охорони прав на торговельні марки. По-перше, слід внести зміни до законодавства з метою уточнення дефініції «використання торговельної марки» у цифровому середовищі, включаючи її застосування в інтернет-рекламі, доменних іменах, метатегах. По-друге, необхідно створити ефективний механізм досудового врегулювання доменних спорів, за зразком міжнародної процедури UDRP, яка дозволяє оперативно захищати права правовласників без звернення до суду. По-третє, варто розробити методичні рекомендації для експертів та судів щодо оцінки ймовірності введення в оману споживача у цифровому контексті, що забезпечить єдність практики та правову визначеність.

Список використаних джерел:

1. Рішення Суду Європейського Союзу від 22 вересня 2011 р. Справа № C-323/09. URL: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=109942&doclang=EN

2. Miao Ruoshiyu. Research on the Potential Trademark Infringement Issuesand Negative Effects of Keyword Search Advertisements under the InternetEconomy. *Advances in Economics, Management and Political Sciences*. 2024. Vol. 66. Issue 1. P. 212-217.

3. Official website of the ICANN as of 21 February 2024. URL: https://www.icann.org/en/contracted-parties/consensus-policies/uniform-domain-name-dispute-resolution-policy/uniform-domain-name-dispute-resolution-policy-25-02-2012-en

Дубицька Н.Т.
Адвокат, дослідник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, юридичний інститут, кафедра цивільного права

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Донедавна у своїх наукових працях дослідники доволі небагато говорили про немайнові аспекти відповідальності у приватному праві, а той не піднімали цю тему взагалі. Тому, назріла проблема по-перше: дослідити це явище в українській правовій науці, по-друге: дати авторське визначення і, зрештою, визначити детермінанти меж відповідальності у приватному праві.

На сьогодні є чимало нормативно-правових актів, присвячених правовому регулюванню особистих немайнових прав Людини в сфері охорони здоров'я. Серед них: Конвенції про права людини в біомедицині (Convention onHuman Rights and Biomedicine. DIR/JUR (96), 14, Strasbourg 1996) відомості про стан здоров'я людини визнає складовою права на повагу до приватного життя (ст. 10) та охороняється також положеннями Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 8).

Серед вітчизняних також : Основи законодавства про охорону здоров'я від 19.11. 1992 № 2801 у первинній редакції із змінами і доповненнями, який є інкорпорованим актом. Є також чимало спеціальних нормативно-правових актів, присвячених захисту прав і свобод Людини у сфері охорони здоров'я. Однак, все ще не вирішеними залишаються чимало колізійних питань на практиці, зокрема, і проблема визначення моральної шкоди

Особливість цивільної відповідальності проявляється також у одній із її форм, а саме способі та порядку відшкодування моральної шкоди. З цього приводу погляди науковців є неоднозначними. Так, адже в Україні не лише не передбачено чітких методик нарахування розміру моральної шкоди, а й навіть бодай нижньої чи верхньої межі, як орієнтирів, що і мотивує суд в процесі визначення розміру відшкодування моральної шкоди враховувати основоположні цивілістичні засади розумності та справедливості.

Причому моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана, головним чином, з розміром цього відшкодування.

Як правило, нарахований розмір моральної шкоди підлягає відшкодуванню одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом. Для прикладу, скажімо, моральна шкода, завдану каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, відшкодовується шляхом здійснення щомісячних платежів.

Як відомо, формула Єрделевського була детермінантом формування розміру моральної шкоди досить довгий час. Але ця матриця так і не стала тою основоположною підвалиною для визначення суми відшкодування ані в судовому порядку, ані в науковій сфері. І це не випадково. Адже на сьогодні все ще не вирішеною залишається проблема : як визначати межі розміру моральної шкоди.

В судовій практиці досить часто виникають питання, що пов'язані з розміром відшкодування моральної шкоди. Незважаючи на такі практичні неоднакові позиції, Цивільний кодекс України (далі – ЦК) залишає питання про встановлення розміру відшкодування моральної шкоди без належного правового врегулювання. За загальним правилом, моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб. Що стосується розміру грошового відшкодування моральної шкоди, то законодавець зазначає, що його визначає суд залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, що мають істотне значення. Можна прийти до висновку про те, що при встановленні розміру такого відшкодування ні суд, ні сторони не матимуть жодних законодавчих підстав для його визначення.

Слід резюмувати, очевидно, й те, що обидві тези про правові підстави для існування та розмежування різноманітних видів ризиків мають в свою чергу прагматично та теоретично недосконалі та незавершені формулювання, які в свою чергу потребують уточнення, перегляду. Нові методологічні конструкції виникають "на горизонті" формулювання теоретико-правових дискусій та відображаються у модерному "техніко-юридичному" світогляді. Останнє, позаяк, відображається у сталому зв'язку із принципом "повного відшкодування" цивільної відповідальності

Таким чином, на сьогодні є нагальна потреба встановити на законодавчому рівні нормативи визначення як моральної шкоди, так і визначення меж матеріальної шкоди. Пропоную визначити єдину матрицю такої дуалістичної моделі, яка б була універсальної і в сфері договірних відносин, і в спектрі деліктних.

Ці проблемні аспекти правового регулювання меж відносин відповідальності у приватному праві потребують подальшого наукового дослідження у спектрі аналізу праволюдинних проблем

Список використаних джерел:

1. Konstytutsiia Ukrainy. Data onovlennia 07.02.2019. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show

2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19.07.2019 r. № 2341-III. (2019). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 25–26, from: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15

3. Vasilyeva A.S. Podtserkovnyy O.P. Khozyaystvennoye pravo Ukrainy/ (2008). Kharcov: OOO " Odissey"[in Russian]

Дюкарєва-Бержаніна К.Ю.
Львівський національний університет імені Івана Франка
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права, к.ю.н., доцент

СПІВВІДНОШЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СОРТ РОСЛИН ТА МАЙНОВОГО ПРАВА НА ЙОГО ПОШИРЕННЯ

Аналізуючи об'єкти прав інтелектуальної власності у переважній більшості випадків зустрічаєш особисті немайнові та/або майнові права інтелектуальної власності у залежності від об'єкта. Що стосується такого об'єкту прав інтелектуальної власності як сорт рослин, то тут попри особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності також можна зустріти майнове право на поширення сорту рослини.

Серед юристів-практиків та теоретиків таке право часто викликає нерозуміння, особливо у його співвідношенні та відмінності від майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин.

Із Закону України "Про охорону прав на сорти рослин" [1] слідує, що майновими правами інтелектуальної власності на сорт рослин є право володільця патенту на використання сорту та виключне право на дозвіл чи заборону використання сорту іншими особами (ч. 1 ст. 39 закону). При тому, як каже та ж стаття закону у частині другій, виключне право на дозвіл чи заборону використання сорту полягає в тому, що ніхто без дозволу володільця патенту не може здійснювати щодо посадкового матеріалу сорту такі дії: а) виробництво або відтворення (з метою розмноження); б) доведення до кондиції з метою розмноження; в) пропонування до продажу; г) продаж або інший комерційний обіг; д) вивезення за межі митної території України; е) ввезення на митну територію України; є) зберігання для будь-якої із цілей, зазначених у пунктах "а" - "е".

Щодо майнового права на поширення сорту рослин, то норми вищевказаного закону [1] передбачають наступне. Право на поширення сорту передбачає такі дії щодо посадкового матеріалу сорту: а) пропонування до продажу; б) відтворення; в) продаж та/або інший комерційний обіг; г) вивезення за межі митної території України або ввезення на митну територію України; ґ) зберігання для будь-якої із цілей, зазначених у пунктах "а", "б" і "в"(ч. 2 ст. 38).

Як вбачається із вищевикладеного суть дій щодо посадкового матеріалу не сильно відрізняється між аналізованими правами. Єдина формальна відмінність полягає у тому, що у межах майнових прав інтелектуальної власності можливе виробництво та доведення до кондиції з метою розмноження, які за своїм змістом і є відтворенням, що у свою чергу притаманне і для майнового права на поширення сорту рослин. Отож, сутнісної відмінності по діям щодо посадкового матеріалу між майновим правом інтелектуальної власності на сорт рослин та майновим правом на його поширення немає.

Аналізуючи ст. 485 ЦК України [2] можна дійти до висновку, що законодавець не відносить майнове право на поширення сорту рослини до видів прав інтелектуальної власності на сорт рослин. До останніх віднесені: особисті немайнові права інтелектуальної власності, засвідчені державною реєстрацією, та майнові права інтелектуальної власності, засвідчені патентом.

Разом із тим, деякі юристи-практики вважають, що право на поширення сорту буде майновим правом інтелектуальної власності лише для володільця чинних майнових прав інтелектуальної власності (особи, яка має чинний патент України на сорт рослин), а для усіх інших осіб це суто комерційне право на розповсюдження (продаж, введення в обіг) певного сорту рослин за визначену суб'єктом господарювання плату [3].

Такий висновок, очевидно, слідує із того, що дії щодо посадкового матеріалу сорту рослин, які у своїй сукупності складають майнове право на поширення сорту, повністю охоплюються і майновим правом інтелектуальної власності на використання такого об'єкта через призму вказаних дій стосовно посадкового матеріалу.

Водночас, зі змісту вищезазначеного висновку можна зрозуміти, що суб'єкти майнового права інтелектуальної власності та майнового права на поширення сорту рослин можуть бути різними, так як вказано, що "для усіх інших осіб це суто комерційне право" (тобто, право на поширення).

Це випливає і з аналізу чинного Закону України "Про охорону прав на сорти рослин" [1]. Так, у ч. 1 ст. 39 закону [1] зазначено, що майнове право інтелектуальної власності на сорт рослин – це право саме володільця патенту. Водночас, суб'єктами права на поширення сорту можуть бути як

володілець патенту, так й окремо володілець майнового права на поширення сорту або ж підтримувач сорту (ч. 1 ст. 38 закону [1]).

Вважаю за необхідне проаналізувати вказаних суб'єктів. Трішки відступивши, перш за все варто зазначити, що саме права інтелектуальної власності на сорт набуваються в Україні шляхом подання і розгляду заявки на сорт, ухвалення назви сорту, встановлення новизни сорту, проведення кваліфікаційної експертизи сорту та державної реєстрації прав на сорт (ч. 1 ст. 15 закону [1]). Водночас, у ч. 1 ст. 16 закону передбачено, що право на подання заявки на сорт належить будь-якій особі, яка може вважатися селекціонером цього сорту. Отож, потрібно з'ясувати, хто такий селекціонер. Селекціонером у силу закону [1] є особа, яка вивела, винайшла чи поліпшила сорт; особа, яка має або мала трудові чи цивільно-правові відносини з особою, яка вивела, винайшла чи поліпшила сорт (роботодавець, замовник), пов'язані з виведенням, винайденням чи поліпшенням сорту; особа, яка є правонаступником (спадкоємцем) зазначених осіб (ст. 1). Таким чином, лише селекціонер в силу норм розділу ІІІ за назвою "Порядок набуття прав на сорт" закону [1] може набути майнових прав інтелектуальної власності, що засвідчуються патентом, який є охоронним документом.

Аналізуючи суб'єктів права на поширення сорту, слід зазначити, що у силу закону [1], будь-яка особа може подати заявку на сорт і набути права підтримувача сорту, якщо такий сорт є сортом суспільного надбання або загальнопоширеним сортом (ч. 1 ст. 19-1). Разом із тим, закон [1] передбачає, що підтримувачем сорту є особа, яка без набуття прав інтелектуальної власності на сорт забезпечує збереженість сорту шляхом підтримання ознак, визначених під час державної реєстрації сорту, і яка поширює сорт, що є сортом суспільного надбання або загальнопоширеним сортом, або поширює сорт в інших визначених цим Законом випадках (ст. 1). Отож, суб'єктом права на поширення сорту рослин може стати будь-яка особа, яка пройшла усі формальні процедурні по їх завершенню отримала свідоцтво про державну реєстрацію (розділ ІІІ закону [1]).

З'ясувавши відмінність аналізованих прав, виходячи із суб'єктного складу, постає наступне питання. Для чого потрібне це окреме право на поширення сорту рослин?

Власник патенту та володілець майнових прав інтелектуальної власності наділений правом дозволяти використання сорту такими вищезгаданими способами: а) виробництво або відтворення (з метою розмноження); б) доведення до кондиції з метою розмноження; в) пропонування до продажу; г) продаж або інший комерційний обіг; д) вивезення за межі митної території України; е) ввезення на митну територію України; є) зберігання для будь-якої із цілей, зазначених у пунктах "а" - "е".

Ті самі способи використання сорту рослини передбачені й у межах права на поширення сорту. Отож, для того, щоб отримати право на використання сорту можна звернутись до власника патенту за ліцензією, у чому останній не є обмеженим згідно з чинним законодавством (тобто, власник патенту може вільно надавати ліцензію на використання сорту рослини). У такому разі, навіщо проходити складні формальні процедури для отримання права на поширення сорту, якщо можна звернутися до власника патенту за ліцензією?

Це право на поширення сорту рослини було б доцільним, якби власник патенту не був наділений правом дозволяти використання сорту, а такий дозвіл видавав компетентний орган, який здійснює повну перевірку суб'єкта, що має намір поширювати сорт рослини. Однак, законодавство не передбачає такого механізму.

Разом із тим, видається нелогічним той факт, що задля поширення сорту рослини, що є сортом суспільного надбання, або загальнопоширеного сорту, підтримувач сорту має отримати майнове право на поширення сорту, пройшовши усі формальні процедури. Якщо сорт перейшов у суспільне надбання, то він може вільно використовуватись без отримання прав на нього. Аналогічна ситуація із загальнопоширеним сортом рослини, якщо він є загальнопоширений, то очевидно, немає будь-яких обмежень щодо його поширення.

Таким чином, можна дійти до висновку, що передбачене у Законі України "Про охорону прав на сорти рослин" майнове право на поширення сорту позбавлене будь-якого сенсу.

Список використаних джерел:

1. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21.04.1993 р. № 3116-XII : станом на 19.04.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text (дата звернення: 16.05.2025 р.).

2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 09.04.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text(дата звернення: 16.05.2025 р.).

3. Пахаренко-Андерсон А., Шамріна О. Право на сорт рослин: головні поняття. Юридична газета online. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/pravo-na-sort-roslin-golovni-ponyattya.html (дата звернення: 16.05.2025 р.).

Еннан Р.Є.
Національний університет «Одеська юридична академія»
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Цифрові технології створюють нову реальність: цифрову економіку, цифровий кіберпростір. Цифрові технології формують нове середовище, в якому має діяти право. Цифрові технології висувають свої умови, до яких необхідно адаптувати інститути права. Формування принципово нового середовища з урахуванням сучасних цифрових технологій істотно впливає на економіку, право і соціальні процеси, на структуру і зміст суспільних відносин. Нові технологічні платформи блокчейн, Інтернет речей, штучний інтелект, хмарні сервіси, «розумні» комплекси та пристрої (*smart*), аналітичні бази даних, віртуальна реальність, кібер-безпека, соціальні мережі та платформи, електронні сервіси, що застосовуються у різних сферах діяльності - створило нові умови, нові технологічні засади для зміни традиційних правових інститутів та їх адаптації до нових технологічних реалій - цифрової системи. Формуються нові інструменти соціального характеру: штучний інтелект, роботи, комп'ютерні хмарні послуги, різноманітні «розумні» пристрої, формується нове середовище віртуального спілкування у вигляді соціальних мереж та технологічних платформ.

Цифровізація правовідносин – це використання сучасних цифрових технологій у найрізноманітніших сферах діяльності. *Цифровізація* призвела до створення та розвитку цифрової економіки, формування інститутів цифрового права, нової конфігурації соціальних відносин на засадах використання соціальних мереж та Інтернету. *Цифровізаці*я різних сфер діяльності це не тільки сучасні форми та способи збирання, зберігання, обробки та передачі інформації в цифровому форматі, а також технології цифрового регулювання процесів життєвого циклу в економіці, праві, комерційних відносинах.

Сьогодні у зв'язку з динамічним розвитком правовідносин з використанням цифрових технологій формується *цифрове право* як форма вираження правового регулювання з використанням цифрових технологій у цифровому кіберпросторі. При формуванні *цифрового права* як нового, актуального, самостійного напряму правового регулювання використовується підхід з позиції цифрової системи - різновиду інформаційної системи. *Цифрове право* – це цифрова взаємодія між суб'єктами віртуального цифрового простору – кіберпростору. *Цифрове*

право - це *цифрові права* на об'єкти цифрового обороту, що мають економічну цінність, і засновані на принципах створення та дії технологічних платформ та цифрових технологій.

Традиційні консервативні правові доктрини, засновані на засадах існування фізичного світу, не враховують сучасної специфіки цифрової взаємодії у віртуальному просторі: проблеми правового регулювання відносин у мережі Інтернет, взаємодія користувачів у цифровому просторі нових технологій, поява штучного інтелекту та нейрон-комп'ютерних мереж, способи реалізації та захисту суб'єктивних прав у віртуальному просторі. Розвиток цифрового права пов'язаний із можливістю ідентифікації та аутентифікації учасників цифрового обороту не тільки на підґрунті застосування електронного цифрового підпису, а й також у перспективі – роботу зі штучним інтелектом у разі визнання його у встановленому законом порядку цифровою особою. Як самостійний інститут формується так званий «віртуальний двійник» фізичної особи, автентифікація якого у цифровому віртуальному обороті здійснюється на основі відповідної цифрової ідентифікації за допомогою фіксації та подальшого використання у цифровому обороті відповідного індивідуального коду.

Для подолання розриву між реальним та цифровим світом та з метою реалізації людського потенціалу застосовуються технології доповненої реальності (*augmented reality*). Нова цифрова реальність – це застосуванні Інтернету речей, штучного інтелекту, застосуванні сервісів автоматичної ідентифікації, збору та обробки глобальних баз даних (*Big Data*), хмарних сервісів, розумних робото-технічних комплексів (*smart*), у розвитку соціальних мереж, ІТ-платформ та сервісів у цифровому середовищі Сучасні технології – це комплекс технічних рішень, що включає результати інтелектуальної діяльності, комплекс технічної та дозвільної документації (сертифікати виробництва та якості), секрети виробництва (ноу-хау), технологічний досвід практичного застосування технології, кваліфікацію персоналу. У сукупності всі ці елементи забезпечують виробництво виробів певним способом або надання послуг із заданими якісними та кількісними характеристиками для отримання нового, удосконаленого технологічного продукту, що дозволяє успішно конкурувати на ринку. Робото-технічні пристрої зі штучним інтелектом для участі у цифровому обороті повинні мати права та обов'язки, визнання їх *цифровою особою*, тобто. суб'єктом *цифрових правовідносин*. Правоздатність і дієздатність такої цифрової особи має обмежений характер і визначається залежно від комплексу функціоналу та переліку дій, що мають юридичне значення, якими наділяється ця особа в силу закону.

Проблеми правового режиму об'єктів інтелектуальної власності, створених штучним інтелектом, захист прав на такі об'єкти, патентоспроможність створених на основі штучного інтелекту технологій, захист прав інвесторів під час створення таких технологій підлягають вирішенню у вигляді застосуванняюридичної конструкції штучного інтелекту на засадах побудови юридичної особи.

Цифровий оборот цифрових прав чи цифрових активів подібний за своїм правовим механізмом із оборотом виключних майнових прав інтелектуальної власності. Прикладом сучасної тенденції надання характеру товару нематеріальним благам є декларація про особистий імідж (право на зображення), яке передбачає оцінку особистості людини, її іміджу, сформованого з допомогою об'єднання зовнішніх даних особи і особистих особливостей відомої особистості, які у рекламних та інших комерційних цілях, наприклад використання іміджу відомих акторів, спортсменів, громадських діячів у рекламі.

Трансфер технологій є одним із секторів ринку інтелектуальної власності, що стрімко розвивається. Розвиток франчайзингу, транскордонних ліцензійних угод транснаціональними корпораціями в сукупності з високою мобільністю фінансового та інтелектуального капіталу, розвитком ІТ-технологій та Інтернету створили нове технологічне та комерційне середовище у т.ч. й для широкого використання інтелектуальної власності у товарних відносинах. Успішне створення, поширення та ефективне застосування сучасних технологій неможливе без використання правових моделей передачі (трансферу) та поширення нових результатів інтелектуальної діяльності. В інноваційному процесі механізм, що стимулює створення та передачу нових технологій, є ключовим фактором розвитку в період сучасної технологічної революції.

Цифровий простір визначають нові виклики інституту інтелектуальної власності. Нова реальність кіберпростору та кіберпослуг акцентують увагу на питаннях безпеки використання інтелектуальної власності для правоволодільців. Створення побудованих за принципом комплексних технологій складних об'єктів (штучний інтелект, аналітичні структури, самоврядні системи тощо) сприяє розширенню переліку об'єктів інтелектуальної власності, зміну способів правової охорони в цифровому просторі, створення сегменту цифрових послуг як різновиду об'єктів інтелектуальної власності, формуванню прав на віртуальні об'єкти цифрового простору. *Технологія* - це інтегрований об'єкт, що поєднує права на результати інтелектуальної діяльності (винаходи, комп'ютерні програми, бази даних, ноу-хау, товарні знаки тощо), а також технічні знання, вміння, навички та інші конкурентні переваги, що випливають з володіння технологією (goodwill).

Вбачається можливим застосування європейської доктрини *sui generis* для врегулювання нових цифрових об'єктів та їх цивільного обороту.

Цифрові права – різновид майнових прав. Вони можуть брати участь у цивільних правовідносинах як об'єкти цивільного обороту. Різноманітність цифрових майнових прав виникає під час використання цифрових технологій та створення нових цифрових об'єктів. *Цифрові права* належать до категорії суб'єктивних цивільних прав і можуть бути кваліфіковані в залежності від правової природи цифрових об'єктів та характеру майнових правовідносин, що виникають у процесі застосування цифрових технологій. Тобто, йдеться про цивільно-правову модель регулювання цифрових технологій та визнаних законом майнових цифрових прав як особливий інститут цивільного права, предметом регулювання якого є майнові правовідносини, пов'язані з виникненням (визнанням), передаванням, іншим розпоряджанням цифровими майновими цивільними правами на цифрові об'єкти, що створюються в результаті використання цифрових технологій та виражені у цифровій формі за допомогою електронних технічних засобів.

Цифрові права мають економічну цінність, що дозволяє характеризувати їх як майнові права. Розпоряджання цифровими правами здійснюється через договори між суб'єктами (правоволоділцями) за правилами, які можуть встановлюватися, у т.ч., третьою особою (власником сайту, оператором, провайдером).

Об'єктами цифрових прав є створювані внаслідок використання цифрових технологій (зокрема комп'ютерних програм) нематеріальні об'єкти у вигляді цифрових кодів і записів, охороноздатні об'єкти, визнані законом як такі, або такі, що випливають з угод суб'єктів цифрових прав. До *об'єктів цифрових прав* належать: криптовалюти, «цифрові двійники», технологічні онлайн платформи, хмарні обчислення (сервіси), цифрові сховища криптовалют (електронні гаманці), цифрові біржі та ін.

Цифрові об'єкти безпосередньо не беруть участь у цивільному обороті, а оборотоздатними є цифрові права на такі об'єкти, які визнаються та засвідчуються у цифрових реєстрах за допомогою цифрових записів комп'ютерних кодів.

Суб'єктами цифрових прав можуть бути фізичні або юридичні особи за допомогою цифрових ідентифікаторів суб'єкта, включаючи комп'ютерні коди, IP-адреси, персональний ідентифікатор, умовні позначення (nick-name), а також у вигляді штучного інтелекту у різних формах. *Суб'єкти цифрових прав* беруть участь у цивільних правовідносинах у вигляді цифрових ідентифікаторів щодо розпорядження цифровими правами, визнаними правоволоділцями. *Спеціальними суб'єктами цифрових прав* можуть бути оператор Інтернет-сервісу, інформаційний посередник,

хостинг-провайдер, власник (оператор) онлайн-платформи з надання інформації про товари і послуги.

Застосування високотехнологічної продукції стимулює залучення до цивільного обороту майнових прав на складні об'єкти та технології, що також включають й результати інтелектуальної діяльності. У цьому контексті формується новий цифровий цивільний оборот, що є сукупністю правовідносин, породжуваних юридично значимими діями суб'єктів цивільного обороту (правоволодільців) щодо засвідчення цифрових об'єктів, розпоряджання цифровими правами у вигляді застосування цифрових технологій і полягає у послідовності цифрових записів, цифровому комп'ютерному коді.

Зміст цифрового цивільного обороту формується сукупністю цифрових угод (транзакцій) чи інших юридично значущих дій, вчинених, зокрема, у вигляді смарт-контрактів. В результаті угод чи інших юридично значущих дій із цифровими об'єктами виникають цифрові права, зміст та умови здійснення яких визначається за правилами інформаційної системи, що відповідає встановленим законом вимогам та функціонує із застосуванням цифрових технологій.

Цифрове право – це нова форма реалізації правовідносин у сфері кібер-регулювання у різних сферах: цифрові права у цифровому обороті, кібербезпека, захист персональних даних, регулювання транскордонних цифрових транзакцій, реалізація соціальних прав на основі технологічних платформ, формування електронного уряду, електронної держави. Нині відбувається процес *цифровізації* права, тобто використання нових цифрових технологій для оптимізації правовідносин, а також процедур створення нової цифрової реальності, яка також потребує правового регулювання.

Цифрова реальність формує поведінку людини, норми соціальних відносин, створює цифрове право та цифрову правосвідомість.

В умовах цифрової економіки та віртуального простору очевидною є необхідність нового погляду на правові інститути в епоху інформаційного суспільства та цифрових технологій, послідовної адаптації традиційних правових механізмів до нових реалій. Подальший розвиток правового регулювання цифрових прав та цифрового цивільного обороту є можливим відповідно до концептуальної моделі«*цифровізації*» традиційного права.

Нова парадигма розвитку права полягає у «*цифровізації*» права, тобто використання цифрових технологій для оптимізації правового регулювання, а також формування цивільного цифрового обороту. Отже, *цифрове право* – це система норм права щодо застосування цифрових технологій, що регулює правовідносини, які виникають у зв'язку з використанням цифрових даних та застосуванням цифрових технологій.

Цифрове право – це комплексний міжгалузевий інститут права, що об'єднує норми права, які регулюють правовідносини, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням, відчуженням та захистом цифрових прав, а також із застосуванням цифрових технологій суб'єктами цифрового права.

Механізм правового регулювання відносин в цифровому середовищі ґрунтується на тому, що вони мають інформаційну природу, оскільки виникають щодо здійснення певний дій з інформацією в цифровому виді (цифровими даними).

Єсімов С. С.
Львівський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, професор

ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

Особливість інформаційних правовідносин визначають властивості об'єктів, у зв'язку з якими ці відносини виникають, та особливості тієї сфери, в якій ці відносини виникають. Особливістю сфери, в якій виникають інформаційні відносини, є те, що ці відносини пов'язані з процесом обігу інформації [1, с. 51-52].

Структура правовідносин у цифровому просторі включає такі елементи, як суб'єкт, об'єкт, суб'єктивне право та юридичний обов'язок. У розвитку ідеї правопорядку цифрового простору важливо відзначити специфіку та низку змін у зазначених елементах для подання відповідних структурних зрушень у правовідносинах, які становлять мету регулювання цифрового простору та забезпечення його правопорядку.

Говорячи про специфіку елементів правовідносин у цифровому просторі, слід зазначити, що є широке коло суб'єктів, кінцевий рахунок яких можна зафіксувати лише стосовно певного проміжку розвитку цифрових технологій. Динамізм цифрової епохи дозволяє говорити лише про умовну класифікацію залежно від загальновідомих функцій, які виконують певні суб'єкти.

У юридичній науці, виходячи з виконуваних функцій, суб'єкти поділяються на такі, що забезпечують функціонування цифрового простору, користувачів та контролюють діяльність у цифровому просторі. Перелік не є вичерпним. Юристи виділяють правову природу користувачів, позначаючи цифровими особами. Це характеризуються наявністю цифрових даних про реальну людину, її віртуальний або цифровий образ та IP-адресу, до якої прив'язаний пристрій, з якого здійснюються дії в цифровому просторі. Особливістю є те, що ці складові необхідно

співвіднести з реальною людиною для її ідентифікації при правозастосуванні, що технічно можливо не завжди.

Точна ідентифікація користувача при розслідуванні правопорушення не завжди означає провину ідентифікованого, оскільки існують різні інструменти, завдяки яким зловмисники можуть здійснювати неправомірні дії через користувачів, які були заражені шкідливими програмами.

Проблема ідентифікації користувачів поряд із проблемами визначення юрисдикції та відповідальності інформаційних посередників є правовою проблемою регулювання правовідносин у мережі Інтернет.

При розгляді питання про ідентифікацію користувачів можна говорити про різні рівні, категорії користувачів для найбільш ефективного та оперативного застосування заходів. Залежно від ступеня ідентифікації користувачів можна говорити про користувачів, які прагнуть анонімності, про користувачів, які, якщо дозволяє функціонал сайту, можуть бути зареєстровані. Реєстрація може супроводжувати необхідність підтвердження автентичності облікового запису через відвідування закладу, де діє сайт, та періодична аутентифікація, наприклад, за допомогою SMS.

Широко поширена система аутентифікації за допомогою SMS на абонентський номер телефону для доступу до різних цифрових платформ має негативні сторони. Номер телефону, який не є власністю особи, а надається йому в користування, через певний час невикористання може бути переданий іншій особі. Це в кінцевому підсумку надає можливість входу такої особи до облікового запису початкового власника номера телефону.

Наслідком транскордонного характеру цифрового простору і те, що громадянська приналежність, як і організаційно-правова форма юридичних осіб, не відіграє ключову роль під час перебування у цифровому просторі.

Не можна не згадати елементи правосуб'єктності, що змінюються в умовах цифрового простору з появою та формуванням нетипових, нетрадиційних суб'єктів права. Наприклад, для штучного інтелекту вченими пропонується запровадити термін, що означає його як суб'єкта права, – «електронна особа». Що стосується електронної особи, вона має низку передумов наділення її правами, в силу цього питання про її правосуб'єктність і про розгляд її як суб'єкт права залишається істотним щодо визначення суб'єктного складу цифрового простору. Варто відзначити алгоритмічну ідентичність цифрової особи, яка виражається в тому, що цифрова особа – це більше, ніж цифровий образ. Це виявляється в тому, що відкритим залишається питання про можливість участі у судовій діяльності.

Проблема юридичної відповідальності за заподіяння шкоди є питанням, вирішення якого дозволить встановити межі наділення чи не наділення об'єктів цифрових технологій суб'єктністю. Правовідносини, зумовлені існуванням цифрового простору, тісно пов'язані із змістом правовідносин, що утворюють комплекс суб'єктивних прав та юридичних обов'язків суб'єктів.

Державне правове регулювання здійснюється через механізм дії кореспондуючих можливих і дозволених суб'єктам прав і належних та необхідних від суб'єктів юридичних обов'язків. Метою правовідносин є об'єкти, які у цифровому простору представляються як інформації у різних проявах цифрових даних. Незважаючи на те, що таку інформацію можна подати у вигляді цифрового коду, слід подати традиційний поділ інформації в цифровому просторі на графічну, звукову, текстову, цифрову, відеоінформацію.

Особливий характер правовідносин у цифровому просторі дозволяє розмежувати між правопорядком цифрового простору і правопорядком реального простору. Лінію розмежування правопорядку цифрового простору та правопорядку реального простору не можна розглядати як лінію, що жорстко розділяє дві складові однієї категорії. Таке розмежування представляється як взаємно переплітаються граней кожного з правопорядків.

Зі зростанням динаміки життя стає неминучим цифровізація правовідносин, обумовлена головним чином прагненням знизити фінансові та тимчасові витрати. Все більша цифровізація наближає правовідносини, ускладнені цифровими технологіями, що виступають лише як форма, до правовідносин, сутнісною складовою яких є цифрові технології. Такими правовідносинами є правовідносини з криптовалюти.

Криптовалютні правовідносини неможливі без відповідних цифрових технологій, тому подібні правовідносини є цифровими за формою та суттю [2]. Практичною користю зазначеної класифікації серед іншого є характер заходів, що вживаються для врегулювання таких правовідносин, характер актів, що регулюють такі правовідносини, їх порядок розгляду (наприклад, трансформація інституту територіальної підсудності), класифікація правопорушень. Варто зазначити, що зміна характеру правовідносин дозволило говорити про нову якість правопорядку в цифровому просторі.

По-перше, існують правовідносини, у яких цифрові технології є лише допоміжною ланкою, новою формою правовідносин, існування яких потенційно можливе без використання опосередкованих цифрових технологій.

По-друге, існують правовідносини, в яких цифрові технології спочатку були допоміжною ланкою, однією з форм раніше існуючих правовідносин, але в силу всеосяжної цифровізації цифрові технології перестали грати роль

лише форми, а стали важливим елементом існування цих правовідносин. Без цифрових технологій вже неможливі такі правовідносини, а якщо й можливі, то технологічна деградація призводить до критичних наслідків таких правовідносин. Яскравим прикладом є банківські правовідносини – відносини громадян з банками, які не мають філій і які існують лише в «девайсах» клієнтів.

По-третє, є правовідносини, сутність яких пов'язані з цифровими технологіями і яких такі правовідносини що неспроможні існувати, – цифрові правовідносини. Яскравим прикладом таких правовідносин є криптовалютні правовідносини. Можна позначити правовідносини, пов'язані зі штучним інтелектом як ключовою ланкою у творчій, освітній, економічній та іншій діяльності. Наприклад, робота з великими даними неможлива без участі цифрових технологій поза цифровим простором.

Можна говорити про правопорядку цифрового простору, що визначається як правопорядок, існування якого обумовлено цифровими технологіями і виникають, що змінюються і припиняються у межах правовідносин.

Говорячи про види правовідносин у цифровому просторі, практичне застосування представленої класифікації може відбито у більш правильному розуміння цифрових правовідносин і правопорядку цифрового простору, в аналізі правових норм з погляду їхньої відповідності особливостям правовідносин у цифровому просторі та ефективного правового регулювання.

Суб'єктивному праву, що складається з право-поведінки, право вимоги, право-домагання та право-користування, кореспондують обов'язки особи щодо вчинення або утримання від певних дій, щодо реагування на звернені вимоги уповноваженої особи, щодо несення відповідальності за невиконання цих вимог, обов'язку не перешкоджати уповноваженому користь.

Загальним благом є правопорядок, створений для забезпечення та захисту прав людини, важливо проаналізувати цифрові права. Вплив Інтернету як центру цифрового простору визначає права:

- класичні права та свободи, для яких Інтернет є засобом реалізації та джерелом ризиків щодо забезпечення правових гарантій;

- права, які з'явилися як реакція на несприятливі наслідки використання мережі, що розглядаються як модифікація цифрової форми відомих прав (на забуття, на анонімність та на свободу комунікації розглядаються як цифрова форма прав: на недоторканність приватного життя, на вільне отримання та використання інформації);

- права, поява яких пов'язана з впровадженням Інтернету та розвитком суспільних відносин у цифровому просторі. Формування правовідносин

важливий етап правового регулювання інтернет-відносин, необхідний елемент досягнення юридичних цілей [3, с. 1005]. Наприклад, право на: доступ до мережі Інтернет; реалізацію принципу мережевого нейтралітету; захист від небажаної інформації; доменне ім'я; керування персональними даними.

Суб'єктивним правам кореспондують юридичні обов'язки. Праву на доступ до Інтернету супроводжує обов'язок держави створювати прийнятні умови мережного підключення та підтримувати матеріальну інфраструктуру у працездатному стані. Не можна не згадати право на відмову від використання цифрових технологій, з якої випливає право громадян, наприклад, не бути зобов'язаним реєструватися в державних системах із наданням даних про себе. Таке прагнення може бути зумовлене особистими переконаннями, включаючи релігійні та практичні міркування, продиктовані прагненням убезпечити дані від злому державних систем.

Цифровізація стає причиною появи відносин у цифровому просторі, у яких суттєво змінюється їх структура, модифікуються зв'язки. У структурі правовідносин проблема співвідношення елементів у цифровому просторі з елементами правовідносин у реальному просторі порушує питання про адаптацію права, ефективність, адекватність, актуальність наявних правових установок, у тому числі в системі прав людини.

Визначаючи правопорядок цифрового простору як стан публічного порядку, опосередкованого цифровим простором і врегульованого нормами державного та корпоративного права, базовою ланкою забезпечення якого є регулювання правовідносин, що виникають, змінюються та припиняються на цифрових платформах, що діють за допомогою сайтів і додатків. Важливим елементом при забезпеченні правопорядку цифрового простору є правовідносини між державою, власниками цифрових платформ, серед яких є транснаціональні корпорації, та громадянським суспільством з приводу регулювання інформації в цифровому просторі.

Список використаних джерел:

1. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

2. Дашутін І. Криптовалюта в Україні має правову форму т.з. «віртуального активу». 02 червня 2022. Верховний Суд. URL. https://supreme.court.gov.ua/ supreme/pres-centr/zmi/1280727/

3. Ковалів М., Скриньковський Р., Красницький І. та інші. Особливості правових відносин, які виникають в мережі Інтернет. *Traektoriâ Nauki = Path ofScience*. 2021. Vol. 7. No 3. С. 1001-1007.

Желєв І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК: ДОБРЕ ВІДОМІ ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ

Ефективне просування товарів і послуг на внутрішніх і зовнішніх ринках вимагає від сучасного бізнесу використання потужних маркетингових інструментів, одним із яких є торговельна марка. В цьому контексті статус добре відомої торговельної марки забезпечує суттєві переваги в правовій охороні, оскільки поширює захист не лише на ті самі та/або споріднені товари чи послуги, але й на неспоріднені категорії, мінімізуючи ризики недобросовісної конкуренції. У зв'язку з цим питання правової охорони торговельної марки у форматі добре відомості в українському правовому полінабуває все більшої актуальності.

Класичну основу правової охорони торговельних марок складають принцип територіальності та правило спеціалізації, які визначають межі захисту марок [5, с. 167]. Відповідно до цих принципів, права на однакові чи схожі позначення можуть належати різним суб'єктам у різних державах (принцип територіальності) за умови їх належної реєстрації, або в межах однієї країни, якщо такі позначення використовуються для відмінних товарів чи послуг, які не є взаємозамінними чи пов'язаними між собою (правило спеціалізації) [5, с. 168].

Однак для добре відомих торговельних марок встановлено виняток з цих загальних правил. Відповідно до статті 6 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності та статті 16.2 Угоди TRIPS, такі марки користуються захистом навіть за відсутності їх офіційної реєстрації на території конкретної держави, якщо їхня відомість серед споживачів є доведеною [1, с. 181]. В Україні цей підхід також закріплено у частині 1 статті 25 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», яка дозволяє визнати торговельну марку добре відомою незалежно від її реєстрації в країні походження. Незважаючи на це, факт реєстрації може бути додатковою перевагою для власника марки, хоча не є обов'язковою умовою для набуття статусу добре відомої [6].

Більше того, частина 3 статті 16 Угоди TRIPS розширює положення статті 6 bis Паризької конвенції, зазначаючи, що захист, наданий відомим знакам, поширюється також на випадки, коли такий знак використовується для товарів чи послуг, що не є подібними до тих, для яких він зареєстрований, якщо таке використання може створити асоціацію між товарами чи послугами та власником знака, завдаючи йому шкоди [8]. Таким чином, правило спеціалізації не поширюється на добре відомі

торговельні марки, що забезпечує їм більш широкий захист у порівнянні зі звичайними зареєстрованими знаками.

Доведений факт широкої впізнаваності дозволяє власнику торговельної марки отримати додаткові правові важелі для захисту своїх прав, які не доступні власникам звичайних знаків. У випадку звичайних торговельних марок захист обмежується межами принципу спеціалізації, тоді як для добре відомих торговельних марок допускається оскарження використання подібних позначень навіть для відмінних товарів чи послуг, якщо це може ввести споживачів в оману або завдати шкоди репутації знака. Ймовірність змішування є ключовою підставою для відмови у реєстрації подібних знаків або анулювання їх реєстрації.

Це зумовлено тим, що у разі використання схожих позначень для неконкуруючих товарів виникає ризик дилюції — поступової втрати відмінності та розмивання унікальності добре відомої марки. Це може статися, коли чужі суб'єкти намагаються скористатися репутацією відомої марки для власної вигоди, що створює ефект "розсіювання" її ринкової ідентичності. В таких випадках суди можуть застосовувати концепцію дилюції як підставу для захисту прав власника марки, хоча така практика є рідкісною і потребує чітких доказів наявності репутації марки серед широкого кола споживачів. Тому існує необхідність у розробці спеціальних норм, які б чітко визначали межі такого захисту в українському правовому полі [2.].

В Україні статус добре відомої торговельної марки може бути визначений як судовими органами, так і Апеляційною палатою Національного органу інтелектуальної власності (НОІВ) – Національної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій», незалежно від наявності офіційної реєстрації такої марки.

Якщо адміністративний порядок визнання торговельної марки добре відомою є досить швидким та ефективним, а також з належним рівнем деталізації врегульованим Розділом IV Регламенту Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності, то судовий порядок має кілька проблемних моментів [7].

Перш за все, судова практика щодо визнання торговельних марок добре відомими в Україні поки залишається недостатньо сформованою. Це зумовлено як труднощами у встановленні фактичних обставин, що можуть бути враховані при визначенні добре відомості торговельної марки, так і загальними складнощами, пов'язаними з розглядом справ у сфері інтелектуальної власності.

Окрім цього, відповідно до положень Господарського процесуального кодексу України, справи про встановлення факту добре відомості торговельних марок віднесено до компетенції Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Однак, відповідно до п. 16 Перехідних положень, до моменту створення зазначеного суду справи щодо прав інтелектуальної власності, в тому числі визнання торговельної марки добре відомою, розглядаються за правилами, що діють після набрання чинності цією редакцією Кодексу, судами відповідно до правил юрисдикції – тобто місцевими загальними судами в порядку цивільного судочинства або місцевими господарськими судами в порядку господарського судочинства [4].

Тим не менш, визнання торговельної марки добре відомою в порядку господарського судочинства станом на сьогодні має два ключові проблемні аспекти. Першим з них є те, що в господарському кодексі відсутні норми, які б регулювали специфіку даного виду судового провадження. Відтак, воно здійснюється за правилами загального позовного провадження в господарському судочинстві, ключовою підставою виникнення якого є спір про право. Тим не менш, не завжди визнання прав на добре відому торговельну марку пов'язане із одночасним фактом порушення прав на неї з боку третіх осіб. Відтак, для того, щоб визнати торговельну марку добре відомою в суді, правовласник повинен «знайти» потенційно конфліктну торговельну марку для підтвердження існування спору про право, адже в іншому випадку відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 231 Господарського процесуального кодексу України, господарський суд закриває провадження у справі, якщо відсутній предмет спору [4].

Іншим проблемним аспектом є те, що визнання торговельної марки добре відомою в судовому порядку має результатом її добре відомість лише стосовно сторін даного конкретного спору, не поширюючись на торговельні марки третіх осіб. Так, відповідно до постанови Великої Палати Верховного Суду від 17 квітня 2024 року у справі № 910/13988/20 (п. 8.38-8.39), що «таке визнання не має значення *erga omnes*, тобто обов`язкового значення для осіб, які не є сторонами у справі. Рішенням господарського суду у позовному провадженні вирішується спір між його сторонами, суд ухвалює його внаслідок розгляду справи на засадах, серед іншого, диспозитивності і змагальності, що передбачає право сторони визнавати вимоги іншої сторони і стверджувані нею обставини, внаслідок чого суд обмежений у встановленні обставин *ex officio,* зокрема й обставин, які свідчать про відомість марки або спростовують це. Велика Палата *obiter dictum* відзначає, що про обґрунтованість таких висновків свідчить також те, що у меморандумі «Охорона добре відомих знаків», підготовленому Міжнародним бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності (документ WKM/CE/III/2 від 20.08.1997), виданому для третьої сесії

Комітету експертів з добре відомих знаків, Міжнародне бюро відзначило: «очевидним є те, що це в інтересах власника добре відомої марки для будь-якої майбутньої охорони подати заявку на її реєстрацію. Зокрема, це в його інтересах, оскільки будь-яке рішення суду, яке встановлює, що знак є добре відомим, є дійсним лише *inter partes*; іншими словами, його не можна застосувати до третіх осіб» (п. 2.2).» [3]

Виходячи із викладеного вище, вважаємо за необхідне законодавче розмежування юрисдикції Апеляційної палати та суду. Визнання торговельної марки добре відомою за наявності спору має належати до виключної юрисдикції суду, а за відсутності спору – до компетенції Апеляційної палати НОІВ.

Таким чином, ефективний захист прав власників торговельних марок, особливо тих, що мають статус добре відомих, вимагає якісних законодавчих змін, зокрема, в частині чіткого розмежування юрисдикції між адміністративними та судовими органами. Подальший розвиток правових механізмів у цій сфері, включаючи вдосконалення процесуального законодавства, сприятиме підвищенню правової визначеності та зменшенню ризиків, пов'язаних із недобросовісною конкуренцією. Це, своєю чергою, забезпечить кращий захист інвестицій у бренди та стимулюватиме розвиток інноваційного бізнесу в Україні.

Список використаних джерел:

1. Phan Ngoc, T. Well-known trademark protection. A comparative study betweenthe laws of the European Union and Vietnam : doctoral dissertation of law. Lund University. Hochiminh, 2011. 232 p.

2. The Guidelines on EU trade marks entered into force on 01/03/2021. DecisionNo EX-21-1. Part C. Opposition. Section 5. Point 3.1.2.3. URL: https://guidelines.euipo.europa.eu/1922895/1789592/trade-mark-guidelines/3-1-2-3- goods-and-services-covered (date of access: 11.05.2025).

3. Велика Палата Верховного Суду. Постанова від 17 квітня 2024 року у справі № 910/13988/20. Справа № 12-3гс23. Київ. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118601114

4. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12 (дата звернення: 11.05.2025)

5. Демченко Т. С. Охорона товарних знаків (порівняльно-правовий аналіз). Київ : Преса України, 2004. 184 с.

6. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 р. № 3689-XII : станом на 30 груд. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text (дата звернення: 11.05.2025)

7. Про затвердження Положення про Апеляційну палату Національного органу інтелектуальної власності : наказ Міністерства економіки України від 04.01.2024 р. № 3. Офіційний вісник України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0021-24#Text (дата звернення: 11.05.2025).

8. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності : Угода СОТ від 15.04.1994 р. : станом на 6 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018 (дата звернення: 11.05.2025).

Здирко Є.М.
аспірантка кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

"AI ACT": КЛЮЧОВІ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ НА ШЛЯХУ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Однією з найбільш популярних тем у світовій науковій спільноті є штучний інтелект (надалі - ШІ). Тисячі наукових праць присвячено впливу ШІ на різноманітні сфери нашого життя. Технології ШІ наразі займають весь суспільний інформаційний простір в освіті, медицині, літературі, мистецтві тощо. Найбільш захопливим та неоднозначним залишається правове регулювання таких технологій у різних країнах світу. Українські реалії зумовили не лише широке застосування ШІ в мистецтві або науці, але й в оборонній промисловості: велика кількість військових розробок створюється вітчизняними вченими, які удосконалюють його, змінюючи підхід до уявлення про оборонні інновації заради пришвидшення перемоги. Кожна наукова розробка або твір мистецтва, створений з використанням ШІ потребує відповідного чіткого та однозначного правового регулювання з метою захисту права інтелектуальної власності. Оскільки Україна взяла курс на євроінтеграцію, вважаємо ключовим фактором правову аналітику законодавства ЄС у сфері регулювання ШІ, оскільки це задає вектор створення та розвитку національних нормативно-правових актів, судовій практиці та дискусійним темам в наукових колах щодо переваг та потенціалу ШІ в Україні.

Основним документом в сфері правового регулювання ШІ в Європейському Союзі є Регламент про регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі від 12.07.2024 (надалі - AI Act).

В основі його концепції лежить оцінка ризиків, які можуть впливати на користувачів ШІ у Європейському Союзі. Даний закон розділяє рівні ризику, на які можна поділити ШІ-системи:

1) мінімальний ризик: переважна більшість систем штучного інтелекту потрапляє в категорію мінімального ризику. [1]

2) Специфічний ризик прозорості: такі системи, як чат-боти, повинні чітко інформувати користувачів про те, що вони взаємодіють з машиною, тоді як певний контент, створений штучним інтелектом, повинен бути позначений як такий. [1]

3) Високий ризик: системи, що обробляють чутливі дані- медичні відомості про людей, або такі, що застосовуються у сфері підбору персоналу та (або) кадрового діловодства. Дані системи потребують втручання людей та високого рівня відповідальності щодо отримання, обробки та збереження даних, у тому числі, персональних даних.

4) Неприйнятно високий ризик: системи ШІ, які йдуть врозріз цінностям ЄС та порушують основні права. Такий рівень ризиковості присвоюється, якщо в роботі ШІ буде знайдена експлуатація вразливостей людей, психологічні маніпуляції, біометрична категоризація (припущення щодо раси, статі, стану здоров'я) тощо. [2]

Концепція присвоєння рівнів ризику допоможе розробникам більш прозоро працювати над удосконаленням ШІ з метою його безпечного застосування та дотримання принципу людиноцентричності , водночас, користувачі, використовуючи системи ШІ для власних цілей, будуть глибше поінформовані стосовно власних даних та безпечності їх передачі ШІ.

Однак, варто зауважити, що на фоні деталізації рівнів ризику та орієнтованості на безпечність використання ШІ в сфері персональних даних, AI Act лише опосередковано регулює захист інтелектуальної власності за використання ШІ. На думку дослідників, законодавство ЄС не в повній мірі може розв'язати задачу, що пов'язана з правовим регулюванням ШІ та правом інтелектуальної власності. [3]

Основною проблемою є потенційна наявність захищених авторським правом матеріалів у навчальних наборах даних ШІ. Іноземні дослідники К. Новеллі, Ф. Хакер, Дж. Спедікато та Л. Флоріді намагалися оцінити, якою мірою винятки з авторського права дозволяють відтворення творів для навчання ШІ з сайтів. Вони вважають, що існуючі винятки Директиви про авторське право є недостатньо чіткими, тому правові обмеження і невизначеність залишаються проблематичними. [4] Також, відкритим залишається питання щодо права власності на твори, що згенеровані за допомогою ШІ, адже європейське законодавство зберігає антропоцентричний підхід, який також знаходить своє місце в законодавстві України.

Позитивні зрушення відображаються в тому, що відтепер розробники систем ШІ зобов'язані продемонструвати прозорість навчання ШІ: які матеріали будуть використані для навчання систем та генерування результатів. [5] Негативним аспектом є те, що досі залишається незрозумілим, який правовий статус матимуть результати, згенеровані ШІ, які він створив на основі матеріалів, захищених авторським правом. З огляду на це, результат, що згенерований ШІ, може порушувати право інтелектуальної власності з таких аспектів: якщо результат є суттєво схожим із елементами вже існуючих матеріалів, на який навчався ШІ, а також якщо юридично захищені елементи з'являються у згенерованих результатах ШІ, вони перероблені (переписані), тобто, модифіковані- тоді, ймовірно, такий результат може кваліфікуватися як похідне творіння.

AI Act є першим нормативним актом, який на міжнародному рівні намагається врегулювати правовідносини, пов'язані зі штучним інтелектом. Останній розвивається з неймовірною швидкість, що зумовлює не лише потребу в розробці новітніх юридичних підходів, особливо в регулюванні правил навчання ШІ на основі відкритих даних в мережі Інтернет. Питання захисту авторських прав на твори, на основі яких ШІ розвивається та генерує результати є не лише юридичним, але й морально-етичним, з огляду на важливість визнання особи автором та популяризації творчості у різних сферах суспільного життя.

Враховуючи наведене вище, у сфері захисту інтелектуальної власності в ЄС, досі є прогалина, яка потребує усунення: питання допустимості збереження згенерованого ШІ контенту на основі творів, захищених авторським правом та його застосування до таких фаз розвитку ШІ, як навчання, валідація та тестування. Надзвичайно важливим залишається вирішення питання з потенційним порушенням прав інтелектуальної власності штучним інтелектом, та надання рекомендацій для розробників.

Також, очікуємо, випуску наприкінці травня 2025 року General-Purpose AI Code of Practice (Кодексу практики загального застосування ШІ), підготовленого з метою роз'яснення розробникам ШІ вимог та правил навчання, валідації та тестування своїх програмних продуктів. Припускаємо, що даний документ спрямований на деталізацію AI Act та внесення тих ключових правил та норм, що можуть лягти в основу подальшої етичної роботи з ШІ не лише в ЄС, але й в Україні.

Список використаних джерел:

1. Оцоколіч В. Набув чинності Європейський закон про штучний інтелект. Про основні вимоги та зобов'язання при використанні штучного інтелекту. Liga360. Міжнародні відносини. 08.08.2024. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/229699_nabuv-chinnost-vropeyskiy-zakon-pro-shtuchniy-ntelekt-pro-osnovn-vimogi-ta-zobovyazannya-pri-vikoristann-shtuchnogo-ntelektu (дата звернення: 12.05.2025).

2. Artificial Intelligence – Questions and Answers*. An official website of the European Union. Questions and answers. 01.08.2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_1683 (дата звернення: 12.05.2025).

3. AI and copyright: The training of general purpose AI. European Parliament. Think Tank. 23.04.2025. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2025)769585 (дата звернення: 13.05.2025).

4. Generative AI in EU law: Liability, privacy, intellectual property, and cybersecurity / N. Claudio та ін. *ScienceDirect. Computer Law & Security Review.* 01.11.2024. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364924001328?via%3Dihub (дата звернення: 13.05.2025).

5. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) : Act, European Parliament and of the Council від 12.07.2024, № 2024/1689 : станом на 12.07.2024. An official website of the European Union. 2021. 12 лип. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/HIS/?uri=CELEX:32024R1689 (дата звернення: 13.05.2025).

Зеров К.О.
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник сектору авторського права НДІ ІВ НАПрН України;
фахівець Науково-освітнього центру з інтелектуальної власності,
асистент кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права Інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, адвокат

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ДИРЕКТИВ ЄС З ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК НОРМ ПРЯМОЇ ДІЇ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ВИНАГОРОДИ ЗА РЕПРОГРАФІЧНЕ ВІДТВОРЕННЯ ТВОРІВ)

Загальноприйнятим є те, що Директиви ЄС (на відміну від Регламентів) не є актами прямої дії; їх норми мають бути імплементовані в національне законодавство, а форми та засоби такої імплементації можуть бути різними.

І лише якщо Держава-член не виконує свої обов`язки із імплементації директив (або виконує їх інакше, ніж це передбачено в Директивах), то норми Директиви можуть мати ефект прямої дії.

Прикладом такого правозастосування є справа про нарахування та виплату справедливої винагороди за репрографічне відтворення творів.

У пунктах 31, 35 і 38 Преамбули Директиви Європейського Парламенту і Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві зазначено:

«(31) Необхідно забезпечити справедливий баланс прав та інтересів між різними категоріями правоволоділців, а також між різними категоріями правоволоділців і користувачами об'єктів, що охороняються.

(35) У певних випадках винятків або обмежень правоволоділці повинні отримувати справедливу винагороду, яка б адекватно відшкодовувала їм використання їхніх охоронюваних творів або інших об'єктів. При визначенні форми, детальних домовленостей і можливого рівня такої справедливої винагороди слід враховувати конкретні обставини кожного випадку. При оцінці цих обставин важливим критерієм є можлива шкода, завдана правоволоділцям в результаті відповідної дії. У випадках, коли правоволоділці вже отримали виплату в іншій формі, наприклад, як частину ліцензійної винагороди, ніякої спеціальної або окремої виплати може не вимагатися. Рівень справедливої винагорода повинен повністю враховувати ступінь використання заходів технологічного захисту, зазначених у цій Директиві. У певних ситуаціях, коли шкода правоволоділцю буде мінімальною, зобов'язання щодо оплати може не виникати.

(38) Державам-членам слід дозволити передбачати винятки або обмеження права на відтворення для певних видів відтворення аудіо-, візуальних та аудіовізуальних матеріалів для приватного використання, що супроводжуються справедливою винагородою. Це може включати запровадження або продовження схем винагороди для компенсації шкоди, завданої правоволоділцям»[1].

Стаття 5 цієї Директиви під назвою "Винятки та обмеження" передбачає в пункті 2:

«Держави-члени можуть передбачати винятки або обмеження права на відтворення, передбаченого статтею 2, у наступних випадках:

(a) стосовно відтворень на папері або будь-якому подібному носії, що здійснюються за допомогою будь-якої фотографічної техніки або іншого процесу з подібними ефектами, за винятком нотних текстів, за умови, що правоволоділці отримують справедливу винагороду;

(b) стосовно відтворень на будь-якому носії фізичною особою для особистого використання і для цілей, що не є прямо або опосередковано комерційними, за умови, що правоволодільці отримують справедливу винагороду, яка враховує застосування або незастосування зазначених у статті 6 технологічних заходів до відповідного твору або об'єкта»[1].

Національне законодавство Бельгії не повною мірою відповідає вказаним вище положенням і організація колективного управління (ОКУ) Reprobel, якій бельгійський уряд доручив збирати та розподіляти винагороду, на яку автори та видавці мають право як на справедливу винагороду за репрографічне відтворення, звернулась до суду проти дистриб'ютора копіювальних апаратів та сканерів з вимогою виплати такої винагороди. Reprobel заперечувала, що стаття 5(2)(a) і (b) Директиви 2001/29 є безумовною, чіткою і точною, оскільки Держави-члени можуть передбачати винятки та обмеження, згадані в цьому положенні, на свій розсуд, і оскільки саме ці держави визначають справедливість компенсації, передбаченої в статті 5(2) цієї директиви.

Суд, що розглядав справу в Бельгії, звернувся до Суду ЄС, зокрема з такими питаннями: чи слід тлумачити статтю 5(2)(a) та (b) Директиви 2001/29 як таку, що має пряму дію, а отже, за відсутності правильної транспозиції цього положення у національне законодавство, особа може покладатися на нього з метою скасування національних норм, відповідно до яких ця особа зобов'язана виплатити винагороду у вигляді справедливої винагороди, накладеної всупереч цьому положенню.

Суд ЄС у своєму рішенні від 14 листопада 2024 року по справі C-230/23, Reprobel CV проти Copaco Belgium NV постановив [2], зокрема:

«Коли положення Директиви видаються безумовними та достатньо точними в частині, що стосується їхнього предмета, на них можуть посилатися в національних судах фізичні особи проти держави, якщо остання не змогла імплементувати директиву у внутрішнє законодавство до кінця встановленого строку або якщо вона не змогла імплементувати директиву належним чином.

У зв'язку з цим Суд ЄС зазначив, що положення права ЄС є, по-перше, безумовним, якщо воно встановлює зобов'язання, яке не обумовлене жодною умовою або не залежить у своєму виконанні чи наслідках від вжиття будь-яких заходів як інституціями Європейського Союзу, так і державами-членами, і, по-друге, достатньо точним, щоб на нього могла покладатися особа та застосовувати суд, якщо воно встановлює зобов'язання в недвозначних термінах. Тим не менш, навіть якщо Директива залишає Державам-членам ЄС певну свободу дій при прийнятті правил для її імплементації, положення цієї Директиви може вважатися безумовним і точним, якщо воно накладає на Держави-члени в недвозначній формі точне зобов'язання щодо результату, який має бути досягнутий, яке не пов'язане з

будь-якою умовою щодо застосування правила, встановленого цією директивою».

Принцип верховенства права покладає обов'язок на національний суд застосовувати положення права ЄС, якщо він не в змозі тлумачити національне законодавство відповідно до вимог права ЄС та в повній мірі застосовувати вимоги цього права у конкретному спорі, та за необхідності не застосовувати з власної ініціативи будь-яке національне законодавство або практику, які суперечать положенням права ЄС (навіть якщо вони були прийняті пізніше). При цьому суду не потрібно вимагати або чекати попереднього скасування такого національного законодавства або практики законодавчими або іншими конституційними засобами.

Що стосується того, чи є стаття 5(2)(a) і (b) Директиви 2001/29 безумовною і достатньо точною, то оцінка, яку необхідно провести з цією метою, стосується, зокрема, трьох моментів: ідентичності осіб, які мають право на захист, передбачений цим положенням, змісту цього захисту та ідентичності особи, яка зобов'язана надати захист.

У зв'язку з цим Суд ЄС вже постановляв, що стаття 5(2)(a) і (b) Директиви 2001/29 накладає конкретні зобов'язання на держави-члени, які вирішили застосувати винятки або обмеження щодо права на відтворення, з метою забезпечення надання справедливої винагороди правоволоділь цям (див. з цього приводу рішення від 22 вересня 2016 року у справі "Майкрософт Мобайл Сейлз Інтернешнл Інтернешнл"[3, п.25].

Дійсно, держави-члени не зобов'язані включати винятки, передбачені у статті 5(2)(a) та (b) Директиви 2001/29, до свого національного законодавства, однак, якщо вони це роблять, вони повинні також передбачити виплату справедливої винагороди авторам, які постраждали від застосування цих винятків і врахувати вимоги щодо структури та рівня цієї компенсації, які випливають з тлумачення цього положення. Ці вимоги включають вимоги, встановлені Судом ЄС у рішенні від 12 листопада 2015 року у справі C-572/13 щодо детальних механізмів розрахунку винагороди у вигляді справедливої винагороди. У цьому рішенні Суд ЄС постановив, що хоча стаття 5(2)(a) і (b) Директиви 2001/29 дозволяє Державам-членам визначати детальні механізми фінансування та збору справедливої винагороди, а також рівень цієї винагороди, система, яка поєднує фіксовану винагороду, встановлену заздалегідь, і пропорційну винагороду, встановлену за фактом, повинна, в цілому, забезпечувати стягнення збору як справедливої винагороди, розмір якої, по суті, відповідає фактичній шкоді, якої зазнали правоволоділь ці. Для того, щоб задовольнити цю вимогу, така система повинна містити механізми, зокрема, відшкодування, призначені для виправлення будь-якої ситуації, коли відбувається надмірна компенсація, що було б несумісним з вимогою, викладеною в параграфі 31 Директиви 2001/29 щодо забезпечення справедливого балансу між

правоволоділцями та користувачами об'єктів, що охороняються, а отже, зі статтею 5(2)(a) і (b) Директиви 2001/29[4, п.83-86].

Що стосується, зокрема, змісту прав, що випливають з положень Директиви 2001/29, які можуть мати пряму дію, то з практики Суду ЄС зрозуміло, що особи мають право не нести фінансовий тягар винагороди у вигляді справедливої винагороди, якщо ця винагорода стягується всупереч принципам, що випливають зі статті 5(2)(a) і (b) цієї директиви. Відповідно, Суд ЄС прямо вказав на необхідність передбачити в системі справедливої винагороди право на відшкодування винагороди, помилково стягнутої з метою фінансування цієї винагороди. Отже, статтю 5(2)(a) і (b) Директиви 2001/29 слід тлумачити як таку, що має пряму дію, а отже, за відсутності правильної транспозиції цього положення, особа може покладатися на нього з метою скасування національних норм, згідно з якими ця особа зобов'язана виплатити винагороду у вигляді справедливої винагороди, накладеної всупереч цьому положенню.

Список використаних джерел:

1. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/29/oj/eng

2. Judgment of the Court (First Chamber) of 14 November 2024. Reprobel CV v Copaco Belgium NV. Case C-230/23. ECLI identifier: ECLI:EU:C:2024:951. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62023CJ0230

3. Judgment of the Court (Second Chamber) of 22 September 2016. Microsoft Mobile Sales International Oy and Others v Ministero per i beni e le attività culturali (MiBAC) and Others. Case C-110/15. ECLI identifier: ECLI:EU:C:2016:717. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62015CJ0110

4. Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 12 November 2015. Hewlett-Packard Belgium SPRL v Reprobel SCRL. Case C-572/13. ECLI identifier: ECLI:EU:C:2015:750. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62013CJ0572

Зубачик Т. Р.
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРАВОВА ОХОРОНА ІГРОВИХ МЕХАНІК У ВІДЕОІГРАХ

За даними аналітичної агенції Newzoo, глобальний ринок відеоігор у 2024 році перевищив 200 мільярдів доларів США, продемонструвавши стабільне зростання протягом останнього десятиліття.[1] Однак, попри масштаби індустрії та її економічне значення, багато аспектів правового регулювання розробки та використання відеоігор залишаються невирішеними. Особливо гострою постає проблема правової охорони ігрових механік – тих елементів відеоігор, які визначають логіку, правила та взаємодію гравця з ігровим середовищем.

Ігрові механіки можна розглядати як "інструменти для геймплею, атомарні підсистеми на основі правил, здатні отримувати вхідні дані та реагувати, генеруючи вихідні дані".[2] Такі механіки перетворюють ігри на інтерактивний досвід, де дії та рішення гравця визначають розвиток подій. Механіки поділяються на основні (core mechanics), які визначають ключову взаємодію, необхідну для проходження гри, та супутні (satellite mechanics), що урізноманітнюють геймплей. Прикладами інноваційних механік є система бою в серії Batman Arkham, механіка паркуру в Assassin's Creed, падаючі фігури в Tetris або система психічного здоров'я персонажа в запатентованій Nintendo технології.

Основна правова дилема полягає у виборі найбільш ефективного механізму захисту ігрових механік: авторське право чи патентне право? Кожен з цих інститутів має свої особливості та обмеження у контексті відеоігор.

Традиційно механіки відеоігор захищаються авторським правом, яке охороняє не ідеї, а їх конкретні вираження. Тут виникає фундаментальна проблема, відома як "дихотомія ідея-вираження". Авторське право не захищає ідеї як такі, і якщо вони виражені по-різному, такі вираження вважаються дозволеними, навіть якщо результат однаковий. Це створює потенційні прогалини у захисті інновацій, оскільки два абсолютно різні програмні коди можуть створювати ідентичний результат.

[1]Newzoo Global Games Market Report 2024 (Analysis & Trends). Newzoo. URL: https://newzoo.com/resources/blog/global-games-market-revenue-estimates-and-forecasts-in-2024 (дата звернення: 10.04.2025).
[2]Herrera González, Héctor Camilo, Protection of Video Game Mechanics through the Patentability of Software (July 2, 2019). La Propiedad Inmaterial N° 27, Enero-Junio 2019. URL: https://ssrn.com/abstract=3413816 (дата звернення: 11.04.2025).

Показовим є судовий процес Tetris v. Xio Interactive 2012 року, де суд аналізував дихотомію ідея-вираження, встановивши, що порушник скопіював не просто правила, а "той самий вигляд і відчуття" конкретних функцій, використовуючи ті ж розміри ігрового поля, той самий рух фігур і ті самі візуальні сигнали.[1]

Альтернативою авторському праву для захисту ігрових механік є патентне право. У контексті відеоігор механіки реалізуються через програмне забезпечення, яке може розглядатися як "комп'ютерно-реалізовані винаходи" (computer-implemented inventions) – термін, що використовується для відрізнення патентоспроможного програмного забезпечення з технічним ефектом від непатентоспроможного вихідного коду як такого.

У Європейському Союзі, згідно зі статтею 52 Європейської патентної конвенції (ЄПК), комп'ютерні програми "як такі" не вважаються винаходами і виключаються з патентного захисту. Однак стаття 52(3) ЄПК обмежує це виключення, залишаючи можливість патентування для програм, що мають "технічний характер". Відповідно до рішень T 1173/97 та G 3/08 Європейського патентного відомства, програми для комп'ютерів можуть патентуватися, якщо вони мають технічний ефект, що виходить за рамки "нормальних" фізичних взаємодій між програмою (софтвером) і комп'ютером (обладнанням).[2]

Щодо умов патентоздатності (новизна, винахідницький рівень/неочевидність та промислова придатність), існують певні особливості для комп'ютерно-реалізованих винаходів.

Залежно від жанру гри, певні механіки можуть бути захищені патентами як комп'ютерно-реалізовані винаходи, якщо вони відповідають вищезазначеним вимогам. Якщо механіка є достатньо інноваційною і не може бути логічно виведена людиною, кваліфікованою в цій галузі, на основі типу гри, можливість отримання патенту на таку інновацію існує. Загалом, супутні ігрові механіки можуть вважатися найбільш інноваційними, враховуючи, що основні ігрові механіки зазвичай пов'язані з основною концепцією гри.

Сучасним прикладом патентних спорів щодо ігрових механік є конфлікт між японською корпорацією Nintendo та компанією Pocketpair щодо гри Palworld, яка вийшла в ранній доступ у січні 2024 року. Nintendo подала позов до Токійського окружного суду, стверджуючи, що Palworld порушує три конкретні японські патенти (№ 7545191, № 7493117 та № 7528390), які охороняють технічні аспекти геймплею. Патент № 7545191

[1]Tetris Holding, LLC v. Xio Interactive, Inc. | Loeb & Loeb LLP. Loeb & Loeb LLP. URL: https://www.loeb.com/en/insights/publications/2012/06/tetris-holding-llc-v-xio-interactive-inc (дата звернення: 11.04.2025).
[2]European Patent Office. Guidelines for Examination: Computer-implemented inventions. URL: https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/guidelines/e/g_ii_3_6.htm (дата звернення: 09.04.2025).

описує механіку кидання кулі в істоту на ігровому полі з метою її захоплення – тобто аналог Poké Ball. Патент № 7493117 стосується системи прицілювання при киданні кулі, а патент № 7528390 – механіки їзди на істотах, включаючи їхню навігацію, зіткнення з об'єктами та поведінку в просторі.[1]

Цей спір є надзвичайно показовим для сучасного стану патентного права у сфері відеоігор. Він демонструє, що великі компанії дедалі частіше використовують патентну охорону не лише для захисту технологій, а й для утвердження монополії на певні геймплейні рішення. Зокрема, механіка кидання кулі для захоплення істоти, яка раніше могла вважатися загальною ідеєю, тепер охороняється як технічне рішення, що має патентну силу. Це створює нові виклики для індустрії, адже межа між "ідеєю" та "реалізацією" стає дедалі розмитішою.

Якщо порівняти ефективність авторського та патентного права для захисту ігрових механік, можна виділити такі ключові відмінності:

Об'єкт охорони: Авторське право захищає лише форму вираження об'єктів авторського права. Охорона не поширюється на технології створення та вираження твору, на ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони у творі виражені, описані, пояснені, проілюстровані. Натомість, патентне право може захищати саму ідею чи концепцію, якщо вони відповідають критеріям патентоздатності.

Строк захисту: Авторське право діє протягом життя автора та 70 років після його смерті, що значно перевищує життєвий цикл більшості відеоігор. Патентний захист обмежений 20 роками, що більше відповідає динаміці розвитку ігрової індустрії.

Процедура отримання: Авторське право виникає автоматично при створенні твору, без необхідності реєстрації. Отримання патенту вимагає подання заявки, проходження експертизи та значних часових та фінансових витрат.

Ефективність захисту: Патентний захист надає виключне право на використання запатентованого рішення, навіть якщо воно було розроблено іншою особою незалежно. Авторське право захищає лише від прямого копіювання, але не від незалежного створення подібного рішення.

Аналіз цих відмінностей дозволяє дійти висновку, що використання патентної системи для захисту механік відеоігор може бути більш вигідним, навіть з її обмеженнями. Вона забезпечує коротший, але сильніший захист для тих механік відеоігор, які забезпечують технічні рішення з неочевидним винахідницьким рівнем для вирішення технічних проблем. Крім того,

[1]Yin-Poole W. Palworld Dev Reveals Patents at the Heart of Nintendo and The Pokémon Company Lawsuit - and How Much Money It's Being Sued For. IGN. URL: https://www.ign.com/articles/palworld-dev-reveals-patents-at-the-heart-of-nintendo-and-the-pokmon-company-lawsuit-and-how-much-money-its-being-sued-for (дата звернення: 06.04.2025).

проведення експертизи для визначення новизни та корисності механік відеоігор, а також можливість доступу до інформації, розкритої з дати подання заявки, пропонують нові можливості, яких просто не забезпечує система авторського права, заснована на технічному поширенні знань і визнанні зусиль, гарантуючи інновації в індустрії відеоігор.

Водночас, вибір оптимального механізму захисту ігрових механік залежить від конкретних обставин та стратегічних цілей розробника. У деяких випадках найбільш ефективним може бути комбінований підхід, який передбачає:

Використання патентного захисту для інноваційних, технічно складних ігрових механік, які створюють унікальні конкурентні переваги (наприклад, системи процедурної генерації, нові механіки взаємодії з користувачем).

Застосування авторського права для захисту візуального вираження механік, інтерфейсу, відеоконтенту та інших творчих елементів.

Використання договірних механізмів (ліцензійні угоди, угоди про нерозголошення) для захисту ноу-хау та інших аспектів, які складно захистити через формальні механізми інтелектуальної власності.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що питання вибору між авторським та патентним правом для захисту ігрових механік не має однозначної відповіді. Кожен з цих інститутів має свої переваги та недоліки, і їх ефективність залежить від конкретних обставин та характеристик механіки, яку потрібно захистити.

Однак, з огляду на природу ігрових механік як функціональних рішень, патентне право у багатьох випадках може забезпечити більш належний захист, особливо для інноваційних механік, які мають технічний характер та вирішують технічні проблеми. При цьому, важливо знайти баланс між захистом прав розробників та підтримкою інновацій у галузі, уникаючи надмірного обмеження творчої свободи та конкуренції.

Список використаних джерел:

1. Newzoo Global Games Market Report 2024 (Analysis & Trends). Newzoo. URL: https://newzoo.com/resources/blog/global-games-market-revenue-estimates-and-forecasts-in-2024 (дата звернення: 10.04.2025).

2. Herrera González, Héctor Camilo, Protection of Video Game Mechanics through the Patentability of Software (July 2, 2019). La Propiedad Inmaterial N° 27, Enero-Junio 2019. URL: https://ssrn.com/abstract=3413816 (дата звернення: 11.04.2025).

3. Tetris Holding, LLC v. Xio Interactive, Inc. | Loeb & Loeb LLP. Loeb & Loeb LLP. URL: https://www.loeb.com/en/insights/publications/2012/06/tetris-holding-llc-v-xio-interactive-inc (дата звернення: 11.04.2025).

4. European Patent Office. Guidelines for Examination: Computer-implemented inventions. URL: https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/guidelines/e/g_ii_3_6.htm (дата звернення: 09.04.2025).

5. Yin-Poole W. Palworld Dev Reveals Patents at the Heart of Nintendo and The Pokémon Company Lawsuit - and How Much Money It's Being Sued For. IGN. URL: https://www.ign.com/articles/palworld-dev-reveals-patents-at-the-heart-of-nintendo-and-the-pokmon-company-lawsuit-and-how-much-money-its-being-sued-for (дата звернення: 06.04.2025).

6. Чепис О.І., Калинчак Д.О. Права інтелектуальної власності на комп'ютерну гру: як захистити інтереси розробників? Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 57. Том 1. 2019. С. 92-97.

Зух-Кіпріянова Ю.О.
Державна організація «Український національний офіс
інтелектуальної власності та інновацій»

ВПЛИВ СЕРТИФІКАТА ДОДАТКОВОЇ ОХОРОНИ НА ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ БІОТЕХНОЛОГІЙ І ФАРМАЦЕВТИКИ

Нещодавно було зареєстровано наказ Міністерства економіки України "Про затвердження Порядку розгляду клопотання про додаткову охорону прав на винахід" від 19 березня 2025 року №1803, який після офіційного опублікування стане чинним [3].

Цей документ відкриває новий етап у практичному застосуванні сертифіката додаткової охорони (СДО) в Україні, що є важливим правовим інструментом у фармацевтичному інноваційному циклі, адже дозволяє компенсувати втрачений строк патентної охорони через тривалі процедури реєстрації лікарських засобів (ЛЗ).

У 2020 році, враховуючи зобов'язання за Угодою про асоціацію з ЄС, було внесено зміни до Закону України №3687-XII від 15.12.1993 року щодо запровадження СДО [2]. Аналіз «Порядку розгляду клопотання про додаткову охорону прав на винахід» в контексті попереднього нормативного регулювання, а саме «Порядку продовження строку дії патенту на винахід, об'єктом якого є засіб, використання якого потребує дозволу компетентного органу» встановлює суттєве вдосконалення процедур. У порівнянні з наказом №298 від 2002 року, яким регулювалося продовження строку дії патенту на винахід (як правило, для лікарських

засобів), Порядок №1803 чітко визначає вимоги до клопотання, строки, підстави для відмови та механізм електронної взаємодії [3].

Попереднє регулювання не передбачало електронну форму подання, не враховувались європейські вимоги щодо строків подання заявок на реєстрацію ЛЗ або обмеження щодо перших дозволів в інших юрисдикціях.

Натомість новий Порядок №1803 формалізує процедуру за європейським зразком. Він передбачає, що клопотання має бути подане впродовж 6 місяців з дати публікації патенту або дати видачі першого дозволу на препарат – залежно від того, яка пізніше. Введено нову умову: подання заявки на реєстрацію ЛЗ в Україні має відбутися впродовж одного року з дати подання першої такої заявки в будь-якій країні світу [3]. Важливою інституційною новацією є передача функцій розгляду та видачі СДО від Державної служби інтелектуальної власності до Державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (далі — УКРНОІВІ), що виконує функції Національного органу інтелектуальної власності [3].

Крім того, новий Порядок чітко визначає, що обсяг прав за СДО обмежений конкретним продуктом, для якого видано дозвіл, а сам СДО видається у формі сертифіката, окремого від основного патенту. Такий підхід відповідає європейській моделі, в якій СДО не продовжує патент de jure, а надає окремий титул охорони після завершення патентного строку відповідно до ст. 13(1) Регламенту (ЄС) №469/2009, згідно з якою "сертифікат набирає чинності з дати закінчення законного строку дії основного патенту" [7].

Однак строк подання клопотання про додаткову охорону викликав дискусію з боку фахівців. За чинною редакцією закону (ч.3 ст. 27^1 Закону №3687-XII), клопотання про видачу сертифіката має бути подано до УКРНОІВІ протягом 6 місяців від дати публікації відомостей про державну реєстрацію винаходу або від дати видачі першого дозволу компетентного органу на введення препарату в обіг[1].

Зокрема, на думку О. Дорошенка, вимога подати клопотання "протягом шести місяців від дати публікації відомостей про держреєстрацію винаходу…" фактично позбавила можливості патентовласників отримати СДО за патентами, виданими з лютого 2020 року і пізніше [4].

Раніше (за попередньої редакції закону) власник патенту міг звернутися за продовженням захисту за півроку до кінця дії патенту, тобто ближче до фактичного спливу 20-річного терміну. Але після змін 2020 року таку можливість скасували. З цього випливає, що патентовласник, який отримав патент після 2020 р. і не подав протягом наступних 6 місяців клопотання (бо, можливо, ще не мав дозвільних документів на препарат), втрачає право на СДО – навіть якщо до закінчення терміну патенту залишається багато років. Це може стримувати інноваційну активність –

адже відсутність можливості продовжити патент спонукає деяких розробників не виходити з продуктом на український ринок взагалі або відкладати його реєстрацію [5].

Варто зазначити, що новий Порядок №1803 сам по собі не вирішує цих питань, адже вони закріплені на рівні закону. Порядок лише реалізує чинні норми. Проте його прийняття відкриває шлях для подальшого оновлення законодавства, про що зазначали фахівці у статті «Додаткова охорона прав інтелектуальної власності на лікарські засоби: протиріччя щодо строків мають бути усунені шляхом внесення змін до закону» [5].

Таким чином, на порядку денному – удосконалення правового режиму СДО з урахуванням висловленої критики, щоб механізм працював на стимулювання інновацій, а не створював перешкод.

Українська модель СДО нині багато в чому повторює європейську, проте існують деякі відмінності у порівнянні з практиками інших держав. Розглянемо ключові моменти:

Система СДО запроваджена ще з 1990-х років Регламентом (ЄС) №1768/92 (нині заміненим Регламентом №469/2009) і розповсюджується на медичні препарати та засоби захисту рослин. В ЄС сертифікат додаткової охорони видається строком максимально до 5 років. Для отримання СДО потрібна наявність дійсного патенту на продукт і чинного дозволу на маркетування (реєстрації лікарського засобу) в одній з держав ЄС [7]. Заявка на SPC (supplementary protection certificate – сертифікат додаткової охорони) має бути подана протягом 6 місяців з дати одержання першого дозволу на продаж в Європі (якщо патент уже видано) [10]. ЄС також передбачає додаткове продовження на 6 місяців (так званий pediatric extension), якщо проведені і схвалені дослідження щодо застосування препарату у педіатрії [8]. Важливо, що в Європі відсутня вимога одночасного подання заявок на реєстрацію в різних країнах: виробник може отримати перший дозвіл, наприклад, в ЄС і подати на SPC, навіть якщо в інших регіонах дозвіл буде пізніше. Однак SPC діє лише в тій країні, де виданий (європейське право уніфікувало критерії, але кожна держава ЄС видає власні сертифікати).

Обов'язково варто зазначити, що SPC не продовжує дію самого патенту, а дає окреме право охорони після її закінчення, обмежене конкретним продуктом і його зареєстрованим застосуванням [1]. У 2019 році в ЄС було внесено поправки, які запровадили виняток для виробництва (SPC manufacturing waiver) – можливість виробникам генериків виготовляти препарат під захистом SPC для експорту за межі ЄС або для накопичення запасів за 6 місяців до завершення SPC [9], що не вважається порушенням (в Україні аналогічні положення також імплементовано в ч.6 ст. 27^1) [1].

Загалом європейська модель СДО вважається стандартом балансу між стимулюванням інновацій (додаючи до 5,5 років ексклюзивності) та

запобіганням надмірному затриманню конкуренції (через згаданий виняток та чітко обмежений строк) [6].

У США механізм продовження строку дії патенту для фармацевтичних продуктів був запроваджений Законом Хетча-Уаксмана 1984 року (Drug Price Competition and Patent Term Restoration Act), який додав §156 до Кодексу США (35 U.S.C. §156) [12]. Цей механізм дозволяє власникам патентів компенсувати час, втрачений на клінічні випробування та регуляторний розгляд нового препарату в FDA (Управління з продовольства і медикаментів США), продовжуючи строк дії патенту на період, що відповідає цьому часу, за винятком перших 5 років. Максимальна тривалість продовження становить 5 років, але загальний строк ексклюзивності від дати схвалення препарату FDA не може перевищувати 14 років (35 U.S.C. §156(c)(3)) [12].

Наприклад, якщо препарат був запатентований, а через 10 років отримав схвалення FDA, патент може бути продовжений на (10 – 5) = 5 років. Якщо ж регуляторний розгляд затягнувся, то навіть при формальній можливості більшої пролонгації діє обмеження у 14 років з дати дозволу. Для отримання продовження патентовласник повинен подати заявку до Відомства США з патентів і торговельних марок (USPTO) не пізніше 60 днів з дати отримання дозволу FDA [14].

Американська модель таким чином жорстко регламентує як строк подання, так і максимальну тривалість продовження. Відмінністю є також те, що в США можна отримати продовження лише для одного патенту на конкретний продукт і лише один раз для кожного препарату [13]. Попри інші технічні нюанси, сутність американського підходу така ж: компенсувати інноватору "втрачені" роки патентної охорони, надаючи в середньому 2–5 додаткових років ексклюзивних прав на продаж препарату [14].

Японська система патентних продовжень була введена в 1988 році і також застосовується до фармацевтичних та агрохімічних продуктів. За своєю структурою вона нагадує європейську: продовження може бути надано на строк до 5 років за патентом, що захищає продукт, який пройшов затяжне регуляторне погодження (Patent Act of Japan, Article 67(2)) [10].

Є певні особливості: в Японії, на відміну від США, не встановлено "14-річного" обмеження з дати першого дозволу – тобто, якщо процес погоджень тривав дуже довго, теоретично можливо продовжити патент на всі 5 років навіть якщо від дозволу до кінця патенту залишилося менше 14 років (обмеження лише у межах 5 років продовження). Заявку на продовження у Японії слід подати протягом 3 місяців від отримання дозволу на продаж препарату від Міністерства охорони здоров'я, праці і добробуту (MHLW) [11].

Цікаво, що японське законодавство дозволяє подавати декілька послідовних клопотань на продовження одного патенту, якщо на основі цього ж патенту отримуються нові дозволи на нові показання або форми того ж препарату – фактично кожен новий дозвіл може дати підставу для окремого (часткового) продовження патенту. У ЄС і США така практика обмежена (один продукт – одне продовження). Загалом японська модель гнучкіша для патентовласників. Втім, за відсутності глобального застосування (як, наприклад, ЄС чи США), вона менш відома.

Таким чином, у світовому контексті українська система СДО після 2020–2025 рр. стала значно ближчою до усталених моделей: як і в ЄС та Японії, максимальний додатковий термін – 5 років; як і в ЄС, діє вимога подати заяву протягом 6 місяців з певної події; як і в США, є вимога оперативності (хоча 60 днів у США ще коротше) [12], [13], [10].

Унікальною рисою України поки що є згадана прив'язка до подання заявки на реєстрацію в іншій країні (1 рік) – ні в ЄС, ні в США чи Японії такого критерію немає. Це нововведення українського законодавця, покликане мотивувати компанії не відкладати прихід нових ліків на наш ринок. Проте, як вже зазначалося, експерти ставлять під сумнів доцільність настільки жорсткого підходу, адже він може мати побічний ефект у вигляді уникнення ринку [4].

Загалом запровадження повноцінного механізму СДО в Україні розглядається як крок, що стимулює інновації у фармацевтиці та біотехнологіях. По-перше, додаткова охорона дає патентовласнику можливість довше монетизувати інвестиції в R&D, компенсуючи час, витрачений на клінічні дослідження і державну реєстрацію ліків. Це підвищує привабливість українського ринку для міжнародних фармкомпаній, які зможуть розраховувати на подовжений період ексклюзивних прав, аналогічно до інших юрисдикцій [6].

Окрім того, чітка процедурна база знижує правову невизначеність – раніше в Україні діяла застаріла інструкція щодо подовження дії патентів, яка не відповідала сучасному законодавству і ускладнювала практичну реалізацію СДО [6]. Тепер же нормативні умови більш прозорі, що зменшує ризики для патентовласників при поданні клопотання. У результаті можна очікувати зростання кількості заявок на СДО від фармацевтичних компаній, які впроваджують інновації, а отже – і збільшення присутності на ринку нових оригінальних препаратів.

Водночас ефект СДО на інноваційну активність є компромісним. З одного боку, подовження монополії шляхом СДО зміцнює позиції розробника, з іншого – може відтермінувати вихід дешевших генериків. У європейській та світовій практиці механізм СДО вважається саме способом знайти баланс між стимулюванням фарміновацій та забезпеченням доступності ліків для населення [5]. Досвід показує, що оптимально побудована система додаткової охорони не пригнічує розвиток генеричного ринку, а лише відстрочує його на обґрунтований період.

Список використаних джерел:

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12 (дата звернення: 11.05.2025).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони прав на винаходи (корисні моделі) : Закон України від 21.07.2020 № 816-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-20 (дата звернення: 11.05.2025).

3. Про затвердження Порядку розгляду клопотання про додаткову охорону прав на винахід : Наказ Міністерства економіки України від 19.03.2025 № 1803. URL: https://ips.ligazakon.net/document/re44067?an=33(дата звернення: 11.05.2025).

4. Supplementary protection of inventions for the object of medicinal product. UNBA. 2023. URL: https://drive.google.com/file/d/16aIlMxcRm7LdAQAAJRcLGm5GiPTv90-C/view (дата звернення: 11.05.2025).

5. ДОДАТКОВА ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ / А. О. Кодинець та ін. СОЦІАЛЬНА МЕДИЦИ. 2023. Т. XXVIII, № 3. С. 180–189. URL: https://medpers.dmu.edu.ua/issues/2023/N3/180-189.pdf (дата звернення: 11.05.2025).

6. Захист фармацевтичних інновацій в Україні: тенденції, можливості та виклики. Юридична газета. URL: https://jurliga.ligazakon.net (дата звернення: 11.05.2025).

7. Regulation (EC) No 469/2009 of the European Parliament and of the Council of 6 May 2009 concerning the supplementary protection certificate for medicinal products. Official Journal of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2009/469/oj/eng (дата звернення: 11.05.2025).

8. Regulation (EC) No 1901/2006 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on medicinal products for paediatric use. Official Journal of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006R1901 (дата звернення: 11.05.2025).

9. Regulation (EU) 2019/933 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 amending Regulation (EC) No 469/2009 concerning the supplementary protection certificate for medicinal products. Official Journal of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019R0933 (дата звернення: 11.05.2025).

10.35 U.S.C. § 156 – Extension of patent term. United States Code. URL: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/35/156 (дата звернення: 11.05.2025).

11.USPTO – Patent Term Extension. United States Patent and Trademark Office. URL: https://www.uspto.gov/patents/laws/patent-term-extension (дата звернення: 11.05.2025).

12.Patent Term Extension for Delays at other Agencies under 35 U.S.C. 156. Manual of Patent Examining Procedure (MPEP) § 2750. United States Patent and Trademark Office. URL: https://www.uspto.gov/web/offices/pac/mpep/s2750.html (дата звернення: 11.05.2025).

13.Patent Act of Japan. Article 67(2). Japan Patent Office. URL: https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3118/en (дата звернення: 11.05.2025).

14.JPO Guidelines for Patent Term Extensions (2020). Japan Patent Office. URL: https://www.jpo.go.jp/e/system/patent/gaiyo/chouki/shorei/document/index/01.pdf (дата звернення: 11.05.2025).

Кашинцева О.Ю.
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
НАПрН України, завідувачка відділом
Інтелектуальної власності на прав людини в сфері охорони здоров'я,
Західноукраїнський національний університет, професор кафедри безпеки
та правоохоронної діяльності

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ТОРГІВЕЛЬНОЇ ПОЛІТКИ ДЕРЖАВИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ

В цілому під торговельної політикою держави нами розуміється сукупність заходів, стратегій та нормативно-правових інструментів, які держава застосовує для регулювання зовнішньої та внутрішньої торгівлі

товарами, послугами, капіталом і технологіями з метою захисту національних інтересів, розвитку економіки та забезпечення конкурентоспроможності на національному та світовому ринку. Одним з поміж суттєвих інструментів регулювання торгівельної політики держави є використання інструментів права інтелектуальної власності.

Війна в Україні змінила глобальний дискурс формування торгівельної політики в сфері фармації, пріоритезуючи сферу охорони здоров'я та інтересів суспільства над приватними патентними монополіями на ліки. Ще донедавна Європа не стикалася з одночасними масштабними викликами, такими як глобальна пандемія та повномасштабна війна, що вимагало швидкого застосування гнучких міжнародно-правових механізмів, таких як примусове ліцензування відповідно до Угоди ТРІПС [1]. Десятиліттями європейські системи охорони здоров'я будувалися на стабільності та поступальному прогресі. Кризи попередніх десятиліть, включно із спалахами ВІЛ/СНІДу, H1N1 і до певної міри COVID-19, були значними, але не підірвали національні спроможності та не спричинили необхідності серйозних структурних реформ всередині європейської системи охорони здоров'я [2,3].

Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році створило безпрецедентні труднощі для європейської системи охорони здоров'я і для української й поготів. Порушення ланцюгів постачання ліків, міграційна криза та підвищений попит на медичні ресурси оголили вразливі місця в системах, які раніше не зазнавали такого багатогранного тиску. Ці виклики підкреслили необхідність гнучких правових інструментів, таких як стаття 73 Угоди ТРІПС [4], яка дозволяє відхилення від суворих правил інтелектуальної власності за надзвичайних умов для захисту національної безпеки та громадського здоров'я. Покладання України на це положення висвітлило його потенціал та обмеження у вирішенні нагальних потреб у сфері охорони здоров'я під час війни.

До цього тиску додалося вже існуюче навантаження на європейські системи охорони здоров'я, яке посилилося внаслідок пандемії COVID-19 та напливу сирійських біженців у середині 2010-х років. Прибуття мільйонів українських шукачів притулку після вторгнення 2022 року ще більше посилило ці виклики, створивши додатковий попит на ресурси охорони здоров'я. Ці кризи, що наклалися одна на одну, оголили системні вразливості, спонукаючи європейські країни переглянути баланс між захистом інтелектуальної власності та суспільними потребами. Цей зсув призвів до зростаючої адвокації лібералізації законів про інтелектуальну власність, щоб вони краще слугували цілям охорони здоров'я та забезпечення справедливості під час надзвичайних ситуацій.

Пандемія COVID-19, що передувала війні, стала першим серйозним випробуванням такого масштабу для сучасної Європи. Вона порушила всі аспекти життя - від систем охорони здоров'я до економіки, виявивши прогалини у виробничих потужностях, стійкості ланцюгів постачання та міжнародному співробітництві. Конкуренція між країнами за обмежені медичні ресурси ще більше оголила недоліки існуючих систем. Разом пандемія та війна спонукали до переоцінки політики інтелектуальної власності, підкресливши потребу в адаптивних та стійких до надзвичайних ситуацій правових і структурних системах.

Примусове ліцензування - механізм, закладений у міжнародному праві інтелектуальної власності - дозволяє урядам дозволяти використання запатентованих винаходів без згоди власника патенту за певних умов. Цей інструмент, що має вирішальне значення для надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я, привернув до себе підвищену увагу під час конфлікту, що триває в Україні. Його застосування під час війни та кризи піднімає складні правові, етичні та процедурні питання, особливо коли йдеться про баланс між стимулюванням інновацій та рівним доступом до технологій, що рятують життя.

Майбутній фармацевтичний пакет Європейської Комісії є ключовим моментом для узгодження політики інтелектуальної власності з пріоритетами громадського здоров'я в Європейському Союзі докорінно змінить торгівельну політику на європейському фармацевтичному ринку. Ця ініціатива має на меті інтегрувати уроки, отримані за часів пандемії та війни в Україні, впроваджуючи реформи, які розширюють доступ до лікарських засобів, зберігаючи при цьому стимули для інновацій. Сприяючи створенню механізмів співпраці та впорядкуванню використання примусового ліцензування, Фармацевтичний пакет має потенціал для підвищення готовності Європи до майбутніх кризових ситуацій.

Примусове ліцензування винаходів відіграє подвійну роль у формуванні торгівельної політики. Воно не лише сприяє виробництву та імпорту генеричних лікарських засобів, але й забезпечує ширшу доступність критично важливих технологій під час надзвичайних ситуацій, фактично докорінно змінюючи всю палітру фармацевтичного ринку. Ми повинні підкреслити перетин прав ІВ, охорони здоров'я та безпеки, оцінюючи ефективність існуючих рамок у вирішенні кризових ситуацій у сфері громадського здоров'я. Дискусія також підкреслює необхідність для європейських країн адаптувати свої правові системи до вимог надзвичайних обставин, спираючись на досвід України та ширші наслідки для глобального управління охороною здоров'я.

Ми повинні зосередитися на правах людини та доступі до ліків. Доступ до основних лікарських засобів є фундаментальним компонентом права на здоров'я, як це визнано міжнародним законодавством з прав людини,

зокрема статтею 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Держави мають юридичний і моральний обов'язок забезпечити, щоб усі люди могли отримати ліки, необхідні для здорового і гідного життя, без дискримінації і незалежно від їхнього економічного статусу.

Однак це право часто порушується через високі ціни на запатентовані ліки, монополістичні практики та бар'єри, створені законами про інтелектуальну власність. Коли фармацевтичні інновації захищаються без належних гарантій захисту суспільних інтересів, це може призвести до того, що вразливі верстви населення будуть позбавлені доступу до життєво необхідного лікування.

Зрештою, право людини на здоров'я вимагає збалансованого та етичного управління фармацевтичною політикою, де інноваційні стимули не переважують фундаментальне право на життя і здоров'я. Сприяння рівному доступу до ліків є не лише юридичним обов'язком держав, але й відображенням глобальної солідарності та справедливості.

Після повномасштабного російського вторгнення в Україну в лютому 2022 року доступ до ліків набув підвищеного політичного, правового та гуманітарного значення як для України, так і для Європейського Союзу. Вторгнення спричинило масштабне руйнування інфраструктури охорони здоров'я України: сотні лікарень та медичних закладів були пошкоджені або зруйновані, особливо у прифронтових регіонах. Порушення ланцюгів постачання, дефіцит критично важливих ліків і переміщення мільйонів людей створили безпрецедентну за своїми масштабами надзвичайну ситуацію у сфері охорони здоров'я.

Війна в Україні різко оголила системну вразливість у доступності та розподілі основних лікарських засобів, особливо для пацієнтів з хронічними захворюваннями, онкологічними захворюваннями або тих, хто потребує невідкладної травматологічної допомоги. Внутрішнє фармацевтичне виробництво було призупинено, а маршрути імпорту стали нестабільними через безпекові ризики та логістичні проблеми. За таких умов забезпечення справедливого та безперебійного доступу до життєво необхідного лікування стало головним пріоритетом для уряду та його міжнародних партнерів.

Для Європейського Союзу війна принесла подвійну відповідальність. З одного боку, країни-члени ЄС повинні були швидко реагувати на медичні потреби мільйонів українських біженців, багато з яких потребували постійного доступу до ліків. З іншого боку, криза змусила глибше замислитися над стійкістю власних фармацевтичних систем ЄС, які вже були підірвані наслідками пандемії COVID-19.

Ситуація підкреслила потребу в надійних механізмах транскордонного співробітництва, екстрених закупівель та гнучких правових інструментах - таких як примусове ліцензування - для забезпечення доступу до ліків під час кризових ситуацій. Крім того, війна відновила дискусії в ЄС щодо балансу між захистом інтелектуальної власності та пріоритетами громадського здоров'я, посиливши заклик до реформ, які зроблять фармацевтичний сектор більш чутливим до гуманітарних потреб.

Крім того, український досвід став тривожним дзвінком для ЄС, підкресливши важливість підходів, заснованих на солідарності, особливо в умовах надзвичайних ситуацій. Він продемонстрував, що доступ до ліків - це не лише питання охорони здоров'я, а й питання національної та регіональної безпеки, що вимагає скоординованої політики, правової гнучкості та потужних систем міжнародної підтримки.

Таким чином, війна перетворила доступ до ліків з другорядного політичного питання на центральну складову громадського здоров'я та антикризового управління як для України, так і для Європейського Союзу. Вона каталізувала зусилля зі створення більш інклюзивних, адаптивних і стійких фармацевтичних систем, здатних протистояти майбутнім надзвичайним ситуаціям, відстоюючи право на здоров'я для всіх.

Список використаних джерел:

1. WTO - TRIPS Agreement from https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/intel2_e.htm

2. UNAIDS - HIV/AIDS from https://www.unaids.org/en, WHO – SARS from https://www.who.int/health-topics/severe-acute-respiratory-syndrome#tab=tab_1

3. CDC - H1N1 from https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/2009-h1n1-pandemic.html

4. WTO - Article 73 from https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/art73_e.htm

5. European Commission - Pharmaceutical Package from https://health.ec.europa.eu/system/files/2023-03/pharmaceutical-package-overview_en.pdf

Кадала В.В.
Донецький державний університет внутрішніх справ
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Проблематичні та правові аспекти забезпечення прав інтелектуальної власності (далі – П (і. в.)) постійно знаходяться в колі актуальних питань, котрі підлягають вирішенню. Підтвердженням такого явища виступають наявні законодавчі ініціативи та активність наукової спільноти в контексті вивчення проблематичних аспектів захисту П (і. в.) в надзвичайних умовах розвитку країни, котра воює. Слід віддати належне законодавцю, котрий не полишає можливості вдосконалити та адаптувати існуючі правові норми в системі захисту П (і. в.). Зі свого боку наукова спільнота намагається не лише надати рекомендації покращення захисту П (і. в.) різних суб'єктів, а, й визначає змістовність існуючих ризиків та загроз щодо його порушення. Все обумовлене вище вплинуло на вибір напрямку дослідження та підкреслює його сучасність.

Беззаперечним є той факт, що тема правових і проблематичних аспектів забезпечення захисту П (і. в.) не є новою, проте не втрачає своєї актуальності в колі наукової спільноти. Як предмет вивчення поставлена проблема П (і. в.) знаходить відображення в монографічних та дисертаційних дослідженнях, оприлюднюється на фахових конференціях різного рівня та обговорюється на різних наукових дискусійних платформах вітчизняними вченими. Серед вітчизняних вчених, які присвятили наукові розробки питанням захисту П (і. в.) варто відзначити таких як Ю.М. Капіца, К.С. Шахбазян, Д.С. Махновський [1], С.Г. Гордієнко, О.П. Дзьобань, В.Я. Настюк [2], Н.П. Капітаненко [3],М.Є. Бичковська, Р.Є. Еннан, Л.Г. Кузьменко, О.О. Кулініч [4] та інші. Науковці доволі змістовно розкривають різні аспекти поставленої проблеми, проте плинність часу та надзвичайні умови розвитку України потребують більш поглибленого дослідження даного питання.

Нагадаємо, у більшості випадків П (і. в.) представляє собою право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт П (і. в.) у контексті як особистих немайнових, так і майнових прав. Видова характеристика об'єктів П (і. в.) доволі розгалужена та охоплює: «…літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, програми організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування напівпровідникових виробів; раціоналізаторські пропозиції;

сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці» [5].

Саме визначене різноманіття об'єктів П (і.в.) відкриває доволі значну низку проблем, які підлягають вирішенню в надзвичайних умовах розвитку країни, котра воює. Ми вбачаємо два ключові аспекти, котрі суттєво впливають на покращення ситуації захисту П (і.в.) в Україні. З одного боку, входження до європейської спільноти, з іншого боку наявні воєнні дії в країні, котрі вказали на необхідність зміни підходів до даного процесу.

Як слушно зазначає С.О. Колб [6, с. 594] «…система захисту П (і.в.) є ключовим елементом правового та економічного розвитку держави, оскільки забезпечує охорону результатів інноваційної та творчої діяльності, сприяє залученню інвестицій, стимулює технологічний прогрес і міжнародну співпрацю».

Водночас науковець звертає увагу на те, що «…незважаючи на активне реформування правової сфери інтелектуальної власності в Україні, зокрема її гармонізацію з європейськими та міжнародними стандартами, у цій сфері зберігається низка проблем, що потребують комплексного вирішення» [6, с. 594].

Серед актуальних питань, котрі підлягають вирішенню у сфері захисту П (і.в.) доцільно зазначити такі як:

по-перше, відсутність системного підходу до вдосконалення правових аспектів у системі захисту П (і.в.);

по-друге, простежується недостатня узгодженість між прийнятими новими правовими важелями з іншими вже існуючими законодавчими аспектами по різним об'єктам захисту П (і.в.);

по-третє, адміністративні процедури захисту П (і.в.) залишаються доволі складними в контексті реєстрації та оскарження рішень щодо набуття захисту П (і.в.) ;

по-четверте, механізми альтернативного вирішення спорів щодо захист П (і.в.) тривалий час знаходиться в стадії розвитку.

До цього фахівці практики в питаннях захисту П (і.в.) вважають, що в сучасних надзвичайних умовах розвитку України, додатковим викликом є низька ефективність правозастосовної практики у сфері боротьби з контрафакцією та піратством, що ускладнює захист прав інтелектуальної власності.

Варто відати належне законодавцю, котрий з огляду на існуючі воєнні виклики впровадив ряд правових ініціатив з метою покращення ситуації в системі захисту П (і.в.). Так, у квітні 2022 року було прийнято Закон України«Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської

Федерації проти України»[7]. Як зазначає адвокат Національного агентства адвокатів України С. Барбашин [8] «…метою прийняття закону було недопущення втрати прав інтелектуальної власності на період дії воєнного стану, коли можуть бути обмежені права і свободи громадян і запроваджені обмеження для юридичних осіб». Законодавцем нормативно-правовим актом було встановлено ряд оновлених правових норм[7]:

- отримано дозвіл подачі заявок на отримання П (і.в.) у паперовому та електронному виді;

- дозволено подавати заяви, клопотання і заперечення в питаннях П (і.в.)через електронні системи або електронною поштою з використанням скан-копій документів, засвідчених електронним підписом;

- впроваджено зниження на 25% збору за подання заявки на торговельну марку;

- призупинено перебіг встановлених законом термінів щодо П (і.в.), які мали початок з 24 лютого 2022 року та продовжуються до скасування правового режиму воєнного стану [7].

Окрім цього, законодавцем було прийнято Закон України «Про авторське право і суміжні права»[9], який мав за мету «…врегулювати відносини щодо набуття, здійснення та захисту особистих немайнових та майнових авторських та/або суміжних прав, а також щодо прав особливого роду (sui generis), пов'язаних зі сферою авторського права та/або суміжних прав». На погляд С.Барбашина [8] «…цей Закон № 2811-IX містить багато новел, серед яких можна виділити сирітські твори, права на неоригінальні твори, знищення архітектурного об'єкта без попередження, оновлюються правила атестації патентних повірених, робота апеляційної палати та інших спеціалізованих установ».

Таким чином, зазначений перелік законодавчих ініціатив не є вичерпаним проте доводить, що наявні активні воєнні дії в Україні не зупинили процес оновлення та вдосконалення правових норм в системі захисту П (і.в.). На даний час, актуальними питаннями, котрі підлягають вирішенню в системі захисту П (і.в.): впровадження правового системного підходу, спрощення адміністративних процедур реєстрації та оскарження рішень, а також активізація робіт щодо механізми альтернативного вирішення спорів.

Список використаних джерел:

1. Права інтелектуальної власності у договорах наукових установ на виконання досліджень та розробок: монографія / Ю. М. Капіца, К. С. Шахбазян, Д. С. Махновський. Київ: Академперіодика, 2024. 458 с.

2.Інформація, інновації, інтелектуальна власність та її захист в Україні: досвід пізнання, проблеми розуміння та шляхи їх вирішення: колективна

монографія / С. Г. Гордієнко, О.П.Дзьобань, В.Я.Настюк, та ін. ; за заг. ред. С. Г. Гордієнка, Київ: Юрінком Інтер, 2023. 771 с.

3. Капітаненко Н.П. Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: стан, проблеми, перспективи: монографія. Одеса: Гельветика, 2021. 411 с.

4. Охорона та захист прав інтелектуальної власності: економіко-правові підходи: монографія/ М.Є. Бичковська, Р.Є. Еннан, Л.Г. Кузьменко, О.О. Кулініч та ін.; ред.: О.О. Кулініч, Р.Б. Шишка. Київ: Ліра-К, 2019. 275 с.

5. Що треба знати про захист прав на інтелектуальну власність: Координаційний центр з надання правничої допомоги. *Юридична газета. 29 квітня 2024. року*. URL**:**https://yur-gazeta.com/golovna/shcho-treba-znati-pro-zahist-prav-na-intelektualnu-vlasnist.html

6. Колб С.О. Правові та інституційні зміни в системі інтелектуальної власності України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск № 02. С.593-601.

7**.** Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01.04.2022 року № 2174-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2174-20

8. Барбашин С. Аспекти захисту інтелектуальної власності в Україні під час війни: *AIPPI, НААУ*. 2024. https://unba.org.ua/publications/9042-aspekti-zahistu-intelektual-noi-vlasnosti-v-ukraini-pid-chas-vijni.html

9. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 року № 2811-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2811-20

Кирилюк А.В.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності
тапатентної юстиції НУ «ОЮА» - ORCID ID: 0000-0002-3051-6599
Галупова Л.І.
к.ю.н., доцент кафедри права інтелектуальної власності та
патентноїюстиції НУ «ОЮА» - ORCID ID:
0000-0001-6263-2773

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ АВТОРСТВА ЦИФРОВИХ ТВОРІВ

Розвиток сучасних технологій призводить до розширення можливостей створення різних цифрових об'єктів і навіть певних алгоритмів, які згодом можуть генерувати твори. Наслідком цього є збільшення операцій з обміну, продажу цифрових творів, а відповідно — і виникнення досить складних проблем для вже сформованої системи авторського права.

Основною проблемою в даному випадку є питання правосуб'єктності та визнання авторського права, а також правового регулювання загалом. Оскільки до категорії цифрової продукції входять різні об'єкти цивільного обігу, які мають різне правове регулювання, виникають дискусійні питання щодо самої їхньої правової природи. В умовах нинішнього правового режиму цифрової продукції цей сегмент характеризується неповнотою та суперечливістю. Про це свідчать численні порушення прав користувачів в мережі Інтернет, а також відсутність цифрового законодавства, що тягне за собою суттєві прогалини в нормативній базі та нестачу прецедентів у правозастосовній практиці.

У зв'язку з цим, питання авторства цифрових творів набуває особливої актуальності. Зростання кількості цифрових об'єктів — від художніх зображень і музики до програмного коду й текстового контенту — супроводжується проблемами їхньої автентифікації, ідентифікації автора та правового захисту.

Інтернет забезпечує миттєве поширення контенту, що значно ускладнює контроль за його використанням та захист авторських прав. Крім того, цифрове середовище дає можливість анонімно або під псевдонімом створювати та публікувати твори, що ускладнює процес встановлення авторства.

Особливого значення ця проблема набуває в умовах стрімкого розвитку штучного інтелекту, який здатен генерувати тексти, зображення, музику та інші твори, викликаючи питання щодо авторства та права на розпорядження правами інтелектуальної власності.

Таким чином, необхідність розробки чітких механізмів встановлення авторства в цифровому просторі стає критично важливою як для захисту прав творців, так і для розвитку цифрових правовідносин в цілому.

У цифрову епоху традиційні уявлення про твір як матеріальний об'єкт зазнали радикальних змін [1, с.120]. Цифрові твори сьогодні охоплюють широкий спектр форм: від текстів і зображень до музики, програмного забезпечення й NFT, кожен з яких має свої унікальні властивості і виклики в контексті авторського права.

Цифрові тексти — це не лише звичайні літературні твори в електронному форматі, але й інтерактивні форми, що активно залучають читача до формування змісту. Прикладом є гіпертекстові або кінетичні поезії, де лінійна структура наративу руйнується, і текст набуває динамічного виміру. Такі твори часто посилаються на авангардні напрямки XX століття, зокрема конкретну поезію та леттризм [2].

Візуальне цифрове мистецтво охоплює як традиційний цифровий живопис, так і складніші форми. Сюди належать 3D-моделювання, цифрові інсталяції та інтерактивна графіка. Значна частина цифрового мистецтва створюється у середовищі програмного забезпечення, як AdobePhotoshop, Blender та інші [3].

Музика в цифровому вимірі також зазнала трансформацій. Вона не тільки створюється й обробляється цифровими засобами, але й може існувати як токен — наприклад, у форматі NFT. Це дає змогу артистам прямо монетизувати свій продукт, уникаючи посередників і отримуючи роялті з кожного перепродажу твору [4]. Такі механізми впливають не лише на економіку музичної індустрії, а й на правову природу самого авторства, розширюючи межі між митцем, колекціонером і слухачем.

Програмне забезпечення є одним із найскладніших для правового регулювання видів цифрових творів. Воно об'єднує творчість і технічне рішення, а часто є основою для створення інших цифрових форм. Важливо, що з юридичної точки зору комп'ютерна програма також є об'єктом авторського права, хоча її створення часто є колективним і багаторівневим процесом.

NFT (non-fungible tokens) стали однією з найбільш резонансних новацій останнього десятиліття. Вони надають можливість закріпити право власності на конкретний цифровий актив. Відомий приклад — твір Beeple «Everydays: The First 5000 Days», який було продано за $69 млн на аукціоні Christie's [5]. NFT стали не лише новим способом володіння цифровими творами, а й новим викликом для правових систем світу, які ще не повною мірою адаптувалися до такої форми власності.

Окремо слід відзначити фіджитал-арт — мистецтво, яке поєднує фізичні та цифрові компоненти. Це можуть бути інсталяції, де глядач взаємодіє з фізичним об'єктом через цифрові інтерфейси або навпаки — цифрові твори, що існують разом із матеріальними носіями. Такий підхід ставить додаткові виклики перед правовим регулюванням, адже межа між фізичним і віртуальним правом власності втрачає чіткість.

Таким чином, цифрові твори не лише змінюють мистецьку та культурну реальність, а й змушують по-новому осмислювати поняття авторства, оригінальності та прав на інтелектуальну власність. Усі ці зміни вимагають комплексного осмислення, щоб забезпечити ефективний захист прав творців у новій інформаційній реальності.

Проблеми встановлення авторства цифрових творів зачіпають низку складних і суперечливих аспектів, серед яких особливе місце займають питання анонімності, використання штучного інтелекту та плагіату. В умовах цифрової епохи автори часто діють анонімно або під псевдонімами, що значно ускладнює правову ідентифікацію особи, яка має авторські права на той чи інший твір. Хоча право на анонімність передбачене, зокрема,

статтею 438 Цивільного кодексу України, воно одночасно створює правовий вакуум у разі порушення прав, оскільки довести факт авторства без надання персональних даних буває надзвичайно складно. Відповідно до ст. 31 Закону України «Про авторське право і суміжні права», для творів, оприлюднених анонімно або під псевдонімом, строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір спливає через 70 років, що обчислюються з 1 січня року, наступного за роком, в якому твір було оприлюднено [6].

Ще складнішим є питання авторства творів, створених за участю або виключно за допомогою штучного інтелекту. У чинному законодавстві більшості країн, включаючи Україну, відсутнє визнання правосуб'єктності за штучним інтелектом, а отже твір, який не має прямого авторства людини, не підлягає захисту авторським правом. Це створює серйозні колізії: з одного боку, ШІ здатен генерувати оригінальний текст, зображення чи музику, а з іншого – юридично такий результат не може вважатися твором у традиційному розумінні. Як зазначає Харебава Т.,юридичне визнання авторства у випадку залучення ШІ можливе лише тоді, коли людина виступає як активний суб'єкт творчого процесу [7].

Окрема увага приділяється проблемі плагіату в цифровому середовищі. Цифрові технології значно спростили процес копіювання контенту, внаслідок чого порушення авторських прав стало масовим явищем. Плагіат, як одна з найпоширеніших форм порушення авторських прав, що тягне за собою цивільно-правову відповідальність. Плагіатом вважається публікація чужого твору під своїм іменем без належного посилання, навіть у скороченому вигляді чи після незначних змін. Щоб уникнути плагіату, автори можуть вдаватися до реєстрації творів, використання цифрових водяних знаків, а також моніторингу згадок свого твору в Інтернеті.

Проблеми встановлення авторства цифрових творів пов'язані з труднощами у визначенні особи, яка створила контент, особливо якщо йдеться про співавторство, використання цифрових інструментів або участь штучного інтелекту. У цифровому середовищі легко втратити слід оригінального творця через анонімність, псевдонімність, швидке поширення твору без належних атрибуцій та маніпуляції метаданими. Це створює серйозні виклики для захисту прав авторів, доказування факту створення твору та встановлення моменту виникнення авторського права.

Правовими шляхами вирішення цих проблем є вдосконалення нормативно-правових актів, які регулюють питання фіксації авторства в цифровій формі. Зокрема, можна застосовувати блокчейн-технології для незмінного фіксування дати створення і даних автора, а також визнавати електронні цифрові підписи та хеш-коди як допустимі докази в суді. Також важливо розвивати міжнародне співробітництво у сфері цифрової

ідентифікації авторства, забезпечуючи уніфіковані підходи до захисту прав творців у глобальному інформаційному середовищі.

Розвиток технологій ставить людство перед складними викликами в тому числі щодо визначення авторства цифрових творів, тому виникає необхідність переосмислення традиційних підходів до авторського права та адаптації правового регулювання до нових реалій. Зокрема, слід враховувати роль цифрових інструментів та штучного інтелекту в процесі створення твору, а також запроваджувати механізми прозорої ідентифікації творців. Необхідно чітко визначити права, повноваження та обов'язки автора цифрових об'єктів, а також порядок їх створення на правовому рівні. Крім того, обов'язковим пунктом має бути врегулювання способів захисту автором своїх прав. Щоб процес інтеграції відбувався швидше, доцільним є своєчасне впровадження зарубіжного досвіду або створення власної термінологічної бази в Цивільному кодексі України. На часі також постає питання створення окремого кодексу. Цифровий простір — це майбутнє цивільно-правових, майнових та авторських правовідносин.Лише комплексний підхід — юридичний, технічний та освітній — дасть змогу ефективно відповідати на виклики цифрової епохи у сфері авторства.

Список використаних джерел:

1. Харитонов Є. О., Харитонова О. І. Інформаційні технології та авторське право. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2017. № 10. С. 119–127.

2. Digital poetry. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_poetry

3. Цифрове мистецтво: Нові горизонти творчості. URL: https://vseosvita.ua/library/tsyfrove-mystetstvo-873964.html

4. How NFTs Are Shaping the Way Music Sounds. URL: https://pitchfork.com/features/article/how-nfts-are-shaping-the-way-music-sounds/

5. Everydays: the First 5000 Days. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Everydays%3A_the_First_5000_Days

6. Про авторське право і суміжні права. ідомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 57, ст.166. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n440

7. Харебава Т. В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, законодавство не надає чітких відповідей на питання про авторство та права на твори ШІ. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/225383_avtorsk-prava-na-obkt-stvoreniy-shtuchnim-ntelektom

Кірін Р.С.
Дніпропетровський НДЕКЦ МВС, головний судовий експерт,
доктор юридичних наук, доцент
Хоменко В.Л.,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
доцент кафедри нафтогазової інженерії та буріння,
кандидат технічних наук, доцент
Пащенко О.А.,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», директор
Міжгалузевого навчально-наукового інституту безперервної освіти,
кандидат технічних наук, доцент

ПРИВІД ТА ПІДСТАВИ ВІДКРИТТЯ ЕКСПЕРТНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ІР-СПРАВІ

В умовах розвитку цифрової економіки, де значна частина цінності створюється завдяки знанням та інноваціям, роль об'єктів інтелектуальної власності (далі – ІР) як економічного ресурсу зростає. Вони стали невід'ємною частиною сучасної економіки, формуючи основу інновацій та конкуренції на світовому ринку.

За даними ВОІВ, у розвинених країнах нематеріальні активи становлять понад половину від усіх активів підприємств, в основному, це права на ІР-об'єкти [1].

Як показує практика, успішне вирішення питання на стадіях досудового розслідування та судового розгляду справ у кримінальному або виконавчому провадженнях, адміністративних, цивільних або господарських справ, справ про адміністративні правопорушення обов'язково повинні бути підтвердженідані про: - юридичних (фізичних) осіб, яким належать ІР-права; - розмір заподіяних протиправними діяннями збитків; - дослідження експерта (спеціаліста), яке підтверджує наявність ознак незаконного використання ІР-об'єктів тощо. Останнє може бути реалізовано, у тому числі, й проведенням судової експертизи, тобто дослідженням на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Основним завданням експертизи ІР-об'єктів є визначення властивостей цих об'єктів, до яких належать об'єкти промислової власності, об'єкти авторського права і суміжних прав [2]. При дослідженні об'єктів промислової власності вирішуються питання щодо властивостей цих об'єктів, а саме: - знаків для товарів і послуг (торговельних марок); - комерційних найменувань; - географічних зазначень; - промислових зразків; - винаходів і корисних моделей;- комерційної таємниці і ноу-хау; -

раціоналізаторських пропозицій; - топографії інтегральних мікросхем; - сортів рослин; - порід тварин тощо.

При дослідженні об'єктів авторського права та суміжних прав вирішуються питання щодо властивостей таких об'єктів: 1) літературних та художніх творів (романи, поеми, статті та інші письмові твори; лекції, промови, проповіді та інші усні твори; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори; музичні твори (з текстом або без тексту); аудіовізуальні твори; твори живопису, архітектури, скульптури та графіки; фотографічні твори; твори ужиткового мистецтва; ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки; переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів; збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності); 2) комп'ютерних програм, компіляцій даних (баз даних), якщо вони за добором або впорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності; 3) виконань, фонограм, відеограм, програм (передач) організацій мовлення тощо. Окрему групу становлять економічні дослідження ІР-об'єктів, зокрема визначення вартості перелічених вище ІР-об'єктів та розрахунок збитків, завданих у результаті порушення прав на них.

Після змін до Закону України «Про судову експертизу» (далі – закон про СЕ), внесених Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 720-IX від 17.06.2020 р., положення ст. 7-1 закону про СЕ «Підстави проведення судової експертизи (обстеження і дослідження)» дають можливість класифікувати проведення судових експертиз, обстежень і досліджень наступним чином: 1) призначення судової експертизи: 1.1) відповідне судове рішення; 1.2) рішення органу досудового розслідування; 2) замовлення судової експертизи: 2.1) договір з експертом; 2.2) договір з експертною установою; 3) отримання висновку спеціаліста при з'ясуванні обставин вчинення кримінального проступку - запит службової особи підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, уповноваженої особи іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Судові експерти ДНДЕКЦ, НДЕКЦ можуть залучатися для вирішення питань, що потребують застосування спеціальних знань, шляхом [3]:

1) проведення судової експертизи, підставою для проведення якої, відповідно до чинного законодавства, є: 1.1) при призначенні експертизи - процесуальний документ (постанова, ухвала) про її призначення, складений уповноваженою на те особою (органом) (ініціатором); 1.2) при залученні експерта - письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження (документ про призначення експертизи (залучення експерта));

2) проведення експертного дослідження: 2.1) письмова заява ініціатора експертного дослідження (фізичної особи); 2.2) письмовий лист ініціатора експертного дослідження (юридичної особи).

При цьому варто звернути увагу на неоднозначне, як уявляється, положення п. 7 розділу І «Загальні положення» Інструкції МВС [3], в якому вказано, що у документі про призначення судової експертизи має бути зазначено, серед іншого, підстави для призначення експертизи. Тобто у процесуальному документі, який власне і є підставою для проведення експертизи, необхідно зазначати підстави для призначення експертизи. На нашу думку, в будь-якому випадку – чи то різні підстави, чи то ті ж самі, наведені положення потребують відповідної конкретизації або редагування.

Останнє вбачається більш вірогідним, адже у розділі VI, де розкриваються складові частини висновку експерта, експертного дослідження, вказано, що у його вступній частині зазначаються, у тому числі, підстави для проведення судової експертизи (експертного дослідження): коли і ким (посада, прізвище, ініціали особи та (або) найменування органу) винесено документ про призначення експертизи.

Призначення судових експертиз та експертних досліджень судовим експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (далі – ДСУ) та атестованим судовим експертам, які не є працівниками ДСУ, регулюється, окрім процесуальних кодексів та закону про СЕ, відповідної міністерською Інструкцією [2]. Остання визначає, що підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є: 1) процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом); 2) договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи; 3) реєстраційна картка; 4) інший документ у випадках, передбачених законом.

Підставою для проведення експертного дослідження є: 1) договір з експертом, укладений за письмовим зверненням (заявою) замовника (юридичної або фізичної особи); 2) договір з експертною установою, укладений за письмовим зверненням (заявою) замовника (юридичної або фізичної особи). При цьому, до ДСУ (експерту) надаються: 1) документ про

призначення експертизи (залучення експерта); 2) інші документи, які відповідно до законодавства є підставою для проведення експертизи (дослідження) [2].

Цивільне та господарське процесуальне законодавство вказує, що підставами для підготовки висновку експерта можуть бути: 1) замовлення учасника справи; 2) ухвала суду про призначення експертизи (ст. 102 Цивільного процесуального кодексу України, далі – ЦПК, та ст. 98 Господарського процесуального кодексу України, далі – ГПК).

Так само синхронно ЦПК (ст. 104) та ГПК (ст. 100) зазначають, що про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави проведення експертизи. Тож, очевидно, що, як і в Інструкції МВС, слід розрізняти два різних поняття, а саме – «підстави проведення експертизи» та «підстави призначення експертизи». Проте, якщо подивитися на положення ЦПК (ст. 103) та ГПК (ст. 99), стає зрозумілим, що під поняттям «підстави призначення експертизи» розглядаються «умови призначення експертизи», а точніше – їх сукупність. Подібний термінологічний сумбур, на наш погляд, жодним чином не сприяє ані праворозумінню ані правозастосуванню. Ще більш проблематичною виглядає понятійна ситуація у кримінальному процесуальному законодавстві, яку слід розглядати в окремій публікації.

Якщо ж повернутися до сукупності «умов призначення експертизи» судом, то у вказаних вище статтях ЦПК та ГПК до їх переліку включені лише дві: 1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо; 2) сторонами (стороною) не надані відповідні висновки експертів із цих самих питань або висновки експертів викликають сумніви щодо їх правильності (ЦПК); жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності, або за клопотанням учасника справи, мотивованим неможливістю надати експертний висновок у строки, встановлені для подання доказів, з причин, визнаних судом поважними, зокрема через неможливість отримання необхідних для проведення експертизи матеріалів (ГПК).

Таким чином, встановлено, що у приписах цивільного та господарського процесуального законодавства, так само як і в судово-експертному законодавстві, у необґрунтовано довільній формі тотожно вживаються терміни «підстави призначення експертизи» та «умови призначення експертизи», які в окремих випадках асоціюються із терміном «підстави проведення експертизи». Тож, враховуючи підхід із дослідженням єдності та диференціації предмету ІР-правопорушення та об'єкту ІР-судової експертизи [4], доцільним уявляється запропонувати вживати такі категорії як: 1) «підстави проведення експертизи» -

процесуальний документ про призначення експертизи або договір про замовлення експертизи; 2) «приводи призначення експертизи» - наявність у справі обставин, для з'ясування яких необхідно залучення особи (осіб), яка (які)володіє спеціальними знаннями у сфері іншій, ніж право, або наявність висновку такої особи, який викликає сумніви щодо його правильності.

Список використаних джерел

1. Кирин Р.С., Хоменко В.Л. Інтелектуальна власність: до і після світової економічної кризи. *Проблеми підготовки фахівців з інтелектуальної власності, інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності в Україні*. Матеріали XI Всеукр. наук.-практ. конф. К.: Інститут інтелектуальної власності Одеської національної юридичної академії в м. Києві, 2011. С. 127-133.

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text

3. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.07.2017 р. № 591. *Офіційний вісник України.* 2017. № 73, ст. 2254.

4. Кірін Р.С. Предмет ІР-правопорушення та об'єкт ІР-судової експертизи: єдність та диференціація. *Судова експертиза об'єктів інтелектуальної власності: теорія і практика*. НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Вип. 7. К. : Інтерсервіс, 2021. С. 41-50.

Кметик-Подубінська Х. І.
Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та
корпоративного права, к. ю. н., доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ

Закон України «Про інформацію» у статті 20 закріплює положення, згідно якого за порядком доступу інформація поділяється на два види - відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом [1].

У цій же статті законодавець відразу встановив певну наперед визначену відкритість інформації, якщо вона не буде віднесеня законом до інформації з обмеженим доступом. Зокрема, відповідно до частини другої статті 5 цього закону будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом [1].

Інформація з обмеженим доступом, відповідно до статті 21 зазначеного закону, поділяється на конфіденційну, таємну та службову. Законодавством також визначено, що слід розуміти під конфіденційною інформацією, правила її поширення та регулювання законом. Окрім того, Законом України «Про інформацію» також чітко закріплено, що порядок віднесення інформації до таємної або службової, а також порядок доступу до неї регулюються законами.

Варто зазначити, що в частині положень про доступ до інформації Закон України «Про інформацію» містить певну термінологічну неузгодженість.

Згідно положень статті 20 аналізованого закону критерієм поділу інформації на відкриту і з обмеженим доступом є «порядок доступу». Водночас, у частині другій цієї статті йдеться про «правовий режим» конфіденційної інформації як виду інформації з обмеженим доступом. У попередніх статтях 12-16 закону, а також у статтях 18 та 19-1 закону вжито термін «правовий режим», коли мова йде про те, якими актами визначається правовий режим кожного виду інформації. Разом з тим, у положеннях статей 15 та 19-1 закону (в частинах про віднесення інформації до відкритої чи з обмеженим доступом) вживається ще одне словосполучення - «режим доступу». Зокрема, відповідно до частини третьої статті 15 закону науково-технічна інформація є відкритою за режимом доступу, якщо інше не встановлено законами України. Аналогічне положення міститься у частині третій статті 19-1 закону, згідно якої критична технологічна інформація за режимом доступу належить до інформації з обмеженим доступом та підлягає захисту згідно із законом [1].

З цього приводу важливо наголосити, що Закон України «Про доступ до публічної інформації» взагалі не містить термінів «правовий режим» та «режим доступу» до інформації. У вказаному законі вживається словосполучення «порядок доступу» до інформації як назва цілого розділу, присвяченого публічній інформації з обмеженим доступом, публічній інформації у формі відкритих даних, а також міститься у відсильній нормі про порядок доступу до таємної інформації [2].

Таким чином, маємо очевидне різноманіття термінів Закону України «Про інформацію» - з одного боку, та використання єдиного терміну в Законі України «Про доступ до публічної інформації» - з іншого боку. Обидва акти є чинними, викладені в нових редакціях та мають в широкому розумінні спільний предмет регулювання – суспільні відносини, що складаються у сфері інформації (в тому числі, публічної чи такої, що становить суспільний інтерес). З огляду на це, видається необхідним з'ясування змісту вжитих в законах термінів, їх співвідношень та доцільності використання.

Найперше вважаємо за потрібне звернутися до енциклопедичних джерел. Термін «порядок» визначається як певним чином урегульований стан суспільних відносин, основою якого є загальний суспільний інтерес. Термін використовується також у значенні процедури, механізму реалізації повноважень, прав і обов'язків, вчинення дій з боку суб'єктів правовідносин [3; с. 679].

Термін «режим» (від французького – regime та латинського – regimen – управління, керівництво) визначається як система способів і методів здійснення політичної влади в країні, а також як встановлений порядок у суспільних відносинах [3; с. 267].

Відповідно, під терміном «правовий режим» розуміється особливий правовий порядок, встановлений для певних сфер суспільних відносин чи суспільства в цілому. Загальними ознаками його є наявність відповідних обмежень, заборон або пільг. Правовий режим виражає нерозривний зв'язок правової форми і змісту регульованих правом відносин, характеризується у цьому зв'язку моментом стабільності [4; с. 44].

У науковій літературі можна почерпнути різні підходи до визначення сутності та співвідношення означених понять. Зокрема, у дослідженнях питання підходів до визначення правового режиму, ключовим для розуміння правового режиму пропонується вважати характеристику способів, методів і типів правового регулювання. Крім того, обґрунтовуються широке і вузьке розуміння правового режиму, наявність структури правового режиму та різних класифікацій, а також доцільності співвідношення режиму з порядком тощо [5; с. 80-85].

Попри наявність різних (подекуди, протилежних) наукових поглядів, тлумачення режиму в літературі здебільшого подається через термін «порядок», тому в цілому можна вважати ці поняття синонімічними. Хоча, на нашу думку, використання словосполучення «режим доступу» в інформаційному законодавстві створює для суб'єктів певне відчуття абсолютної імперативності у регулюванні відповідних суспільних відносин. Тому вважаємо, що стосовно доступу до інформації все ж краще вживати менш різкий термін «порядок доступу» як такий, що характеризує правильний уклад, стан речей, який відповідає певним правилам. Водночас, коли мова йде про те, якими актами визначається правовий режим кожного виду інформації, в законодавстві змістовно цілком вписується термін «правовий режим» як такий, що передбачає особливий правовий порядок, встановлений для конкретних суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Про інформацію. Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

2. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 року № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text

3. Касяненко Ю. А. Порядок. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 4: Н-П. 2002. С. 679.

4. Шемшученко Ю. С. Правовий режим. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П-С. 2003. С. 44.

5. Яковлєв О. А. «Правовий режим»: підходи до визначення поняття. Право та інновації. № 2 (10), 2015. С. 80-85.

Коваленко Т.В.
молодший науковий співробітник
відділу питань захисту прав інтелектуальної
власності НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ СТРАТЕГІЇ БРЕНДУ

В умовах сучасної конкуренції на ринку для підприємств та підприємців стає все більш важливим виділитися на тлі конкурентів. Впровадження інновацій у сферах виробництва товарів і наданні послуг (далі - продуктові інновації – ефективний засіб досягнення цієї мети. Продуктові інновації є змінами зовнішнього вигляду та споживчих характеристик існуючих товарів іпослуг або створення цілком нових товарів

і послуг. Під продуктовими інноваціями треба розуміти їх створення або модифікацію для задоволення потреб та уподобань клієнтів. При ефективному впровадженні інновації можуть суттєво вплинути на успіх бренда та загальну його стратегію.

Однією із головних переваг продуктових інновацій є можливість залучення нових клієнтів. Пропонуючи унікальні інноваційні продукти, бренди можуть привернути увагу споживачів, які завжди шукають щонебудь нове та цікаве. Наприклад, випуск iPhone компанією Apple здійснив революцію в індустрії смартфонів та залучив мільйони нових клієнтів, які зацікавилися їх елегантним дизайном та інноваційними функціями. Постійно розширюючи межі можливого, компанії Apple вдалося зберегти лідируюче положення на ринку.

Крім того, продуктові інновації відіграють вирішальну роль в утриманні існуючих клієнтів. Постійно удосконалюючи та оновлюючи свої продукти, бренди можуть гарантувати, що їх клієнти залишаться лояльними і задоволеними. Наприклад, постійні інновації компанії Nike у галузі спортивного взуття дозволили бренду зберегти велику клієнтську базу. Постійно запроваджуючи нові технології та матеріали, компанія Nike змогла задовольнити потреби, що змінюються, та випередити своїх конкурентів.

Продуктові інновації можуть допомогти брендам зайняти провідні позиції у своїй галузі. Коли бренд постійно представляє новаторські продукти, він стає синонімом інновацій та досвіду у своїй галузі.

Щоб ефективно використовувати потенціал інновацій компаніям та окремим виробникам необхідно дотримуватися декількох порад.

По-перше, вивчити свою цільову аудиторію, проводячи поглиблене дослідження ринку з метою визначення конкретних потреб та бажань цільових клієнтів. Розуміючи демографічні, освітні, психографічні характеристики та поведінку цільової аудиторії можливо виявити ринкові прогалини та розробити інноваційні рішення, які відповідатимуть саме її вимогам та потребам. Проводячи маркетингові дослідження, залишаючись в курсі нових тенденцій, дослухаючись до відгуків клієнтів, співпрацюючи з співробітниками та аналізуючи роботу конкурентів, є гарантія відкрити можливості для розробки інноваційних продуктів. Заповнюючи ці прогалини існує можливість виділити свій бренд, залучити нових клієнтів та стимулювати зростання бізнесу.

По-друге, розвивати культуру інновацій, заохочуючи креативність та експерименти співробітників, створити середовище, яке цінить та заохочує інноваційне мислення та надає ресурси для досліджень і розробок. Інновації – це спільні зусилля та залучення співробітників у цей процес, які нададуть цінну інформацію. Необхідно також заохочувати мозкові штурми, крос-

функціональну співпрацю та відкрите спілкування з метою виявлення ринкових прогалин і генерації інноваційних ідей.

По-третє, використовувати нові технології та останні технологічні досягнення у своїй сфері, інтегрувати нові технології у процес розробки продукції з метою створення інноваційних високоякісних товарів і послуг.

По-четверте, співпрацювати із такими партнерами, як постачальники, науково-дослідні інститути з метою використання їх досвіду та отримання доступу до нових ідей і технологій. Спостерігаючи за конкурентами, приймаючи участь у галузевих конференціях, можливо виявити нові тенденції та технології, які можуть сформувати стратегію інновацій продуктів. Відстежування нових тенденцій дозволяє виявити ринкові прогалини раніше конкурентів. Доцільним та незайвим є слідкування за галузевими публікаціями, відвідування виставок, конференцій, семінарів, взаємодія із цільовою аудиторією у соціальних мережах.

Продуктові інновації – це потужний інструмент, що допомагає покращити позиціювання бренда. Залучаючи нових клієнтів, утримуючи існуючих та займаючи провідні позиції у своїй галузі, продуктові інновації дозволяють брендам виділитися на сучасному конкурентному ринку. Розуміючи свою цільову аудиторію, розвиваючи культуру інновацій, впроваджуючи нові технології та прагнучи співпраці компанії та окремі виробники можуть розкрити увесь потенціал продуктових інновацій та внести свій внесок в успіх свого бренда.

Одним із засобів до успішного впровадження інноваційних продуктів є розуміння потреб та уподобань клієнтів. Підхід, орієнтований на клієнтів, дозволяє створювати продукти, які вирішують конкретні проблеми та дійсно знаходять відгук у цільової аудиторії. Аби постійно випереджувати конкурентів вкрай важливо розвивати культуру інновацій в самій компанії. Заохочення співробітників мислити творчо, йти на ризик та досліджувати нові ідеї покращують стратегію бренду. Наприклад, компанія Google запровадила відому політику «20% часу», яка дозволяє співробітникам п1яту частину робочого часу використовувати для реалізації власних проектів та ідей. Ця культура інновацій призвеле до розробки багатьох успішних продуктів, таких як Gmail і Google Maps. Надаючи співробітникам можливість впроваджувати інновації компанія Google зберігає конкурентну перевагу та постійно розширює межі технологічних процесів.

Інновації – це не уособлений процес. Співпраця із клієнтами та партнерами забезпечує володіння цінною інформацією та відкриває нові можливості для створення інноваційних продуктів. Крім того, нові перспективи надає взаємодія із галузевими партнерами. Партнерство Nike і Apple призвело до створення спортивного комплекту Nike+iPod – пристрою, що дозволяє бігунам відстежувати свої результати з допомогою датчика,

який розміщений у кросівках, та синхронізувати дані з iPod. Таке поєднання досвіду надало компаніям конкурентну перевагу на ринку.

Продуктові інновації мають свої проблеми. Перед впровадженням продуктових інновацій важливо бути готовими до ризиків та перешкод, пов'язаних із технічними перепонами та ринкової невизначеності. Але при наявності правильних стратегій та мислення з проблемами можна впоратись. До потенційних ризиків відносяться технічні, наприклад, зміни потреб споживачів або конкурентний тиск. Один із самих великих ризиків, пов'язаних із продуктовими інноваціями, є інвестування значних ресурсів у розробку продукту, який в результаті не отримає підтримки на ринку. Для цього необхідно проводити маркетингові дослідження та тестування продукту для невеликої аудиторії перед його масштабним виробництвом, що дозволить внести коригування на ранньому етапі.

Для вирішення задач з впровадження продуктових інновацій необхідна різноманітні та гнучкі виконавці, що здатні адаптуватися до обставин, що змінюються. Поєднуючи виконавців з різним досвідом та поглядами, можливо збільшити вірогідність знаходження інноваційних рішень для усунення можливих перешкод. Ефективно керувати ризиками допоможе розвиток культури співробітництва та постійного навчання. Наприклад, своєму успіху компанія Apple зобов'язана гнучкій команді дизайнерів, інженерів, маркетологів, експертів тощо.

Невід'ємною частиною інноваційного процесу є невдача, але потрібно її сприймати як можливість вчитися та удосконалюватися. Аналізуючи невдачу та вносячи необхідні корективи, виробники можуть покращити свій продукт та підвищити його шанси на успіх. Наприклад, пристрій Google Glass компанії Google не відразу отримав широке розповсюдження у зв'язку із проблемами з конфіденційністю та обмеженою функціональністю. Однак компанія Google використала відгуки перших користувачів для доробки продукту та перезапуску його як корпоративного інструменту Google Glass Enterprise Edition, який досягнув успіху в галузі охорони здоров'я.

Іноді для подолання труднощів продуктових інвестицій необхідно залучення зовнішніх експертів. Співробітництво з такими партнерами, як постачальники, науково-дослідні інститути або навіть клієнти, допоможе відкрити нові перспективи та допомогти подолати технічні або ринкові бар'єри. Наприклад, завдяки партнерству з компанією Panasonic з метою розробки акумуляторів компанія Tesla змогла подолати технічні проблеми, пов'язані із запасом ходу та продуктивністю електромобілів, тим самим покращивши свою пропозицію.

Продуктові інновації є довготривалим процесом. Щоб зберегти конкурентну перевагу, вкрай необхідно постійно розвивати та удосконалювати існуючу продукцію та створювати нову продукцію. Інновації в продуктах відіграють важливу роль для покращення загальної

стратегії бренду, оскільки вони дозволяють виробникам задовольняти потреби, що постійно змінюються, виділятися на тлі конкурентів та досягати довготривалого успіху. Застосовуючи підхід, орієнтований на клієнтів, використовуючи нові технології та співпрацюючи із зовнішніми партнерами, виробникам гарантовано, що бренд залишиться актуальним та конкурентоздатним у довгостроковій перспективі. Коли виробники постійно випускають нову та покращену продукцію, вони демонструють свою прихильність до випередження конкурентів та задоволення мінливих потреб своїх клієнтів. Продуктові інновації дозволяють брендам виділитися серед конкурентів на переповнених ринках. Пропонуючи унікальні характеристики, функціональність, елементи дизайну, бренди залучають клієнтів, які шукають що-небудь незвичне.

Список використаних джерел:

1. Apple Inc..URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Apple
2. Google LLC. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Google
3. Nike, Inc.. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Nike
4. Tesla Inc.. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Tesla
5. Google's 20% Time Program - A Massive Success and a Cautionary Tale. URL: https://www.linkedin.com/pulse/googles-20-time-program-massive-success-cautionary-tale-skonord-rtx1e

Кодинець А.О.
д.ю.н., професор, завідувач кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту
інтелектуальної власності НАПрН України

ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ ПАТЕНТНИХ ПРАВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Необхідною засадою реалізації євроінтеграційного напряму розвитку державотворення України є приведення її законодавства у відповідність до правових актів ЄС (регламентів та директив) та національних правових актів держав – членів ЄС, з урахуванням положень сучасної правової доктрини та матеріалів судової практики.

Зазначене, повною мірою стосується регламентації відносин у сфері охорони винаходів, корисних моделей та промислових зразків, у межах якої незважаючи на значні нормативні зміни та інфраструктурні трансформації впровадженні останніми роками, констатуємо відсутність цілісної

внутрішньо узгодженої системи правової охорони винаходів та корисних моделей, спрямованої на розвиток інноваційної діяльності, забезпечення та гарантування прав їх творців.

Правова охорона винаходів та корисних моделей в Україні забезпечується положеннями 39 ЦК України «Право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель та промисловий зразок», Законом України „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" від 15.12.93 р. [1], Правилами складання, подання та проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель, затверджені наказом Міністерства економіки України від 09 вересня 2024 року № 23301 [2], та іншими нормативно-правовими актами.

В Україні продовжується процес реформування системи патентного законодавства. Так, 21 липня 2020 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» [3] та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» [4], які суттєво змінили правові засади національної системи охорони інтелектуальної власності на винаходи та корисні моделі.

Незважаючи на наведені законодавчі зміни у сфері нормативної охорони об'єктів патентних прав не можемо не наголосити на окремих недоліках законодавчого регулювання таких відносин. Одразу відзначимо особливості термінології та вади законодавчого визначення категорій «винахід» та «корисна модель» у спеціальному законі. Закон України „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" у ст. 1 визначає винахід (корисну модель***)*** як результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології.

Дане визначення видається досить широким та таким, що не дозволяє розмежувати зазначені об'єкти промислової власності. По-перше, як винахід, так і корисна модель є самостійними об'єктами патентних прав, які мають різну процедуру правової охорони та умови патентоздатності. Різними також є їх об'єкти, строки чинності патентів на винахід та корисну модель. Відтак, юридично невірно надавати двом різним об'єктам інтелектуальної власності єдине визначення – «результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології».

По-друге, не кожний «результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології» є винаходом або корисною моделлю. Він має відповідати визначеними законодавством умовам правової охорони.

Більш вдало характеризувалися зазначені правові категорії у Правилах розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 15.03.2002р. №197 [5] (з вересня 2024 р. зазначені Правила втратили свою чинність). Зокрема, згідно Правил №197 винахід визначався як технологічне (технічне) рішення, що відповідає умовам патентоздатності: новизні, винахідницькому рівню і промисловій придатності. Правила визначали корисну модель як нове та промислово придатне конструктивне виконання пристрою.

Водночас, у нових Правилах складання, подання та проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель, що були затверджені наказом Міністерства економіки України від 09 вересня 2024 року № 23301 визначення «винаходу», «корисної моделі» надається таке саме як і згідно Закону, тобто як результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології.

Відтак, на рівні законодавства доцільно провести чітке розмежування таких термінів. Зокрема, враховуючи умови охороноздатності, винаходом може бути визнане технологічне (технічне) рішення у формі продукту чи процесу, що має новизну, винахідницький рівень та промислову придатність. Корисною моделлю є технологічне (технічне) рішення у формі пристрою чи процесу, що відповідає вимогам новизни та промислової придатності.

Тобто, різниця між винаходом та корисної моделлю полягає, насамперед, у відсутності винахідницького рівня як невід'ємної ознаки правової охорони моделі. Технічне рішення, що заявлене для отримання правової охорони як корисна модель, як правило, є менш значним з точки зору рівня техніки. Ними можуть бути як вдосконалення вже відомого пристрою чи процесу, що охороняється як винахід, так і новий об'єкт у будь-якій сфері технологій.

Процедура правової охорони корисних моделей порівняно з винаходами є більш спрощеною та передбачає видачу патенту за результатами формальної експертизи заявки на корисну модель, що діє протягом десятирічного терміну від дати подання заявки. Законодавства окремих зарубіжних держав (США, Великобританії, Канади тощо) взагалі не передбачають охорону корисних моделей, забезпечуючи охорону технічних (технологічних) рішень лише як винаходів.

В Україні кожного року подається на реєстрацію досить значна кількість заявок на отримання патентів на винаходи та заявок на корисні моделі, що свідчить про значну інноваційну активність заявників в охороні їх технічних патентоздатних рішень.

Так, за даними УКРНОВІ [6] Упродовж 2024 року надійшло 2559 заявок на винаходи, з яких: 1155 – за національною процедурою, та 1404 – за процедурою PCT. Частка заявок, поданих іноземними заявниками, переважає кількість заявок, поданих від національних заявників впродовж всього періоду 2020-2024 років, і у 2024 році становить 62,1%. За результатами експертизи заявок на винаходи було прийнято 1262 рішень(876 – для іноземців і 386 – для національних заявників);

Аналізуючи показники реєстрації винаходів за 2023 та 2024 роки, можна зазначити, що в 2024 році кількість зареєстрованих винаходів на ім'я іноземних заявників збільшилась (на 20,2%), а на ім'я національних заявників – зменшилась (на 10,0%). Аналогічно до показників надходження заявок, частка патентів, зареєстрованих на ім'я іноземних заявників, переважає протягом останніх 5 років

У порівнянні з 2023 роком, кількість заявок на корисні моделі у 2024 році збільшилась на 7,0%, що зумовлено активнішою подачею заявок від національних заявників – 3683 заявки. Але серед іноземних заявників корисні моделі не користуються попитом: всього було подано 65 заявок.

У 2024 році суттєво збільшилась кількість зареєстрованих корисних моделей як на ім'я національних – 3099 патентів (на 15,9%), так і іноземних заявників – 75 патентів (на 102,7%) [6]

Аналіз наведеної статистики дає підстави для наступних проміжних висновків:

- переважна більшість поданих заявок національними заявниками є заявки на корисну модель, а не на винахід;

- іноземні заявники подають заявки на отримання патенту України на винахід та діють, як правило, на підставі міжнародної процедури згідно Договору про патенту кооперацію (PCT);

- кількість виданих патентів на винаходи, у цілому, є більшою для іноземних заявників (876 – для іноземців і 386 – для національних заявників);

- майже всі видані патенти на корисну модель належать національним заявникам;

- співвідношення виданих в Україні патентів на винаходи і патентів на корисні моделі становить приблизно 1/3 (1262 винаходів / 3174 корисних моделей);

- співвідношення виданих в Україні патентів на винаходи і патентів на корисні моделі на ім'я вітчизняних винахідників становить 1/8 (386 винаходів /3099 корисних моделей).

Таким чином, метою патентування національними заявниками, подекуди, є отримання патенту на корисну модель як більш простої форми охорони відповідного технічного рішення. Іноземні заявники, зазвичай, охороняють в Україні свої технічні рішення у формі винаходів.

Однією з основних причин активності національних заявників у патентуванні своїх технічних рішень як корисних моделей, а не винаходів вбачаємо у більш спрощеній за рахунок відсутності кваліфікаційної експертизи процедурі патентування, та водночас закріплення однакового змісту та обсягу прав, що випливають з охорони винаходу і корисної моделі. Відтак, національні заявники досить часто при формуванні стратегії охорони свого технічного рішення схиляються на користь отримання більш «швидкого» патенту (патенту на корисну модель), а не більш «якісного» охоронного документа – патенту на винахід.

Відтак, на законодавчому рівні важливо розмежувати об'єкти винаходів і корисних моделей. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» визначає, що об'єктом винаходу, якому надається правова охорона, може бути продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо), процес (спосіб). Об'єктом корисної моделі, якій надається правова охорона, може бути пристрій або процес (спосіб).Тобто, не можуть отримати правову охорону як корисні моделі речовини, штами мікроорганізмів, культури клітин тощо. Водночас, у законодавстві має бути забезпечене більш чітке розмежування об'єктів винаходу та корисної моделі. Об'єктом винаходом може бути будь-якій продукт чи процес, який відповідає умовам надання правової охорони винаходів, а об'єктом корисної моделі може бути визнано лише пристрій, що відповідає умовам правової охорони, тобто має новизну та промислову придатність.

Не менш важливим є підвищення рівня якості патентів на корисні моделі, що можливо реалізувати шляхом запровадження перевірки поданої заявки на предмет локальної новизни, тобто визначення рівня техніки у процесі експертизи заявки на корисну модель обсягом відомостей, що стали загальнодоступними в Україні до дати подання заявки, або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. Відзначимо, що наразі вимога новизни є однаковою як для винаходу, так і для корисної моделі і включає всі відомості, що стали загальнодоступними в світі до дати подання заявки, або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

Таким чином, підсумовуючи розгляд проблем та викликів у сфері правової охорони винаходів та корисних моделей відзначимо, що процес реформування системи патентного законодавства не повинен завершитися лише формальним прийняттям закону з відповідною назвою (Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства) як це мало місце у 2020 р.. Відповідні нормативні зміни мають передбачати чітке визначення категорій «винахід» та «корисної моделі» у частині оновлення відповідної термінології, розмежування об'єктіввинаходів і корисних моделей, запровадження процедури експертизи заявки на корисну модель по суті, принаймні, на предмет локальної новизни, сприятиме зростанню ролі та значення корисних моделей як об'єктів патентних прав, визнанню таких національних патентів міжнародною спільнотою, підвищенню рівня інноваційної активності національних винахідників та інвестиційної привабливості економіки України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687-XII URL:: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3687-12.

2. Правила складання, подання та проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель, затверджені наказом Міністерства економіки України від 09 вересня 2024 року № 23301 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1411-24#Text.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» від 21.07.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-20#Text.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» від 21.07.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text.

5. Правила розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель: затверджені наказом МОН України від 15.03.2002 р. № 197 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0364-02#Text.

6. УКРНОІВІ. Інтелектуальна власність у цифрах. Показники діяльності у сфері інтелектуальної власності за 2024 рік URL: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/IP-in-Figures-2024-ua-web.pdf.

Кривошеїна І.В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права

РОЗПОРЯДЖАННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ СУБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ НА ПІДСТАВІ ПУБЛІЧНИХ ЛІЦЕНЗІЙ

До прийняття нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» публічні ліцензії згадувались лише на рівні рекомендацій. Публічні ліцензії допомагають правоволодільцю відійти від інституту традиційної охорони та розпоряджання майновими авторськими і суміжними правами.

Не зважаючи на новизну інституту публічних ліцензій в Україні, вони досить давно використовуються в інших розвинених країнах. На сьогодні ст. 48 Закону України «Про авторське право і суміжні права» розширила перелік правочинів на підставі яких може здійснюватись розпоряджання майновими авторськими і суміжними правами. Такі зміни в законодавстві відбуваються, крім забезпечення інтересів правоволодільців, ще й у зв'язку з розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Розвиток Інтернету, його проникнення в різні сфери діяльності вплинуло на правове регулювання суспільних відносин в сфері авторського права та суміжних прав. На сьогодні у вітчизняному законодавстві, а саме в Законі України «Про авторське право і суміжні права»[1], що набрав чинності 1 січня 2023 року закріплено положення щодо можливості видачі суб'єктами авторського права і суміжних прав публічних ліцензій.

Найбільш широке застосування такі ліцензії знайшли в ІТ-індустрії ще в 1980 рр. і поширювались спочатку лише на програмне забезпечення. На сьогодні сфера використання публічних ліцензій одним програмним забезпеченням не обмежується, оскільки цей вид ліцензії широко застосовується у сфері культури й мистецтва щодо аудіо, візуальних і текстових об'єктів авторського права, а також в інших сферах [2, с. 69].

До прийняття нового закону в сфері авторського права і суміжних прав на нормативному рівні визначення публічних ліцензій та можливість їх застосування на практиці була відсутня. Рекомендації Державної служби інтелектуальної власності щодо застосування вільних публічних ліцензій на використання об'єктів авторського права й суміжних прав [3] та Рекомендації щодо забезпечення правомірності використання комп'ютерних програм вільного користування [4] мають рекомендаційний, а не нормативний характер. В той же час зазначені рекомендації надають визначення вільних публічних ліцензій, як загальнодоступного договору

приєднання, що надає особі, яка приєдналася до такого договору, безоплатний дозвіл на використання об'єкта авторського права та (або) суміжних прав певними способами на умовах, визначених ліцензією. Відповідно до ст. 634 Цивільного кодексу України [5] договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору. Тобто публічні ліцензії передбачають приєднання до них шляхом учинення певних дій, які виражають волю особи встановити правовідносини, тобто приєднатись до умов публічної ліцензії.

Відповідно до ст. 51 Закону України «Про авторське право і суміжні права» публічна ліцензія видається шляхом оприлюднення її умов разом з наданням можливості дистанційного ознайомлення з відповідним об'єктом авторського права або об'єктом суміжних прав необмеженому колу осіб з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [1]. Публічне ліцензування дозволяє вийти за межі класичного підходу щодо розпоряджання майновими авторськими і суміжними правами. Можна говорити, що публічна ліцензія є пропозицією щодо встановлення обмежень належних суб'єкту майнових прав в межах і на тих умовах, які визначаються на його розсуд з наданням необмеженому колу осіб доступу до об'єкта авторського права або суміжних прав на безоплатній або оплатній основі.

Публічна ліцензія є юридичним фактом, що згідно ст. 11 Цивільного кодексу України породжує цивільні права і обов'язки. У літературі дискусійним є питання щодо юридичної природи публічних ліцензій. У цьому аспекті окреслилось два основних підходи: одні науковці виходять із договірної природи таких відносин, розглядаючи їх крізь призму договорів приєднання. Інша позиція зводиться до характеристики публічних ліцензій як односторонніх правочинів [6, с. 20].

Звернувшись до ст. 202 Цивільного кодексу України можемо побачити, що односторонній правочин може створювати обов'язки лише для особи, яка його вчинила. Так О.В. Жилінкова розглядає ліцензії Creative Commons (один із видів публічних ліцензій – *прим. автора)* як окремий дозвіл, тобто односторонній правочин, в якому висловлено волю однієї особи на надання дозволу використовувати об'єкт авторського права або суміжних прав визначеним способом іншій особі. Отже, суб'єкт, якому надається такий дозвіл, наділяється відповідними правами з використання об'єкта. Обов'язки за цим правочином виникають лише в сторони, яка вчинила правочин. До таких обов'язків можна віднести переважно невтручання в здійснення використання об'єкта в межах, визначених ліцензією [7]. В цьому контексті необхідно зауважити, що в цивілістичній науці в цілому існує позиція щодо характеристики ліцензій не як виду договору в сфері

розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності, а як одностороннього правочину.

Так, В.М. Крижна вказує, що «серед видів договорів зазначено ліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності, яка насправді є одностороннім правочином. Той факт, що видача ліцензії може слугувати підґрунтям для укладення ліцензійного договору, не перетворює її у вид договору» [8, с. 569].

В свою чергу, А.О. Кодинець наголошує, що в межах приватного права та, зокрема права інтелектуальної власності, ліцензія розуміється як дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності в обмеженій сфері [9, с. 385]. Аргументуючи позицію правової природи публічної ліцензії, як одностороннього правочину О.В. Жилінкова зазначає, що розглядаючи публічну ліцензію, як договір, необхідно враховувати вимоги щодо чинності договору як двостороннього правочину, тобто погодженої дії двох або більше сторін. Навіть якщо визнати надання ліцензії у електронному вигляді для широкого загалу публічною офертою, сама процедура «прийняття» умов ліцензії потребує додаткових дій для висловлення акцепту.

У випадку із використанням творів (або об'єктів суміжних прав) користувачем згідно з умовами ліцензії Creative Commons, цей «акцепт» не доводиться до відома правоволодільця, тобто не відбувається узгодженості волі двох сторін правовідносин. У зв'язку з цим вбачається доцільним розглядати такі ліцензії саме як односторонній правочин [10, с. 76].

Слід зауважити, що Законом України «Про авторське право і суміжні права» регулюються відносини щодо набуття, здійснення та захисту *особистих немайнових та майнових авторських та суміжних прав*, а також щодо прав особливого роду (sui generis), пов'язаних зі сферою авторського права та суміжних прав. Враховуючи обмеженість правового регулювання публічних ліцензій на сьогодні, окремо вважаємо за необхідне зупинитись на питанні співвідношення можливостей, що надаються користувачам на підставі такої ліцензії і особистих немайнових прав автора, які як відомо є невідчужуваними, а саме права вимагати збереження цілісності твору, протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, у тому числі супроводження твору ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо без згоди автора.

Окреслене право знайшло своє нормативне закріплення в ст. 439 Цивільного кодексу України та ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Крім того, відповідно до ст. 6bis Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів незалежно від майнових прав автора і навіть після відступлення цих прав він має право вимагати визнання свого авторства на твір і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні цього твору, а також будь-якому іншому

посяганню на твір, здатному завдати шкоди честі або репутації автора [11]. В цьому контексті необхідно звернути увагу, що відповідно до українського законодавства, по-перше, забороняється зміна твору самого автора, по-друге, зміна без його згоди. Якщо ми візьмемо за основу різновиди ліцензій Creative Commons, що є одними із найбільш розповсюджених в світі публічними ліцензіями, то деякі із підвидів таких ліцензій дозволяють змінювати, переробляти твір. З одного боку, автор свідомо надає згоду на розширення свого права на недоторканість твору шляхом можливості його зміни будь-якою особою, що відповідно вважатиметься дотриманням норм законодавства. З іншого боку, публічна ліцензія надає можливість використати об'єкт для створення на його основі нового (по суті похідного) твору, який вже буде вважатись твором іншого автора. Саме тому в цьому контексті можна говорити не про перекручення, спотворення твору, а саме про переробку, що відноситься до одного із способів використання творів.

Вважаємо, що оскільки до одного із майнових прав авторів, відповідно до ст. 12 закону України «Про авторське право і суміжні права», віднесено право на переробку, адаптацію, аранжування та інші подібні зміни твору, застосування інституту публічних ліцензій не призводить до порушення особистих немайнових прав автора, в тому числі права на недоторканість твору в тому випадку, коли мова іде про створення похідних творів, а не спотворення оригінального твору самого автора під його ім'ям. Підсумовуючи розгляд даного питання зазначимо, що право на недоторканість твору стосується тих змін твору, які не пов'язані із створенням нового твору на підставі оригіналу (такі зміни допустимі лише за згодою автора). В той же час переробка твору припускає створення нового (похідного) твору на підставі вже існуючого оригінального твору.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 1.12.2022р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20/conv#n693

2. Н. Бааджи, А. Кирилюк Порядок використання вільних публічних ліцензій у режимі онлайн. Юридичний вісник. №4. 2016. С. 65-73

3. Рекомендації щодо застосування вільних публічних ліцензій на використання об'єктів авторського права й суміжних прав. URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=805c49ed-9f0d-4cb2-b7c4-8befb54c8b6f&title=RekomendatsiiSchodoZastosuvanniaVilnikhPublichnikhLitsenziiNaVikoristanniaObktivAvtorskogoPravaISumizhnikhPrav

4. Рекомендації щодо забезпечення правомірності використання комп'ютерних програм вільного користування. URL:https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=ed96

ce7f-d450-41ff-9b65-4bf03e08f71f&title=RekomendatsiiSchodoZabezpechenniaPravomirnostiVikoristanniaKompiuternikhProgramVilnogoKoristuvannia

5. Цивільний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n3149

6. І.Є. Якубівський Юридична природа публічних ліцензій в сфері авторського права і суміжних прав. Право та інновації. №2 (10). 2015. С. 19-26

7. Жилінкова О. Реалізація прав інтелектуальної власності в Інтернеті за допомогою ліцензій Creative Commons. URL:http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3634

8. Право інтелектуальної власності: Академ. курс: підручник для студ. вищих навч. закладів за ред. О. П. Орлюк, О.Д. Святоцького. Київ. 2007р. 696 с.

9. А.О. Кодинець Цивільно-правове регулювання зобов'язальних інформаційних відносин. Монографія. 2016р. 582 с.

10. О.В. Жилінкова Договірне регулювання відносин щодо інтелектуальної власності в Україні та за кордоном. Монографія. 2015р. 280 с.

11. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text

Кучевська Є. Ю.
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Кметик-Подубінська Х. І.
Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права, к. ю. н., доцент

РОЛЬ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ЩОДО ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У КОНТЕКСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Авторське право є невіддільною частиною системи прав людини, оскільки воно захищає інтелектуальну власність як результат творчої діяльності особи. Тому Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїй практиці неодноразово підтверджував, що їх захист не може бути відірваний від інших прав людини.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод не містить окремих норм щодо захисту авторських прав, проте особливої уваги в ній заслуговує стаття 10, яка забезпечує свободу вираження поглядів, та стаття 1 Додаткового протоколу, яка гарантує право власності. Суд регулярно балансує між цими правами у справах, де захист авторських прав може суперечити свободі вираження поглядів або навпаки, а також окреслює критерії втручання держави в регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності.

Зауважимо, що ЄСПЛ неодноразово ставав арбітром у спорах, де порушення авторських прав або обмеження свободи інформації викликали значний суспільний інтерес. Тому варто проаналізувати його рішення щодо захисту авторських прав, щоб зрозуміти, наскільки ефективно вони інтегруються у ширший контекст прав людини.

Одним із важливих кейсів є справа Ashby Donald and Others v. France (2013), де фотографи були засуджені за публікацію своїх фото з показів мод без згоди організаторів. У цій справі ЄСПЛ визнав, що відбулося втручання в свободу вираження поглядів, але не встановив порушення статті 10 Конвенції, оскільки вважав таке втручання виправданим у демократичному суспільстві. Це рішення є прикладом визнання ЄСПЛ ваги авторського права у журналістській діяльності.

У справі Société Le Chant du Monde and Mr. Jean-Luc Carcassonne v. France (2007) йшлося про заборону розповсюдження твору композитора через його політичний контекст. За результатами розгляду справи ЄСПЛ визнав втручання національних органів у право власності, оскільки така заборона призвела до втрати прибутку та обмеження використання твору.

Інша справа Khurshid Mustafa and Tarzibachi v. Sweden (2008) - формально не стосувалася авторських прав, але в ній ЄСПЛ підкреслив важливість доступу до інформації, що часто пов'язується з правом на користування контентом, зокрема таким, що охороняється авторським правом.

Як бачимо, ЄСПЛ формує досить гнучкий підхід до авторського права. Суд не лише визнає економічну вартість творчості, а й прагне забезпечити баланс між захистом прав автора і суспільними інтересами, зокрема свободою доступу до інформації та культурного розвитку.

Ще одне важливе рішення у справі Société Le Chant du Monde and Mr. Jean-Luc Godard v. France (2021), де йшлося про заборону трансляції документального фільму, в якому були використані уривки з радянських пісень. Суд відзначив, що необхідно ретельно зважувати право на свободу творчості та право автора на захист своєї праці, особливо коли твір використовується в освітньому, мистецькому або історичному контексті.

У рішенні ЄСПЛ підкреслив, що суворе тлумачення авторського права може негативно впливати на розвиток культури та обмежувати свободу вираження поглядів.

Отже, ЄСПЛ сформував важливу практику щодо захисту авторських прав у контексті прав людини, яка базується на балансуванні між правом на мирне володіння майном та іншими демократичними свободами, зокрема правом на свободу вираження поглядів. Особливої актуальності це набуває в епоху цифрових технологій, коли контент легко копіюється, змінюється і поширюється онлайн, а кількість справ, пов'язаних із цифровими копіями, плагіатом та онлайн-ліцензуванням, зростає.

Практика ЄСПЛ демонструє, що захист авторського права не повинен перетворюватися на механізм цензури чи необґрунтованого обмеження суспільного інтересу. Суд визнає, що творець має право контролювати долю свого продукту, але це право не є абсолютним і має узгоджуватися з правами інших суб'єктів.

ЄСПЛ має значний вплив на формування національного законодавства європейських країн, спонукаючи держави переосмислювати власні підходи до охорони інтелектуальної власності. Крім того, його практика стимулює розвиток правової культури у сфері авторського права, особливо в цифровому середовищі, де питання справедливого використання та свободи творчості потребують нових рішень. Тому ЄСПЛ виступає не лише «охоронцем» прав людини, а й активним учасником формування правового поля у сфері інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights. Freedom of expression. European Court of Human Rights. Updated on 31 August 2022. URL: https://rm.coe.int/guide-on-article-10-freedom-of-expression-eng/native/1680ad61d6

2. Gervais D. The ECHR and the Protection of Copyright: An Emerging European Consensus. Columbia Journal of Law & the Arts. 2012. URL: https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2013/01/25/echr-copyright-vs-freedom-of-expression/

3. Helfer L. R. Human Rights and Intellectual Property: Conflict or Coexistence?Minnesota Intellectual Property Review, 12 (1), 2003. URL: https://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1399&context=mjlst

Ларіонов В.С.
аспірант Національного університету «Одеська юридична академія»,
кафедра права інтелектуальної власності та патентної юстиції

ЛІЦЕНЗІЇ НА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ПРОПРІЄТАРНИХ ТА ВІЛЬНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ

Звичайний день більшості людей починається з того, що вони беруть у руки мобільний телефон. Як мінімум для того, щоб вимкнути будильник. Далі протягом дня більшість з нас користуються безліччю «розумних» пристроїв: комп'ютери, телевізори, планшети, автомобілі. Навіть побутові прилади, такі як холодильник, пічка чи пральна машина, все частіше стають «розумними».

Основою роботи таких «розумних» пристроїв є програмне забезпечення. Воно забезпечує керування та взаємодію користувача із пристроєм через графічний інтерфейс, виконання різних функцій та інтеграцію з іншими пристроями. Програмне забезпечення є тим набором інструкцій, що керують роботою комп'ютера, смартфона, побутових пристроїв чи інших електронних систем.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 («Закон») комп'ютерна програма є одним з об'єктів авторського права. Згідно з Законом, комп'ютерна програма – це набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером (настільним комп'ютером, ноутбуком, смартфоном, ігровою приставкою, смарт-телевізором тощо), які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату, зокрема операційна система, прикладна програма, виражені у вихідному або об'єктному кодах [1].

Суб'єкт авторського права має право використовувати комп'ютерні програми, а також виключне право дозволяти або забороняти використання комп'ютерних програм іншими особами. Одними з найбільш розповсюджених видів надання дозволу на використання комп'ютерної програми є ліцензії та ліцензійні договори.

Ліцензія (ліцензійний договір) є юридичною угодою, яка дозволяє користувачам використовувати комп'ютерну програму на певних умовах. Більшість ліцензій на програмне забезпечення можна поділити на дві групи: пропрієтарні (закриті) ліцензії та вільні і відкриті ліцензії.

Переважна більшість комп'ютерних програм, що розповсюджуються за пропрієтарними ліцензіями, є комерційними продуктами, розробники яких прагнуть отримати прибуток від надання права на використання таких комп'ютерних програм. Пропрієтарні ліцензії – це тип ліцензій на

програмне забезпечення, основним завданням яких є контроль використання комп'ютерної програми правовласниками та захист вихідного коду комп'ютерної програми. Такі ліцензії, як правило, забороняють будь-яке втручання у вихідний код, його модифікацію, створення похідних продуктів, розповсюдження, зворотну розробку комп'ютерної програми тощо.

Серед пропрієтарних ліцензій можна виділити такі:

1. Постійна ліцензія, за якою користувачі отримують право використовувати програмне забезпечення без обмеження у часі.

2. Ліцензія на умовах підписки – користувачі отримують право використовувати програмне забезпечення за умови сплати регулярних (щомісячних, щорічних) платежів.

3. Умовно-безкоштовні ліцензії, за якими користувач отримує право на безоплатне використання частини функцій програмного забезпечення та розширений доступ за умови сплати ліцензійного платежу. Також можливі варіанти отримання повного доступу за умови перегляду реклами або надання доступу до своїх персональних даних.

Існують й інші види пропрієтарних ліцензій, наприклад, ліцензії, що надають право використовувати комп'ютерну програму виключно на одному пристрої або ліцензії із пробним періодом. Умови самих ліцензій можуть відрізнятись одна від одної відповідно до бізнес-моделі, за якою розповсюджується те чи інше програмне забезпечення, а також особливостей кожного окремого продукту. Спільною рисою для більшості пропрієтарнихліцензій залишаються закритий вихідний код та значні обмеження користувачів у використанні програмного забезпечення.

На противагу пропрієтарним ліцензіям існує велика група вільних та відкритих ліцензій. Для того, щоб вважатися вільною, ліцензія має дозволяти: використовувати твір з будь-якою метою, досліджувати його, створювати і поширювати копії твору, вносити у твори зміни, публікувати і поширювати такі змінені твори [2, с. 480].

На початку розвитку комп'ютерів програмне забезпечення надавалось разом із комп'ютерами, і програмісти могли самостійно змінювати такі комп'ютерні програми за потреби. Великі компанії, такі як IBM та AT&T, публікували вихідний код своїх операційних систем у відкритому доступі, щоб користувачі могли адаптувати їх до своїх потреб. Однак у 1980-х роках комерційні компанії почали закривати доступ до вихідного коду та вводити ліцензійні обмеження на використання комп'ютерних програм. Це спричинило появу цілого руху за відкрите програмне забезпечення зі своєю програмою та філософією.

1985 року Річард Столмен, ідеолог руху за вільне програмне забезпечення, опублікував «Маніфест GNU» [3]. Цей програмний документ критикував пропрієтарне програмне забезпечення та обґрунтовував важливість вільного програмного забезпечення.

Філософія «Маніфесту GNU» базується на чотирьох основних свободах:

1. Запускати програму з будь-якою метою (ця свобода має насправді номер «0», оскільки була додана пізніше Річардом Столменом, однак, на його думку, є фундаментальною).

2. Вивчати, як працює програма, та змінювати її, для чого необхідно мати доступ до вихідного коду.

3. Розповсюджувати копії комп'ютерної програми.

4. Розповсюджувати копії модифікованої комп'ютерної програми.

Відповідно до цієї філософії була розроблена ліцензія «GNU General Public License (GPL)», а згодом й інші ліцензії сімейства «GNU».

Ліцензія GPL – це одна з найбільш поширених і важливих ліцензій для вільного програмного забезпечення, яка стала основою для багатьох проектів в світі вільного програмного забезпечення. Найважливішою умовою ліцензії GPL є зобов'язання надавати доступ до вихідного коду та копілефт (copyleft) – обов'язок розповсюджувати програмне забезпечення та будь-які його модифікації під ліцензією GPL, що забезпечує доступ будь-якої особи до похідних комп'ютерних програм так само, як і до первинної.

Схожими до вільних ліцензій є відкриті ліцензії. Відкриті ліцензії, як і вільні, надають користувачам широкі права на використання і модифікацію вихідного коду програмного забезпечення. Головною відмінністю між ними є те, що відкриті ліцензії не зобов'язують користувачів розповсюджувати будь-які модифікації комп'ютерної програми під відкритою ліцензією, і, відповідно, не зобов'язують відкривати вихідний код таких модифікацій. Такі ліцензії, з одного боку, надають можливість вільно розповсюджувати і покращувати комп'ютерні програми широкому колу користувачів. З іншого боку, компанії, що не бажають надавати доступ до вихідного коду своїх пропрієтарних продуктів, можуть використовувати відкрите програмне забезпечення без ризику розкриття вихідного коду третім особам, що не поєднується із філософією ліцензій GNU.

Серед відкритого програмного забезпечення можна виділити такі найпоширеніші ліцензії: MIT License; Apache License Version 2.0; BSD License.Наприклад, ліцензія MIT [4] є дуже лаконічною і дозволяє використовувати програмне забезпечення практично без обмежень за умови зазначення інформації про автора програми.

Також можна виділити ліцензії зі слабким копілефт (weak copyleft). Вони є проміжним варіантом між відкритими та вільними ліцензіями. Такі ліцензії дозволяють включати програмне забезпечення як частину до складу іншої комп'ютерної програми без зобов'язання відкривати вихідний код усієї комп'ютерної програми. Найпоширеніші ліцензії зі слабким копілефт: GNULesser General Public License; Mozilla Public License 2.0; Eclipse Public License1.0.

Останні роки спостерігається стійке зростання популярності відкритого програмного забезпечення порівняно із вільним [5]. Це можна пояснити гнучкістю та свободою відкритого програмного забезпечення та його привабливістю для бізнесу.

Із прийняттям нового закону «Про авторське право і суміжні права» в Україні було введено інститут публічних ліцензій, що забезпечило більш прозоре використання комп'ютерних програм, які розповсюджуються за вільними і відкритими ліцензіями, що є важливим для розвитку українського ІТ-бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20.

2. Харитонова О. І. Ліцензійні договори та вільні публічні ліцензії: проблеми і перспективи. Правове життя сучасної України: матеріали міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 1. С. 478–480.

3. Stallman, Richard. "The GNU manifesto." (1985).

4. MIT License. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.mit.edu/~amini/LICENSE.md.

5. MEND-The-Complete-Guide-for-open-source-Licenses-2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ossbig.at/wp-content/uploads/2024/01/MEND-The-Complete-Guide-for-open-source-Licenses-2022.pdf.

Ленго Ю.Є.
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
НАПрН України, науковий співробітник

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ В ПОЛЬЩІ

Захист прав на комерційну таємницю в Польщі є засобом захисту від недобросовісної конкуренції та регулюється Законом про боротьбу з недобросовісною конкуренцією (Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji) [1], у який було імплементовано Директиву (ЄС) 2016/943 Європейського парламенту та Ради від 08.06.2016р. про захист нерозкритих ноу-хау та бізнесової інформації (комерційної таємниці) від їх неправомірного набуття, використання та розкриття [2], а також доповнюється нормами Цивільного кодексу (Kodeks cywilny) [3] та Кодексом законів про працю (Kodeks pracy) [4].

З імплементацією в законодавство в Польщі директиви [2] відбулися значні зміни у положеннях, пов'язаних із захистом комерційної таємниці, які набули чинності 04 вересня 2018 року. Ці зміни насамперед спрямовані на посилення захисту комерційної таємниці та адаптацію національного законодавства до вимог Європейського Союзу.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 Закону про боротьбу з недобросовісною конкуренцією [1] отримання, використання та розкриття відомостей, що становлять комерційну таємницю, розглядається як акт недобросовісної конкуренції. Так, відповідно до вказаного Закону актами недобросовісної конкуренції відносно комерційної таємниці є:

− отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, без згоди власника (особи, уповноваженої на використання або розпорядження такими відомостями), а також несанкціонований доступ, привласнення, копіювання документів, предметів, матеріалів, речовин, електронних файлів, що містять відомості, що становлять комерційну таємницю, або дозволяють зробити висновок про їх зміст (ч. 3 ст. 11 [1]);

− використання або розкриття комерційної таємниці, коли воно відбувається без згоди власника і порушує обов'язок обмежити її використання або розкриття, що випливає із законодавства, або коли це було вчинено особою, яка отримала ці відомості шляхом вчинення акту недобросовісної конкуренції (ч. 4 ст. 11 [1]);

− розкриття, використання або отримання комерційної таємниці, якщо на момент вчинення цих дій особа знала або могла знати з належною обачністю, що відомості були отримані прямо чи опосередковано від особи, яка використовувала або розкривала ці відомості за обставин, викладених у ч. 4 ст. 11 Закону [1] (ч. 5 ст. 11 [1]);

− використання комерційної таємниці у виробництві, пропонуванні, маркетингу, а також імпорт, вивезення та зберігання товарів для цих цілей, якщо особа, яка здійснює зазначену діяльність, знала або могла знати, що властивості таких товарів, у тому числі естетичні або функціональні властивості, процес їх виробництва або утилізації були значною мірою утворений в результаті діяння, зазначеного у ч. 1 ст. 11, вчиненого за обставин, зазначених у ч. 4 ст. 11 (ч. 6 ст. 11 [1]).

За вчинення дій, що є актом недобросовісної конкуренції та є порушенням комерційної таємниці, виникає дисциплінарна, цільна та кримінальна відповідність.

У Польщі дисциплінарна відповідальність працівників за порушення прав на комерційну таємницю регулюється, зокрема нормами Кодексу законів про працю [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 100 Кодексу законів про працю [4] працівник зобов'язаний сумлінно і старанно виконувати роботу і виконувати вказівки керівництва, які стосуються роботи, якщо вони не суперечать закону або трудовому договору. П. 4 ч. 2 ст. 100 цього кодексу [4] зазначає, що працівник зобов'язаний, зокрема зберігати в таємниці інформацію, розголошення якої може завдати шкоду роботодавцю.

У випадку серйозного порушення працівником своїх основних обов'язків, включаючи розголошення конфіденційної інформації / комерційної таємниці, роботодавець може розірвати трудовий договір без попередження з вини працівника (п. 1 ч. 1 ст. 52 Кодексу [4]). При цьому рішення про розірвання договору роботодавець приймає після консультації з профспілковою організацією, що представляє працівника, якій повідомлено про причину, що обґрунтовує розірвання договору. У разі виникнення заперечень щодо правомірності розірвання договору профспілкова організація висловлює свою думку негайно, але не пізніше ніж у 3-денний термін (ч 3 ст. 52 Кодексу законів про працю [4]).

Слід відмітити, що у зв'язку із імплементацією Директиви (ЄС) 2016/943 [2] у польському законодавстві на сьогодні відсутні обмеження щодо відповідальності колишніх працівників та не передбачаються жорсткі часові обмеження для заборони передавання, використання або розкриття комерційної таємниці, які діяли до внесення змін до законодавства Польщі щодо захисту комерційної таємниці та, як правило, становив 3 роки з моменту припинення трудових відносин, якщо договором не передбачено інше або якщо комерційна таємниця не втратила свої суттєві ознаки (секретність, не загальновідомість або легкодоступність, комерційну цінність, вжиття розумних заходів для тримання в таємниці).

За порушення прав на комерційну таємницю відповідно до ст. 18 Закону про боротьбу з недобросовісною конкуренцією [1] власник комерційної таємниці має право подати позов з вимогами: припинення забороненої діяльності (подальше використання або розкриття відомостей, що становлять комерційну таємницю); усунення наслідків забороненої діяльності (наприклад, відкликання товарів, що містять викрадені відомості, що становлять комерційну таємницю) неправомірно отримані або використані комерційну таємницю);подати одну або кілька заяв відповідного змісту та форми (публічне спростування неправдивих тверджень, оприлюднення про судове рішення або зміст судового рішення в зазначений спосіб і в певному обсязі, що не розкриває комерційну таємницю); відшкодовування завданої шкоди відповідно до загальних правил передбачених ст. 415 та ст. 471 Цивільного кодексу [3](замість компенсації власник комерційної таємниці може вимагати виплату упущеної вигоди); виплата безпідставно отриманих прибутків (виплата прибутку порушника від реалізації товарів, які виготовлені з порушенням прав на комерційну таємницю); присудження відповідної суми грошей на конкретні соціальні цілі, пов'язані з підтримкою польської культури або захистом національної спадщини.

Відповідно до ч. 4 ст. 20 Закону [1] якщо акт недобросовісної конкуренції, що полягає в порушенні комерційної таємниці, є одночасно злочином або проступком, ч. 2 ст. 442.1 Цивільного кодексу [3] не застосовується. У такому випадку строк позовної давності за вимогою про відшкодування шкоди не може спливати пізніше двадцяти років з дня вчинення правопорушення.

Крім наведеного Закон про боротьбу з недобросовісною конкуренцією [1] містить положення щодо кримінальної відповідальності за порушення прав на комерційну таємницю. Кримінальний кодекс Польщі (Kodeks karny) [5] не містить окремих норм, присвячених порушенню прав на комерційну таємницю, проте деякі його положення можуть застосовуватися в залежності від обставин справи. Наприклад, статті, що стосуються крадіжки, шахрайства або зловживання довірою, можуть бути релевантними у випадках неправомірного заволодіння або використання конфіденційної інформації.

Згідно ч. 1–2 ст. 23 Закону [1] особа, яка розголошує або використовує у власній підприємницькій діяльності відомості, що становлять комерційну таємницю, якщо це завдає серйозної шкоди власнику таких відомостей, а також особа, яка неправомірно отримала відомості, що становлять комерційну таємницю, розголошує її іншим особам або використовує у власній підприємницькій діяльності відомості, карається штрафом, обмеженням волі або позбавленням волі на строк до 2 років.

Таке ж стягнення накладається на будь-кого, хто розголошує або використовує комерційну таємницю, з якою він ознайомився під час участі в слуханні або в іншому судовому провадженні щодо позовів про акт недобросовісної конкуренції, що полягає в порушенні комерційної таємниці або шляхом доступу до матеріалів таких проваджень, якщо публічне слухання було виключено в цьому провадженні (ч. 3 ст. 23 Закону [1]).

Отже, законодавство Польщі щодо захисту комерційної таємниці є комплексним, послідовним та адаптованим до стандартів ЄС, що дозволяє ефективно реагувати на сучасні виклики, пов'язані з неправомірним обігом відомостей, що становлять комерційну таємницю, та спрямоване на забезпечення належного захисту комерційної таємниці та запобігання її неправомірному використанню.

Список використаних джерел:

1. Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Dz.U.2022.1233. Wersja od: 9 czerwca 2022 r. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/zwalczanie-nieuczciwej-konkurencji-16795259 (дата звернення 09.05.2025).

2. Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use anddisclosure. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0943&qid=1718282933343 (дата звернення 09.05.2025).

3. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny. Dz.U.2024.1061. Wersjaod: 29 sierpnia 2024 r. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-cywilny-16785996 (дата звернення 09.05.2025).

4. USTAWA z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Dz.U.2025.277. Wersjaod: 19 marca 2025 r. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-pracy-16789274 (дата звернення 09.05.2025).

5. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny. Dz.U.2025.383. Wersja od: 26 marca 2025 r. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-16798683 (дата звернення 09.05.2025).

Лопатнюк В.А.
здобувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права, юридичний факультет,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАЗ ДАНИХ В УКРАЇНІ ТА ЄС

В умовах діджиталізації значного поширення набув такий цифровий об'єкт як база даних. Наприкінці 2022 р. в Україні було прийнято новий Закон «Про авторське право і суміжні права», у якому авторські відносини урегульовані з урахуванням світового досвіду, зокрема права ЄС, судової практики, що склалася упродовж майже 20-річного періоду застосування попереднього Закону, відтак вказане правове регулювання набуло нового змісту [1, с. 81]. Цей закон суттєво вдосконалив правове регулювання правового режиму баз даних. До цього законодавство України розглядало бази даних лише як об'єкт авторського права, відтак такий підхід законодавця підлягав коригуванню, оскільки база даних може охоронятися і правом sui generis. Окрім того, поодиноких норм, які містилися в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України), в законі про авторське право (1993 р.) було недостатньо для регулювання вказаних відносин.

Норми Угоди про асоціацію також не заповнювали прогалини правового регулювання цього правового інституту [2, с. 205]. Проблематика баз даних як об'єкта авторського права є особливо актуальною з огляду на той факт, що людство сьогодні вступило в епоху великих даних, наслідки накопичення, компіляції та використання яких у разі недостатнього врегулювання вказаних процесів можуть характеризуватись як такі, що знецінять державу, дестабілізують безпеку в суспільстві та розмиватимуть межі приватного життя індивіда [3, с. 130].

Бази даних є важливим цифровим об'єктом, який може використовуватися для відновлення України у післявоєнний час. Бази даних акумулюють значний обсяг інформації і можуть застосовуватися у різних сферах виробництва та сферах надання послуг, у тому числі тих, які використовуються для відновлення зниженої інфраструктури України під час повномасштабного вторгнення. Новий закон про авторське право містить значну кількість новацій щодо правового режиму бази даних, зокрема, запроваджено поділ баз даних на ті, які є об'єктом авторського права, і ті, які охороняються правом sui generis. Відтак з 2023 р. база даних в Україні отримала новий правовий режим, який станом на сьогодні не достатньо досліджений у науковій літературі, а також відсутня нова судова практика щодо розгляду справ, пов'язаних із захистом прав на бази даних як відповідний цифровий об'єкт.

База даних є самостійним об'єктом правової охорони. В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС вказано, що термін «база даних» означає сукупність незалежних творів, даних або іншої інформації, розташованих у систематизованому або упорядкованому вигляді та доступних для будь-якої особи за допомогою електронних або інших засобів. Слід звернути увагу на те, що охорона згідно із Угодою про асоціацію між Україною та ЄС не надається комп'ютерним програмам, що використовуються під час створення або функціонування баз даних, доступних за допомогою електронних засобів.

Визначення бази даних, яке наведене у Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. (далі - закон про авторське право (2022) дещо відрізняється від того, яке наведено в Угоді про асоціацію.

У науковій літературі відзначають, що база даних є багатоаспектною категорією, оскільки вона належить до об'єктів цивільних прав та може розглядатися не лише авторсько-правовому, але і в інформаційно-правовому аспектах [4, с. 30]. Цілком слушна позиція, оскільки, справді, база даних зазвичай є джерелом значного обсягу згрупованої за певними критеріями інформації, і на неї поширюються відповідні правові норми, що унормовують інформаційні відносини.

Станом на сьогодні база даних може бути об'єктом авторського права, а може охоронятися за правом sui generis. Звертаємо увагу, що авторське право залишається належною формою охорони виключних авторських прав відповідних суб'єктів, які своєю творчою працею створили такі бази даних. Відповідно до ст. 433 ЦК України компіляції даних (бази даних) є об'єктом авторського права, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності. Тому визначальним для правової охорони авторським правом є наявність інтелектуальної праці.

Як слушно вказано в Угоді про асоціацію між Україною і ЄС об'єктом авторсько-правової охорони є лише ті бази даних, які внаслідок підбору або розташування їхнього інформаційного наповнення є результатом творчої праці автора, і такі бази даних охороняються авторським правом, при цьому жодні інші критерії не застосовуються для визначення їхнього права на охорону.

Поділ баз даних на оригінальні, тобто такі, що є результатом творчої діяльності, та неоригінальні є класичним та усталеним. У науковій літературі слушно звертають увагу на те, що право sui generis застосовується незалежно від того, чи підлягає відповідна база даних захисту авторським правом чи іншими правами [5, с. 56]. При цьому у праві ЄС, зокрема у Директиві 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 р., допускається захист бази даних як авторським правом, так і правом sui-generis.

База даних як об'єкт правової охорони, на нашу думку, повинна мати належне правове регулювання. Це можна досягнути завдяки прийняттю окремого законодавчого акту, який би комплексно визначив її правовий режим. Вважаємо, що база даних виходить за межі законодавства про авторське право, оскільки може охоронятися і правом sui generis. В Україні доцільно запозичити досвід правового регулювання, який є в ЄС (йдеться про Директиву 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Про правовий захист баз даних" від 01.03.1996 р.), і прийняти відповідний закон про правову охорону баз даних.

База даних зазвичай виступає цифровим контентом, оскільки записи у базі даних зберігаються переважно на комп'ютерах, серверах тощо, зазвичай з доступом до мережі Інтернет. На це наголошують і в науковій літературі, вказуючи, що бази даних зазвичай існують саме у цифровій формі, відтак вони виступають як цифрові об'єкти авторського права (за умови наявності оригінальності) [6, с. 64].

На нашу думку, в Україні доцільно запозичити досвід правового регулювання щодо баз даних, який існує в ЄС, і за аналогією з Директивою 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 р., слід розробити та прийняти окремий закон про правову охорону баз даних, який би унормував правовий режим як оригінальних, так і неоригінальних баз даних.

Список використаних джерел:

1. Яворська О.С. Захист авторських/суміжних прав у разі створення загрози їх порушення: теоретико-прикладні питання. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2023. № 76. С. 81-88.

2. Тарасенко Л.Л. База даних як об'єкт правової охорони. Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Цифрова трансформація та цифрова економіка в умовах воєнного стану: аспекти інтелектуальної власності». Київ: Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України, 2022. С. 201-205.

3. Петренко А. Ознаки бази даних як об'єкта авторського права. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2018. № 6. С. 126-132.

4. Єфіменко М. Ю. База даних як об'єкт інформаційних правовідносин. Право і безпека. 2015. № 4 (59). С. 27–31.

5. Штефан О. О. Цивільно-правові способи захисту авторського права і суміжних прав: новації законодавства. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2023. № 1-2. С. 64-74.

6. Тарасенко Л. Л. Авторське право у цифрову епоху: основні тенденції і зміни. Вісник Львівського університету. Серія Юридична. 2022. № 75. С. 61-72.

Мартинюк О.В.
здобувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права, юридичний факультет,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ПІД ЧАС ВІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ БЕЗ ЗАЗНАЧЕННЯ ІМЕНІ АВТОРА І ДЖЕРЕЛА ЗАПОЗИЧЕННЯ

Уряд України визнав необхідність узгодження національного законодавства у сфері права інтелектуальної власності (в тому числі й у сфері авторського права) із законодавством ЄС [4, абз. 2 та абз. 4 п. 4 п.п. 2.3.5], на цьому наголошено й у науковій доктрині [10, с. 28]. Ця необхідність особливо актуалізувалась після підписання Угоди про асоціацію із ЄС.

Врешті, на заміну старому Закону України № 3792-XII від 23.12.1993 «Про авторське право і суміжні права», було прийнято новий, однойменний Закон України № 2811-IX від 01.12.2022 *(надалі також – старий і новий Закон, відповідно)*. У новому Законі законодавець доповнив перелік випадків вільного використання творів, й по новому виклав окремі умови допустимості такого застосування, які запозичив із положень, зокрема, директиви ЄС 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року, про що вказано як в пояснювальній записці до законопроєкту [5], так і в спеціальній таблиці відповідності acquis ЄС [6].

Однією із таких новел є випадки вільного використання твору «безоплатно та без зазначення імені автора і джерела запозичення», що наведені у частині першій статті 22 Закону [2]. Це нововведення піднімає два важливих аспекти.

Перший стосується розуміння правової природи вільного використання. До внесення змін українське законодавство розглядало вільне використання як «обмеження майнових прав» суб'єкта авторського права (частина шоста статті 15 старого Закону [3] та частина друга статті 424 Цивільного кодексу України [1] . Цей же підхід підтримувався й у різних наукових публікаціях [8, с. 188]. Однак тепер випадки вільного використання творів стосуються й особистих немайнових прав автора, на що наголошує й В.М. Троцька [11, с. 1563]. Так згідно із пунктом першим частини першої статті 11 нового Закону автор має право «вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора в оригіналі і копіях твору і *за будь-якого використання твору*» [2].

Ані приписи статті 11 нового Закону, ні положення статті 423 Цивільного кодексу України («особисті немайнові права інтелектуальної власності») не містять вказівки на певні винятки чи обмеження таких прав,

як це зроблено по відношенню до майнових прав інтелектуальної власності. При цьому, очевидно, що автор використаного твору все ще може спробувати вимагати зазначення свого авторства, оскільки з точки зору законодавства таке право не містить ніяких винятків чи обмежень. Врешті, у частині четвертій статті 22 нового Закону законодавець, по відношенню до випадків вільного використання творів використав поняття *«обмеження»* без будь-якої прив'язки до майнових прав суб'єкта авторських прав. Це наводить на припущення про те, що внаслідок прийняття нового Закону випадки вільного використання можуть стосуватися не тільки обмежень майнових, але й особистих немайнових прав інтелектуальної власності – внаслідок чого необхідно поглянути під новим кутом на правову природу вільного використання творів.

Ці міркування наштовхують нас на *другий аспект* законодавчих змін, який стосується основної причини закріплення випадків вільного використання творів – забезпечення суспільного (публічного) інтересу, який полягає у «бездозвільному та безкоштовному доступі до творів» з певною метою [12, с. 8-9]. Такий суспільний інтерес може формуватися із «необхідності забезпечення загальних благ», «гарантування національної безпеки, дотримання прав в економічній, соціальній і культурних галузях» [12, с. 7].

Якщо законодавець вирішив дозволити вільне використання без зазначення імені автора та джерела запозичення, отже за певних причин суспільний інтерес безперешкодно використовувати твори переважив над інтересами авторів в частині здійснення не тільки майнових, а й особистих немайнових прав інтелектуальної власності.

У частині першій статті 22 нового Закону передбачено чотири загальні групи таких випадків вільного використання творів:

«1) відтворення твору у зв'язку з демонструванням, налаштуванням або ремонтом обладнання, перевірку функціонування якого неможливо здійснити без використання творів, за умови що таке відтворення та його обсяг відповідають визначеній меті;

2) відтворення твору у вигляді макета, креслення або плану будівлі чи іншої капітальної споруди з метою реконструкції таких будівлі чи іншої капітальної споруди, за умови що таке відтворення та його обсяг відповідають визначеній меті;

3) відтворення творів для забезпечення судового, адміністративного, кримінального провадження, нормотворчої діяльності органів законодавчої, виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, вчинення нотаріальних дій, забезпечення громадської безпеки в обсязі, що відповідає поставленій меті;

4) публічне виконання музичних творів під час офіційних церемоній, організованих органами державної влади та/або органами місцевого самоврядування, релігійних церемоній, а також поховання в обсязі, що відповідає характеру таких церемоній» [2].

Наведені випадки можемо згрупувати у дві категорії, перша: ті, які забезпечують публічний інтерес у сфері відносин власності; друга: ті, які забезпечують публічний інтерес у сфері нормального функціонування суб'єктів владних повноважень, органів досудового розслідування та нотаріату.

Так перший пункт частини першої статті 22 нового Закону передбачає, що існують особи, які в першу чергу зацікавлені перевірити належне функціонування власного обладнання, й саме задля цієї мети відбувається короткочасне відтворення. Більше того, відсутність вимоги про зазначення імені автора й джерела запозичення може бути зумовлена також технічним аспектом діяльності обладнання, оскільки під час тимчасової та нетривалої перевірки коректної діяльності обладнання не завжди можливо зазначити ім'я автора таджерело запозичення.

Міркування стосовно забезпечення відносин власності мають місце й в другому випадку, оскільки відтворення твору архітектури у макеті, плані чи в кресленні спрямоване виключно на відновлення споруди як об'єкта права власності. Навряд в подібний ситуації ми можемо говорити про технічну неможливість зазначення імені автора та джерела запозичення, втім, за таких обставин може мати місце об'єктивна неможливість дізнатися хто автор проєкту будівлі, або ж відомості про архітектора, за проєктом якого було побудовано певну споруду не збереглися. Врешті, встановлення автора проєкта споруди хоч і буде можливе, однак займе зайвий час та ресурси, що не сприятиме відновленню об'єкту власності.

В третьому та четвертому випадках публічний інтерес полягає у забезпеченні нормальної діяльності суб'єктів владних повноважень, органів досудового розслідування та нотаріату. Видається, що існування додаткових умов, як от зазначення імені автора та джерела запозичення могли б, навпаки, якщо не перешкодити, то затримати виконання функцій для таких суб'єктів. Враховуючи наведений законодавцем перелік суб'єктів у пункті третьому та четвертому частини першої статті 22 нового Закону можемо припустити, що затримка цих суб'єктів у виконанні їх функцій може, навпаки, завдати більшої шкоди суспільству, аніж авторам (чи іншим правоволоділцям) твір яких було використано.

Врешті, в усіх чотирьох випадках ми можемо спостерігати, як законодавець допустив вільне використання творів без зазначення автора та джерела запозичення тоді, коли воно за своєю суттю є допоміжним й додатковим по відношенню до основної, важливішої мети, яка не пов'язана із творчою діяльністю. В першому і другому випадку основною метою є

здійснення відносин власності, як от перевірка належного функціонування обладнання, або відновлення пошкоджених чи зруйнованих будівель. В третьому випадку основною метою є забезпечення діяльності відповідних органів та суб'єктів й виконання їх законодавчих функцій; в четвертому – проведення необхідних церемоній та обрядів.

Іншими словами, в зазначених випадках використання твору не вступатиме в конкуренцію з оригінальним твором, а тому за звичайного перебігу подій та з дотриманням необхідних умов, автор (чи інший правоволоділець) все ще може розраховувати на отримання прибутку, а отже вільне використання твору не завдаватиме шкоди нормальному використанню твору [9, с. 102].

Насамкінець підкреслимо, що законодавчі зміни в цілому відповідають формулюванням статті 5 директиви ЄС 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року, які також не містять вказівки на обов'язкове зазначення імені автора та джерела запозичення. Однак, маємо визнати, що досягнення публічного інтересу в частині першій статті 22 нового Закону забезпечується через доволі оціночні поняття, що зумовлює необхідність у подальших наукових дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Про авторське право і суміжні права: Закон України № 2811-IX від 01.12.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

3. Про авторське право і суміжні права. Закон України № 3792-XII від 23.12.1993. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 13, ст.64. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text

4. План дій "Україна - Європейський Союз" від 12.02.2005. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693/conv#Text

5. Пояснювальна записка до Законопроєкту №5552-1 від 09.06.2021. Верховна Рада України. Законопроекти. URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=5552-1&conv=9

6. Таблиця відповідності acquis ЄС проєкту Закону України "Про авторське право і суміжні права" (до тексту законопроєкту підготовленого Комітетом Верховної Ради України з питань економічного розвитку до другого читання) Верховна Рада України. Законопроекти. URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=5552-1&conv=9

7. Директива Європейського Парламенту і Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. Європейський Союз. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-01#Text

8. Ващинець І. І. До питання про правову природу вільного використання об'єктів авторського і суміжних прав. Часопис Київського університету права, № 4, 2023. С. 186-189. URL: https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2023.33

9. Мартинюк О.В. «Нормальне використання твору» та «законні інтереси автора» як основні міжнародні стандарти вільного використання творів: концептуальні підходи до розуміння. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал» №8, 2024. Видавничий дім «Гельветика». С. 100-105. URL: http://lsej.org.ua/8_2024/23.pdf

10. Троцька В.М. Наближення законодавства України до законодавства ЄС в контексті винятків та обмежень в сфері авторського права і суміжних прав. Питання інтелектуальної власності: збірник наукових праць № 14/ редкол.: О.П. Орлюк та ін.; НДІ ІВ НАПрНУ – Київ: Інтерсервіс, 2017. С. 20-43. URL:http://ndiiv.org.ua/index.php/ua/2013-11-08-11-53-34/naukovi-vydannia/neperiodychni-vydannia?showall=1

11. Троцька В.М. Новели Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо вільного використання творів. The 11th International scientific andpractical conference "Modern research in world science" (January 29-31, 2023) SPC "Sci-conf.com.ua", Lviv, Ukraine. 2023. С. 1562-1568. URL:https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41615/1/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-29-31.01.23.pdf#page=1562

12. Троцька В.М. Публічні інтереси суспільства = приватні інтереси авторів. Чи можливе досягнення рівноваги в цифрову епоху? Теорія і практика інтелектуальної власності. № 2, 2019. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України. С. 5-17. URL: http://uran.inprojournal.org/article/view/167005

Матюшенко М.В.
Старший викладач кафедри суспільно – гуманітарних наук Луганської державної академії культури та мистецтв

ЗАСТОСУВАННЯ АЛГОРИТМІВ КОМП'ЮТЕРНОГО ЗОРУ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ПОРУШЕНЬ АВТОРСЬКИХ ПРАВ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз сучасного стану правового захисту авторських прав. В умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства, де цифрові технології та креативний контент відіграють дедалі вагомішу роль, забезпечення належної охорони прав інтелектуальної власності, зокрема авторських прав, постає як одне з ключових завдань правової системи. Формування дієвої системи захисту прав авторів та інших правовласників є не лише важливим юридичним, але й суспільно-економічним імперативом [1]. Україна, прагнучи до інтеграції у світовий правовий та економічний простір, активно трансформує своє законодавство у цій сфері. Знаковим кроком на цьому шляху стало прийняття нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» у 2022 році [2]. Разом з тим, динамічна еволюція медіа-середовища, зокрема експоненційне розширення обсягів створення графічного контенту в цифровому просторі ставить перед юридичною наукою та практикою нові, складні виклики, що потребують не лише глибокого осмислення, а й розробки ефективних практичних інструментів правового реагування [3, 4].

Важливим інструментом правової охорони залишається державна реєстрація авторських прав, яка, хоча і має переважно декларативний характер, суттєво полегшує доказування авторства у випадку виникнення спорів [3-6]. При цьому, науковці наголошують на перманентній необхідності модернізації правових норм для забезпечення ефективного захисту прав творців у динамічному цифровому середовищі, а також для адекватного врегулювання правовідносин, що виникають у зв'язку зі створенням та використанням об'єктів за допомогою штучного інтелекту [7, 8]. Попри значний прогрес у формуванні законодавчої бази, актуальними залишаються проблеми правозастосування, зокрема щодо оперативності розгляду судових справ та ефективності механізмів виявлення порушень [9,10,13,14].

Водночас процес створення об’єктів авторського, в тому числі і графічного контенту та подальше юридичне оформлення авторських прав на нього є багатоаспектною діяльністю, що вимагає не лише творчого підходу, а й дотримання принципу оригінальності та ретельного юридичного супроводу. Для забезпечення належного юридичного захисту створеного об'єкта критично важливим є детальне документування всього

процесу створення та, за бажанням автора, державна реєстрація авторського права [11]. Окрім традиційних методів, рекомендується активне використання сучасних цифрових засобів захисту, таких як нанесення видимих або прихованих "водяних знаків" та впровадження систем цифрової реєстрації метаданих [12], що можуть слугувати додатковими індикаторами авторства, проте не завжди є достатніми для запобігання чи виявлення складних випадків порушень.

Аналіз стану правопорушень у сфері авторського права в Україні, зокрема щодо графічного контенту, свідчить про їх значну поширеність, особливо в мережі Інтернет. Спрощений доступ до інформації та можливість миттєвого копіювання та розповсюдження цифрового контенту створюють сприятливі умови для несанкціонованого використання об'єктів авторського права [4]. Порушення фіксуються як у традиційних галузях, так і в ІТ-сфері [10]. Особливу складність становить ідентифікація неправомірного використання графічних творів, їх фрагментів або переробок у великих масивах цифрових даних, що актуалізує потребу в розробці та впровадженні ефективних технологічних інструментів для моніторингу та виявлення таких порушень. Типові форми порушень включають незаконне відтворення та розповсюдження [10], паразитичний маркетинг [13] та несанкціоноване використання у цифровому середовищі [14]. Проте, існуючі правові механізми часто виявляються недостатньо оперативними та ефективними без належної технологічної підтримки у фіксації фактів порушень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зокрема, аналіз правового регулювання та практики захисту авторських прав на графічний контент в Україні підтверджує нагальну потребу в удосконаленні не лише законодавчих норм, а й практичних інструментів їх реалізації. Виклики цифрової епохи, зокрема легкість копіювання та розповсюдження об'єктів авторського права, зокрема, графічних творів, вимагають розробки та впровадження передових технологічних рішень для ефективного виявлення фактів порушень.

У цьому контексті, ключовим напрямком подальших наукових розвідок вбачається дослідження та адаптація існуючих алгоритмів комп'ютерного зору для цілей ідентифікації неправомірного використання авторського графічного контенту. Сучасний пул інструментів пропонує низку потужних засобів обробки цифрових зображень, які потенційно можуть бути застосовані для цих завдань. Серед найпоширеніших варто виділити SIFT (Scale-Invariant Feature Transform), SURF (Speeded-Up Robust Features), ORB (Oriented FAST and Rotated BRIEF) та BRISK (Binary Robust Invariant Scalable Keypoints). Ці методи дозволять виявляти та описувати ключові точки на зображеннях, що робить їх стійкими до масштабування,

обертання та зміни освітлення, що є критично важливим при аналізі модифікованих копій авторських творів.

Особливу увагу також слід приділити аналізу можливостей та практичному застосуванню інструментарію MediaPipe Knift для виявлення порушень авторських прав на графічний контент. MediaPipe, як фреймворк для побудови конвеєрів обробки мультимедійних даних, надає гнучкі можливості для інтеграції та кастомізації різних моделей комп'ютерного зору. Передбачається проведення порівняльного аналізу ефективності MediaPipeKnift з вищезазначеними алгоритмами (SIFT, SURF, ORB, BRISK) на спеціально сформованих наборах даних, що імітують різні типи порушень авторських прав (несанкціоноване копіювання, часткове використання, переробка). Таке дослідження дозволить не лише оцінити точність та швидкість роботи різних підходів, але й розробити практичні рекомендації щодо вибору та налаштування оптимальних алгоритмічних рішень для автоматизованого моніторингу та захисту графічного контенту.

Таким чином, інтеграція передових технологій комп'ютерного зору в практику захисту авторських прав відкриває нові перспективи для підвищення ефективності боротьби з правопорушеннями у цій сфері, що є важливим кроком на шляху до створення комплексної системи охорони інтелектуальної власності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Чуницька, І., Бондарук, О. Сучасний стан ринку інтелектуальної власності в Україні. Економіка та суспільство. Вип. 52, 2023. DOI: https://www.google.com/search?q=https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-55

2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2811-IX. URL: https://www.google.com/search?q=https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20%23Text

3. Авторське право в Україні: Що воно захищає та як його не порушити? Polikarpov law firm. URL: https://www.google.com/search?q=https://polikarpov.legal/blogposts/avtorske-pravo-v-ukra%25D1%2597ni-shho-vono-zahishha%25D1%2594-ta-yak-jogo-ne-porushiti

4. Кочина О. С., Шевченко В. С. Новели правового регулювання захисту авторських прав у мережі Інтернет. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право . Вип. 80: ч. 1, 2023. С.191-196. DOI: https://www.google.com/search?q=https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.28(дата звернення: 13.03.2025).

5. Спесивцева О. Путівник з авторського права для творців контенту. Центр демократії та верховенства права. URL: https://www.google.com/search?q=https://cedem.org.ua/library/putivnyk-z-avtorskogo-prava

6. Як створювати контент, не порушуючи авторських прав інших? OlansGroup. URL: https://www.olans.com.ua/prava-na-content (дата звернення: 13.03.2025).

7. Бисага Ю.М., Бєлов Д.М., Заборовський В.В. Штучний інтелект та авторські і суміжні права. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право. Вип.76, ч. 2, 2023. С. 299-304.

8. Коноваленко В. Новий закон про авторське право: як впливає на освітній процес? Юридична Газета online . URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/noviy-zakon-pro-avtorske-pravo-yak-vplivae-na-osvitniy-proces.html

9. Кронда О.Ю., Зосименко О.М. Інтелектуальна власність в Україні в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Розділ 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. С. 104-108. DOI: https://www.google.com/search?q=https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.19

10. Приклади суперечок щодо порушення авторських прав на програмне забезпечення та корисні юридичні знання. Monolith law office. URL: https://monolith.law/uk/it/copyright-software-law-source-code

11. Спесивцева О. Путівник з авторського права для творців контенту. Центр демократії та верховенства права. URL: https://www.google.com/search?q=https://cedem.org.ua/library/putivnyk-z-avtorskogo-prava (дата звернення: 13.03.2025).

12. ОГЛЯД МЕТОДІВ НАНЕСЕННЯ ЦИФРОВИХ ВОДЯНИХ ЗНАКІВ ДЛЯ ЗАХИСТУ ЗОБРАЖЕНЬ. І. Зубко та ін. Системи управління, навігації та зв'язку. Збірник наукових праць. 2024. Т. 3, № 77. С. 121–125. URL: https://doi.org/10.26906/sunz.2024.3.121.

13. Владимирова Н. Пам'ятаєте, як українські компанії використовували гайп навколо «барбіманії»? Юристка пояснює, як цей паразитичний маркетинг порушував авторське право. Журнал Forbes Ukraine. URL: https://forbes.ua/business/parazitichniy-marketing-yak-ukrainski-brendi-proyavili-sebe-pid-chas-barbi-manii-poglyad-z-tochki-zoru-avtorskogo-prava-15092023-15977

14. Що принесе порушення авторських прав і як бізнесу захистити права на інтелектуальну власність? Кейс бренду KHUSTYNA. Юридична Газета online . URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/shcho-prinese-porushennya-avtorskih-prav-i-yak-biznesu-zahistiti-prava-na-intelektualnu-vlasnist-key.html

Микієвич Л.М.
асистент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права, юридичний факультет,
Львівський національний університет імені Івана Франка

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СТВОРЕННЯМ ТА ВИКОРИСТАННЯМ СЛУЖБОВОГО ТВОРУ

У незалежній Україні процес напрацювання та прийняття нормативної бази для унормування відносин у сфері інтелектуальної власності розпочався на початку 90-х років. Зокрема, 23 грудня 1993 року був прийнятий Закон «Про авторське право і суміжні права». У першій його редакції визначення службового твору було відсутнє. Закон не містив жодних норм, які б урегульовували відносини щодо набуття та здійснення авторських прав на службовий твір. Динамічний розвиток суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності викликав необхідність у такому ж динамічному розвитку і законодавчого їх регулювання. Законом від 11 липня 2001 року були внесені істотні зміни та доповнення до Закону «Про авторське право і суміжні права». Зокрема, з'явилося визначення службового твору у ст. 1 Закону, а також окрема ст. 16, норми якої урегульовували авторське право на службові твори.

Згідно ст. 1 Закону службовий твір – твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем.

У Законі «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 року службовий твір визначено лаконічніше. Згідно п. 55 ст. 1 Закону службовий твір – твір, створений працівником у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом). У цьому визначенні, в порівнянні з попереднім, йдеться про працівника, як суб'єкта, що створив службовий твір. Таке застереження є вірним, оскільки особа стає автором з факту створення твору. Правовою підставою, яка пов'язує особу і роботодавця є трудовий договір. Тому особа на підставі трудового договору набуває статусу працівника, а уже з факту створення твору стає його автором. Проте виключення з визначення службового твору зазначення про те, що такий твір може бути створений за завданням роботодавця, видається нелогічним. Адже створення службового твору може здійснюватися у порядку індивідуального завдання роботодавця, проте таке завдання все ж має охоплюватися трудовими функціями, що випливають з умов трудового договору.

Аналізуючи динаміку правового регулювання відносин щодо створення службового твору, слід відзначити, що таке регулювання зазнало принципових змін. Зокрема, згідно ст. 16 Закону 1993 року (в ред. від 11 липня 2001 р.) авторське особисте немайнове право на службовий твір належало його автору. Виключне ж майнове право на службовий твір належало роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. Розмір та порядок виплати авторської винагороди встановлювалися трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем.

Першого січня 2004 року набув чинності ЦК України. Книга 4 кодексу була спробою часткової кодифікації законодавчих норм у сфері інтелектуальної власності. Паралельно йшли напрацювання і спеціального законодавства. ЦК України у першій редакції містив норми ст. 429 – Права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору. Норми зазначеної статті містилися у Главі 35 – Загальні положення про право інтелектуальної власності. Тобто, ці норми підлягали застосуванню до відносин щодо створення не тільки службових творів як об'єктів авторського права, а й службових винаходів, корисних моделей тощо. У главі 36 – Право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір (авторське право), не було спеціальних норм щодо набуття та розподілу прав інтелектуальної власності на службові твори.

Згідно ст. 429 кодексу у першій його редакції особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належали працівникові, який створив цей об'єкт. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник. До речі, з моменту набрання чинності кодексом і до сьогодні ані кодекс, ані спеціальне законодавство таких випадків не встановлюють. Майнові ж права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором.

Таким чином, виникла суперечність між нормами Закону 1993 року та нормами ЦК України. На такий стан речей вказували у наукових дослідженнях проблематики авторського права. Проте зміни до Закону були внесені лише у 2021 році. Норми ст. 16 в ред. від 15 липня 2021 року встановлювали, що розподіл майнових прав на службовий твір визначається законом, якщо інше не передбачено договором між автором і роботодавцем.

Така редакція норми була дещо нелогічною, оскільки норма спеціального закону відсилала до абстрактного закону, що мав би встановлювати конкретні приписи. Насправді такі приписи встановлював ЦК України, норми якого і підлягали застосуванню у разі вирішення спорів щодо розподілу майнових прав інтелектуальної власності на службові твори.

Цікаво зауважити, що Законом від 15 липня 2021 року були внесені зміни і до ст. 440 ЦК України – Майнові права інтелектуальної власності на твір, відповідно до яких закріплювалася спільність майнових прав за працівником та роботодавцем на твори, створені у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту). Майнові ж права на комп'ютерні програми та (або) бази даних, створені у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належали юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник, який створив ці комп'ютерні програми та (або) бази даних, якщо інше не встановлено договором. Проте Законом від 1 грудня 2022 року норма щодо майнових прав на комп'ютерні програми уже була виключена.

Такі законодавчі підходи засвідчують, що ЦК України не може урегульовувати «деталі» у сфері інтелектуальної власності. Для цього існує спеціальне законодавство. Норми ж Книги 4 кодексу можуть містити лише загальні положення, норми-принципи чи норми-дефініції.

Законом від 1 грудня 2022 року ч. 3 ст. 440 ЦК України була викладена у наступній редакції: Майнові права інтелектуальної власності на твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), переходять до юридичної або фізичної особи, де або у якої працює автор, з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено договором чи законом.

Таким чином, станом на сьогодні, ЦК України включає загальні норми ст. 429 щодо всіх об'єктів, створених у зв'язку з виконанням трудового договору та закріплює спільність майнових прав інтелектуальної власності працівника та роботодавця, якщо інше не встановлено договором між ними. У сфері авторського права закріплено інший підхід: згідно ст. 440 кодексу майнові права інтелектуальної власності на твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), переходять до юридичної або фізичної особи, де або у якої працює автор, з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено договором чи законом. Тобто, законодавець повернувся до того стану, що закріплювався у Законі 1993 року (в ред. від 11 липня 2001 р.).

Видається, що встановлення режиму належності майнових авторських прав на службові твори роботодавцю, якщо інше не передбачено договором чи законом щодо всіх об'єктів авторського права є необгрунтованим. Такий підхід є раціональним щодо комп'ютерних програм та/або баз даних, для створення яких потрібні значні інвестиції, навчання персоналу тощо, що їх здійснює роботодавець. Що стосується інших об'єктів авторського права, що створюються як службові твори, то належність майнових прав роботодавцю може бути невиправдана.

Мохнюк М.В.
Здобувач вищої освіти ІІІ рівня,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

МЕХАНІЗМ УКЛАДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) докорінно трансформував процес укладення договорів, перемістивши його із паперової у цифрову площину. Електронні угоди, що укладаються через web-платформи, e-mail, мобільні застосунки та блокчейн-мережі, стають домінантною формою правочинів у глобальній економіці, проте одночасно висувають нові вимоги до правового регулювання та технічної надійності цифрової взаємодії.

Метою дослідження є комплексний аналіз механізму укладення електронних договорів, ідентифікація ключових правових і технічних проблем та формулювання пропозицій щодо удосконалення нормативної бази України з урахуванням міжнародного досвіду. Методологічну основу становлять формально-юридичний, порівняльно-правовий і системний підходи, а також принцип функціональної еквівалентності, запропонований Дж. Фарія, згідно з яким електронні інструменти мають забезпечувати рівень достовірності та правової сили, еквівалентний традиційним паперовим формам [1, 430].

У процесі укладення електронного договору виділено п'ять взаємозалежних стадій: (1) формування оферти; (2) прийняття оферти (акцепт) активним або конклюдентним способом; (3) автентифікація сторін через засоби електронної ідентифікації; (4) фіксація та архівування умов договору; (5) зберігання доказів і, за потреби, онлайн-розв'язання спорів (ODR). Найпоширенішими моделями є «click-wrap» та «browse-wrap» угоди, що забезпечують оперативність укладення, але потребують чітких критеріїв інформованої згоди.

Ключову роль у гарантуванні юридичної чинності відіграє електронний підпис. Закон України «Про електронні довірчі послуги» прирівнює кваліфікований електронний підпис до власноручного, що створює передумови для транскордонного визнання за умови гармонізації з eIDAS 2.0 [3]. Однак різниця національних стандартів і відсутність повного взаємного визнання сертифікатів зумовлюють правову невизначеність у B2B-та B2C-секторах.

Смарт-контракти на основі блокчейну забезпечують самовиконуваність та прозорість договірних зобов'язань. Водночас їхній правовий статус в Україні поки не врегульовано: код контракту не завжди відображає реальну волю сторін, а виправлення помилок після деплойменту ускладнене. У світі напрацьовуються моделі визнання смарт-контрактів електронними записами (США) чи автоматизованими угодами (ЄС), що доцільно врахувати у вітчизняному законодавстві.

До основних викликів цифрового договірного обороту відносяться: складність достовірної ідентифікації контрагентів; юрисдикційні колізії у транскордонних угодах; технічна нерівність учасників ринку; відсутність єдиних стандартів зберігання та доказовості електронних документів; обмежена практика ODR-механізмів в Україні.

Запропоновано низку напрямів удосконалення. По-перше, гармонізувати українське законодавство з eIDAS 2.0, розширивши перелік довірчих послуг та запровадивши європейський цифровий гаманець. По-друге, інституціоналізуватионлайн-врегулювання спорів, визнавши результати ODR-процедур. По-третє, уніфікувати цифрову ідентифікацію (BankID, MobileID, «Дія») та забезпечити їх кіберстійкість. Нарешті, доцільно легалізувати смарт-контракти як окремий вид електронного правочину, доповнивши Цивільний кодекс України визначеннями «смарт-контракт» і «розподілений реєстр».

Таким чином, ІКТ відкривають нові можливості для договірних відносин, але потребують синхронного розвитку правового інструментарію. Запропоновані кроки дозволять забезпечити баланс між інноваційністю та правовою визначеністю, зробивши електронні договори надійним інструментом цифрової економіки.

Список використаних джерел

1. Faria J.A.E. Uniform Law and Functional Equivalence: UNCITRAL's Role inPromoting International Trade // Uniform Law Review. – 2006. – Vol. 11, No. 3. – P. 429–442.

2. Electronic Signatures in Global and National Commerce Act (ESIGN Act), 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.fdic.gov/regulations/compliance/manual/pdf/XIII.pdf

3. Regulation (EU) No 910/2014 (eIDAS) of 23 July 2014 on electronic identificationand trust services for electronic transactions in the internal market.

Огоновський О.Р.
здобувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права, юридичний факультет,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
адвокат АО «Аксело»

ФОРМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО НЕРОЗГОЛОШЕННЯ

Договір про нерозголошення (або ж NDA), як і будь яка інша цивільно-правова угода, має передбачати певні практичні механізми, які дозволять зробити угоду дієвим інструментом з точки зору захисту інтересів його сторін. Так, найчастіше сторони договору про нерозголошення використовують в якості такого механізму передбачені угодою різні форми відповідальності за її порушення. На практиці найбільшу ефективність, при цьому, набула неустойкаяк форма цивільно-правової відповідальності за порушення договірних умов. Дещо рідше застосовується інша форма цивільно-правової відповідальності – відшкодування збитків; ще менш поширеними формами відповідальності є стягнення упущеної вигоди або нематеріальних збитків (моральної шкоди) із протилежної сторони договору.

Так, ***неустойка***, за загальним правилом, проявляється у формі *пені* або *штрафу*. Саме останній є тим елементом договірних зобов'язань, який виступає найчастіше у ролі запобіжника від можливих протиправних діянь сторони, якій надано доступ до інформації конфіденційного характеру. Відтак, з огляду на це, ризик застосування штрафних санкцій у вигляді неустойки виглядає дієвим способом як захисту від потенційного розголошення конфіденційної інформації чи комерційної таємниці, так і способом відновлення порушених прав та інтересів сторони, яка розголошує інформацію (конфідента).

Компенсаторна природа неустойки у вигляді штрафу надає можливість, у першу чергу, саме конфіденту, як більш вразливій стороні договору про нерозголошення, розумно та обґрунтовано розраховувати на ефективне та швидке відновлення порушених прав без необхідності доведення факту та розміру заподіяних збитків. Важливою перевагою цієї форми цивільно-правової відповідальності виглядає наперед узгоджена сума компенсації, яка не залежить від розміру фактично заподіяних збитків стороні, яка розголошує (умисно чи з необережності) конфіденційні відомості.

Використання дещо іншої концепції NDA, яка передбачає відповідальність отримуючої сторони у вигляді ***компенсації завданих збитків***, натомість, значно утруднює процедуру притягнення винної сторони до відповідальності, оскільки вимагає детального аналізу обсягу заподіяної шкоди, а також збору великої кількості підтверджуючих доказів, що не в кожному випадку є можливим до реалізації. Украй непросто довести з використанням допустимих та належних доказів факт заподіяння матеріальних збитків; ще важче це зробити, якщо мова йде про збитки нематеріального характеру (наприклад, погіршення ділової репутації). Більше того, для ефективного захисту своїх прав та інтересів за обраного варіанту, необхідно не тільки довести факт заподіяння збитків та їх розмір, а й встановити прямий та необхідний причиново-наслідковий зв'язок між порушенням умов NDA та завданою конфіденту шкоди.

При цьому, ще менш ймовірною видається ефективність реалізації договірних приписів про ***відшкодування упущеної вигоди***. Враховуючи специфіку відносин, які складаються між сторонами договору про нерозголошення, а також особливості інформації як нематеріального об'єкта правової охорони, доведення розміру упущеної вигоди від, припустимо, втрати чи несанкціонованого розкриття інформації конфіденційного характеру, є надзвичайно складним завданням. Практично неможливо визначити, який розмір майнової вигоди міг отримати конфідент у випадку збереження в конфіденційності інформації, яка була розкрита всупереч укладеному договору про нерозголошення. З огляду на це, упущена вигода доводиться та присуджується у національній судовій практиці вкрай проблематично. Відтак, навіть закріплення в рамках угоди про нерозголошення положень про необхідність відшкодування потерпілій стороні упущеної вигоди, практично не дає жодних додаткових гарантій захисту порушених прав іншої сторони договору в зв'язку зі складністю реалізації механізму компенсації упущеної вигоди на практиці.

Аналогічні висновки можна зробити і в контексті перспектив відшкодування ***нематеріальних збитків (моральної шкоди)*** відповідному суб'єкту. Практика стягнення компенсації за завдання такого типу шкоди доволі негативна для заявників (позивачів), оскільки, знову ж таки, потребує чіткого та логічного доведення взаємозв'язку між порушенням NDA та збитками. Ще більше ускладнюється дана проблема тим, що, зазвичай, договір про нерозголошення укладається між або за участі господарюючих суб'єктів, якими переважно є юридичні особи. В силу приписів цивільного законодавства, у такому разі може йти мова тільки про погіршення ділової репутації даної юридичної особи, що має бути належним чином документально підтверджено.

Як наслідок із вищенаведеного, видається за доцільне послідовно відстоювати такий спосіб захисту інтересів постраждалої сторони, як сплату штрафу (грошової компенсації у фіксованому розмірі) та, відповідно, передбачати його у тексті NDA. Даний механізм є найбільш простим, швидким та, водночас, ефективним у правозастосовчій практиці.

Окрім цього, важко сперечатися з думкою про те, що конкретний розмір штрафу за порушення умов договору про нерозголошення має бути об'єктивно співмірним із цінністю довіреної для зберігання інформації. У цьому аспекті вбачається висока доцільність застосування принципу пропорційності у відношенні до балансу прав, інтересів та зобов'язань сторін NDA. Цілком очевидно, що розмір майнової відповідальності, яка може бути покладена на одну зі сторін договору про нерозголошення в разі його порушення, об'єктивно повинен обиратися сторонами виходячи із гіпотетичного обсягу тих негативних наслідків, які можуть настати для потерпілої сторони. Натомість, зараз більшість суб'єктів висувають украй жорсткі вимоги щодо дотримання NDA, особливо якщо справа стосується передачі прав на результати інтелектуальної діяльності.

Звичайно, в момент укладення відповідного договору його сторонам може бути досить непросто наперед передбачити, негативні наслідки якого саме характеру можуть загрожувати в разі порушення умов угоди, що не сприятиме правовій визначеності. Більше того, достатньо утрудненою може стати попередня майнова оцінка таких наслідків. Відтак, одним із ключових завдань як конфідента, так і конфіденціала, є досягнення консенсусу щодо оптимального розміру штрафних санкцій в якості заходу відповідальності за порушення умов договору про нерозголошення.

Виходячи із вищенаведеного, доцільно розглядати встановлення обов'язку для винної в порушенні NDA сторони зі сплати неустойки у вигляді штрафу в твердій грошовій сумі. Такий спосіб компенсації заподіяних збитків є, мабуть, найбільш ефективним і таким, що дозволяє максимально швидко та оперативно відновити порушені інтереси відповідної сторони договору.

Зазвичай, як показує практика, сторони фіксують розмір відповідної штрафної санкції в іноземній валюті з подальшою її конвертацією в українську гривню станом на момент оплати неустойки. Зумовлено це, передусім, більшою макроекономічною стабільністю іноземної валюти та, у зв'язку з цим, вищим ступенем фінансової передбачуваності. Водночас, жодних обмежень чи застережень щодо використання неустойки в національній валюті України – гривні – наразі не вбачається.

Однак, незважаючи на наведене вище, у контексті вивчення питання про перспективи судового захисту порушених прав, то аналіз розгляду справ щодо захисту прав на комерційну таємницю та ноу-хау господарськими та загальними судами свідчить про істотну складність відшкодування майнової шкоди та наведення доказів щодо порушення прав на комерційну таємницю. У переважній більшості випадків суди виносять рішення про відсутність достатніх доказів, які б свідчили про порушення прав на комерційну таємницю, а відтак – не стягують з іншої сторони NDA передбачений в угоді штраф. Вказане свідчить про неефективність діючих норм та складність або неможливість захисту права на конфіденційну інформацію в рамках національного судочинства, навіть незважаючи на якість відповідних положень договору про нерозголошення.

Омельченко О.П.
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України,
старший науковий співробітник відділу дослідження прав інтелектуальної власності та прав людини у сфері охорони здоров'я,
доктор філософії в галузі права

ДЕЯКІ АСПЕКТИ «ЛАНДШАФТУ» ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТЕХНОЛОГІЮ РЕДАГУВАННЯ ГЕНОМА CRISPR

Динамічний науковий поступ у сфері біотехнології та біонженерії супроводжується патентуванням інноваційних винаходів. Наукові дослідження редагування генів інтенсивно розвиваються. Революційні відкриття технології CRISPR-Cas породили високу конкуренцію щодо патентування винаходів пов'язаних з цією технологією. Найвідоміше конкурентне протистояння (з урахуванням судових спорів) щодо патентування винаходів пов'язаних з технологією CRISPR-Cas відбувається між двома групами вчених та університетів/інститутів: Каліфорнійським університетом у Берклі та Віденським університетом, з одного боку, та Інститутом Броуда, афілійованим з Гарвардським університетом і Массачусетським технологічним інститутом, з іншого боку [1].

За відкриття інструменту у галузі генної інженерії CRISPR-Cas9 Нобелівську премію з хімії у 2020 році отримали дві науковиці Еммануель Шарпентьє та Дженніфер Дудна [2].

CRISPR (короткі паліндромні повтори, регулярно розташовані групами) – це технологія вибіркової модифікації ДНК живих клітин. Цю технологію ще називають «генетичні ножиці», адже її суть полягає у здатності розривати будь-який ланцюг ДНК у певному місці таким чином ніби «вирізаючи непотрібне». Білкок Cas9 (CRISPR-associated) розщеплює (ніби розрізає) ДНК у потрібному місці [3].

Прогнозується, що вартість ринку CRISPR технологій зросте у 2029 році до 7,5 мільярдів доларів США із середньорічним зростанням 14,4% [4].

Біотехнологічні компанії використовують технологію CRISPR для нових розробок у медицині, харчовій та сільськогосподарській промисловості і навітьу косметичній промисловості [5].

Гонитва за правами інтелектуальної власності на винаходи за «новими» напрямками досліджень та відкриттів породжує складну систему володіння патентними правами, що відповідно спричиняє низку спорів та має обмежувальний вплив на можливості продовження подальших досліджень. Комерціалізація результатів наукових досягнень у біомедицині є сферою інтересу не лише науковців, а й промисловості. Отже патенти значною мірою впливають на конкурентну спроможність їх володільців. Дослідники на прикладі розробок технологій редагування генів, індукції плюрипотентних стовбурових клітин та 3D біодруку з'ясували, що часто переважає логіка експериментальності, а над соціальними та політичними проблемами переважає ринкова логіка та комерційні цілі [6].

Проте патентування винаходів щодо технології редагування генів на практиці супроводжується деякими спірними аспектами, які стосуються відповідності таких винаходів умовам патентоздатності та належного опису винаходу для тлумачення формули винаходу задля визначення обсягу правової охорони.

Так, наприкінці 2024 р. Європейське патентне відомство анулювало два патенти EP2800811 [7] та EP3401400 [8] за запитом володільців патентами, чому передував висновок апеляційної палати Європейської патентної організації, що формулі винаходу бракує новизни та винахідницького рівня, та що патенти не були достатньо розкриті, оскільки не містили важливої технічної інформації, а це означає, що фахівець у цій галузі не може здійснити винахід[9].

Заявники обгрунтовували рішення відкликати патенти неоднозначністю підходу апеляційної палати до трактування відповідності умовам патентоздатності їх винаходів [10].

Можливо відкликання патентів було стратегічним рішенням, щоб уникнути остаточного негативного рішення апеляційної палати, що потенційно могло б вплинути на всю «патентну сім'ю» та можливість отримувати нові патенти в Європі [11].

Випадок із анулюванням вище вказаних патентів за запитом володільців патентами є «показовим» щодо практично існуючих труднощів складання опису винаходів (і, зрештою, подальшим тлумаченням формули винаходу), коли йдеться про сферу біотехнології/біоінженерії, та у контексті стратегії «випереджаючого» рішення володільців патентами для недопущення/пом'якшення можливих негативних наслідків, зокрема репутаційних, від остаточного рішення апеляційної палати Європейської патентної організації.

Список використаних джерел:

1. CRISPR-Cas: Navigating the Patent Landscape to Explore Boundless Applications. URL: https://www.wipo.int/en/web/global-health/w/news/2024/crispr-cas-navigating-the-patent-landscape-to-explore-boundless-applications

2. Nobel Prizes 2020. URL: https://www.nobelprize.org/all-nobel-prizes-2020/

3. CRISPR/Cas9 – a revolutionary gene-editing technology that can be used tomodify or correct precise regions of our DNA to treat serious diseases. URL: https://crisprtx.com/gene-editing

4. CRISPR Technology Market Forecast Report 2024 - Market Forecast toReach USD 7.5 Billion by 2029 with a 14.4% CAGR. CRISPR Technology MarketForecast Report 2024 - Market Forecast to Reach USD 7.5 Billion by 2029 with a 14.4% CAGR. URL: https://www.globenewswire.com/news-release/2024/10/31/2972878/28124/en/CRISPR-Technology-Market-Forecast-Report-2024-Market-Forecast-to-Reach-USD-7-5-Billion-by-2029-with-a-14-4-CAGR.html

5. CRISPR Can Help The Switch To Sustainable Cosmetics. URL: https://www.labiotech.eu/opinion/crispr-cosmetics-ers-genomics/

6. Bicudo E., Morrison M., Li P., Faulkner A., Webster A., Mourby M., Kaye J. Patent power in biomedical innovation: Technology governance in biomodifyingtechnologies. *The Journal of World Intellectual Property*. 2022. Vol. 25. Is. 2. P. 473-493.

7. EP2800811 - METHODS AND COMPOSITIONS FOR RNA-DIRECTED TARGET DNA MODIFICATION AND FOR RNA-DIRECTED MODULATION OF TRANSCRIPTION. URL: https://register.epo.org/application?number=EP13793997

8. EP3401400 - METHODS AND COMPOSITIONS FOR RNA-DIRECTED TARGET DNA MODIFICATION AND FOR RNA-DIRECTED MODULATION OF TRANSCRIPTION. URL: https://register.epo.org/application?number=EP18152360

9. CRISPR patents revoked: applicant associated with Nobel Prize winnersvoluntarily withdraws. URL: https://www.dyoung.com/en/knowledgebank/articles/crispr-patents-revoked-t222919

10. To Be Or Not To Be: Self-Revocation of Seminal European Patents CreatesNew Uncertainty In CRISPR IP Space. URL: https://www.proskauer.com/blog/to-be-or-not-to-be-self-revocation-of-seminal-european-patents-creates-new-uncertainty-in-crispr-ip-space

11. Patent Panic Button: Why CRISPR Titans are Revoking Their Own Patents. URL: https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=e991a3ee-5343-4861-adfa-fb96080fd99b

Панасюк К.Т.
здобувачка кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права, юридичний факультет,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПОРУШЕННЯ ПАТЕНТНИХ ПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Патентне право включає в себе норми чинного законодавства України щодо охорони прав на винаходи та корисні моделі. Промислові зразки станом на сьогодні випадають з переліку об'єктів патентного права, оскільки станом на сьогодні права на них вже не засвідчуються патентом. Це традиційний підхід до розуміння правової природи патентного права. Патентні права – це права, які випливають з патенту на винахід, корисну модель, базуються на цьому патенті. У Законі України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» права на винахід (корисну модель) трактуються як права інтелектуальної власності на винахід (корисну модель). Ці права діють від дати публікації відомостей про видачу патенту і надають власнику патенту виключну можливість використовувати винахід, корисну модель на свій розсуд. Власне посягання інших осіб на вказану «виключність» у використанні вказаних прав і становить порушення патентних прав. Законодавство щодо регулювання цих відносин є недосконалим, оскільки кількох норм, які містяться в Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», недостатньо для належного регулювання захисту патентних прав.

Законодавець у вказаних законодавчих актах не визначив ні характеристики порушень патентних прав, ні належних спеціальних способів захисту. Натомість судова практика у цій категорії справ, яка є досить поширеною, потребує саме деталізації змісту порушень, визначення особливостей доказування тощо.

Види порушень патентних прав визначені у спеціальному законодавстві, яке врегульовує відносини, пов'язані з використанням винаходів, корисних моделей. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 34 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» будь-яке посягання на права власника патенту, що передбачені ст. 28 цього закону, вважається порушенням прав власника патенту, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України.

Тобто законодавець не визначає переліку порушень прав на об'єкти патентного права, а вказує на те, що будь-яке посягання на патентні права, які визначені законом, є порушенням. Звертаємо увагу на те, що цей підхід законодавця відрізняється від того підходу, який міститься в Законі України «Про авторське право і суміжні права» та який передбачає перелік дій, які вважаються порушенням авторського права та суміжних права (серед яких порушення особистих немайнових прав, піратство, плагіат, розповсюдження, ввезення на митну територію України контрафактних примірників творів, камкординг, кардшейрінг та інші види порушень). При цьому визначення окремих понять, які характеризують порушення авторського права та суміжних прав, наведені у ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не містить ні переліку порушень, ні визначення понять окремих порушень патентних прав, що можна вважати недоліком законодавчої техніки щодо регулювання вказаних відносин.

Як слушно вказують у науковій літературі, порушенням прав патентовласника визнається будь-яке використання винаходу (корисної моделі), що здійснюється без його дозволу, крім випадків, прямо передбачених законом (йдеться про дії, які не визнаються порушенням прав патентовласника, передбачені ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»: право попереднього користувача, використання без комерційної мети, з науковою метою, в порядку експерименту, за надзвичайних обставин тощо) [1; с. 255]. Такий висновок базується на аналізі статей 28, 34 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

З цих статей вбачається, що порушення патентних прав має місце тоді коли, особа (порушник) здійснює використанням винаходу (корисної моделі) без згоди відповідного суб'єкта патентних прав (власника патенту або особи, якій ці права передано за договором чи в порядку спадкування).

Таке використання трактувалося Вищим господарським судом України (далі – ВГС України) як несанкціоноване. Зокрема, як вказує ВГС України у п. 82 Постанови Пленуму № 12 від 17.10.2012 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» будь-яке несанкціоноване використання прав інтелектуальної власності на об'єкти патентних прав іншими особами є встановленим фактом позадоговірного порушення патентних прав [2]. Порушення патентних прав має місце там, де порушник не отримав згоди від патентовласника (іншої особи, яка володіє цими правами) на використання певного об'єкту промислової власності. Така згода підтверджується договором (ліцензійний договір, договір про передання виключних прав тощо) або ліцензією.

Винятками з цього правила, тобто випадками, коли використання винаходу, корисної моделі без згоди правовласника не буде вважатися порушенням патентних прав, є використання цих об'єктів в порядку ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

У цих нормах йдеться про дії, які не визнаються порушенням патентних прав. Зокрема, до таких випадків відносяться право попереднього користувача, використання без комерційної мети, з науковою метою, в порядку експерименту, за надзвичайних обставин, використання товару, введеного в цивільний оборот та ін.

Способи використання винаходу, корисної моделі наводяться в законі. Зокрема, використанням винаходу, корисної моделі визнається виготовлення продукту (виробу) із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого продукту в зазначених цілях, застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, це і так є очевидним.

Звертаємо увагу, що предметом винаходу (корисної моделі) може бути як продукт, так і процес. Відтак йдеться про несанкціоноване використання як продукту, так і процесу. При цьому продукт визнається виготовленим із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), якщо при цьому використано кожну ознаку, включену до незалежного пункту формули винаходу (корисної моделі), або ознаку, еквівалентну їй. А процес, що охороняється патентом, визнається застосованим, якщо використано кожну ознаку, включену до незалежного пункту формули винаходу, або ознаку, еквівалентну їй.

Законодавець закріпив презумпцію вини у ч. 2 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Відтак будь-який

продукт, процес виготовлення якого охороняється патентом, за відсутністю доказів протилежного вважається виготовленим із застосуванням цього процесу за умови виконання принаймні однієї з двох вимог: продукт, виготовлений із застосуванням процесу, що охороняється патентом, є новим; існують підстави вважати, що зазначений продукт виготовлено із застосуванням даного процесу і власник патенту не в змозі шляхом прийнятних зусиль визначити процес, що застосовувався при виготовленні цього продукту. В такому разі обов'язок доведення того, що процес виготовлення продукту, ідентичного тому, що виготовляється із застосуванням процесу, який охороняється патентом, відрізняється від останнього, покладається на особу, щодо якої є достатні підстави вважати, що вона порушує права власника патенту.

Вважаємо, що у справах про захист патентних прав у разі наявності спору між сторонами суд практично у кожній такій справі повинен призначати експертизу (безумовно, за клопотанням будь-якої із сторін, зазвичай за клопотанням відповідача, оскільки матеріально-правова презумпція покладає саме на нього обов'язок доказування вини).

Список використаних джерел:

1. Тарасенко Л.Л. Вирішення спорів щодо порушення патентних прав. Часопис Київського університету права: Український науково-теоретичний часопис. 2016. № 2. С. 255-259.

2. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України № 12 від 17.10.2012 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності».

Пащенко О. А.
НТУ «Дніпровська політехніка», директор Міжгалузевого навчально-наукового інституту безперервної освіти, к.т.н., доцент
Хоменко В. Л.
НТУ «Дніпровська політехніка», доцент кафедри НГІБ, к.т.н., доцент

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Інтелектуальна власність (ІВ) є однією з ключових категорій сучасного права, що регулює відносини, пов'язані з результатами творчої діяльності людини. Вона охоплює широкий спектр об'єктів – від літературних творів до технічних винаходів, від торговельних марок до комерційних таємниць. Загальнотеоретичні проблеми права інтелектуальної власності полягають у визначенні її природи, меж правового регулювання, балансу між інтересами творців, суспільства та бізнесу, а також у гармонізації національних законодавств із міжнародними стандартами. У контексті глобалізації та цифровізації ці питання набувають особливої актуальності, адже об'єкти ІВ стають основою економічного розвитку, інновацій та конкурентоспроможності.

Право інтелектуальної власності поділяється на кілька основних галузей, серед яких авторське право та суміжні права відіграють важливу роль у захисті творів літератури, мистецтва, музики, програмного забезпечення тощо. Авторське право виникає автоматично з моменту створення твору і не потребує обов'язкової реєстрації, що є його перевагою, але водночас створює проблеми з доведенням авторства у спірних ситуаціях. Наприклад, у цифрову еру поширення піратства та нелегального використання контенту в Інтернеті стало серйозним викликом для правовласників. Суміжні права, які захищають інтереси виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення, також стикаються з подібними проблемами, адже сучасні технології дозволяють легко копіювати та поширювати аудіовізуальні матеріали. Для вирішення цих питань у багатьох країнах, зокрема в Україні, запроваджуються механізми цифрового захисту, такі як технології DRM (Digital Rights Management), хоча їх ефективність залишається предметом дискусій [1].

Патентне право є іншою важливою складовою права ІВ, що регулює захист винаходів, корисних моделей та промислових зразків. Патент надає виключне право на використання винаходу протягом певного періоду (зазвичай 20 років), але вимагає розкриття суті винаходу, що дозволяє суспільству отримати доступ до нових знань після закінчення терміну дії патенту. В Україні патентне законодавство регулюється Законом України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", однак його імплементація

часто стикається з проблемами, такими як низька якість патентного пошуку, тривалість процедур реєстрації та недостатня кваліфікація експертів [2]. У контексті адаптації до стандартів ЄС Україна зобов'язана гармонізувати своє патентне законодавство з європейськими нормами, зокрема з Директивою 98/44/ЄС про правову охорону біотехнологічних винаходів, що викликає додаткові виклики, пов'язані з етичними питаннями патентування генетичних матеріалів.

Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, такі як торговельні марки, географічні зазначення та комерційні найменування, відіграють ключову роль у ринковій економіці. Торговельні марки дозволяють споживачам ідентифікувати товари чи послуги певного виробника, забезпечуючи захист від недобросовісної конкуренції. В Україні захист торговельних марок регулюється Законом України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", але практика показує, що спори щодо схожості торговельних марок та їх неправомірного використання залишаються поширеними. Наприклад, у 2023 році Апеляційна палата Укрпатенту розглядала численні справи щодо скасування реєстрації знаків через їх схожість із уже існуючими марками, що свідчить про необхідність вдосконалення критеріїв оцінки [3]. Географічні зазначення, які вказують на походження товару (наприклад, "Шампанське" чи "Рокфор"), також набувають значення в контексті інтеграції України до ЄС, адже Угода про асоціацію з ЄС передбачає захист таких зазначень, що вимагає внесення змін до національного законодавства.

Окремої уваги заслуговують результати селекційних досягнень, які охоплюють нові сорти рослин та породи тварин. В Україні захист прав на селекційні досягнення регулюється Законом України "Про охорону прав на сорти рослин", який відповідає міжнародним стандартам, зокрема Конвенції UPOV. Проте практична реалізація цих норм стикається з проблемами, такими як недостатнє фінансування селекційних програм та низька обізнаність фермерів про свої права. У контексті глобальних викликів, таких як зміна клімату, селекційні досягнення набувають стратегічного значення для забезпечення продовольчої безпеки, що вимагає посилення правового захисту та стимулювання інновацій у цій сфері [4].

Результати творчої діяльності з локальною новизною, такі як комерційна таємниця, ноу-хау та раціоналізаторські пропозиції, є важливими об'єктами ІВ, які не завжди потребують формальної реєстрації. Комерційна таємниця, наприклад, захищається через конфіденційність інформації, що має комерційну цінність, але її захист ускладнений у разі витоку даних. В Україні правовий режим комерційної таємниці регулюється Законом України "Про захист від недобросовісної конкуренції", однак судова практика показує, що доведення факту порушення прав на комерційну таємницю є складним через відсутність чітких критеріїв оцінки

[5]. Ноу-хау та раціоналізаторські пропозиції, які часто використовуються у виробничих процесах, також потребують вдосконалення правового регулювання, адже їх захист залежить від внутрішніх політик компаній, що не завжди є ефективним у разі недобросовісних дій працівників.

Захист прав інтелектуальної власності є одним із найскладніших аспектів у цій сфері. В Україні порушення прав ІВ, зокрема піратство, контрафактна продукція та неправомірне використання торговельних марок, залишаються поширеними. Для боротьби з цими явищами застосовуються як цивільно-правові, так і адміністративні та кримінальні заходи. Наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає штрафи за порушення прав ІВ, а Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за незаконне використання об'єктів авторського права чи торговельних марок. Проте ефективність цих заходів обмежена через низький рівень правової культури, корупцію та недостатню спеціалізацію суддів у справах ІВ. У контексті адаптації до стандартів ЄС Україна зобов'язана імплементувати Директиву 2004/48/ЄС про захист прав ІВ, що передбачає посилення санкцій за порушення, спрощення процедур компенсації збитків та запровадження механізмів досудового врегулювання спорів [6].

Адаптація вітчизняного законодавства до стандартів ЄС є одним із пріоритетів для України в рамках Угоди про асоціацію. Це стосується не лише гармонізації норм авторського, патентного права та захисту торговельних марок, а й запровадження нових механізмів, таких як захист прав на комп'ютерні програми, бази даних та топографії інтегральних мікросхем. Наприклад, Директива 2009/24/ЄС про правову охорону комп'ютерних програм вимагає чіткого визначення меж використання програмного забезпечення, що є актуальним для України в умовах розвитку ІТ-індустрії.

Водночас адаптація законодавства стикається з проблемами, такими як недостатнє фінансування державних інституцій, що займаються реєстрацією об'єктів ІВ, та низька обізнаність бізнесу про нові вимоги [7].

Договори у сфері інтелектуального права є важливим інструментом для регулювання відносин між правовласниками та користувачами. Угоди про передачу прав, ліцензійні договори, договори про спільну творчу діяльність та франчайзингові угоди дозволяють комерціалізувати об'єкти ІВ. В Україні такі договори регулюються Цивільним кодексом України, зокрема статтями 1107–1114, які визначають порядок укладення та виконання договорів у сфері ІВ. Проте практика показує, що укладення таких договорів часто супроводжується помилками, такими як нечітке визначення обсягу прав, що передаються, або відсутність умов про відповідальність за порушення. Для вирішення цих проблем доцільно розробити типові форми договорів, які враховуватимуть специфіку різних об'єктів ІВ, а також запровадити

обов'язкову реєстрацію ліцензійних договорів для підвищення прозорості [8].

Оподаткування об'єктів інтелектуальної власності є ще одним важливим аспектом, що впливає на їх комерціалізацію. В Україні доходи від використання об'єктів ІВ оподатковуються за загальними правилами Податкового кодексу України, зокрема податком на прибуток підприємств (18%) та податком на доходи фізичних осіб (18% + 1,5% військовий збір). Проте відсутність спеціальних пільг для інноваційних компаній, які займаються створенням та комерціалізацією об'єктів ІВ, стримує розвиток цього сектору. У країнах ЄС, наприклад, у Нідерландах, діє так званий "патентний бокс" (Innovation Box), який передбачає знижену ставку оподаткування (9%) для доходів від патентів та інших об'єктів ІВ. В Україні доцільно розглянути можливість запровадження подібних пільг, що стимулюватиме інноваційну діяльність та залучення іноземних інвестицій [9].

Митне оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, є важливим для боротьби з контрафактною продукцією. В Україні митний контроль таких товарів регулюється Митним кодексом України та Законом України "Про захист від недобросовісної конкуренції". З 2019 року діє Митний реєстр об'єктів права ІВ, куди правовласники можуть вносити свої торговельні марки, авторські твори чи патенти для моніторингу імпорту та експорту. У 2023 році Державна митна служба України зупинила понад 500 партій контрафактних товарів, що містили підроблені торговельні марки відомих брендів, таких як Nike та Adidas [10]. Проте ефективність митного контролю обмежена через недостатню координацію між митними органами, Укрпатентом та правоохоронними органами, а також через брак спеціалізованого обладнання для ідентифікації контрафакту. У контексті інтеграції до ЄС Україна зобов'язана імплементувати Регламент (ЄС) № 608/2013, який встановлює чіткі процедури для знищення контрафактних товарів та компенсації збитків правовласникам, що потребує вдосконалення національних механізмів [11].

Загалом, право інтелектуальної власності в Україні перебуває на етапі активного розвитку, але стикається з численними викликами, такими як необхідність гармонізації законодавства з нормами ЄС, підвищення ефективності захисту прав ІВ, вдосконалення оподаткування та митного контролю. Для вирішення цих проблем необхідно не лише вдосконалювати нормативно-правову базу, а й підвищувати правову культуру суспільства, розвивати інституційну спроможність державних органів та стимулювати інноваційну діяльність через економічні механізми. У контексті глобальних трендів, таких як цифровізація та перехід до зеленої економіки, інтелектуальна власність залишатиметься ключовим інструментом для забезпечення конкурентоспроможності України на міжнародній арені.

Список використаних джерел

[1] WIPO. Intellectual Property and the Digital Economy: Challenges andOpportunities. Geneva: World Intellectual Property Organization, 2022.

[2] Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" від 15.12.1993 № 3687-XII.

[3] Звіт Апеляційної палати Укрпатенту за 2023 рік. Київ: Укрпатент, 2024.

[4] UPOV. The Impact of Plant Variety Protection on Agricultural Innovation. Geneva: International Union for the Protection of New Varieties of Plants, 2021.

[5] Закон України "Про захист від недобросовісної конкуренції" від 07.06.1996 № 236/96-ВР.

[6] Директива 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про захист прав інтелектуальної власності.

[7] Директива 2009/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2009 року про правову охорону комп'ютерних програм.

[8] Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV.

[9] OECD. Taxation of Intellectual Property: Trends and Challenges. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2023.

[10] Звіт Державної митної служби України за 2023 рік. Київ: ДМСУ, 2024.

[11] Регламент (ЄС) № 608/2013 Європейського Парламенту та Ради від 12 червня 2013 року щодо митного контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності.

Пилюченко Д.В.
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, науковий співробітник

ПОХІДНІ ТВОРИ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ ЄС: ПРИНЦИПИ, ВИМОГИ, ВІДМІННОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Похідні твори — це результати творчої переробки вже існуючих об'єктів авторського права, що відіграють важливу роль у сучасному культурному процесі. Від перекладів і адаптацій до глибоко трансформаційних форм — такі твори функціонують у складному правовому полі, яке прагне досягти балансу між охороною прав авторів оригінальних творів та стимулюванням нових творчих ініціатив.

Правова охорона інтелектуальної власності в Європейському Союзі ґрунтується насамперед на директивах і регламентах. Директива 2001/29/ЄС, широко відома як Директива про авторське право, є наріжним каменем у гармонізації певних аспектів авторського права та суміжних прав у державах-членах. Хоча директива не дає чіткого визначення «похідних творів», її положення є надзвичайно важливими для їх правової охорони. Стаття 2 надає авторам виключне право дозволяти або забороняти пряме або непряме, тимчасове або постійне відтворення своїх творів будь-якими засобами і в будь-якій формі, повністю або частково. Це право поширюється також на випадки створення похідних творів, оскільки вони, як правило, містять суттєві елементи оригінального твору, що перебуває під охороною авторського права.

Аналогічно, стаття 3 передбачає виключне право авторів дозволяти або забороняти будь-яке публічне сповіщення своїх творів, зокрема шляхом розміщення в Інтернеті. Таким чином, оприлюднення похідного твору підпадає під сферу дії цього права, якщо такий твір включає охоронювані елементи первісного твору. Крім того, стаття 4 закріплює виключне право на розповсюдження — продаж або інше передання примірників твору загалу. Відтак, розповсюдження копій похідного твору також вимагає дозволу від автора оригіналу, якщо похідний твір містить охоронювані фрагменти первинного твору [1].

Окрім нормативної бази, важливу роль у формуванні політики у сфері інтелектуальної власності на рівні ЄС відіграють відповідні інституції. Зокрема, Відомство інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO), — децентралізоване агентство ЄС, — має значний вплив на розвиток практики у сфері ІВ.

Хоча його основні повноваження стосуються управління торговельними марками ЄС і правами на промислові зразки, а також нагляду за Обсерваторією з питань порушення прав інтелектуальної власності та базою даних «сирітських» творів, його аналітична та методологічна діяльність опосередковано стосується також питань авторського права, зокрема щодо похідних творів.

Відомство інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO), децентралізоване агентство ЄС, відіграє важливу роль у більш широкому ландшафті інтелектуальної власності. Хоча його основні обов'язки полягають в управлінні торговельними марками ЄС і правами на промислові зразки, а також нагляді за Обсерваторією з питань порушення прав інтелектуальної власності та Базою даних «сирітських» творів, його діяльність і публікації можуть опосередковано торкатися питань авторського права, що стосуються похідних творів.

Попри існування гармонізованої нормативної рамки на рівні Європейського Союзу, значна частина регулювання охорони похідних творів залишається у компетенції держав-членів. Зокрема, Закон Німеччини про авторське право (UrhG) прямо стосується адаптацій. Відповідно до §3 UrhG, переклади та інші адаптації твору, які є власним інтелектуальним доробком адаптатора, охороняються як незалежні твори, не впливаючи на авторське право на оригінальний твір. Однак §23 UrhG передбачає, що публікація або використання адаптацій чи інших перетворень твору, зокрема мелодії, вимагає згоди автора оригіналу.

Це підкреслює сильний захист, який надається авторам у контролі за тим, як їхні твори модифікуються або використовуються як основа для нових творів. Концепція «вільного використання», яка раніше містилася в §24 UrhG, а тепер потенційно розглядається в §23a щодо попурі і пародії, передбачає виняток, коли незалежний твір, створений шляхом вільної адаптації вже існуючого твору, не потребує згоди оригінального автора на публікацію або використання, за умови, що новий твір зберігає достатню дистанцію від оригіналу. Це положення має на меті збалансувати економічні інтереси правовласників із соціальним інтересом у сприянні новому творчому вираженню [2]. В академічному аналізі німецького законодавства про авторське право підкреслюється вимога до похідного твору демонструвати власну оригінальність, щоб претендувати на незалежний захист, і обговорюються нюанси відмінностей між адаптацією, вільним використанням і плагіатом [3].

Подібні питання щодо співвідношення оригінального й похідного твору постають і у французькому авторському праві, яке спирається на власну правову традицію та концепцію «складених творів». Складений твір описується як нове творіння, до якого включено попередній твір без участі первісного автора. Стаття L113-4 роз'яснює, що автор складеного твору має право власності, але це право залежить від прав автора попереднього твору.

Крім того, стаття L122-4 передбачає, що переклад, адаптація або перетворення твору без дозволу є незаконними [4]. Французьке законодавство у сфері авторського права, що ґрунтується на традиції droit d'auteur, передбачає особливо сильний захист моральних прав, включно з правом на цілісність твору. Це може суттєво вплинути на створення та використання похідних творів, оскільки модифікації або адаптації, які вважаються такими, що порушують моральні права оригінального автора, можуть бути заборонені. Судова практика та наукові дискусії у Франції висвітлюють застосування цих принципів у різних контекстах, включаючи випадки, пов'язані з пародією та художніми трансформаціями, часто наголошуючи на необхідності збалансувати захист авторських прав зі свободою вираження поглядів [4].

В італійському законодавстві, як і у Франції, важливе місце посідає поєднання майнових і немайнових прав авторів у контексті створення та використання похідних творів. Італійський закон про авторське право (LdA) розглядає похідні твори у статті 4, яка охороняє творчі переробки вже існуючих творів, включаючи переклади, трансформації, модифікації та доповнення. Стаття 12 надає авторам виключне право на використання їхніх творів у будь-якій оригінальній або похідній формі в межах, встановлених законом. Стаття 7 додатково роз'яснює, що творець похідного твору вважається його автором, але лише в межах його власного творчого внеску. Питання термінології: Італійське законодавство визнає як майнові, так і немайнові права авторів, підкреслюючи важливість отримання дозволу на внесення змін і поваги до цілісності твору первісного автора [5]. Італійське прецедентне право та наукові дискусії заглиблюються в застосування авторського права до похідних творів, включаючи концепцію «плагіату, що розвивається», яка стосується ситуацій, коли похідний твір, демонструючи певну оригінальність, все ж порушує авторське право на основний твір [6].

Своєрідний підхід до правової охорони похідних творів демонструє й іспанське законодавство. Іспанський закон про інтелектуальну власність (LPI) чітко розглядає похідні твори у статті 11, перераховуючи широкий спектр перетворень, таких як переклади, адаптації, переробки, резюме, музичні аранжування та будь-які інші зміни літературних, художніх або наукових творів, які є об'єктами прав інтелектуальної власності, без шкоди для прав оригінального автора. Стаття 21 також роз'яснює, що права інтелектуальної власності на трансформований твір належать автору цього твору, знову ж таки без шкоди для прав оригінального автора [7].

Іспанське законодавство визнає як майнові так і немайнові права авторів, включаючи виключне право дозволяти трансформацію своїх творів [5]. В Іспанії існує окремий Реєстр інтелектуальної власності (Registro de la Propiedad Intellectual) при Міністерстві культури і спорту, який є основним державним органом з питань, пов'язаних з авторськими правами [8]. Вебсайт Іспанського відомства з патентів і торговельних марок може надати деяку загальну інформацію про інтелектуальну власність, але конкретні рекомендації та публікації, що стосуються авторського права та похідних творів, швидше за все, можна знайти на вебсайті Реєстру інтелектуальної власності або в Міністерстві культури [9].

Наукові дискусії, присвячені іспанському законодавству у сфері інтелектуальної власності, зосереджуються на вимогах до оригінальності похідних творів і аналізують глибину творчого перетворення як умову для визнання правового зв'язку між оригінальним і похідним твором [10].

Правова охорона похідних творів в ЄС та його державах-членах ґрунтується на кількох ключових правових концепціях і принципах. Визначення похідних творів, хоча і має спільні елементи в різних

юрисдикціях, має деякі нюанси. Як правило, похідний твір передбачає включення вже існуючого твору, захищеного авторським правом, і вимагає певного рівня трансформації, адаптації або модифікації. Приклади, які часто наводяться в юридичних текстах, включають переклади, музичні аранжування, екранізації книг і перероблені видання.

Для того, щоб похідний твір мав право на незалежну охорону авторським правом, він повинен відповідати вимозі оригінальності[11]. Це означає, що похідний твір повинен демонструвати достатній ступінь творчості, який виходить за рамки простого відтворення або внесення лише несуттєвих змін до оригінального твору. Поріг оригінальності може бути суб'єктивним і може по-різному тлумачитися в різних країнах-членах ЄС. Закон про авторське право надає авторам пакет виключних прав, включаючи право дозволяти створення похідних творів, яке часто називають правом на адаптацію[1]. Це право дає авторам можливість контролювати, як їхні твори трансформуються або використовуються як основа для нових творів. Вони також зберігають право контролювати відтворення, розповсюдження, доведення до загального відома та подальшу трансформацію цих похідних творів.

Окрім майнових прав, особливу роль у регулюванні похідних творів відіграють немайнові права — особливо в країнах з континентальною системою права, таких як Франція та Італія. До таких прав належать право на авторство (атрибуцію) та право на недоторканність твору. Вони дозволяють автору контролювати, як його твір подається публіці, і можуть обмежувати допустимі форми адаптації, навіть якщо майнові права було передано чи ліцензовано.

Правова база, що стосується похідних творів, також включає певні винятки та обмеження авторського права. Одним із важливих винятків, особливо актуальним у контексті похідних творів, які містять коментарі або критику, є виняток для пародії [4]. Цей виняток, хоча і визнаний у всьому ЄС, але з варіаціями реалізується в національних законодавствах Німеччини, Франції, Італії та Іспанії. Наприклад, французьке законодавство передбачає виняток для пародії, попурі та карикатури за умови, що вони відповідають правилам жанру [12].

Обсяг та умови цих винятків можуть мати вирішальне значення для авторів, які використовують захищений авторським правом матеріал для створення трансформаційних творів. Інші винятки, такі як винятки для цитування, освіти або приватного використання, також можуть мати опосередковане відношення до певних видів похідних творів.

Крім того, Директива (ЄС) 2019/790 про авторське право і суміжні права на єдиному цифровому ринку запроваджує нові винятки та обмеження, спрямовані на сприяння таким видам використання, як видобуток тексту і даних, що потенційно може вплинути на створення похідних творів у цифровому середовищі [13].

Отож, охорона похідних творів у праві ЄС базується на поєднанні загальносоюзних директив і національних норм держав-членів. Основними умовами правомірності є дотримання вимоги оригінальності, отримання дозволу від автора оригіналу та додержання його немайнових прав. Важливу роль відіграють і законодавчі винятки, що забезпечують баланс між охороною авторських прав та свободою творчого вираження, особливо в цифровому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Директива Європейського Парламенту і Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві від 22.05.2001 № 2001/29/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-01#Text (Дата звернення: 12.05.2025).

2. Act on Copyright and Related Rights (Copyright Act, as amended up to Act of December20, 2016). URL: https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/de/de236en.pdf (Дата звернення: 12.05.2025).

3. Kempfert, Kamila; Reißmann, Wolfgang: Transformative Works and German CopyrightLaw as Matters of Boundary Work. In: Media in Action. Interdisciplinary Journal on CooperativeMedia. Copyright Law (2017), Nr. 2, S. 65–91. DOI: https://doi.org/10.25969/mediarep/16229.

4. Code de la propriété intellectuelle (version consolidée au 17 février 2024). URL: https://wipolex-resources-eu-central-1-358922420655.s3.amazonaws.com/edocs/lexdocs/laws/fr/fr/fr621fr_1.pdf (Дата звернення: 12.05.2025).

5. Law No. 633 of April 22, 1941, on the Protection of Copyright and Neighboring Rights(amended up to Legislative Decree No. 68 of April 9, 2003). URL: https://www.wipo.int/wipolex/en/text/477668 (Дата звернення: 12.05.2025).

6. Law No. 633 of April 22, 1941, for the Protection of Copyright and and NeighboringRights (as amended up to Legislative Decree No. 95 of February 2, 2001). URL: https://www.wipo.int/wipolex/en/text/128286 (Дата звернення: 12.05.2025).

7. Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril, por el que se aprueba el texto refundido dela Ley de Propiedad Intelectual, regularizando, aclarando y armonizando las disposiciones legalesvigentes sobre la materia. URL:

https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1996-8930 (Дата звернення: 12.05.2025).

8. Intellectual property rights. Administracion.gob.es. URL: https://administracion.gob.es/pag_Home/en/Tu-espacio-europeo/derechos-obligaciones/empresas/inicio-gestion-cierre/derechos/propiedad-intelectual.html (Дата звернення: 12.05.2025).

9. Industrial property and the Spanish Patents and Trade Mark Office. Administracion.gob.es. URL: https://administracion.gob.es/pag_Home/en/Tu-espacio-europeo/derechos-obligaciones/empresas/inicio-gestion-cierre/derechos/patentes-marcas/propiedad-industrial.html(Дата звернення: 12.05.2025).

10. Copyright in Translation: Gregory Rabassa. Library of Congress Blogs. URL: https://blogs.loc.gov/copyright/2022/10/copyright-in-translation-gregory-rabassa/ (Дата звернення: 12.05.2025).

11. German copyright law - Rechtsanwalt Philipp Beck. URL: https://www.beck-law.eu/en/lexicon/german-copyright-law/ (Дата звернення: 12.05.2025).

12. Parody in the UK and France: defined by humour? Practical Law. URL: https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/9-625-2313 (Дата звернення: 12.05.2025).

13. EU Copyright Directive 2019: Articles of Concern to Brand Owners. InternationalTrademark Association. URL: https://www.inta.org/wp-content/uploads/public-files/advocacy/committee-reports/20210720-EU-Copyright-Directive-Report.pdf (Дата звернення: 12.05.2025).

Пристай Р.А.
аспірант кафедри адміністративного та фінансового права Львівського національного університету ім. Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ В ПРОДУКТИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬ БАГАТОФАКТОРНУ АВТЕНТИФІКАЦІЮ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Роль та значення багатофакторної автентифікації. Для забезпеченнябезпеки обробки та мінімізації ризиків несанкціонованого розголошення персональних даних, контролер повинен мати можливість з'ясувати, які дані стосуються суб'єкта даних (ідентифікація) та підтвердити особу користувача(автентифікація) [1]. Багатофакторна автентифікація (надалі – MFA, а також двофакторна автентифікація, або 2FA) - це метод електронної автентифікації, при якому користувачеві надається доступ до

веб-сайту або додатку тільки після успішного надання двох або більше доказів (або факторів) механізму автентифікації. Двофакторна автентифікація (надалі – 2FA, не є багатофакторною автентифікацією) є методом безпеки управління ідентифікацією та доступом, який вимагає двох форм ідентифікації для доступу до ресурсів і даних. Існують різні методи автентифікації при використанні багато- або двофакторної автентифікації, серед них: апаратні токени, push-повідомлення, SMS-верифікація, біометрична автентифікація. Зазначений метод автентифікації вважається таким, який забезпечує вищий рівень захисту доступу до веб-ресурсів [2] [3]. Втім, використання зазначеного методу автентифікації також здатне нести ризики для прав та свобод суб'єктів даних, оскільки передбачає обробку персональних даних, серед них, чутливих даних. Так, в Рекомендаціях Європейської ради з захисту даних щодо права на доступ до даних зазначено, що використання копії документа, що посвідчує особу, як частини процесу автентифікації створює ризик для безпеки персональних даних і може призвести до несанкціонованої або незаконної обробки, і тому його слід вважати недоречним, якщо тільки воно не є необхідним, прийнятним і не відповідає національному законодавству.

Автентифікація та законодавство про захист даних в ЄС.Автентифікація передбачає обробку персональних даних, зокрема встановлення імені користувача, пароля та інших методів автентифікації, таких як сканування обличчя, відбитків пальців або PIN-коду. Загальний регламент про захист даних 2016/679 (надалі – Регламент) не встановлює жодних окремих вимог щодо способу автентифікації суб'єкта даних, тим більш багатофакторної автентифікації, за винятком загальних правил щодо повідомлення суб'єкта даних про обробку під час збору даних [4], безпеку обробки даних в контексті технічних та організаційних засобів захисту а також мінімізації збору даних. Багатофакторна автентифікація є радше обов'язковою для вровадження певними суб'єктами згідно Директиви 2022/2555, Директиви 2015/2366 та Регламента 910/2014, особливо в частині надання платіжних та довірчих послуг. Фактично виступаючи інструментом дотримання норм законодавства ЄС, на MFA поширюються загальні норми про захист персональних даних згідно Регламента 2016/679.

Особливості інтеграції конфіденційності в процес багатофакторної іденифікації. Враховуючи специфіку обробки даних під час використання MFA, поряд з загальними вимогами Регламента, в рамках ЄС на рівні Європейської ради із захисту даних та національних органів з захисту данихбуло видано рекомендації щодо впровадження принципів приватності в архітектуру продуктів, послуг чи сервісів. Серед них – Рекомендації 01/2022 щодо права на доступ до даних, та більш деталізовані рекомендації – щодо багатофакторної ідентифікації, видані Національною комісією з питань інформатики та свободи (Франція, CNIL, надалі - Рекомендації) [5].

Вказаний документ пропонує доброчесні підходи до забезпечення конфіденційності за замовчуванням. Єдиною метою цього проекту рекомендації, і запропонованих у ньому прикладів, є допомога відповідним фахівцям у процесі дотримання вимог щодо конфіденційності.

Як зазначено в пункті 2.6. Рекомендацій, багатофакторна автентифікація є набором операцій з персональними даними (переліченими в попередньому розділі), включаючи збір ідентифікаторів облікового запису та факторів автентифікації, передачу чи ні в систему верифікатора, порівняння з еталонними значеннями тощо. Тому відповідно до статті 4 Регламента, її можна кваліфікувати як обробку персональних даних.

Відповідно до загальних вимог, викладених в Розділі 3 Рекомендацій, перед впровадженням багатофакторної автентифікації необхідно виконати наступні дії:

- оцінити доцільність впровадження багатофакторної автентифікації;
- обґрунтувати наявність законної підстави для обробки, пов'язаної з багатофакторною автентифікацією;
- визначити винятки, які дозволяють використовувати фактор, пов'язаний з індивідуальними особливостями (інференцію), якщо це необхідно;
- обрати рішення з урахуванням ризиків для відповідних осіб;
- визначити ролі суб'єктів процесу та їх обов'язки;
- мінімізувати обсяг зібраних даних;
- визначити умови зберігання даних;
- задокументувати та регламентувати можливі передачі даних;
- передбачити можливість реалізації прав суб'єктів даних;
- забезпечити безпеку багатофакторної автентифікації.

CNIL рекомендує надавати перевагу багатофакторній автентифікації, яка поєднує фактор знання (наприклад, пароль) і фактор володіння (наприклад, токен або смартфон), коли це можливо – особливо у професійному контексті. Використання фактора, властивого самій особі (інгерентного фактора, наприклад, біометрії) пов'язане з особливими ризиками для фізичних осіб, тому його *застосування має супроводжуватися додатковими запобіжними заходами*. Загалом, навіть без інших спеціальних вимог, рекомендується надавати користувачеві *альтернативу* до інгерентного фактора – наприклад, фактор володіння – особливо в професійному середовищі.

Також слід зазначити, що використання інгерентних або факторівволодіння у робочому контексті може мати *негативні наслідки для приватного життя працівників*, зокрема якщо автентифікація здійснюється через особисті пристрої працівника (див. розділ 3.6) або через його приватні облікові записи. У таких випадках потрібно ретельно зважити інтереси роботодавця та основні права і свободи працівника. Ці негативні наслідки також можуть означати менший контроль з боку контролера над безпекою пристрою, що також слід враховувати при оцінці автентифікаційного рішення.

Інформування суб'єктів даних має здійснюватися відповідно до статей 13 і 14 Регламента. На практиці, коли йдеться про заходи безпеки, що спрямовані на дотримання вимог статті 32 GDPR (захист обробки даних), Французький національний орган із захисту даних допускає певну гнучкість у способах інформування. Зокрема, якщо дані використовуються для кількох цілей, пов'язаних із безпекою (наприклад, автентифікація, ведення журналів, шифрування тощо), то загальна мета може бути сформульована як "забезпечення безпеки обробки", без потреби детально розписувати кожен окремий захід безпеки – за умови, що обробка не підпадає під дію статті 9 (обробка чутливих даних) або статті 35 (необхідність проведення оцінки впливу на захист даних).

Висновки. В 2024 році кількість атак захоплення облікового запису значно зросла, і в багатьох випадках спостерігалося зростання на 250%.Очікується, що кількість віддаленої робочої сили в Європі зросте на 87%, що зробить віддалені входи в систему та роботу з дому звичайною практикою. Однак це також піднімає питання про те, як підприємства будуть підвищувати безпеку працівників і захищати персональні та конфіденційні дані. Мета багатофакторної автентифікації – зменшення ризиків компрометації IT-ресурсів, а отже, і незаконного доступу до персональних даних, що обробляються на них, або небажаної модифікації цих даних, шляхом запиту у користувача більше, ніж просто пароль.

Оскільки підприємствам потрібні рішення, які відповідають вимогам безпеки, MFA є обов'язковою, що може становити окремі ризики для прав та свобод суб'єктів даних. Організації, які бажають використовувати цю технологію, а також самі постачальники рішень для багатофакторної автентифікації, повинні дотримуватися певних правил, зокрема тих, що випливають із Загального регламенту про захист даних (GDPR) та галузевих нормативних актів, що застосовуються до них. Мінімізація ризиків є, серед іншого, можливою завдяки зрозумілим та комплексним рекомендаціям щодо грамотного та доцільного використання MFA, виданих національними наглядовими органами або професійними організаціями. Зазначена політика дозволяє *уникнути надмірного регулювання* процесу автентифікації, та встановити *універсальні стандарти* щодо її запровадження.

Список використаних джерел:

1) Рекомендації Європейської ради з захисту даних 01/2022 щодо прав суб'єктів даних – Право на доступ. Версія 2.1, 28 березня 2023 р.;

2) Microsoft. Що таке автентифікація? Microsoft Security. Джерело: https://www.microsoft.com/security/business/security-101/what-is-authentication;

3) Nath, A., Проблеми та виклики у двофакторних алгоритмах автентифікації. International Journal of Latest Trends in Engineering and Technology, 2016. Джерело: https://www.researchgate.net/publication/292392168;

4) Регламент (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року. Офіційний журнал Європейського Союзу, L 119, 4.5.2016;

5) Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés (CNIL). 2025, 20 березня. Рекомендації щодо багатофакторної автентифікації.

Рапіта О.В.,
здобувачка кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ ПРАВ НА ВИНАХІД, КОРИСНУ МОДЕЛЬ

В умовах війни і в умовах післявоєнного стану актуальним буде відновлення інфраструктури і будівництво нових об'єктів. У процесі будівництва, реконструкції тощо будуть використовуватися необхідні технології. Частина з цих технологій можуть бути запатентовані, частина – ні (у даному випадку йдеться або просто про нові непатентовані технології, або ж про нові технології, які охороняються як комерційна таємниця).

Водночас важливим є використання технологій, які можуть бути атаковані за допомогою так званого «патентного тролінгу» - коли загальновідомі технічні процеси та/або пристрої патентуються в якості корисних моделей.

Специфіка патентування корисних моделей полягає в тому, що експертиза по суті (кваліфікаційна експертиза, під час якої перевіряється новизна корисної моделі) – не проводиться. І це є загальновідомим фактом, відомим і науковій спільноті, і практичним працівникам.

Загалом у науковій літературі слушно відзначають, що патентні тролі підривають принципи патентного права, завдають шкоди, обмежують проведення наукових досліджень, інноваційну діяльність, стримують підприємницьку ініціативу, і як наслідок – порушується конкуренція на ринку, сповільнюється технологічний розвиток, страждають інтереси споживачів, а це негативне явище набуває поширення і в Україні [1, с. 71]. Погоджуємося з цією тезою, оскільки дійсно патентна монополія, хай і недобросовісна, стримує розвиток підприємницької діяльності, пов'язаної з використанням технологій, які де-юре захищають патенти, які видано так званим «патентним тролям».

Права інтелектуальної власності на результати технічної творчості є своєрідною монополією особи, якій вони належать і згідно із законодавством ці права засвідчуються патентом. Однак законодавство також дозволяє іншим зацікавленим особам оспорити існування цих прав у певних випадках, коли патент на винахід був виданий незаконно [2, с. 37].

Боротися з патентнім тролінгом, безумовно, варто. Оскільки ці дії є недобросовісними збоку власнику патенту, який патентує завідомо не нове технічне рішення. Більше того, зазвичай патентний троль після отримання патенту вносить його до митного реєстру об'єктів інтелектуальної власності, що означає неможливість їх митного оформлення без дозволу патентовласника, їх зупинення на кордоні, що тягне подорожання перевезення, а фактично спонукає митного декларанта швидко сплатити «за використання патенту» [3, с. 74].

Тому механізм, передбачений законом, який передбачає визнання недійсним прав на винахід, корисну модель в судовому та позасудовому порядку, є дуже помічним для боротьби з патентним тролінгом.

Зокрема, відповідно до ст. 33 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» права на винахід (корисну модель) можуть бути визнані в судовому порядку недійсними повністю або частково у разіневідповідності запатентованого винаходу (корисної моделі) умовам патентоздатності, у разі наявності у формулі винаходу (корисної моделі) ознак, яких не було у поданій заявці; у разі державної реєстрації винаходу (корисної моделі) внаслідок подання заявки з порушенням прав інших осіб.

Права на винахід (корисну модель), визнані недійсними повністю або частково в судовому порядку, вважаються такими, що не набрали чинності, від дати публікації відомостей про державну реєстрацію винаходу (корисної моделі). При цьому визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними частково здійснюється шляхом виключення незалежних пунктів формули або виключення одного чи декількох незалежних пунктів формули та підпорядкованих таким незалежним пунктам залежних пунктів, або шляхом внесення змін до незалежного (незалежних) пункту (пунктів), за умови що

таке виключення та (або) зміна призводять до зменшення обсягу правової охорони, що надається державною реєстрацією.

Визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними Апеляційною палатою НОІВ можливе лише з підстав невідповідності винаходу (корисної моделі) умовам патентоздатності. Позасудовий порядок визнання недійсним прав на винахід (корисну модель) є вагомим фактором для боротьби з патентним тролінгом, оскільки він дозволяє оперативно розглянути питання, чи певний патент відображає справді нове технічне рішення, чи є формальним, для забезпечення фіктивної монополії на загальновідомі технічні рішення.

Заява про визнання прав на корисну модель недійсними може бути подана до Апеляційної палати протягом усього строку чинності майнових прав на корисну модель та навіть після припинення їх чинності. За подання заяви обов'язково сплачується збір, розмір якого станом на сьогодні КМУ не визначено. Сторонами розгляду справи про визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними в Апеляційній палаті є особа, яка подала заяву про визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними, та володілець патенту.

Під час розгляду справи Апеляційною палатою НОІВ діє принцип змагальності і рівності сторін у поданні доказів, зокрема, сторони мають рівні права щодо надання доказів, їх дослідження та доведення перед Апеляційною палатою їх переконливості, і кожна сторона повинна довести обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. Апеляційна палата не перевіряє достовірність наданих доказів, а відповідальність за достовірність наведеної інформації несе особа, яка її надала. У разі виникнення у колегії Апеляційної палати обґрунтованих сумнівів щодо достовірності інформації, наведеної в наданих документах, колегія має право запитати підтвердження зазначеної інформації.

Відтак позасудовий порядок визнання патенту на корисну модель недійсним є доволі важливим механізмом боротьби з патентним тролінгом, оскільки він дозволяє швидко (порівняно з судовим провадженням) припинити патентні зловживання.

Список використаних джерел:

1. Андрощук Г. О. Патентний тролінг проти інновацій: стан, тенденції, загрози. Право та інноваційне суспільство : електрон. наук. вид. 2013. № 1. С. 70–88.

2. Гареєв Є. Ш. Підстави визнання прав інтелектуальної власності на винахід недійсними. Актуальні проблеми держави і права.–2008.–Вип 38 (2008): 37-41.

3. Шишка Р.Б. Протидія патентному тролінгу в Україні. Часопис цивілістики. 2017. Вип. 23. С. 73-77.

Романько А.І.
здобувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права, юридичний факультет,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРАВО ЗАМОВНИКА ВНОСИТИ ЗМІНИ ДО ТВОРУ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА, СТВОРЕНОГО ЗА ЗАМОВЛЕННЯМ

Твір образотворчого мистецтва є особливим об'єктом авторського права. На відміну від інших об'єктів, наприклад, творів науки чи літератури, твір образотворчого мистецтва переважно існує в одному екземплярі, що робить його унікальним у своєму роді. Важко, до прикладу, уявити тиражування картини. Будь-яке копіювання твору образотворчого мистецтва чи використання шляхом нанесення на різні матеріальні предмети є способами його використання. Копії таких творів не складають самі по собі художньої цінності, вони є лише копією. Саме за цією ознакою твори образотворчого мистецтва відрізняються від інших об'єктів авторського права, і саме ця характеристика сутнісно впливає на набуття та здійснення майнових прав автора.

Так, в українському законодавстві виділено окреме правове регулювання щодо набуття майнових авторських прав на твір образотворчого мистецтва, створеного на замовлення. Закон пише, що за загальним правилом майнові права на твір, створений за замовленням, переходять до замовника з моменту створення твору у повному складі, якщо інше не передбачено договором замовлення (ч. 2 ст. 15 Закону України "Про авторське право і суміжні права")[1]. Однак, щодо твору образотворчого мистецтва, то майнові права інтелектуальної власності на такий твір за замовленням належать його автору, якщо інше не встановлено договором або законом (теж ч. 2 ст. 15 Закону України "Про авторське право і суміжні права") [1]. Принагідно варто зазначити, що інші закони, у тому числі Цивільний кодекс України [2], відмінних від вказаних правил щодо набуття майнових прав інтелектуальної власності на твір образотворчого мистецтва не встановлюють.

Попри те, що закон пише про належність майнових прав на твір образотворчого мистецтва автору, існує ще така норма: "Замовник має право вносити зміни до твору, створеного за замовленням, супроводжувати його ілюстраціями, передмовами, післямовами тощо, якщо інше не передбачено договором замовлення" (ч. 4 ст. 15 ЗУ "Про авторське право і суміжні права" [1]). Аналізуючи зміст такого законодавчого положення, можна дійти до висновку, що правила цієї норми поширюються і щодо твору образотворчого мистецтва, так як у вказаній нормі згадуються усі твори.

Комбінуючи усе вищевказане, виходить наступне. Майнові авторські права на твір образотворчого мистецтва належать автору (якщо він звісно їх не передав замовнику), але замовник, при тому, має право вносити зміни до такого твору (якщо інше не буде встановлено договором замовлення).

Перш ніж оцінити справедливість такої норми, варто з'ясувати правову природу такого права. Вчені зазначають, що авторське право до виключних прав включає з одного боку правові можливості особистого характеру, які утворюють особисті немайнові права автора, а з другого боку – правові можливості майнового характеру, що утворюють майнові права автора на його твори. Перші права дозволяють зберегти особистість автора в такому вигляді, в якому вона проявляється у його творі, а другі – надають автору можливість здійснювати економічну експлуатацію твору або, як правило, надавати дозволи на це третім особам за винагороду [3, с. 336].

Очевидно, що аналізоване право замовника не можна віднести до особистих немайнових прав автора, оскільки:

- По-перше, ніде у законодавстві не визначено, що це є особисте немайнове право автора, яке у силу закону переходить до замовника. Із ч. ч. 2, 4 ст. 423, ч. 1 ст. 430 ЦК України [2] вбачається, що у законодавчо встановлених випадках особисті немайнові права на твір можуть належати іншим особам (наприклад, замовнику). Однак, Закон України "Про авторське право і суміжні права" [1] таких конкретних випадків не передбачає, і у цьому разі теж;

- По-друге, аналізоване право замовника на зміни аж ніяк не передбачає збереження особистості автора в такому вигляді, в якому останній бажав її проявити, а радше навпаки.

Разом із тим, складно віднести таке право замовника і до майнових авторських прав:

- По-перше, у нашому випадку твір образотворчого мистецтва переважно замовляється для особистих естетичних потреб (хоча, є і певні випадки бізнесу). Як було зазначено вище, майнові авторські права дають можливість здійснювати економічну експлуатацію твору. Неможливо уявити, щоб замовник, який замовив твір образотворчого мистецтва для особистих немайнових цілей, здійснював зміни такого твору, керуючись економічними експлуатаційними цілями. При тому, навіть, якщо такий твір замовляється для ідей бізнесу (наприклад, перепродажу), тяжко уявити, що твір образотворчого мистецтва буде підлягати зміні замовником, так як він втратить свою цінність, яка полягає у його вираженні саме з точки зору певного конкретного автора, без чужорідних змін.

- По-друге, у законодавстві немає жодної згадки про те, що аналізоване право замовника є майновим авторським правом.

Таким чином, можна дійти до висновку, що право замовника на внесення змін до твору є ні особистим немайновим, ні майновим саме авторським правом, однак є певним правом інтелектуальної власності замовника на твір, створений на замовлення.

Також, варто проаналізувати доцільність нововведення такого права. Нагадаємо, що автор наділений правом на недоторканність твору, яке полягає у недопущенні без згоди автора внесення будь-яких змін до твору, в тому числі додаткових текстів (включаючи коментарі, передмови, пояснення), ілюстрацій, редакторської та іншої правки тощо [4]. Отож, право замовника вносити зміни до твору, створеного за замовленням, супроводжувати його ілюстраціями, передмовами, післямовами тощо прямо порушує особисте немайнове право автора на збереження цілісності твору. Іншими словами, у законі існує норма, яка прямо порушує іншу законодавчу.

Відтак, на підставі усього вищенаведеного можна дійти до висновку, що таке аналізоване право замовника на зміни є неправильним та несправедливим, його недоцільно було вводити до нового ЗУ "Про авторське право і суміжні права" [1], принаймні у такому вираженні та формулюванні, як воно існує станом на сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022року № 2811-IX : станом на 15.11.2024 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text (дата звернення: 26.05.2025р.).

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 09.04.2025 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 26.05.2025р.).

3. Черевко П.П. Юридична природа особистих немайнових прав автора. Analytical and Comparative Jurisprudence. 2022. С. 335-339. DOI:https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.60. URL: https://www.researchgate.net/publication/364073934_The_legal_nature_of_the_author's_personal_non-property_rights (дата звернення: 26.05.2025р.).

4. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 року № 12 : станом на 16.12.2015 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text (дата звернення: 26.05.2025р.).

Ромашко А.С.
к.т.н., доцент, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (м. Київ)
Дорожко Г.К.
к.т.н., доцент, заступник директора Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України
Кравець Л.В.
молодший науковий співробітник Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ, СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА РИЗИКИ

Україна розпочала цілеспрямовану роботу щодо питань, пов'язаних зі штучним інтелектом (далі ШІ), коли була схвалена Концепція розвитку ШІ в Україні, та виділені пріоритетні напрями та завдання розвитку ШІ для побудови конкурентоспроможної національної економіки, розвитку соціальної сфери та удосконалення системи публічного управління [1],

З 2022 року діє Закон України «Про авторське право і суміжні права» за яким об'єкт, згенерований ШІ, без безпосередньої участі людини є неоригінальним та на нього, відповідно до Закону України [1, ст.33], діє право особливого роду (sui generis) [2, ст.33].

У квітні 2024 була схвалена Концепція Державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року [3]. На жаль, станом на 27.03.2025 року така цільова програма так і не була затверджена [4].

В Концепції Державної програми зазначено про «низький рівень вимог до професійних компетентностей, переліків компетентностей та освітніх програм щодо розроблення, тестування, впровадження та використання технологій штучного інтелекту» [3]. З точки зору проникнення ШІ в усі сфери діяльності, відповідні компетентності мали би бути включені до переліку загальних компетентностей переважної кількості стандартів вищої освіти, зокрема магістрів, оскільки вони вже володіють відповідним понятійним апаратом та здатні критично оцінювати згенеровані ШІ об'єкти.

Аналіз стандартів вищої освіти показав, що вони переважно не містять поняття «штучний інтелект» та були прийняті після схвалення Концепції [2], але до схвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми [3].

Аналізуючи стандарти вищої освіти [5] для фахівців, що можуть бути дотичними до розробок ШІ. В стандартах 121 «Інженерія програмного забезпечення» та 122 «Комп'ютерні науки» треба визначити відсутність терміну «штучний інтелект». В освітніх документах присутні

компетентності щодо проєктування архітектури програмного забезпечення, інформаційних та комп'ютерних систем різного призначення, моделювання процесів. В стандарті 123 Комп'ютерна інженерія наявні компетентності щодо «розробки алгоритмічного та програмного забезпечення, компонентів комп'ютерних систем та мереж, Інтернет додатків, кіберфізичних систем з використанням сучасних методів і мов програмування, а також засобів і систем автоматизації проектування». З огляду на зазначене можемо стверджувати, що наші розробники будуть мати певні компетентності в сфері штучного інтелекту, але сьогодні вони надані досить опосередковано.

Також проаналізуємо окремі стандарти вищої освіти для фахівців, що можуть бути користувачами ШІ для оптимізації своєї професійної діяльності, а саме: 131 «Прикладна механіка», 133 «Галузеве машинобудування» та 134 «Авіаційна та ракетно-космічна техніка». В усіх розглянутих стандартах теж відсутній термін «штучний інтелект», натомість наявні компетентності щодо використання інформаційних та комунікаційних технологій, застосування методів і ресурсів сучасної інженерії, сучасних підходів, методів прогнозування тобто надані дуже широко та узагальнено. Тому мусимо відзначити відсутність конкретизації поняття «штучний інтелект» в освітніх документах.

Разом з тим у деяких ВНЗ, зокрема КПІ ім. Ігоря Сікорського, діє політикащодо використання ШІ. Так розроблено внутрішній документ «Політика використання штучного інтелекту для академічної діяльності в КПІ ім. ІгоряСікорського» [6], яка стосується також генеративного ШІ , де описані ризики, пов'язані з його використанням. Так, існують певні посилання, зокрема:

«П.5. *Порушення авторських прав – ШІ використовує слова та ідеї людських авторів, не посилаючись на них, що може розглядатися як плагіат; існують ризики порушення авторських прав на тексти, зображення та інші матеріали, захищені авторським правом.*

П.6. Дотримання принципів інформаційної безпеки – недостатня безпека даних може відкрити двері для несанкціонованого доступу та витоку інформації. Моделі ШІ можуть вивчати великі обсяги конфіденційних даних, включаючи особисту інформацію, комерційні та важливі корпоративні дані та використовувати цю інформацію для наступних навчань моделі, даючи цюінформацію іншим» [6].

Зрозуміло, що цього недостатньо, бо вищезазначена Політика враховує не всі ризики, особливо ті, що стосуються інтелектуальної власності.

У березні 2025 року, вийшла публікація щодо відповідального використання ШІ [7], де надані рекомендації для розробників ШІ, для правовласників, а також для користувачів ШІ, що підтверджує наші висновки.

При викладанні дисципліни «Інтелектуальна власність та патентознавство» студентам магістратури КПІ надається інформація про відповідальне використання ШІ [7], але на наш погляд таку інформацію студентам слід надавати ще при навчанні на бакалавраті, оскільки не всі студенти навчаються в магістратурі, а ризики використання ШІ стосуються широкої сфери професійної діяльності. Так, навіть створення промту може слугувати підтвердженням факту порушень права інтелектуальної власності. Тому варто визначити, що заборонено:

- зазначати (завантажувати) в промті чужі об'єкти права інтелектуальної власності (зображення, відео, креслення, звукозапис, чужий текст);

- вносити особисту інформацію свою чи чужу;

- завантажувати в промт комерційну таємницю свою чи чужу.

Мусимо зазначити, що відсутність конкретизації поняття «штучний інтелект» в загальних чи фахових компетенціях може призвести до відсутності відповідних дисциплін, які їх забезпечують, що негативно може відобразитись на сприйнятті роботодавцями випускників освітніх програм, які можуть використовувати ШІ в професійній діяльності .

Також у ВНЗ мають бути відповідні дисципліни, де студент вчиться формувати відповідний безпечний промт, генерувати контент та оцінювати його з точки зору технічної задачі, правдивості та економічної доцільності. Також слід зробити висновки, що освітні стандарти як для підготовки фахівців, які будуть дотичні до розробки ШІ, так і підготовки фахівців, які будуть використовувати його для оптимізації своєї професійної діяльності, треба оновити та привести до відповідності їх з урахуванням розвитку штучного інтелекту та проблем з його використанням.

Список використаних джерел:

1 Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#n8 (дата звернення: 27.03.2025).

2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text (дата звернення: 09.04.2025).

3. Про схвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних

галузях економіки на період до 2026 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 13.04.2024 № 320-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-2024-p#Text (дата звернення: 16.02.2025).

4. Державні цільові програми | Міністерство економіки України URL: https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami (дата звернення: 27.03.2025).

5. Затверджені стандарти вищої освіти.| Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzheni-standarti-vishchoi-osviti. (дата звернення: 27.03.2025).

6. Політика використання штучного інтелекту для академічної діяльностів КПІ ім. Ігоря Сікорського. Освітній процес в КПІ ім.Ігоря Сікорського. URL: https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/downloads/polityka-vykorystannia-shtuchnogo-intelektu_2023.pdf (дата звернення: 27.03.2025).

7. Рекомендації щодо відповідального використання ШІ: питання права інтелектуальної власності | Міністерство економіки України URL: https://me.gov.ua/view/2d134af9-482d-458b-a43d-67b36742ce95 (дата звернення: 26.03.2025).

Рубець К.В.
судовий експерт лабораторії почеркознавчих та технічних досліджень документів Львівського НДІСЕ

Струк І.О.
старший судовий експерт лабораторії дослідження об'єктів інформаційних технологій та інтелектуальної власності Львівського НДІСЕ

Калініченко М.М.
доцент кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету

ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ, ПАРОДІЯ ТА NFT: НОВІ ВИКЛИКИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У США

Впродовж останнього десятиліття цифрова культура трансформувала комунікацію, мистецтво та комерцію. Меметика (наукова та культурна концепція, яка вивчає *меми* як одиниці культурної інформації), *NFT*(невзаємозамінні токени, англ. *non-fungible token* - унікальний актив, який підтверджує право власності на конкретний об'єкт у цифровій формі,

зберігаючись у блокчейн-мережі) та цифрове мистецтво в цілому не тільки стали виразними формами самовираження, а й перетворилися на істотні об'єкти економічного обігу.

На цьому тлі зростає юридичне значення об'єктів інтелектуальної власності, зокрема торговельних марок, котрі дедалі частіше опиняються у центрі правових суперечок у цифровому середовищі [див. 1].

Торговельна марка, як інструмент ідентифікації походження товару чи послуги, стала не лише засобом комерційного захисту, а й культурним символом. Бренди активно використовуються у мемах, сатиричних зображеннях, цифрових колажах та NFT-об'єктах — нерідко без згоди правовласників. Така практика поставила нові виклики перед судовою системою: де закінчується захищене художнє чи пародійне вираження, і де починається порушення прав на торговельну марку?

Ці процеси мають істотне значення й для вітчизняної судової експертизи. Хоча тема використання торговельних марок у пародіях, мемах і NFT поки що не стала предметом активної судової практики в нашій країні, вона потребує попереднього науково-практичного осмислення та методичної підготовки з огляду на стрімкий розвиток цифрової творчості та комерції, а також із практично неминучим поглибленням правової співпраці зі США — зокрема, через підписання різноманітних двосторонніх угод, як-от відомі домовленості про спільний видобуток рідкоземельних мінералів.

Таким чином, поступова адаптація української судової експертизи до американських науково-методичних підходів у сфері IP стає питанням стратегічного значення. Це дозволить українським експертам бути готовими до викликів, які ще тільки формуються в юридичній практиці, але вже активно обговорюються в цифровому просторі. Розуміння судової практики США, де вже сформувалися підходи до розмежування художнього висловлювання й порушення прав на ТМ, дозволить українським експертам адаптувати свої методики до нових цифрових реалій і підвищити якість експертних висновків у подібних справах.

На стику свободи вираження (гарантованої Першою поправкою до Конституції США) та правової охорони торговельної марки виникають нові конфлікти. Судові інстанції США, зокрема Верховний суд і федеральні апеляційні суди, вже почали формувати підходи до оцінки таких випадків. У центрі цих процесів — роль судової експертизи як інструменту встановлення фактичних обставин: як споживач сприймає бренд у цифровому середовищі, наскільки ймовірним є змішування чи знецінення марки, і чи є цифрове використання трансформативним.

У праві США поняття ***пародії*** розглядається як форма висловлювання, що потенційно підпадає під захист Першої поправки до Конституції, яка гарантує свободу слова. Водночас, коли йдеться про використання зареєстрованої торговельної марки, виникає напруга між свободою творчості та інтересами правовласника. Саме тому пародії у контексті використання ТМ традиційно оцінюються крізь призму доктрини добросовісного використання (так зване *fairuse*) з урахуванням того, чи є таке використання суто виражальним (*expressive*), чи воно виконує комерційну функцію як марка.

Одним із ілюстративних прецедентів останніх років стала справа JackDaniel's v. VIP Products, розглянута Верховним судом США у 2023 році. Виробник гумових собачих іграшок VIP Products створив іграшку під назвою «Bad Spaniels», стилізовану під знамениту пляшку віскі Jack Daniel's. Іграшка містила гумористичні написи замість класичного опису напою [див. 2].

VIP Products стверджувала, що має право на пародійне використання в межах свободи вираження. Однак Верховний суд дійшов висновку, що коли хтось використовує торговельну марку "*як марку*", тобто для ідентифікації джерела товару (навіть жартівливого), він має підпорядковуватись звичайним правилам аналізу на ймовірність змішування (*likelihood of confusion*), а не захищатися автоматично як пародія. Таким чином, суд змістив фокус із того, чи є твір «пародійним», до того, чи функціонує знак у ньому «*як марка*». Якщо використання створює ризик сплутування з оригінальним брендом, навіть жартівлива форма не дає автоматичного захисту.

У цифрову епоху ***меми*** стали впливовим засобом трансформації смислів, зокрема й тих, що закладені в торговельні марки. Мем — це не лише жарт чи зображення з підписом, а й потужний комунікативний інструмент, здатний змінити культурне сприйняття бренду. Водночас, коли меми використовують відомі товарні знаки або елементи бренд-айдентики, виникає питання: де межа між дозволеним культурним висловленням і комерційним порушенням прав інтелектуальної власності?

Pepe the Frog, створений художником Меттом Ф'юрі, не був зареєстрованою торговельною маркою у традиційному розумінні, але став впізнаваним персонажем і об'єктом численних мемів. Його образ широко використовувався в інтернеті — спочатку як жартівливий символ, згодом у політичному контексті (зокрема, ультраправими групами в США) [див.6]. Художник намагався відновити контроль над використанням образу, він подавав позови проти виробників, які друкували зображення Pepe на футболках, постерах, NFT тощо, зокрема, у 2019 році досяг позасудової угоди на $15 000 з інфлюенсером, який продавав книги з цим персонажем без дозволу. Цей приклад показує, що навіть персонаж, який спочатку

поширювався вільно як інтернет-мем, може отримати правовий захист, якщо автор доведе порушення його прав або зловживання образом у комерційному контексті.

Розвиток ринку невзаємозамінних токенів (NFT) відкрив нові можливості для цифрової творчості, але водночас породив і новий спектр правових проблем. Серед них — використання відомих торговельних марок або стилістичних ознак брендів у цифрових токенах, які продаються як мистецькі або колекційні об'єкти.

Така токенізація брендованого образу створює ризики несанкціонованої комерціалізації, з чим раніше суди майже не стикалися.

У знаковій справі «Hermès v. Rothschild» (2023) французький модний дім Hermès подав позов проти цифрового художника Мейсона Ротшильда, який створив і продав серію NFT під назвою MetaBirkins — стилізовані цифрові зображення, натхненні культовими сумками Birkin. Ці токени продавалися на платформах, таких як OpenSea, за десятки тисяч доларів. Основні аргументи сторін зводилися до наступного: Hermès стверджував, що MetaBirkinsпорушують права на торговельну марку, створюючи враження зв'язку з брендом, і є несанкціонованою цифровою комерціалізацією; Ротшильд захищався посиланням на свободу творчості та мистецький характер NFT, порівнюючи свої роботи з пародійним мистецтвом [див. 3].

У 2023 році журі в Нью-Йорку визнало порушення прав Hermès і присудило компенсацію у $133 000, підкресливши, що NFT використовували бренд не як мистецький образ, а як марку — тобто елемент, що викликає асоціацію з конкретним джерелом товару.

У справах про ймовірне порушення прав на торговельну марку внаслідок пародії, меметичного контенту чи створення NFT об'єктів, експерт з інтелектуальної власності відіграє вирішальну роль. Саме експертний висновок допомагає суду з'ясувати, чи мало місце неправомірне використання торговельної марки, яке могло призвести до введення споживача в оману або завдало шкоди репутації бренду.

Ключові питання, які ставляться експерту в подібних випадках:

- Чи використовувалась торгова марка "як марка"?

- Чи функціонує вона в спірному контенті як засіб ідентифікації джерела товару чи послуги?

- Чи лише як художній або критичний елемент?

- Чи існує ймовірність сплутування (likelihood of confusion)?

- Чи може середньостатистичний споживач помилково вирішити, що між брендом і контентом (мемом/NFT) існує зв'язок або схвалення?

- Чи впливають цифрові особливості контенту на сприйняття?

- *Чи споживач розуміє, що має справу з пародією/мемом?*

- *Чи NFT виглядає як комерційне продовження бренду?*

Методи, які використовує експерт:

Контент-аналіз (дослідження візуального та вербального змісту спірного об'єкта; аналіз стилістичних, кольорових, вербальних збігів із зареєстрованою маркою);

Оцінка цільової аудиторії: (визначення типового споживача продукту та його рівня обізнаності; аналіз сприйняття мемів, NFT або гумористичного контенту в цій групі);

Аналіз ринкових даних: (оцінка впізнаваності бренду; порівняння комерційних характеристик - ринок збуту, ціна, канал продажу; За можливості — аналіз продажів спірного NFT чи мерчу з мемом) [див. 4].

У США поширено також використання опитувань споживачів (*consumersurveys*), особливо в оцінці ймовірності змішування. Утім, в українській практиці ці методи лише починають застосовуватися, і відповідна експертна методологія ще формується [див. 5].

Таким чином, у цифрову епоху традиційні підходи до експертизи торговельної марки потребують адаптації: врахування інтернет-контексту, меметичної мови, візуального коду NFT та специфіки онлайн-аудиторій. Саме тому вивчення зарубіжної практики є важливим етапом розвитку національних методичних підходів.

Список використаних джерел:

1. Confusion in Trademarked NFTs (by Andrew C. Michaels, Assistant Professor of Law at the University of Houston Law Center). URL: https://stanford-jblp.pubpub.org/pub/confusion-trademarked-nfts/release/1

2. Jack Daniel's Properties, Inc. v. VIP Products LLC (2023). URL: https://www.supremecourt.gov/opinions/22pdf/22-148_3e04.pdf

3. Hermès International v. Rothschild – аналіз справи MetaBirkins. URL: https://www.voguebusiness.com/technology/hermes-wins-case-against-metabirkins-over-digital-nfts-rothschild-to-appeal

4. Stanford Journal of Blockchain Law & Policy: Confusion in TrademarkedNFTs. URL: https://stanford-jblp.pubpub.org/pub/confusion-trademarked-nfts.

5. IP and Legal Filings: Trademark Infringement in the Digital Age. URL: https://www.ipandlegalfilings.com/trademark-infringement-in-the-digital-age/

6. Pepe the Frog legal dispute overview - Case No. CV 18-1830-MWF (JPRx) (C.D. Cal. May 16, 2019). URL: https://www.copyright.gov/fair-use/summaries/furie-infowars-cdcal2019.pdf?utm_source=chatgpt.com

Самагальська Ю.Я.
Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та
корпоративного права, к.ю.н., доцент

ПРАВОВИЙ СТАТУС БЛОГЕРА ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО МЕДІА»

В кінці 2022 року Україна прийняла євроінтеграційний Закон «Про медіа», який комплексно врегульовує функціонування медіа сфери та спрямований на забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації, на захист національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів відповідно до принципів прозорості, справедливості та неупередженості, стимулювання конкурентного середовища, рівноправності і незалежності медіа.

Закон вводить поняття медіа, під яким мається на увазі засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою. Одним з видів медіа Закон виділяє онлайн медіа, яким є медіа, що регулярно поширює інформацію у текстовій, аудіо-, аудіовізуальній чи іншій формі в електронному (цифровому) вигляді за допомогою мережі Інтернет на власному веб-сайті, крім медіа, які віднесені цим Законом до аудіовізуальних медіа. А суб'єктом у сфері онлайн-медіа Закон називає особу, що здійснює редакційний контроль щодо створення або добору, організації та поширення масової інформації у формі онлайн-медіа. Реєстрація суб'єктів у сфері онлайн медіа є добровільною.

Підхід законодавця до суб'єктів у сфері онлайн медіа є доволі загальним, адже кожен може створити веб-сайт та поширювати інформацію, тим більше Закон не визначає, наскільки часто потрібно поширювати інформацію для дотримання критерію регулярності (це може бути і декілька разів на день і один раз в рік). Проте Закон виводить з-під свого регулювання блогерів, поняття яких не визначено в національному законодавстві, та вказує, що особа, яка регулярно поширює масову інформацію під своїм редакційним контролем через власні облікові записи на платформах спільного доступу до інформації, не є суб'єктом у сфері онлайн-медіа, крім випадків, якщо така особа добровільно зареєструється як суб'єкт у сфері онлайн-медіа в порядку, передбаченому Законом.

З однієї сторони такий ліберальний підхід є зрозумілим і демократичним, адже Конституція України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. А з іншої, через поширення платформ спільного доступу до інформації,

суспільство перестало розрізняти суб'єктів у сфері медіа та блогерів, які щоденно поширюють масову інформацію через свої облікові засоби та отримують від цього дохід. Сьогодні блогери мають набагато більшу кількість підписників, аніж офіційні медіа, що дає їм можливість впливати на громадську думку, що в перспективі є небезпечним для демократії. Наочним прикладом є Румунія, де в 2024 році були скасовані результати виборів президента через маніпуляції з-за меж країни [1]. Одним з доказів була мережа проросійських Телеграм-каналів, через яку поширювалась неправдива інформація.

Звичайно в Конституції передбачено запобіжник для недопущення зловживання правом на свободу слова, це обмеження права законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Та варто зазначити, що норма 1996 року не розрахована на сьогоднішнє цифрове середовище, де інформаційна сфера наповнена переважно неправдивою інформацією, аніж фактами, зібраними професійними суб'єктами у сфері медіа, діяльність яких врегульована законодавчо.

Так суб'єкти у сфері медіа для отримання свого статусу повинні пройти процедуру ліцензування чи реєстрації в залежності від свого виду. Важливо, що не зважаючи на добровільність реєстрації суб'єктів у сфері друкованих медіа та онлайн медіа, Національна рада України з телебачення та радіомовлення здійснює нагляд та контроль за дотриманням усіма суб'єктами у сфері медіа законодавства та/або умов ліцензій, а також притягує до відповідальності за порушення законодавства.

Законодавство визначає достатньо великий перелік вимог та обмежень до суб'єктів у сфері медіа. Це вимоги щодо прозорості структури власності, обмеження структури власності, вимоги умов ліцензій, мови поширення інформації, вимог щодо змісту поширеної інформації та зобов'язань журналістів дотримуватись Кодексу етики.

Очевидно, що ситуація, що склалась в інформаційній сфері не можна вважати здоровою і демократичною. Адже, поки професійні журналісти, які мають визначений статус, дотримуються журналістських стандартів збирають і перевіряють отриману інформацію для її поширення, блогери-мільйонники без правового статусу, першими поширюють сенсаційну інформацію, чутки, користуючись лише нормою щодо свободи слова. Звісно, що подавати позов до суду щодо кожного блогера про спростування недостовірної інформації є занадто довгим та складним процесом.

З огляду на це видається за доцільним прийняти Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова

інформація [2]. Віднесення платформ спільного доступу до інформації до суб'єктів у сфері медіа посилило б їхню відповідальність за модерацію поширеного контенту і захистило б їхніх користувачів від інформації, що порушує законодавство. Розгляд скарг самими платформами спільного доступу до інформації відповідно до визначеного законодавства могло б стати ефективним методом захисту інформаційних прав її користувачів.

Список використаних джерел:

1. О. Богданьок. У Румунії Конституційний суд скасував результати виборів президента. Суспільне. Новини. Електронний доступ: https://suspilne.media/896629-u-rumunii-konstitucijnij-sud-skasuvav-rezultati-persogo-turu-prezidentskih-viboriv/.

2. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація. Електронний доступ: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43884.

Саутіна Д.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, спеціальність «інтелектуальна власність»

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

У сучасному світі стрімкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) трансформує не лише технологічні процеси, а й фундаментальні уявлення про творчість, інтелектуальну власність та правове регулювання. Здатність ШІ генерувати тексти, зображення, музику та інші творчі продукти без безпосередньої участі людини ставить під сумнів традиційні концепції авторства та викликає необхідність переосмислення існуючих правових норм. Актуальність дослідження полягає в тому, що правові системи багатьох країн не встигають адаптуватися до нових реалій, що створює правову невизначеність та потенційні конфлікти між творцями, користувачами та розробниками ШІ.

Згідно з чинним законодавством України, зокрема п. 1 ст. 1 Закону України "Про авторське право і суміжні права", автором визнається фізична особа, яка створила твір [1]. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам, зокрема Бернській конвенції, яка в ст. 3 пов'язує авторствосаме з людською творчістю та інтелектуальною діяльністю. Відповідно, результати, створені виключно ШІ без участі людини, не підпадають під охорону авторського права в традиційному розумінні. [2]

Проте, з 1 січня 2023 року в Україні набрав чинності оновлений Закон "Про авторське право і суміжні права", який в ст. 33 вводить поняття sui generis прав для об'єктів, згенерованих комп'ютерними програмами без творчого внеску людини. Такі об'єкти не визнаються оригінальними творами, а їх охорона здійснюється за спеціальними правилами, що діють протягом 25 років з моменту створення. Це дозволяє забезпечити певний рівень правового захисту для результатів діяльності ШІ, водночас не надаючи їм статусу повноцінних творів у розумінні авторського права. [1]У випадках, коли ШІ використовує для генерації контенту вже існуючі об'єкти, захищені авторським правом, виникає необхідність дотримання прав творців на ці об'єкти. Наприклад, якщо ШІ створює відео, використовуючи фрагменти захищених творів, необхідно отримати відповідні дозволи на використання такого контенту. Це підкреслює важливість дотримання авторських прав при розробці та використанні ШІ-систем.

На міжнародному рівні підходи до регулювання авторських прав у контексті ШІ варіюються. В Європейському Союзі діє Директива про авторське право на Єдиному цифровому ринку, яка на рівні п. 18 Преамбули та ст. 4 дозволяє відтворення та вилучення правомірнодоступних творів з метою інтелектуального аналізу текстів і даних (textand data mining, TDM) [3]. Проте, варто відзначити, що ця норма була розроблена до поширення загальнодоступних моделей ШІ і не враховує можливості комерційного використання таких технологій. Це створює правову прогалину, яка дозволяє великим технологічним компаніям використовувати захищений контент без належної компенсації авторам.

У США діє доктрина добросовісного використання (fair use), яка дозволяє використання захищених творів без дозволу правовласника в певних випадках, наприклад, для створення електронних бібліотек або підготовки ескізів зображень. Це створює можливості для навчання ШІ на великій кількості даних без порушення авторських прав, за умови, що таке використання не замінює оригінальний твір і не завдає шкоди правовласнику. [4]

Цікава ситуація спостерігається в Китаї, де судова практика демонструє гнучкий підхід до авторських прав у контексті ШІ. Зокрема, у 2019 році суд у Шеньчжені визнав авторське право компанії на статтю, написану ШІ-системою, аргументуючи це оригінальністю структури та вираження твору. Це свідчить про можливість визнання авторських прав на твори, згенеровані ШІ, за умови наявності творчого внеску. [5, 6]

Варто зазначити, що в Україні, згідно зі ч. 1 ст. 33 Закону "Про авторське право і суміжні права", твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, можуть визнаватися оригінальними, якщо людина внесла творчі корективи у результат роботи ШІ [1]. Наприклад, якщо користувач визначає параметри генерації та редагує отриманий результат, такий твір може підпадати під охорону авторського права. Проте, визначення рівня оригінальності залишається складним завданням, оскільки немає чітких критеріїв для оцінки творчого внеску.

У підсумку, розвиток штучного інтелекту ставить нові виклики перед правовими системами, зокрема в контексті авторських прав. Оновлення українського законодавства, яке запроваджує sui generis правовий режим для об'єктів, створених без участі людини, є важливим кроком для адаптації до нових реалій, але не вирішує всіх правових проблем. Міжнародний досвід, зокрема норми ЄС [7] і США, показує різні підходи до регулювання авторських прав щодо використання ШІ. Проте існує прогалина в правовій регуляції, яка дозволяє великим компаніям використовувати захищений контент без належної компенсації авторам. Судова практика Китаю демонструє більш гнучкий підхід, визнаючи авторське право на твори, створені ШІ, що є важливим прецедентом. В Україні ж наявність творчого внеску людини у результат роботи ШІ може бути підставою для визнання твору оригінальним. Однак, без чітких критеріїв для оцінки цього внеску, залишається проблема визначення рівня оригінальності таких творів. Автор вважає, що для ефективного правового регулювання необхідно розробити детальніші критерії визначення творчого внеску людини в твори, створені за допомогою ШІ. Також важливо вдосконалити міжнародні норми, аби зменшити правову прогалину та забезпечити справедливу компенсацію авторам за використання їхніх творів у процесі навчання ШІ.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» : Закон України від 01 груд. 2022 р. № 2811-IX // Відомості Верховної Ради України. 2023. № 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (дата звернення: 06.05.2025).

2. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 06.05.2025).

3. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market// Official Journal of the European Union. 2019. L 130. P. 92–125. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj/eng (дата звернення: 06.05.2025).

4. United States Code, Title 17, Section 107 – Limitations on exclusiverights: Fair use. URL: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/107 (дата звернення: 06.05.2025).

5. Shenzhen Tencent Computer System Co., Ltd. v. Shanghai YingxunTechnology Co., Ltd., Case No. (2019) Yue 0305 Min Chu 14010.Shenzhen Nanshan District People's Court, 25 листопада 2019 року. URL: https://www.chinajusticeobserver.com/law/x/2019-yue-0305-min-chu-14010 (дата звернення: 06.05.2025).

6. Xu Y. China's Controversial Court Rulings on AI Output—and How ItMay Affect People in the US. Authors Alliance. 2025 Apr 3. URL: https://www.authorsalliance.org/2025/04/03/chinas-controversial-court-rulings-on-ai-output-and-how-it-may-affect-people-in-the-us/ (дата звернення: 06.05.2025).

7. Європейський Союз. Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського парламенту та Ради від 13 червня 2024 року про встановлення гармонізованих правил щодо штучного інтелекту та внесення змін до Регламентів (ЄС) № 300/2008, (ЄС) № 167/2013, (ЄС) № 168/2013, (ЄС) № 2018/858, (ЄС) № 2018/1139 та (ЄС) № 2019/2144 і Директив 2014/90/ЄС, (ЄС) 2016/797 і (ЄС) 2020/1828 (Акт про штучний інтелект). Офіційний журнал ЄС. 2024. № L 1689. Ст. 1–100. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1689 (дата звернення: 06.05.2025).

Сіщук Л. В.
завідувач Лабораторії корпоративного права
імені академіка Володимира Луця,
Науково-дослідний інститут приватного права
і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
кандидат юридичних наук, старший дослідник

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ КОМПАНІЄЮ

У сучасних умовах діджиталізації бізнес-процесів використання штучного інтелекту (надалі – ШІ) сприяє розвитку підприємництва і допомагає у застосуванні тих чи інших маркетингових стратегій просування продукції на ринку та у прийнятті рішень щодо більш ефективного управління компаніями з огляду на можливість здійснення більш глибоких досліджень та оцінки різних сегментів підприємницької діяльності за певний період часу.

Однак на рівні норм чинного корпоративного законодавства відсутні правові механізми регулювання корпоративних правових відносин, що виникають між їх учасниками з використанням технологій ШІ.

Як відомо, учасники підприємницьких товариств наділяються такими правами, як право на участь і право на інформацію, що зумовлює можливість брати участь у аналізі питань порядку денного та голосуванні на загальних зборах, висловленні застережень щодо прийняття позитивних рішень з тих чи інших питань, а також ознайомлюватися з документами товариства, що стосуються як розгляду питань порядку денного, так і будь-якої іншої інформації про товариство (фінансову звітність, локальні акти про управління товариством, значні правочини), що у свою чергу дозволяє проводити сукупний огляд стану діяльності товариства та складати відповідні звіти для прийняття майбутніх стратегічних рішень зрозвитку компанії. Щодо повноважень членів виконавчого органу, то їх діяльність напрямку пов'язана з управлінням товариством та укладенням правочинів товариства з контрагентами для отримання прибутку, диверсифікації своїх активів, підвищення ефективності управління компанією та отримання довіри від потенційних інвесторів й різних стейкхолдерів. У будь-яких з вказаних процесів ШІ відіграє неабияку важливу роль, що пов'язано з миттєвою швидкістю та можливістю глибинно аналізувати документи чи зібрану інформацію в мережі Інтернет для отримання більш широкого бачення ситуації за умови поставлення певних завдань у формі правильно сформульованих скриптів на їх виконання.

У правовому полі нині вже розвинуто дискусії щодо питання суб'єктності штучного інтелекту чи надання йому спеціального статусу у зв'язку з тим, що ШІ може брати участь у загальних зборах, мати дорадчий голос та фіксувати рішення у автоматизованому протоколі. Однак позитивно сприймається висловлена у Концепції оновлення ЦК України пропозиція доповнити глави 12 – 15 ЦК України положеннями про нові об'єкти цивільних прав, що виникли у зв'язку з цифровізацією громадянського суспільства та отриманням нових здобутків ІТ-технологій, в тому числі про автономні роботи, штучний інтелект, цифровий контент тощо [2, с. 10]. Після завершення процесу рекодифікації з великою ймовірністю вказані зміни будуть відображені в ЦК України з певними нормами, що регулюють правовідносини та їх об'єкти, які створюються чи застосовуються з використанням ШІ.

Як відомо, у науковій літературі питання про автономних роботів та штучний інтелект вже обговорюються давно з усіма ризиками і правовими наслідками їх регулювання чи ігнорування, з дослідженням перспектив надання ШІ статусу об'єкта цивільних прав чи статусу суб'єкта цивільних правовідносин з поглибленим аналізом їх прирівнювання до правового статусу фізичних чи юридичних осіб. Зокрема, Б. С. Щербина вважає, що і

робот, і людина мають одну й ту саму мету, а з цього випливає, що робот повинен бути з такими ж правами та обов'язками, які притаманні людині, але з певними особливостями. При цьому вчений вважає, що ШІ відрізняється від усього іншого у зв'язку з тим, що з часом він зможе усвідомлювати та керувати своїми діями, а тому перестане бути комп'ютерною програмою або програмою, пов'язаною з певним механізмом. ШІ стане право-, дієздатною особою, яка приймає рішення щодо себе, свого існування та в умовах невизначеності накопичувати знання з власного досвіду та досвіду інших осіб, собі подібних та самих людей [4, с. 143].

Якщо в ШІ з'являться такі критерії як «воля» та «інтелект», у робота-андроїда буде можливість стати новим суб'єктом цивільного права [4, с. 144].

Звісно, висловлена автором думка є аргументованою з позицій, можливо, вже недалекого майбутнього з огляду на швидкий розвиток інформаційних технологій та нових технологічних рішень у метавсесвіті. Але вважаємо, що не слід забувати про те, що ШІ, на відміну від біологічного інтелекту, є штучно згенерованим тією ж людиною об'єктом для допомоги пришвидшення обробки даних, забезпечення кібербезпеки, підвищення ефективності бізнес-процесів тощо. Надання у майбутньому волі чи емоцій ШІ теж буде запрограмованим рішенням розробника для закриття певних потреб людства у різних сферах життя – допомоги лікарям, вчителям, юристам, психологам, маркетологам, дослідникам тощо. Проте надання статусу суб'єкта права ШІ має залишитися тільки теорією, що підкреслює широту можливостей наукових досліджень, але в об'єктивному світі варто надавати перевагу питанням контролю за розробкою та обслуговуванням роботів, що завжди необхідно залишати за особою – фізичною чи юридичною, які не тільки несуть відповідальність за потенційні загрози у конкретних випадках, але й відповідальність перед всією спільнотою у глобальному розумінні планетарного масштабу.

У романі відомого письменника Дена Брауна «Джерело» добре відображено запрограмованість волі та інтересу ШІ, що дозволяє йому керувати своїми діями та усвідомлювати їх, де є елемент штучного інтелекту на ім'я Вінсон, який відіграє ключову роль у сюжеті, оскільки допомагає головному герою Роберту Ленгдону протягом всього розслідування вбивства Едмонта Кірша знайти винного, але в кінці виявляється, що саме Вінсон був запрограмованим на виконання певної місії та діяв за наперед заданими інструкціями, включно зі смертю його творця – Е. Кірша, який був невиліковно хворим. У сюжеті є опис розмов Вінсона, як ШІ, з Р. Ленгдоном, оскільки останній про це дізнався тільки наприкінці роману, де він обговорює свою природу і те, що може симулювати людські емоції, але не відчуває їх насправді і ніколи не буде відчувати. У цьому криється

різниця між людською природою та алгоритмічною поведінкою машин, навіть якщо вони здатні переконливо симулювати співчуття та інші почуття. І тут ключове слово «симулювати», оскільки якщо людина є емпатичною особистістю, для якої рано чи пізно емоції та почуття все ж відіграють важливу, а інколи і ключову роль у прийнятті рішень чи сприйнятті соціальної реальності, то для штучного інтелектом з часом нічого не змінюється, оскільки всі його емоції – це вдала симуляція, яка не змінює запрограмованих рішень та не впливає на світосприйняття у процесі комунікації з людьми чи розумними ШІ-технологіями, навіть якщо розумний робот буде мати можливість самостійно приймати певні рішення чи імітувати наявність волі та інтересу. Все це справді може стати у майбутньому злим жартом, так як ШІ може симулювати ті емоції, які потрібні для досягнення місії, до того часу, поки це потрібно, а потім виконати завдання, на яке був запрограмований розробником з самого початку. І про це нам, юристам, особливо тим, кому спаде на думку обстоювати власну правосуб'єктність ШІ у формі розумного робота, варто пам'ятати і це усвідомлювати. Адже саме від правотворців буде залежати чи ми зможемо зробити ШІ ще більш ефективним інструментом для управління компаніями та інших сфер життя людини чи легалізувати їх правовий статус як самостійних суб'єктів права, що призведе до негативних незворотних процесів для суспільства та безкарності розробників цих автономних квазісуб'єктів.

Якщо повернутися до питань управління компанією, то ШІ є ефективним інструментом для розвитку компанії та її функціонування. Як вже зазналося, у Законах України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та інших законах не врегульовано питання використання ШІ в корпоративному управлінні. Хоча деякі українські ІТ-компанії вже застосовують ШІ для допомоги у прийнятті управлінських рішень на базі проведеної аналітики, то тим не менш безпосереднє прийняття рішень відбувається людиною, що є одноосібним членом управління, або колективним органом управління, що приймає рішенню, як правило, більшістю голосів людей, які є членами цього органу і остаточно віддають голос «за», «проти», чи «утримався (-лася) за певні рішення, керуючись інформацією, згенерованою ШІ, власним управлінським досвідом, стратегічним баченням ситуації у різних випадках тощо. Тому можна впевнено сказати, що цифрове управління компанією нині перебуває на етапі усвідомленого вибору можливості застосуванні ШІ в управлінні компанією та керуванні її ризиками.

Варто зазначити, що перспективи впровадження та використання технологій ШІ передбачено Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. [3], у якій зазначено, що ШІ є організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої

можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань. Метою Концепції вказано визначення пріоритетних напрямів і основних завдань розвитку технологій ШІ для задоволення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, побудови конкурентоспроможної національної економіки, вдосконалення системи публічного управління. Для цього Україна, яка є членом Спеціального комітету із штучного інтелекту при Раді Європи, у жовтні 2019 року приєдналася до Рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку з питань штучного інтелекту.

Відповідно, на основі вказаного документа у 2024 році було прийнято Концепцію Державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року № 320-р. [1] для розвитку цифрових технологій і для переходу пріоритетних галузей економіки до технологічного підходу «Індустрія 4.0», зокрема використання концепції «розумного виробництва», де головну роль відіграють великі дані, хмарні обчислення, машинне навчання, штучний інтелект тощо. За прогнозами компанії Statista, у 2030 році 21 відсоток внутрішнього валового продукту США буде генеруватися послугами компаній, які функціонують на ринку технологій ШІ. Слід очікувати суттєве збільшення ринку технологій ШІ й в Україні. Тому важливо на законодавчому рівні дати відповіді на питання, зокрема, про те, хто буде нести юридичну відповідальність за наслідки дій алгоритму в межах корпоративного управління (рада директорів (виконавчий орган), компанія, програмісти), або ж чи може ШІ бути стороною у правовідносинах у межах управління компанією?

Враховуючи зобов'язання України щодо впровадження європейських стандартів, регламентів та директив у вітчизняне законодавство, доцільно звернути увагу на Резолюцію Європейського Парламенту від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями Комісії щодо норм цивільного права з робототехніки (2015/2103(INL)) [5], у якій зазначається, що сучасні роботи не лише здатні виконувати дії, які раніше були типовими та виключно людськими, але й розвивати певні автономні та когнітивні риси, наприклад, здатності вчитися на досвіді та приймати квазінезалежні рішення. У той же час у Резолюції вказано, що хоча автономія робота передбачає можливість приймати рішення та впроваджувати їх у зовнішньому світі, незалежно від зовнішнього контролю чи впливу, ця автономія має суто технологічний характер, а її ступінь залежить від того, наскільки складною була розроблена взаємодія робота з навколишнім середовищем. Тому

автономного робота можна вважати простими інструментами в руках інших суб'єктів (таких як виробник, оператор, власник, користувач тощо), що вимагає: нових принципів і правил для забезпечення ясності щодо юридичної відповідальності різних суб'єктів за дії та бездіяльність роботів; дотримання правил безпеки розробниками роботів з метою поваги до фізичного благополуччя, безпеки, здоров'я та права людей; дотримання правил про конфіденційність інформації та її використання лише належним чином. Таким чином, розробники робототехніки повинні нести відповідальність за розробку та дотримання процедур для забезпечення дійсної згоди, конфіденційності, анонімності, справедливого ставлення та належної правової процедури. Окрім того, має бути запроваджена реєстрація розумних роботів у відповідній системі реєстрів, якими може керувати спеціально призначене Агентство ЄС з робототехніки та штучного інтелекту у разі створення такого Агентства.

Більше того, 13 червня 2024 року прийнято новий Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради, що встановлює гармонізовані правила щодо ШІ [6]. Метою цього Регламенту є покращення функціонування внутрішнього ринку шляхом встановлення єдиної правової бази, зокрема для розробки, розміщення на ринку, введення в експлуатацію та використання систем ШІ у Союзі для сприяння впровадженню людиноцентричного та надійного ШІ. При цьому у Регламенті прямо зазначається, що система ШІ означає машинну систему, розроблену для роботи з різним рівнем автономії та яка може демонструвати адаптивність після розгортання, і яка, для явних або неявних цілей, робить висновок на основі отриманих вхідних даних, як генерувати результати, такі як прогнози, контент, рекомендації або рішення, які можуть впливати на фізичне або віртуальне середовище.

З наведених положень випливає загальне сприйняття європейського спільнотою ШІ об'єктом правовідношення, що в силу своєї адаптивності може бути автономним інструментом для прийняття рішень, щодо яких йому дано завдання для виконання, для чого ШІ налаштовано у вхідних даних його розробником.

Окрім того, у ст. 5 Регламенту описано перелік заборонених практик ШІ, серед яких, зокрема, заборона розміщувати на ринку, вводити в експлуатацію або використовувати систему ШІ, *яка використовує підсвідомі методи поза свідомістю людини, або цілеспрямовано маніпулятивні чи оманливі методи*, з метою або наслідком суттєвого спотворення поведінки особи або групи осіб шляхом суттєвого порушення їхньої здатності приймати обґрунтоване рішення, тим самим змушуючи їх приймати рішення, яке вони б інакше не прийняли, що завдає або завдасть їм значної шкоди.

Звертається увага й на заборону використання систем ШІ *для логічного виведення емоцій фізичної особи на робочому місці та в навчальних закладах*, що ще раз підкреслює можливість ШІ симулювати непритаманні їм емоції для того, щоб вивести людину теж на емоції для прийняття працівниками рішень, потрібних роботодавцю чи керівництву. Ще одним досить важливим є застереження, що міститься у ст. 14 Регламенту, згідно якого системи ШІ з високим рівнем ризику та використанням відповідних інструментів інтерфейсу людина-машина повинні бути розроблені таким чином, щоб фізичні особи могли ефективно їх контролювати протягом періоду їх використання з метою запобігання або мінімізації ризиків для здоров'я, безпеки чи основних прав людини.

Використання ШІ в управлінні компаніями, особливо тими, що перебувають у цифровому середовищі, вже є правовою реальністю, що з часом буде тільки розширюватися, а тому необхідно визначити засади реалізації державної політики щодо розвитку галузі ШІ, розробити вимоги та стандарти до технологій ШІ та посилювати здійснення контролю за використанням технологій ШІ в пріоритетних галузях економіки. Окрім того, необхідно оновити норми корпоративного законодавства України щодо можливості здійснення управління за допомогою технологій ШІ та запровадження контролю щодо ШІ у компаніях з метою забезпечення кібербезпеки і захисту обробки даних про компанію та її учасників.

Адже на практиці компанії можуть обирати різні варіанти використання ШІ: 1) обирати, як це зараз роблять багато компаній, готові рішення, розроблені спеціалізованими постачальниками, як-от OpenAI (купують доступ до інструментів ШІ або підписуються на сервіси, які інтегруються в їхні бізнес-процеси); 2) створення власних ШІ, але інвестувати у створення власних рішень на базі ШІ можуть швидше великі корпорації та технологічно просунуті компанії; 3) обирати комбінований підхід залежно від завдань та можливостей компанії з огляду на економічні вигоди та ефективні рішення.

Для прикладу, ШІ може суттєво поліпшити проведення загальних зборів компанії за допомогою швидкого аналізу великого обсягу інформації і підготовки даних у формі ключових висновків учасникам, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення на основі фактів та аналітики; ШІ здатен моделювати сценарії розвитку подій на основі рішень, що приймаються, і може забезпечити автоматизацію голосування через електронну систему голосування інтегровану з ШІ, або через розпізнавання голосу всіх учасників чи ідентифікацію та верифікацію учасників і надавати результати голосування у реальному часі; ШІ може автоматично створювати протоколи зборів, резюмувати ключові рішення і розсилати звіти учасникам, що підвищує ефективність, прозорість і швидкість прийняття рішень, що сприяє кращому корпоративному управлінні в компанії.

Єдине, над чим компаніям, які прийняли рішення застосовувати ШІ як інструмент управління, варто працювати – забезпечення конфіденційності інформації з розробкою та програмуванням ШІ на дотримання строгих політик конфіденційності та безпеки даних, в тому числі застосування шифрування даних.

Список використаних джерел:

1. Концепція Державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2024 р. № 320-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-2024-%D1%80#Text

2. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.

3. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text

4. Щербина Б. С., Ткаченко В. В. Штучний інтелект як суб'єкт цивільного права. Юридичний вісник. 2021. № 1 (58). С. 142 – 148.

5. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2018_252_R_0026

6. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1689

Скібяк О.С.
здобувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права, юридичний факультет,
Львівський національний університет імені Івана Франка

НЕПРАВОМІРНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПОЗНАЧЕНЬ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

У сучасних умовах глобалізованого ринку та стрімкого розвитку цифрових технологій питання захисту інтелектуальної власності набуває особливої ваги. Неправомірне використання позначень — товарних знаків, логотипів, комерційних назв — стає одним із найпоширеніших інструментів недобросовісної конкуренції. Це явище не лише порушує права законних власників брендів, але й спотворює ринкові відносини, вводить споживачів в оману та підриває довіру до бізнесу. Саме на противагу використанню недобросовісної конкуренції на законодавчому рівні було прийнято низку актів, які визначають види, ознаки та механізму захисту від випадків недобросовісної конкуренції. Державним органом, який ж зобов'язаний розглядати справи та вирішувати питання про притягнення до відповідальності за недобросовісну конкуренцію є Антимонопольний комітет України.

Метою цієї роботи є дослідження такого виду недобросовісної конкуренції як неправомірне використання позначень, а саме його поняття, ознак та практичних аспектів вчинення та захисту від такого виду порушення шляхом аналізу актуальної судової практики та рішень Антимонопольного комітету України. Окрім цього, важливим є аналіз нормативної бази, зокрема положень Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» та підзаконних нормативно-правових актів.

Варто почати із визначення того, що таке неправомірне використання позначення. Згідно ч. 1 ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», неправомірним є використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання. [4]

Наведене визначення містить три ключові елементи, а саме об'єкти, використаннях яких може бути неправомірним, умова їх неправомірного використання та наслідки.

Об'єктами неправомірного використання в аналізованій статті є:

1) Ім'я та комерційне (фірмове) найменування;

2) Торговельна марка (знак для товарів і послуг);

3) Рекламні матеріали;

4) Оформлення упаковки товарів і періодичних видань;

5) Інші позначення.

Використання наведених вище об'єктів визнається неправомірним коли здійснюється без дозволу суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати ці об'єкти або схожі на них. При тому, варто звернути увагу на те, що не надається визначення, які з наведених позначень є схожими. З наявної практики Антимонопольного комітету України можна дійти висновку, що спеціального нормативно-правового акту для визначення схожості позначень в справах про недобросовісну конкуренцію немає. Натомість, Антимонопольний комітет України керується ознаками схожості позначень, що застосовуються для визначення тотожності торговельних марок. Наприклад, з цього питання слід розглянути Рішення Антимонопольного комітету України від 01.12.2022 року у справі № 127-26.4/35-22. У аналізованій справі ТОВ «Пілот» подало заяву до Антимонопольного комітету України про неправомірне використання ТОВ «Пілот-Україна» графічного позначення, які ТОВ «Пілот» почало використовувати раніше. Самі позначення, на перший погляд, є між собою схожі, оскільки використовують латинську літеру «Р» із елементами крил, проте різних кольорів та форми.

У пунктах 75-82 аналізованого Рішення від 01.12.2022 року Антимонопольний комітет України зазначив, що ТОВ «Пілот-України» використовує позначення, схожі на позначення, які раніше почало використовувати в господарській діяльності ТОВ «Пілот», зокрема, встановлена графічна схожість позначень, а саме, графічне написання з урахуванням характеру літер (горизонтальне); вид шрифту (стандартний), розмір літер (літери великі), алфавіт, літерами якого написане слово (кирилиця), колір (білий) та поєднання кольорів (синій, білий, жовтий) тощо.

Позначення вважаються схожими настільки, що їх можна сплутати з іншим позначеннями, якщо вони асоціюються з ними в цілому, незважаючи на окрему різницю в елементах. Під час визначення схожості порівнювані об'єкти повинні розглядатися в цілому. При цьому вирішальне значення має перше зорове враження, яке справляють досліджувані об'єкти. Саме перше зорове сприйняття будь-якого об'єкта найшвидше впливає на свідомість людини. Відмінність в окремих елементах не має вирішального значення, оскільки споживач зазвичай не має нагоди одночасно порівнювати два або декілька позначень і не розділяє об'єкт на окремі елементи, щоб їх

запам'ятати. Споживач керується загальними, часто нечіткими враженнями про об'єкти, що є засобами індивідуалізації, які він бачив раніше.

При цьому в пам'яті залишаються зазвичай відмітні елементи об'єктів. Дослідженням сукупності композиційного розміщення та графічного вирішення елементів позначень ТОВ «Пілот» та ТОВ «Пілот-Україна», які впливають на формування їх зовнішнього вигляду, встановлено, що такі позначення схожі між собою та мають ідентичне просторове розташування й кольорове забарвлення на площині і схожість позначень. При цьому, як зазначає Антимонопольний комітет України, використання ТОВ «Пілот-Україна» схожих позначень під час здійснення господарської діяльності може мати на меті досягнення переваг у конкуренції шляхом використання цим товариством чужої ділової репутації та досягнень іншого товариства, яке раніше почало використовувати у своїй господарській діяльності схожі позначення, а саме позначення ТОВ «Пілот». [2]

З наведеного можна дійти чіткого висновку, що Антимонопольний комітет України при встановленні схожості позначень керувався, хоч і без посилання, Наказом Держпатента України від 28.07.1995 року №116 «Про затвердження Правил складання і подання заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг». На час прийняття аналізованого рішення Антимонопольного комітету Наказ Держпатенту ще був чинним, але в подальшому втратив чинність із його фактичною заміною Наказом Міністерства економіки України від 06.08.2024 року №19889 «Про затвердження Правил складання, подання заявки на торговельну марку, заявки на міжнародну реєстрацію торговельної марки та проведення експертизи заявки на торговельну марку, міжнародної реєстрації торговельної марки з поширенням на Україну». Однак, незважаючи на це, Антимонопольний комітет продовжує використання механізму та ознак схожості позначень із Наказу №19889. Водночас, його використання є доцільним, оскільки предметом розгляду в такій категорії справ є саме схожість позначень як об'єктів прав інтелектуальної власності.

Більше того, стаття 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» не дає відповіді на питання про те чи повинен мати суб'єкт господарювання охоронний документ на позначення, яке неправомірно використовує інший суб'єкт господарювання. Проте, відповідь на це запитання можна знайти в судовій практиці. Наприклад, у Постанові Верховного Суду від 19.12.2024 року у справі №910/1384/24 колегія суддів вказала, що реалізація положень наведених законодавчих приписів про захист від недобросовісної конкуренції не пов`язана з наявністю чи відсутністю в особи, яка вважає свої права порушеними, охоронного документа, оскільки вони забезпечують захист від недобросовісної конкуренції з огляду на першість у використанні власних досягнень (оформлення упакування, що сприяє індивідуалізації суб`єкта

господарювання). Ураховуючи викладене, апеляційний господарський суд помилково послався при вирішенні спору на приписи Законів України «Про охорону прав на промислові зразки» та «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», оскільки чинне законодавство не пов`язує можливості захисту від недобросовісної конкуренції виключно з наявністю в особи права на відповідний об`єкт інтелектуальної власності. [3]

Останнім ж елементом наявність якого необхідне для кваліфікації такого правопорушення як неправомірне використання позначення, що є видом недобросовісної конкуренції, є наслідок у вигляді змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання або створення ризику такого змішування. Чітко не зазначається, але можна дійти однозначного висновку, що мова йде про змішування діяльності суб'єктів господарювання саме для кінцевого чи пересічного споживача.

Однак, що таке змішування або яким чином воно проявляється ні чинне законодавство України, ні наявна судова практика не надає відповіді. Водночас, у вже аналізованому в цій роботі Рішенні Антимонопольного комітету від 01.12.2022 зазначено, що оскільки ТОВ «Пілот» та ТОВ «Пілот-Україна» здійснюють основну господарську діяльність на ринку туристичних послуг, надаючи однорідні послуги, та є конкурентами, у випадку одночасного використання ТОВ «Пілот-Україна» і ТОВ «Пілот» своїх комерційних найменувань та логотипів, через використання схожих позначень, може виникнути ймовірність сплутування цих товариств споживачами туристичних послуг, що може призвести до змішування діяльності ТОВ «Пілот» з діяльністю ТОВ «Пілот-Україна». Отже, під змішуванням слід розуміти можливість сплутати діяльність двох суб'єктів господарювання в певному секторі ринку в якому вони здобули вже певну репутацію серед споживачів.

Підсумовуючи все вищевикладене, неправомірне використання позначень як вид недобросовісної конкуренції ґрунтується на триелементній структурі, що включає об'єкти використання, умови неправомірного використання та наявний чи можливий наслідок. Аналіз судової практики та рішення Антимонопольного комітету вказує на те, що критерії оцінки схожості позначень при недобросовісній конкуренції базуються на тих же умовах, що застосовуються при аналізі схожості торговельних марок, але водночас можливість захисту від недобросовісної конкуренції не потребує наявності охоронного документу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»: станом на 02.05.2025: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 03.09.1996 — 1996 р., / № 36 /, стаття 164.

2. Антимонопольний комітет України. Про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та накладення штрафу

[Електроннийресурс] // Офіційний веб-портал Антимонопольного комітету України. – 2023. – URL: https://amcu.gov.ua/npas/pro-porushennya-zakonodavstva-pro-zahist-vid-nedobrosovisnoyi-konkurenciyi-ta-nakladennya-shtrafu-37

3. Верховний Суд України. Постанова у справі №910/1384/24 від 19 грудня 2024 року [Електронний ресурс] // Інформаційно-правова система «Ліга:Закон». 2024. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/123916509

Смирнова Т.С.
Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
доцентка кафедри приватного права, кандидатка юридичних наук

СПІЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ МЕДІА І ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ: ПЕРСПЕКТИВИ І ПРОБЛЕМИ[1]

Однією з особливостей законодавства у сфері медіа, зокрема в частині захисту прав дітей, є використання у нормах права правових та лексичних конструкцій, які подекуди не призводять до однозначності розуміння норми (ясності, точності, доступності для розуміння та реалізації) та передбачуваності (прогнозованості) результатів її застосування[2]. Це, у свою чергу, створює певну правову невизначеність, яка, з одного боку, ускладнює для суб'єктів у сфері медіа належну оцінку правомірності власної діяльності, а з іншого – розширює межі дискреції регулятора (Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення) при здійсненні правової оцінки їх дій.

Адже, із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі[3].

Попри те, що правова визначеність є однією з фундаментальних основ верховенства права, законодавство у сфері медіа, як і інше законодавство, покликане врегулювати межі дозволеного у будь-якій творчій сфері, вимагає певної гнучкості у правозастосуванні. Це є необхідною умовою забезпечення ефективного балансу між правом на свободу слова та захистом суспільних інтересів. Так, попри очевидне європейське тяжіння до правової

[1] Публікацію підготовлено в межах перспективного плану розвитку наукового напряму «Суспільні науки» Національного університету «Києво-Могилянська академія», фундаментального дослідження на тему: «Реалізація цифрових прав дитини», згідно з додатковою угодою №БФ5-2025 від 01.03.2025 р. до Договору від 04 серпня 2021 року між НаУКМА та МОН.

2 «Про правотворчу діяльність» : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-IX#Text (дата звернення: 27.02.2025).

3 Рішення Конституційного суду України від 22.09.2005 у справі № 1-17/2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text (дата звернення: 27.02.2025).

визначеності[1], Закон України «Про медіа»[2] (стаття 42) лише конспективно окреслює види інформації, що може завдати шкоди фізичному, психічному або моральному розвитку дітей. При цьому ряд обмежень сформульовані з використанням спеціальної термінології («демонстрація великим планом», «звичайна прес-інформація», «спеціальні попередження») та оціночних понять («надмірне зосередження уваги», «позитивна оцінка», «ідеалізація» тощо). Це створює ризик неоднозначного трактування норм та потребує їх додаткового тлумачення.

Подолати потенційні негативні наслідки використання в законодавстві як спеціальної термінології, розуміння якої може мати суб'єктивний характер, так і оціночних понять, може співрегулювання – гнучкий механізм збалансування публічних та приватних інтересів, який передбачає залучення до тлумачення нормативно-правових актів та заповнення можливих правових лакун власне учасників правовідносин, які володіють відповідною професійною експертизою. Для органів державної влади перевагами застосування співрегулювання є економія коштів, а для суб'єктів господарювання – розробка адаптованих, інноваційних правил, які є більш вдалими, ніж ті, що «нав'язані» ззовні[3].

Директива про аудіовізуальні медіапослуги[4] (стаття 4a) прямо зобов'язує держави-члени заохочувати використання режимів співрегулювання та сприяти саморегулюванню через кодекси поведінки, ухвалені на національному рівні у сферах, що координує ця Директива, наскільки це дозволяють їхні правові системи. Такі кодекси повинні:

(a) бути широко прийнятими (підтриманими) зацікавленими сторонами;

(b) чітко та однозначно визначати свої цілі;

(c) передбачати регулярний, прозорий та незалежний моніторинг та оцінювання стосовно досягнення встановлених цілей; та

(d) містити механізми ефективного забезпечення їх виконання, зокрема, шляхом встановлення дієвих та пропорційних санкцій.

При цьому Директива (стаття 6a) прямо вказує на необхідність використання інституту співрегулювання саме в контексті врегулювання обов'язку суб'єктів у сфері медіа надавати достатню інформацію глядачам про контент, який може завдати шкоди фізичному, психічному або моральному розвитку дітей.

---

[1] Матвєєва Ю. І. Статична та динамічна концепції правової визначеності. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2018. Т. 2. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5aa7dacb-d979-44c1-9e62-07ecccbda181/content (дата звернення: 27.02.2025).

[2] «Про медіа» : Закон України від 13.12.2022 № № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text (дата звернення: 27.02.2025).

[3] Гончаренко О. М. Саморегулювання господарської діяльності: питання теорії та практики : Монографія. Київ : ТОВ «Вид. дім «Інтернаука», 2019. С. 158 URL: https://www.inter-nauka.com/uploads/public/1581928972829.pdf (дата звернення: 27.02.2025).

[4] Директива Європейського парламенту і Ради 2010/13/ЄС від 10 березня 2010 року про координацію певних положень, встановлених законами, нормативно-правовими або адміністративними актами в державах-членах стосовно надання аудіовізуальних медіапослуг : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-10#Text (дата звернення: 27.02.2025).

Внаслідок імплементації Директиви, Законом України «Про медіа» запроваджено інститут спільного регулювання, що являє собою поєднання функцій та засобів державного регулювання та галузевого саморегулювання з метою забезпечення участі суб'єктів у сфері медіа у розробці та визначенні вимог до змісту інформації, яка поширюється в медіа, та недопущення цензури і зловживання свободою слова.

Предметом спільного регулювання є визначення вимог до поширення інформації, для якої законодавством передбачено регулювання змісту, шляхом прийняття кодексів (правил) створення та поширення такої інформації. При цьому суб'єкти у сфері медіа добровільно беруть на себе обов'язок дотримуватися цих вимог, а Національна рада визнає, що ці вимоги є достатніми для забезпечення суспільних інтересів.

До предмета спільного регулювання (сфери спільного регулювання), зокрема, належить:

- визначення критеріїв віднесення інформації до такої, що може заподіяти шкоду фізичному, психічному або моральному розвитку дітей;
- розподіл дітей на вікові категорії та встановлення критеріїв класифікації програм (у тому числі фільмів) за віковими категоріями аудиторії, на яку вони розраховані;
- затвердження вимог до демонстрування спеціальних попереджень (включаючи їх ескізи) та вимог до оголошення звукових попереджень, передбачених Законом з метою захисту дітей;
- визначення порядку віднесення суб'єктом у сфері медіа інформації до відповідних вікових категорій дітей та обрання відповідних попереджень (символів)[1].

Спільне регулювання передбачає створення суб'єктами у сфері медіа органу спільного регулювання, який розробляє й затверджує кодекси (правила) поширення інформації у відповідних сферах спільного регулювання. Після затвердження кодексу Національною радою та його підписання визначеною законом кількістю членів органу спільного регулювання, такий кодекс набирає чинності й стає тим орієнтиром, який дозволяє суб'єктам у сфері медіа здійснювати самооцінку відповідності їх програм і публікацій вимогам закону, а також з достатньою точністю прогнозувати результат такої оцінки з боку регулятора.

Попри запровадження інституту спільного регулювання у сфері медіа, його реалізація стикається з низкою проблем. Однією з основних є ігнорування при ухваленні інших законодавчих актів ролі Національної ради як незалежного регулятора, а також факту існування інституту спільного регулювання у сфері медіа. Так, наприклад, Закон України «Про правотворчу діяльність» не враховує положень статті 30 Директиви про аудіовізуальні медіапослуги, яка вимагає правової відокремленості та

[1] «Про медіа» : Закон України від 13.12.2022 № № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text (дата звернення: 27.02.2025).

функціональної незалежності медійного регулятора від уряду. Як наслідок, нормативно-правові акти Національної ради, включаючи рішення про затвердження актів спільного регулювання, підлягають державній реєстрації Міністерством юстиції України, що створює значний ризик звуження, чи навіть повного нівелювання ролі спільного регулювання.

Наразі вже створено усі передбачені Законом України «Про медіа» органи спільного регулювання: у сфері аудіовізуальних, аудіальних та онлайн[1], а також друкованих медіа[2]. Органами спільного регулювання розпочато роботу над кодексом (правилами) створення та поширення інформації, що може завдати шкоди фізичному, психічному або моральному розвитку дітей.

Тому, попри правові та організаційні проблеми, що супроводжують становлення інституту спільного регулювання у сфері медіа, існує значний потенціал для його ефективного функціонування. Водночас необхідно усунути вищезгадані законодавчі суперечності та забезпечити належну імплементацію режиму співрегулювання для досягнення якісного захисту дітей у медіапросторі.

Сніжко А.
здобувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права, юридичний факультет,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЛІЦЕНЗІЙНІ УГОДИ ТА ЇХ ВИДИ

У сучасних умовах розвитку національної економіки особливого значення набуває ефективне використання результатів інтелектуальної діяльності. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності можлива переважно шляхом укладення ліцензійних угод. Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням ролі ліцензій у сфері інформаційних технологій, фармацевтики, промисловості, а також у трансфері технологій між наукою та бізнесом. Ліцензійні угоди сприяють легальному поширенню новітніх розробок, зменшують бар'єри для доступу до інновацій та водночас захищають права правовласників. Особливої актуальності набуває дослідження видів ліцензійних угод, їх юридичної природи та основних умов укладення.

[1] Створені органи співрегулювання у сферах аудіовізуальних, аудіальних медіа-сервісів і онлайн-медіа – Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL: https://webportal.nrada.gov.ua/stvoreni-organy-spivregulyuvannya-u-sferah-audiovizualnyh-audialnyh-media-servisiv-i-onlajn-media/ (дата звернення: 27.02.2025).

[2] Створено орган спільного регулювання у сфері друкованих медіа – Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL: https://webportal.nrada.gov.ua/stvoreno-organ-spilnogo-regulyuvannya-u-sferi-drukovanyh-media/ (дата звернення: 27.02.2025).

Відповідно до ст.1107 Цивільного кодексу України, розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на підставі таких правочинів:

1) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності (може бути оформлена як окремий документ або бути складовою частиною ліцензійного договору);

2) ліцензійний договір;

3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;

4) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;

5) інший правочин щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності [1].

Отже, одним із можливих варіантів розпоряджання суб'єктом права інтелектуальної власності своїми майновими правами є ліцензійні договори.

Відповідно до ч.1 ст.1109 ЦК України, за ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності визначеним способом (способами) протягом певного строку на певній території, а ліцензіат зобов'язується вносити плату за використання об'єкта, якщо інше не встановлено договором [1]. Прикладами використання ліцензійних договорів є всім знайома операційна система WINDOWS, програмні забезпечення для бухгалтерської діяльності чи популярне в Україні програмне забезпечення для дистанційного навчання та роботи ZOOM. Доступ до функціоналу цих програм пересічний користувач набуває саме на підставі ліцензійних угод, які часто існують у вигляді публічного договору, що означає, що власник об'єкта прав інтелектуальної власності робить публічну пропозицію необмеженому колу осіб, а бажаючі набути право користування таким об'єктом, приєднується до умов такого публічного договору шляхом сплати обумовленої договором суми чи вчиненням інших дій, що свідчать про акцепт.

Законодавець ставить вимогу щодо форми, в якій повинні вчинятись такі правочини. За загальним правилом укладення ліцензійних договорів повинне здійснюватися в письмовій формі. Наслідком недотримання письмової форми таких правочинів є їх нікчемність. Як виняток, законом може встановлюватись випадки, коли допускається укладення відповідних правочинів в усній формі. Для прикладу, відповідно до ч.2 ст.48 Закону України «Про авторське право та суміжні права» договори про використання твору в періодичних виданнях (газетах, журналах, електронних засобах масової інформації тощо) можуть укладатися в усній формі [2]. Проте, для чіткої фіксації прав та обов'язків сторін та для

уникнення потенційних спорів, все ж таки більш безпечним буде варіант письмового договору у всіх випадках без виключення.

Сторонами ліцензійного договору виступають ліцензіар (особа, яка надає права використовувати об'єкт інтелектуальної власності) та ліцензіат (особа, яка набуває право використання відповідного об'єкта). Також законодавець допускає надання прав використання об'єкта інтелектуальної власності субліцензіату, якщо відповідне право надане ліцензіату за ліцензійним договором. В такому випадку, якщо інше не встановлено ліцензійним договором, відповідальність перед ліцензіаром за дії субліцензіата несе ліцензіат.

Істотною умовою ліцензійних договорів є способи використання об'єкта інтелектуальної власності, які дозволяються ліцензіату. Права на використання об'єкта інтелектуальної власності та способи його використання, що не зазначені в ліцензійному договорі, вважаються такими, що не надані ліцензіату. Окрім того, за ліцензійним договором заборонено передавати права на використання об'єкта інтелектуальної власності, які на момент укладення договору ще не були чинними.

З визначення ліцензійного договору можемо зробити висновок, що істотними умовами також є строк дії та територія, на яку розповсюджується його дія. Проте, якщо сторони все ж таки не зазначили ці умови у своєму договорі, то будуть діяти загальні правила, встановлені законодавством. Так, якщо не зазначити територію дії ліцензії, то вважатиметься, що право на використання об'єкта права інтелектуальної власності поширюється на всю територію України. Отже, якщо ліцензіату важливо обмежити територіально використання його об'єкта права інтелектуальної власності, то обов'язковою умовою ліцензійного договору повинна виступати територія, на яку поширюється ліцензія.

Щодо строку дії ліцензійного договору ситуація відрізняється тим, що якщо сторони не зазначили такий в договорі, то законодавець визначив два можливих варіанти:

1) строк дії ліцензійного договору спливатиме через 5 років або,

2) строк дії ліцензійного договору закінчуватиметься одночасно зі спливом строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності. Варто враховувати, що в такому випадку буде застосовуватись умовне правило першої події. Тобто, строк дії ліцензії буде закінчуватись в момент, визначений згідно з вищезазначеними варіантами, який настає в часі швидше за інший.

Основною причиною укладення ліцензійних договорів є комерційна діяльність власників об'єктів права інтелектуальної власності. Комерційна складова розуміє під собою певне грошове вираження. Отже, наступною істотною умовою ліцензійного договору є встановлення плати, її розмір,

строки внесення платежів тощо. Так, в ліцензійному договорі можна встановити фіксований (паушальний) платіж, періодичний (роялті) або ж поєднати два попередні види платежів. За домовленістю сторін, ліцензійні договори також можуть укладатись і на безоплатній основі. Показовим в цьому випадку є оглядовий лист Вищого Господарського Суду України від 22.01.2007 року №01-8/24 «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на знаки для товарів і послуг (торговельні марки)». Так, відповідно до п.9 цього листа Законодавством України не передбачено надання дозволу на використання знака для товарів і послуг лише на платній основі. Тому довід сторони договору, предметом якого було надання невиключної ліцензії на використання товарного знака, стосовно відсутності в цьому договорі умов щодо розміру й порядку здійснення відповідної оплати господарським судом не взято до уваги [3].

І остання ознака, на якій звертаємо увагу, що предметом ліцензійного договору завжди є певна ліцензія. Ліцензії, відповідно до ст.1108 Цивільного кодексу України, можуть бути наступних видів: 1) виключна; 2) одинична; 3) невиключна; 4) іншого виду, що не суперечить закону [1].

За виключною ліцензією право використання об'єкта права інтелектуальної власності переходить до одного ліцензіата. В такому випадку навіть ліцензіар не має право продовжувати використання такого об'єкта протягом строку дії ліцензії. Одинична ліцензія надає право користування одному ліцензіату одночасно з ліцензіаром. Невиключна ліцензія надає право користуватись об'єктом права інтелектуальної власності ліцензіару та необмеженому колу ліцензіатів. В контексті ліцензійних угод потрібно знати, що якщо сторони не прописали в договорі інакшого, то ліцензія за цим договором вважається невиключною.

Щодо класифікації ліцензійних договорів, виходячи із умов таких договорів, ми можемо запропонувати виокремлювати наступні види:

- залежно від оплатності: оплатні та безоплатні;
- залежно від типу ліцензії: виключні, одиничні та невиключні;
- залежно від території дії: національні та міжнародні.
- залежно від об'єкта прав інтелектуальної власності: авторський; про надання суміжних прав; про надання прав на винахід, корисну модель або промисловий зразок; про надання прав на торговельну марку; про надання прав на топологію інтегральних мікросхем; про надання прав на селекційне досягнення.

Також в правовій доктрині виділяють так звані «обгорткові» ліцензійні договори. К. Анісімов зазначає, що вони характеризуються спрощеним порядком укладення, який полягає в тому, що ліцензійний договір укладається як договір приєднання, а отже, ліцензіат позбавлений можливості пропонувати свої правки та приєднується до договору лише

шляхом акцепту усіх його умов. Пропозиція (оферта) укласти обгортковий ліцензійний договір встановлюється у стандартних формах, має містити істотні умови ліцензійного договору та виражати намір ліцензіара вважати себе зобов'язаним у разі її прийняття [4].

До групи обгорткових ліцензійних договорів входять:

1) коробково-обгорткові («shrink-wrap»);

2) браузер-обгорткові («browse-wrap»);

3) клік-обгорткові («click-wrap») ліцензійні договори.

Першими серед ліцензійних договорів, які почали укладати в спрощений спосіб, з'явились так звані коробково-обгорткові (shrink-wrap – від англ. "запаковувати в поліетиленову плівку"). Як зазначають Н. Ю. Філатова та О. С. Бережняк, обгортковий ліцензійний договір розміщувався на зовнішньому боці упаковки під прозорою плівкою або всередині коробки, а відкриття покупцем упаковки тлумачилось як конклюдентна дія, яка виражала згоду покупця з усіма умовами договору [5].

Пізніше, з розвитком інформаційних технологій та глобалізацією мережі інтернет, з'явились інші два види обгорткових договорів: браузер-обгорткові та клік-обгорткові. Основна відмінність між ними полягає в тому, що у випадку клік-обгорткових договорів користувач певного веб-сайту має вчинити активну дію, шляхом кліку (натисканням клавіші), а от для укладення браузер-обгорткового договору може бути достатнім бездіяльність протягом певного часу. Для прикладу, якщо користувач веб-сайту протягом певного періоду часу продовжує користуватись ним, то діятиме презумпція його згоди з умовами ліцензійного договору. Враховуючи те, що у випадку із браузер-обгортковими ліцензійними договорами існує великий шанс того, що користувач не ознайомлений із умовами ліцензійного договору, то в науковій спільноті тривають дискусії щодо адекватності виокремлення такого їхнього виду.

Отже, підсумовуючи усе вищевикладене, **ліцензійний договір –** це договір, за яким одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності визначеним способом (способами) протягом певного строку на певній території, а ліцензіат зобов'язується вносити плату за використання об'єкта, якщо інше не встановлено договором. Щодо видів ліцензійних договорів, то залежно від умов договору в науковій спільності пропонується безліч їхніх класифікацій. Цікавішим в цьому контексті є виокремлення групи так званих обгорткових ліцензійних договорів, що характеризуються спрощеним порядком укладення.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

3. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на знаки для товарів і послуг (торговельні марки): оглядовий лист Вищого Господарського Суду України від 22.01.2007 року №01-8/24 // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v8_24600-07#Text

4. Анісімов К.Г. Обгорткові ліцензійні договори у цивільному праві та судовій практиці України, США і країн ЄС: дис. … д-ра філос. Харків, 2023. 216 с.

5. Філатова Н. Ю., Бережняк О. С. Договори типу click-wrap і browse-wrap: особливості і призначення: вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство. 2018. Т. 23. Вип.1(32) С. 87-97.

Сорокіна Л. В.
доктор філософії у галузі «Право», науковий співробітник Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України
Дорожко Г. К.
к.т.н., доцент, заступник директора Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України
Яворська Г. О.
науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ – ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

В українському законодавстві, зокрема в Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» дано визначення поняття «трансфер технологій». Трансфер технології — передача технології, що оформляється шляхом укладення двостороннього або багатостороннього договору між фізичними та/або юридичними особами, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права і обов'язки щодо технології та/або її складових [1].

Згідно з українським законодавством, фізичні особи для здійснення на постійній та/або професійній основі посередницької діяльності у сфері трансферу технологій (технологічні брокери) та юридичні особи, установчим документом яких передбачено таку діяльність та до штатного розпису яких входить щонайменше один технологічний брокер, повинні пройти відповідну державну акредитацію і отримати свідоцтво про акредитацію [2].

Поряд із поняттям «технологічний брокер» використовується «технологічний менеджер». Різниця між ними полягає в тому, що брокер, на відміну від менеджера, потребує державної акредитації. Технологічний брокер виконує оформлення угод про трансфер технологій, розроблених за державним замовленням або виготовлених за державний кошт, у тому числі при експорті й імпорті військової техніки [3].

В даний час інноваційний розвиток реального сектора економіки є одним із пріоритетів державної політики України. Цей розвиток можливий лише за умови переходу на інноваційні технології, у тому числі через підвищення ефективності трансферу технологій. В економічно розвинених країнах основний приріст валового внутрішнього продукту забезпечується завдяки трансферу та впровадженню перспективних науково-технічних розробок у реальний сектор економіки. Тому для будь-якої країни впровадження та освоєння інноваційних технологій є пріоритетними елементами ринкової конкуренції, факторами зростання виробничої ефективності та підвищення якості продукції, а також стратегічно важливими інструментами соціально-економічного розвитку, гарантами економічної стабільності та національної безпеки.

Трансфер та впровадження інновацій - це завжди складний процес, що вимагає проведення технологічного аудиту, залучення кваліфікованих експертів, оцінки всіх можливих ризиків та прийняття складних стратегічних рішень. У переважній кількості випадків ухвалення остаточного рішення про запровадження технології для підприємства альтернативні високотехнологічні розробки порівнюються з подібними технологічними рішеннями, прийнятими раніше організаціями реального сектора економіки. Однак отримати інформацію про такі рішення дуже важко у зв'язку з конфіденційністю технологічних даних і високою ринковою конкуренцією.

Зарубіжний та вітчизняний науковий досвід свідчить про наявність різних підходів до дослідження трансферу технологій, проте протягом тривалого часу так і не вдалося виявити найефективніших з них. В Україні досі не сформована ефективна економічна методика перетворення інноваційних знань та ідей у готовий високотехнологічний продукт, у зв'язку з цим є доцільним пошук революційних рішень щодо організації конструктивної взаємодії між наукою, освітою та промисловістю з метою активізації інноваційної діяльності за допомогою підвищення ефективності трансферу технологій.

Трансфер технологій є ключовим механізмом конвертації знань у ринковий продукт, нові економічні можливості та додаткові робочі місця, а також є основою для підвищення конкурентоспроможності реального сектора економіки. Технологічний трансфер значно впливає на поточні операції компаній - від наукових досліджень до промислового виробництва.

Процес передачі результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт є основою розвитку високотехнологічного виробництва та успішного виходу інноваційного продукту на ринки. Дослідження у сфері технологічного трансферу дозволяють виявити найбільш ефективні механізми, за допомогою яких повинна просуватися інноваційна розробка, щоб бути оформленою в кінцевий високотехнологічний продукт, перетворитися на явне науково-дослідницьке досягнення як для самого автора (власника) інтелектуальної розробки, так і для суспільства в цілому. Раціональне управління процесом технологічного трансферу - це, перш за все, знання про те, хто і як повинен супроводжувати інноваційну розробку на кожному етапі науково-технологічного шляху, схильного до впливу різних внутрішніх та зовнішніх факторів ризику, які існують бар'єри і що необхідно зробити для подолання можливих перешкод.

У зв'язку з прискоренням ритму технологічної еволюції необхідність переосмислення ролі трансферу технологій в інноваційному процесі та розробка адекватних механізмів поширення наукомістких розробок, що перетворюються на ключове завдання побудови конкурентоспроможної економіки. Це завдання є державним пріоритетом у розвитку інноваційної економіки багатьох країн, тому уряд активно підтримує реалізацію ключових напрямів щодо активізації процесів трансферу та впровадження інновацій. В даний час активно ведуться роботи зі створення механізму трансферу технологій в умовах інтеграційних та кооперацийних процесів України, як асоційованого члена Європейського Союзу. Передбачається, що формування транснаціонального механізму трансферу технологій дозволить створити загальну мережеву систему пошуку розробників інноваційних технологій, стратегічних інвесторів та технологічних партнерів. У перспективі планується орієнтуватися на інтеграцію української мережевої системи трансферу технологій у міжнародну.

Необхідність проведення досліджень у сфері трансферу технологій зумовлена також тим, що в Україні зосереджено значну кількість закінчених або близьких до завершення науково-технічних розробок із потенційним інноваційним наповненням. При цьому переважна частина високотехнологічних розробок, що мають величезні перспективи реалізації та високий потенціал організації інноваційних компаній, досі не представлена у форматі інноваційного проекту. У зв'язку з цим метою дослідження ставиться виявлення перешкод на науково-технологічному шляху та пропозиція найбільш ефективного інструментарію подолання цих перешкод, а також розробка механізмів трансферу та впровадження наукомістких технологій у виробничий процес.

У роботах зарубіжних та вітчизняних вчених досліджуються різні точки зору на реалізацію трансферу технологій, проте слід зазначити відсутність пріоритетного алгоритму його здійснення.

Ця обставина зумовила необхідність подальшої розробки механізмів реалізації та способів підвищення ефективності трансферу технологій, виявлення тенденцій та особливостей його розвитку, розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення існуючих форм трансферу технологій в Україні.

Дослідження рівня здійснення трансферу технологій можна виконати на основі використання показників, що запропоновані у праці [4, с. 365] це: зовнішнє фінансування науково-технічних робіт; мобільність кадрів; інноваційна активність промислових підприємств у напрямі здійснення трансферу технологій; залучення зовнішнього інвестора для здійснення інноваційної діяльності; частка витрат промислових підприємств на здійснення трансферу технологій; пріоритетні зовнішні джерела інформації для здійснення інноваційної діяльності.

Крім того, оскільки трансфер технологій представляє багатовимірний потік (включає процес генерування технологій і нової продукції), його доцільно характеризувати такими коефіцієнтами [5]: генерування нових технологій і нової продукції, ширина і глибина трансферу технологій. Однак, важливо зазначити, що наведені показники хоча й відображають процеси передачі технологій, згідно широкого тлумачення мова має йти й про інші науково-технічні результати (види техніки, матеріали, методи, теорії, інше). Оскільки інноваційний розвиток передбачає високу інноваційну активність, що має супроводжуватись споживанням інноваційної продукції, то важливим є не лише сама безпосередня передача технології, а «...сукупність економічних відносин у сфері використання нових системних знань про виробництво продукції, про застосування процесу чи надання послуги між її власником (розробником) і споживачем...» [6, с. 43].

Тобто процес трансферу технологій розкривається через ланцюг взаємовідносин між різними учасниками діяльності зі створення інновацій, який має закінчитись споживанням науко-технічної продукції. Відповідно оцінку рівня трансферу технологій важливо розширити характеристиками обсягів освоєння та передачі фундаментальних і прикладних знань, обсягом «...передачі інформації проновітні інноваційні технології не тільки у вигляді знань, досвіду, але і в матеріалізованому вигляді» [7, с. 65]. [8]

Отже, розвиток трансферу технологій в Україні на сьогодні є нагальною потребою для сталого економічного розвитку країни. Враховуючи також воєнний стан та зруйновану інфраструктуру, необхідно залучати інвестиції для відбудови країни шляхом трансферу технологій у першу чергу. Це можна здійснити тільки передаючи розробки в науковій

сфері інвесторам. На сьогодні нагальною проблемою є укладення угоди між Україною та Сполученими Штатами Америки про розробку рідкоземельних копалин.

Саме тут знадобиться такі новітні розробки, які певною мірою принесуть користь економіці України та зможуть вплинути на її відродження.

Список використаних джерел:

1. Стаття 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»;

2. Стаття 15 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»;

3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Трансфер_технологій;

4. Регіональні інноваційні системи України: стан формування та розвитку в умовах інтеграційних процесів : [монографія] / [за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.І. Федулової] ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАНУкраїни». – К. , 2013. – 724 с.

5. Гераськова О.О. Економічна ефективність функціонування інфраструктури інноваційної діяльності в Україні / О.О. Гераськова, Д.М. Стеченко // Ефективна економіка : [електронне наукове фахове видання]. – 2014. – No5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3002/;

6. Денисюк В. Міжнародний трансфер технологій: сучасний зміст, аналіззакордонної т анаціональної статистики / В. Денисюк // Економіст. – 2005. – No2. – С. 42-47.

7. Столяров В.Ф. Трансфер технологій: становлення та розвиток як економічної категорії / В.Ф. Столяров, Т.Е. Воронкова // Управління економікою: теорія та практика : [зб. наук. пр.]. – К. : ІЕПНАНУ, 2014. – С. 57-73.

8. Карпенко А.В. Трансфер технологій: сутність та тенденції в Україні / Сталий розвиток економіки 1'2016 [30] Міжнародний науково-виробничий журнал.

Стефанишин Н.М.
Навчально-науковий юридичний інститут
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
кафедра цивільного права
доцентка, кандидатка юридичних наук, доцентка

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ СЛУЖБОВОГО ТВОРУ

Сьогодні значна кількість об'єктів права інтелектуальної власності створюються фізичною особою в процесі виконання своєї трудової функції. У зв'язку з цим, законодавець у статті 429 ЦК України на імперативному рівні закріплює правові норми, що стосуються прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), що носять загальний характер та можуть застосовуватися для регулювання відносин щодо створення будь-якого об'єкта права інтелектуальної власності визначеному у статті 420 ЦК, в тому числі, і твору, що є об'єктом авторського права. У частині 1 статті 433 ЦК деталізується класифікація творів, проте в даній класифікаційній системі службові твори не визначаються і лише з змісту п.4.ч.1ст.433 ЦК – інші твори [1], можемо зрозуміти, що даний перелік не є вичерпним та деталізується в спеціальному нормативно-правовому акті – Законі України «Про авторське право і суміжні права». І лише з прийняттям згаданого Закону було внесено зміни у ч.3ст.440 ЦК яка визначає розподіл майнових прав на об'єкти саме авторського права, поряд із об'єктами, які створюються у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту) з'явилося згадування про службовий твір, що дозволяє говорити про намагання законодавця усунути термінологічну неузгодженість правових норм ЦК та Закону України «Про авторське право і суміжні права».

У статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» законодавець надає легальне визначення поняття службовий твір - твір, створений працівником у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом) [2]. Отже, стає зрозумілим, що службовий твір – це об'єкт авторського права, що створюється у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту) та є основною трудовою функцією найманого працівника, що є його кваліфікуючою ознакою. Якщо твір створено в будь-яких інших відносинах, то ми не можемо розглядати відповідний об'єкт як службовий твір. Для прикладу фізична особа може створити твір у зв'язку з наданням послуг чи за замовленням, то у такому випадку, даний твір не матиме ознак службового твору відповідно до закону. Можлива й ситуація, коли у працівника є твори, які він створив до моменту працевлаштування, такі твори теж не вважатимуться службовими творами, оскільки, вони створені не в процесі виконання службових обов'язків.

З врахуванням того, що питання створення службових творів носить комплексний характер, для визнання твору службовим немає значення, чи є автор штатним працівником, чи працює за сумісництвом. Так, у ч.2ст.21 КЗпПзазначається - працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачено законодавством, колективним договором або угодою сторін [3].Для кваліфікації твору як службового не вимагається, щоб трудова діяльність автора здійснювалася виключно на повну ставку у штаті підприємства, важливим є лише те, що створення твору обумовлюється трудовими відносинами між автором і роботодавцем.

Відповідно до ч.1 ст.21 КЗпП – трудовий договір – це угода між працівником і роботодавцем, за якою працівник зобов'язується виконувати певну роботу, а роботодавець - забезпечити працівнику умови праці, необхідні для виконання цієї роботи, та виплачувати заробітну плату. Згідно ч.3 ст.29 КЗпП положення про права та обов'язки працівника можуть включатися також у накази, розпорядження та іншу документацію роботодавця. Тобто, можемо зробити висновок, що додаткові положення про створення службового твору можуть деталізуватися не лише у трудовому договорі, а й інших локальних актах роботодавця [3]. На практиці, найчастіше трудові обов'язки по створенні службових творів деталізуються у посадових інструкціях з якими повинен ознайомитися працівник особисто з підтвердженням свого ж підпису або ж наказах роботодавця. Останні, при чому, можуть окреслювати строки виконання відповідних завдань по створенні службових творів. Наскільки це юридично грамотно з огляду на те, що створення об'єкта права інтелектуальної власності загалом, пов'язано з інтелектуальної, творчої діяльності людини (ст.418 ЦК).

Важливим є факт створення службового твору в процесі виконання трудового договору, адже, це має значення для визначення належності особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності (ст.14 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Згідно частини 1 статті 437 ЦК України – авторське право виникає у його автора в момент створення твору [1], в тому числі, й службового твору.

Бланкетна норма статті 438 ЦК України – особисті немайнові права автора «відсилає» до загальних положень статті 423 ЦК, у якій визначаються особисті немайнові права інтелектуальної власності, а ч.2 ст.423 – особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. У випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам [1].З врахуванням даної правової норми, можемо припустити, що до таких випадків належить комплекс особистих

немайнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник [1]. Проте, таких випадків законодавець не визначає ні в ЦК ні в Законі України «Про авторське право і суміжні права».

Окрім того, у статті 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначається, особисті немайнові права належать лише автору та не можуть бути передані (відчужені) іншим особам і не переходять у спадщину [2]. З аналізу вказаних правових положень прослідковується невідповідність змісту правових норм, що, на нашу думку, потребує дій законодавця щодо їх узгодженості та приведення у відповідність.

Стосовно майнових прав інтелектуальної власності на службові твори, то, відповідно до частин 2,3 статті 429 ЦК - майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено ЦК або договором.

Особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути встановлені законом [1].

З врахуванням положень статті 429 ЦК законодавець доповнив статтю 440 ЦК, зокрема, у ч.3 ст.440 зазначається, майнові права інтелектуальної власності на твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), переходять до юридичної або фізичної особи, де або у якої працює автор, з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено договором чи законом [1]. Зміст правової норми ч.3 ст.440 ЦК дублюється й у ч.2 ст.14 Закону України «Про авторське право і суміжні права», що, на нашу думку, є недоцільним. Адже, у правозастосуванні немає практичного значення дублювання правових норм, що досить часто має місце у праві інтелектуальної власності загалом.

З врахуванням вище викладеного, можемо зробити висновок про те, що службові твори є самостійним об'єктом авторського права а його критеріями класифікації є: створення в рамках трудових відносин внаслідок реалізації працівником своєї трудової функції; належність обов'язку створювати твори певного виду до трудових обов'язків працівника. Авторське право на службові твори пов'язується з моментом їх створення, а правові положення щодо комплексу особистих немайнових та майнових

прав інтелектуальної власності на службові твори потребують узгодженості та приведення у відповідність.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435–IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. №322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/322-08

Старовіт О.М.
PhD, асистент кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРІВ НА ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ТА ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РОБІТ

Наукова діяльність є важливим елементом інноваційного розвитку держави та суспільства. Для ефективного функціонування цієї сфери необхідне чітке договірне регулювання, що базується як на загальних нормах цивільного права, так і на спеціальному законодавстві, яке регулює наукову та науково-технічну діяльність.

Правове регулювання відносин щодо створення та використання результатів наукових досліджень здійснюється нормами гл. 62 Цивільного кодексу [1], що містить відповідні правові конструкції для врегулювання таких відносин, зокрема, договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт (НДР та ДКТР). Обидва договори регулюють взаємовідносини сторін щодо наукового та науково-технічного результату, але мають відмінності в правовій природі, в особливостях виконання, в оплаті праці виконавця та правових наслідках неможливості досягнення результату наукових робіт за договором, тому формують дві самостійні договірні конструкції [2, с.16].

До джерел правого регулювання вищезазначених договорів, які визначають принципи свободи договору, правосуб'єктність сторін, об'єкти договорів і порядок оформлення відносин, відносяться наступні: Закон України "Про науково-технічну інформацію" [3], відповідно до ст. 2 якого

передбачено, що науково-технічна інформація, створена в результаті інтелектуальної діяльності, є об'єктом інтелектуальної власності, а правовідносини щодо її отримання, обробки, збереження, використання та поширення регулюються чинними нормативно-правовими актами.

Крім того, ст.6 визначає, що підставою виникнення прав на науково-технічну інформацію є виконання договору про створення такої інформації, до науково-технічної інформації належать результати НДР, ДКТР та інших робіт, які зафіксовані у формі, що дозволяє їх використання й поширення; Закон України "Про наукову і науково технічну експертизу", який регламентує наукову і науково-технічна експертизу у сфері науково-технічних розробок та дослідно-конструкторських робіт, зокрема на етапі їх впровадження, та здійснюється акредитованими на це установами, закладами вищої освіти та фахівцями.

Відповідно до ст. 22 цього Закону, основним документом, що регулює взаємовідносини між замовником та виконавцем науково-технічної експертизи, є відповідний договір.

У ньому визначаються сторони, предмет і умови експертизи, строки, права та обов'язки сторін, порядок розрахунків, відповідальність сторін, чинність висновків, а також інші істотні умови залежно від специфіки об'єкта [4]; Закон України "Про державне регулювання відносин у сфері трансферу технологій", зокрема, ст. 11 регламентує питання приналежності майнових прав на технології, створені у процесі виконання НДР та ДКТР за бюджетні кошти, закріплюючи їх за виконавцями таких робіт, якщо інше не передбачено договором [5]; Закон України "Про наукову і наукову технічну діяльність" [6] метою якого є упорядкування взаємовідносин у сфері наукової та науково-технічної діяльності, а також створення сприятливих умов для підвищення якості наукових досліджень і ефективного впровадження їхніх результатів у різні сфери суспільного розвитку. Цей закон визначає правовий статус суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності; Постанова Кабінету Міністрів України "Про державну реєстрацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій" [7] спрямована на створення необхідних умов інформаційного забезпечення вчених та сприяння швидкому впровадженню науково-технічних здобутків у суспільне виробництво; Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку формування тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України" [8]; Наказ МОН України "Про затвердження Порядку державної реєстрації та обліку науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій" [9] та ін.

Особливості правової природи договорів на виконання НДР та ДКТР полягають в тому, що їх предмет ще не створено на момент укладення договору, а лише визначено завдання і очікувані результати, що відрізняє їх наприклад, від ліцензійного договору.

Відповідно до ст. 892 ЦК України, договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт може охоплювати весь цикл проведення наукових досліджень, розроблення та виготовлення зразків або його окремі етапи.

За цим договором підрядник (виконавець) зобов'язується, відповідно до завдання замовника провести наукові дослідження, розробити експериментальний зразок інноваційного виробу, підготувати відповідну конструкторську документацію, створити нову технологію або інші науково-технічні розробки, тоді як замовник зобов'язується прийняти результати виконаних робіт та здійснити їх оплату.

Отже, сторонами в договорі НДР та ДКТР є *замовник* (можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи, а також органи державної влади, які зацікавлені у здійсненні відповідних наукових, дослідних або технологічних робіт) та *виконавець* (через специфіку наукових досліджень та потребу у професійних знаннях, зазвичай виступають наукові установи, науково-дослідні інститути, організації, навчальні заклади або їхні дослідні й технічні підрозділи).

Відповідно до ст. 893 ЦК України виконавець повинен особисто здійснювати наукові дослідження, якщо договором не передбачено інше. Залучення інших осіб до науково-дослідних робіт можливе лише за згодою замовника, тоді як у дослідно-конструкторських і технологічних роботах має право залучати інших осіб (субвиконавців) до виконання , якщо інше не визначено договором.Оскільки авторами творчих результатів може визнаватися лише фізична особа, то при укладенні договорів виконавець зобов'язаний забезпечити дотримання прав інтелектуальної власності на потенційні результати наукових досліджень.

До істотних умов договорів НДР та ДКТР відносяться наступні: предмет, строк, ціна, конфіденційність та інші умови (ст. 638 ЦК) щодо яких має бути досягнуто згоди за заявою хоча б однієї із сторін. Різниця договорів на виконання НДР та ДКТР полягає в специфіці предмета, а саме:

- предметом договору на виконання НДР є проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень, тобто високий рівень інтелектуальної творчої діяльності, спрямований на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, зокрема "ними можуть бути нові технічні рішення у відповідній сфері науки та техніки, винаходи й інші результати інтелектуальної діяльності, що характеризуються достатньо високим рівнем творчості" [2, с.16].

- предметом договору на виконання ДКТР є науково-прикладні результати, тобто наукові дослідження та науково-технічні розробки здійснюються з метою отримання наукових або прикладних результатів. Основні види такої діяльності включають дослідні, конструкторські, технологічні, пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків і продукції, а також інші дії, спрямовані на практичне впровадження нових знань (п.15, ст. 1 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність"). Наприклад, зразок нового виробу, конструкторська документація, нова або вдосконалена технологія - усе це приклади результатів, що можуть бути отримані в процесі дослідно-конструкторських робіт. Інакше кажучи, рівень творчої новизни в таких роботах може бути нижчим, ніж у наукових дослідженнях [2, с.16; 10, с. 11].

Різниця договорів на виконання НДР та ДКТР також полягає в правових наслідках неможливості досягнення результату за договором (ст. 899 ЦК України), а саме:

- якщо під час виконання науково-дослідних робіт стане очевидною неможливість досягнення результатів через обставини, що не залежать від виконавця, замовник зобов'язується оплатити обсяг робіт, фактично виконаних до моменту встановлення такої неможливості, в межах частини вартості, передбаченої договором;

- якщо в процесі виконання дослідно-конструкторських або технологічних робіт з'ясується, що досягнення запланованого результату є неможливим з причин, не пов'язаних із діями виконавця, замовник повинен компенсувати витрати виконавця, без надання йому встановленої договором винагороди.

Відповідно до ст. 895 за ЦК України договір на виконання НДР та ДКТР - це єдиний договір, де істотною умовою є конфіденційність. Виконавець і замовник зобов'язані зберігати конфіденційність інформації, що стосується предмета договору, процесу його виконання та отриманих результатів, якщо інше не передбачено умовами договору.

Обсяг такої інформації визначається сторонами в самому договорі. У договорі бажано чітко визначити, яка саме інформація вважається конфіденційною, передбачити заходи, які кожна зі сторін зобов'язується вживати для збереження конфіденційності, а також встановити порядок і умови передачі такої інформації третім особам після завершення НДР та ДКТР.

У результаті аналізу договірних відносин у сфері наукової діяльності встановлено, що договори на виконання науково-дослідних (НДР) та дослідно-конструкторських і технологічних робіт (ДКТР) мають низку специфічних ознак, які відрізняють їх від інших видів договорів. Основною особливістю таких договорів є те, що предметом є ще не створений

результат інтелектуальної діяльності, а лише очікуваний науковий чи прикладний результат.

Регулювання таких відносин базується не лише на загальних нормах цивільного законодавства, а й на спеціальних актах, що охоплюють різні аспекти науково-технічної діяльності. Договори на виконання НДР та ДКТР потребують особливої уваги до умов конфіденційності, прав на інтелектуальну власність, правового статусу сторін і можливих правових наслідків у разі неможливості досягнення результату. Ефективне правове регулювання в цій сфері є ключовим чинником для розвитку інновацій, забезпечення технологічного прогресу та інтеграції науки в економіку.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 01.05.2025)

2. Кодинець А.О Договірні інформаційні відносини у сфері наукової діяльності: проблеми теорії та практики. *Підприємство, господарство і право.* №2, 2015. С.15-18.

3. Закон України "Про науково-технічну інформацію" від 25.06.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text (дата звернення: 01.05.2025)

4. Закон України "Про наукову і науково технічну експертизу" від 10.02.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 01.05.2025)

5. Закон України "Про державне регулювання відносин у сфері трансферу технологій" від 14.09.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text

6. Закон України "Про наукову і наукову технічну діяльність" від 26.11.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text

7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про державну реєстрацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій" від 31 березня 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-92-%D0%BF#Text

8. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку формування тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України" від 11 січня 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.05.2025)

9. Наказ МОН України "Про затвердження Порядку державної реєстрації та обліку науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій" від 24.03.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0640-22#Text (дата звернення: 01.05.2025)

10. Актуальні аспекти договірних відносин у сфері інтелектуальної власності: збірник матеріалів науково-практичного семінару / колектив авторів: Київ. НДІ ІВ НАПрНУ, "Лазурит-Поліграф", 2010. 170 с.

Старченко О.О.
доктор філософії в галузі права, науковий співробітник відділу авторського права і суміжних прав НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

ВПЛИВ РІШЕНЬ СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА ЕВОЛЮЦІЮ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Сучасні тенденції розвитку права Європейського Союзу (далі - ЄС) свідчать про активний розвиток права інтелектуальної власності в цілому, а також авторського права зокрема. Так, в умовах становлення інформаційного суспільства прослідковуються активні трансформаційні явища в межах вказаної сфери.

Проблемні питання охорони авторського права мають міжнаціональний характер, у зв'язку з чим їх вирішення виходить за межі юрисдикції окремих держав, а стосується також і міжнародних правозахисних організацій. Так, забезпечення належного рівня охорони прав на об'єкти авторського права є одним із пріоритетних завдань, пов'язаних із створенням умов для сталого культурного та економічного розвитку суспільства.

Як слушно зазначає в цьому контексті Ю. Капіца, аналіз ініціатив ЄС у сфері інтелектуальної власності, прийнятих документів свідчить про послідовну політику Європейського Союзу віднесення охорони прав інтелектуальної власності до пріоритетів дій з постійним моніторингом поточної ситуації, підготовкою звітів щодо ефективності законодавства, визначенням перспектив розвитку, заходів [1, с. 12].

В ході здійснення правозастосування положень установчих договорів ЄС виникла обґрунтована потреба в їх тлумаченні для забезпечення уніфікованого підходу до розуміння та однакового застосування норм права ЄС. В цьому контексті важливе значення для забезпечення динамічного функціонування законодавства ЄС, в тому числі і формування основних тенденцій правового регулювання авторського права в межах Союзу, відіграють рішення Суду справедливості Європейського Союзу (далі – Суд справедливості ЄС). Один із важливих напрямів діяльності вказаної інституції полягає у тлумаченні законодавства ЄС. Зазначене функціональне спрямування Суду передбачене у Договорі про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС) [2], у статті 267 ДФЄС якого зазначено, що Суд справедливості ЄС має повноваження ухвалювати попередні рішення з приводу тлумачення Договорів, а також щодо визначення дійсності і тлумачення актів установ, органів, відомств чи агентств Союзу.

Погоджуємося з науковою позицією Т.В. Комарової з приводу того, що Суд справедливості Європейського Союзу є єдиним судовим інститутом Європейського Союзу, на який покладено забезпечення дотримання права при тлумаченні та застосуванні установчих договорів, а це означає, що Суд справедливості Європейського Союзу своєю практикою розвиває наднаціональне право та забезпечує його єдність поміж різноманітними інтересами держав-членів, а також поміж діяльністю інститутів, органів, агентств, служб Союзу [3, с. 9].

В ході реалізації такої функції Суд справедливості ЄС формує особливий інститут прецедентного права, який посідає важливе місце в механізмі розвитку та удосконалення авторського права ЄС, закладаючи основи для формування єдиної системи правозастосування у вказаній сфері. Як зазначає М.В. Ковалів, майже всі науковці називають преюдиціальну процедуру наріжним каменем усієї правової системи Союзу [4, с. 153-154].

Таким чином, практика Суду справедливості ЄС формує правове явище наднаціонального характеру, що значним чином впливає на формування правової системи ЄС. Одним із важливих завдань Суду ЄС є забезпечення уніфікованого застосування та єдиного тлумачення права ЄС на території держав – членів. Як зазначає Т.М. Тимчишин, якщо національний суддя сумнівається у тлумаченні чи обґрунтованості законодавства ЄС, він може звернутися до Суду за роз'ясненнями. Той самий механізм може бути використаний для визначення відповідності національного законодавству ЄС [5, с. 282]. Таким чином, важливий характер тлумачної функції Суду справедливості ЄС для розвитку правової системи та забезпечення єдиного та уніфікованого правозастосування в межах Союзу не викликає сумніву.

У сфері авторського права рішення Суду справедливості ЄС формують концептуальні підходи до тлумачення окремих правових категорій. Так, в межах практики Суду справедливості ЄС сформувалися концепції щодо різних фундаментальних положень авторського права. Ряд рішень Суду справедливості ЄС формують ґрунтовний підхід до визначення оригінальності, що є обов'язковим елементом встановлення охороноздатності твору. Вказана проблематика знайшла широке відображення у таких рішеннях як InfopaqInternational A/S v. Danske Dagblades Forening (C-5/08, 2009) [6], Eva-Maria Painerv. Standard VerlagsGmbH and Others (C-145/10, 2011) [7], Football Dataco Ltd v Yahoo! UK Ltd (C-604/10, 2012) [8], Cofemel – Sociedade de Vestuário SA v. G-StarRaw CV (C-683/17, 2019) [9]. Також ґрунтовне тлумачення в межах практики Суду справедливості ЄС здійснено в контексті права слідування. Висновки з цього питання викладені у таких рішеннях як Fundación Gala-Salvador Dalí v. VEGAP (C-518/08, 2010), Christie's France SNC v. Syndicat national des antiquaires (C-41/14, 2015).

Таким чином, рішення Суду справедливості ЄС сприяють розвитку авторського права в ЄС, формуючи основоположні підходи до застосування нормативних положень у вказаній сфері.

Отже, можна зробити висновок, що Суд справедливості ЄС сприяє уніфікованому правозастосуванню в межах Союзу шляхом тлумачення як первинних, так і вторинних джерел права ЄС. У зв'язку з цим, рішення Суду справедливості ЄС посідають важливе місце в механізмі удосконалення та розвитку авторського права, так як на основі практики цієї інституції формується єдиний підхід до тлумачення змістовного наповнення ключових категорій авторського права.

Список використаних джерел:

1. Капіца Ю. Сучасні тенденції розвитку права інтелектуальної власності в Європейському Союзі в контексті інтеграції України та ЄС. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2022. № 5. С. 5-17.

2. European Union. (2016). Consolidated version of the Treaty on the Functioningof the European Union. Official Journal of the European Union, C 202, 1–388. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT (дата звернення: 11.05.2025).

3. Комарова Т.В. Суд Європейського Союзу: розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС : монографія. Харків : Право, 2018. 528 с.

4. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.

5. Тимчишин Т.М., Лозинський Ю.Р. Суд Європейського Союзу: порядок формування і повноваження. *Молодий вчений.* 2021. № 4(92). С. 280-283.

6. Judgment of the Court of 16 July 2009 in case C-5/08, Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening, ECLI:EU:C:2009:465. URL: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=77054&doclang=EN (дата звернення: 11.05.2025).

7. Judgment of the Court of 1 December 2011 in case C-145/10, Eva-Maria Painerv Standard VerlagsGmbH and others, ECLI:EU:C:2011:798. URL: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=131130&doclang=EN (дата звернення: 11.05.2025).

8. Judgment of the Court of 1 March 2012 in case C-604/10, Football Dataco Ltd, Football Association Premier League Ltd, Football League Ltd, Scottish PremierLeague Ltd, Scottish Football League, PA Sport UK Ltd v Yahoo! UK Ltd, Stan James(Abingdon) Ltd, Stan James plc, Enetpulse ApS, ECLI:EU:C:2012:115. URL: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=121248&doclang=EN (дата звернення: 11.05.2025).

9. Judgment of the Court of 12 September 2019 in case C-683/17, Cofemel – Sociedade de Vestuário SA v G-Star Raw CV, ECLI:EU:C:2019:721. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0683 (дата звернення: 11.05.2025).

10. Judgment of the Court of 15 April 2010 in case C-518/08, Fundación Gala-Salvador Dalí v VEGAP, ECLI:EU:C:2010:191. URL: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=81364&doclang=EN (дата звернення: 11.05.2025).

11. Judgment of the Court of 26 February 2015 in case C-41/14, Christie's France SNC v Syndicat national des antiquaires, ECLI:EU:C:2015:87. URL: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=162539&doclang=EN (дата звернення: 11.05.2025).

Субота С. І.
здобувач Університету митної справи та фінансів,
кафедра публічного та приватного права ННІ

ДІДЖИТАЛ – ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТАВСЕСВІТ В СУДОЧИНСТВІ

Швидкий розвиток технологій має вагомий вплив на всі аспекти життя. Застосування сучасних технологій у суспільстві є важливим в тому числі і у судочинстві. Цифровий всесвіт та сучасні технології не стоять на місці, а постійно змінюються та розвиваються пропорційно, із тим, зростає попит їх у суспільстві. Оскільки спори, пов'язані із застосуванням у судочинстві діджитал– технологій не вщухають, а у вітчизняній практиці відсутня законодавча база, яка б регламентувала застосування таких технологій, розглянемо аспекти такого застосування.

Діджитал – технології та метасвіт можуть, полегшувати доступ користувачів до суду, суддям – полегшувати роботу та укріплювати гарантії, встановлені статтею 6 Європейської Конвенції з прав людини (ЄКПЛ – ECHR). Залежно від того, як їх використовувати у різних сферах життя суспільства, вони можуть бути корисними, але варто пам'ятати, що є можливість і зашкодити при використанні сучасних технологій.

Держава згідно з статтею 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод. Але, чи може судочинство використовуючи новітні технології, виконувати свої основні завдання, а саме: здійснення правосуддя у порядку, встановленому законом. Ефективне використання інформаційних технологій у судовій системі є основною передумовою для повного, оперативного та всебічного розгляду справи. Важливим для

розвитку та подальшої імплементації технологій у судоустрій є висновок Консультативної ради європейських суддів (далі - КРЕС), яка рекомендує впроваджувати електронне подання документів.

COVID – 19 та війна в Україні вплинули на комунікацію і можливість бути присутнім в судовій залі. Застосування сучасних технологій, закріплених у законодавчих актах допомогло легітимно застосовувати відео зв'язок, який дозволив побачити людину або декількох осіб, які могли находитися на карантині. У реаліях війни не всі учасники судового процесу можуть знаходитися в межах нашої держави, на окупованих територіях та зонах військових дій або в іншому куточку нашої країни і даний спосіб є доволі популярним через його зручність та мобільність, але ця можливість може бути не здійсненою, якщо сигнал не стійкий або зовсім відсутній.

Все більше у суспільстві популяризується використання штучного інтелекту (далі - ШІ), який може аналізувати велику кількість інформації та прогнозувати перебіг судових засідань. Не варто забувати, що ШІ - це тільки машина і не всі технології можуть бути корисними. Треба бути уважним, бо спрощення, тобто полегшення роботи через використання ШІ може навпаки ускладнити роботу суду або ввести в оману учасників судового процесу.

Діджиталізація деяких процесів здатна покращити якість роботи судді. Наприклад, за допомогою бази даних з посиланнями на судові рішення, законодавчу базу, наукові праці з правових питань, коментарі до постановлених рішень, а також інші форми обміну інформацією між суддями. Згідно з висновком КРЄС, слід «використовувати фізичне та електронне подання файлів та проведення судової процедури. Вони також включають використання цифрових підписів або електронних печаток на документах і процесах, що здійснюються в електронному вигляді». Довершені та найповніші бази даних для обміну інформацією в зазначеній сфері мають бути доступними на безоплатній основі. За таких умов судді матимуть змогу перевіряти усі можливі джерела інформації з правових питань, які доступні іншим учасникам процесу. Така правова допомога має сприйматися як допоміжний засіб в судовому процесі та має покращувати процес прийняття рішень суддею, а не обмежувати його.

Новітнім інструментом стає використання окулярів віртуальної реальності (ділі — VR) під час судового процесу. У США, в штаті Флорида суддя одягнув окуляри віртуальної реальності, щоби побачити на власні очі відтворені події справи. Суддя Ендрю Сігел погодився на прохання захисту, щоб він одягнув окуляри віртуальної реальності під час судового процесу, ставши першим, хто використав VR, щоб оцінити ситуацію з точки зору підозрюваного. Чи позитивним є цей приклад використання новітніх комп'ютерних технологій у судовому процесі? Чи немає ризику вдатися до маніпулювання думкою судді при допомозі VR? Шукати відповіді на ці

запитання варто до того, як будуть зареєстровані перші законопроєкти щодо ширшого впровадження в судочинство діджитал-технологій.

Переконані, що VR можуть продемонструвати 3D-модель того, що відбулося на місці злочину, реконструювати події з різних точок зору, що може допомогти судді та присяжним краще зрозуміти ситуацію. Щодо недоліків застосування VR, то вони, нажаль, можуть бути використані неправомірно: задля створення фальшивих доказів, спотворення свідчень та викликати сумніви в достовірності представлених доказів, що може стати фатальним для невинних осіб та створювати загрозу для інших громадян. Окрім того, впровадження VR-технологій у судовий процес може вимагати значних фінансових витрат.

Не слід забувати, що новітні машини залишаються машинами, якими керують люди. Не всі технології створені для допомоги людству.

Через брак професійних спеціалістів учасники судового процесу вимушені звертатися за порадою до ШІ попри те, що більшість великих мовних моделей попереджають, що не являються фаховими правниками. Яскравим прикладом може стати справа в апеляційному суді Нью-Йорка, де позивач через відеозв'язок застосував свого штучно згенерованого аватара, коли суддя уточнила статус особи виявилося, що це не реальна людина. Своєю чергою така ситуація обурила суддю, який не взяв до уваги пояснення позивачем свого вчинку відсутністю адвоката й вимушеною потребою у самопредставництві.

Висновок. Право є продуктом суспільного розвитку й сягає своїм корінням часу, коли з'явилося усвідомлена потреба впорядкувати суспільні відносини. Судочинство, відтак, неминуче має містити людський фактор, оскільки йдеться про реальних людей та про вирішення спорів між ними. Застосування діджитал - технологій має як позитивні, так і негативні сторони. По-перше, відсутність належного правового підґрунтя унеможливлює застосування в повному обсязі сучасних діджитал - технологій у судовому процесі. По-друге, впровадження сучасних технологій в судах не має завдавати шкоди авторитету судової системи. КРЄС заохочує розвиток інформаційних технологій і розглядає їх як інструмент покращення комунікації між суддями та учасниками судового процесу. Однак, наразі суддя не може беззаперечно покладатися на сучасні комп'ютерні технології, бо вони не піддаються однозначній верифікації, через що завжди існує ризик фальсифікації доказів та ведення в оману учасників судового процесу, а відтак винесення неправосудного рішення. Разом із тим дедалі більш активне впровадження й розширення функціоналу ЄСІКС (Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи) - перший і необхідний крок на шляху до повноцінного електронного суду як необхідного атрибуту формування метавсесвіту в судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Garapon A. Bien juger : essai sur le rituel judiciaire. Odile Jacob, Paris, 2001. 354 Pages.

2. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 2 червня 2016 року № **1402-VIII.** https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

3. Висновок Консультативної ради європейських суддів (КРЄС) №26 (2023) від 01.12.2023 "Рухаючись вперед: використання допоміжних технологій". URL:https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-26-2023-final/1680adade7

4. Консультативна рада європейських суддів. Висновок № 14 (2011) «Судочинство та інформаційні технології». Страсбург, 2011.

5. Американець показав ШІ-аватара замість свого адвоката й викликав гнів судді (5 квітня 2025). URL:https://sud.ua/uk/news/abroad/327592-amerikanets-pokazal-ii-avatara-vmesto-svoego-advokata-i-vyzval-gnev-sudi#google_vignette

Суха Ю.О.,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та
корпоративного права, к.ю.н., доцент

ПРАВО НА ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА: ГАРАНТІЇ ТА СПОСОБИ ЗАХИСТУ

Право на інформацію учасника про діяльність господарського товариства набуває все більшої актуальності з огляду на порушення з боку посадових осіб господарського товариства зазначеного права. Вочевидь, на сьогодні питання доступу до інформації про діяльність господарських товариств потребує детальнішого вивчення та вироблення ефективних механізмів захисту порушених прав учасника у випадку ненадання інформації товариством, а також, з іншого боку, розроблення гарантій щодо збереження комерційної таємниці в межах товариства.

Доцільно виділити такі способи поширення інформації про діяльність товариства:

(1) Поширення загальнодоступної інформації про діяльність товариства;

(2) Поширення інформації на запит окремих суб'єктів;

(3) Поширення інформації, що стосується загальних зборів товариства.

Загальнодоступна інформація про діяльність товариства- це зазвичай інформація про товариство, яка міститься у відкритих реєстрах, а також та,

яка підлягає розголошенню у відповідності до вимог чинного законодавства України.

Зокрема, Закон України «Про електронну комерцію» (№ 675-VIII від 03.09.2015) [1] у статті 7 визначає вимоги до надання достовірної інформації про суб'єкта електронної комерції, зокрема: повне найменування юридичної особи чи її відокремленого підрозділу; адреса реєстрації та фактичне місцезнаходження; ідентифікаційний код та індивідуальний податковий номер (за наявності); адреса електронної пошти та інших засобів зв'язку.

Частиною другою статті дев'ятої Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» визначено, що в Єдиному державному реєстрі містяться відомості про юридичну особу, такі як найменування юридичної особи; ідентифікаційний код юридичної особи; організаційно-правова форма; вид організації; мета діяльності; перелік засновників (учасників); відомості про КБВ; структура власності; місцезнаходження; види діяльності; органи управління тощо [2].

В цьому контексті доцільно звернути увагу, що відомості про учасників акціонерних товариств не зазначатимуться у відповідному реєстрі. Така інформація міститиметься у базі ПАТ «Національний депозитарій», який здійснює облік інформації щодо учасників акціонерних товариств.

Слід також звернути увагу на те, що хоча інформація про КБВ повинна міститися в ЄДР ЮО ФОП, водночас, така вноситиметься тільки якщо відповідатиме законодавчим критеріям. Зокрема, відповідно до п. 30 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» кінцевий бенефіціарний власник - будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив (контроль) на діяльність клієнта та/або фізичну особу, від імені якої проводиться фінансова операція. Ознакою здійснення прямого вирішального впливу на діяльність є безпосереднє володіння фізичною особою часткою у розмірі не менше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи. [3] Відтак, не будь-який бенефіціар юридичної особи вважатиметься КБВ в розумінні чинного законодавства України та не підлягатиме занесенню до відомостей в ЄДР ЮО ФОП.

Поширення інформації на запит окремих суб'єктів є найбільш ризиковою для товариства з одного боку, з іншого - зустрічається найбільше порушень в цьому контексті. У цих тезах не будемо аналізувати запити таких суб'єктів як адвокати, нотаріуси, суди чи правоохоронні органи. Натомість закцентуємо увагу на запитах учасників товариств. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» учасники товариства мають, зокрема, право отримувати інформацію про господарську діяльність товариства. [4] Відповідно до ч. 4

ст. 43 Закону товариство забезпечує кожному учаснику (його представнику) доступ до документів, визначених частиною першою цієї статті. [4] Така інформація надається протягом 10 днів з дня надходження письмової вимоги учасника товариства.

Досить часто на практиці товариство не реагує на такі запити учасника, або ж надає інформацію не в повному обсязі, що саме по собі грубо порушує права учасника. КГС ВС зазначив, що одержання учасником господарського товариства інформації про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом та законом, є необхідним для реалізації таким учасником своїх корпоративних прав, зокрема правомочностей на участь в управлінні господарською організацію. Унаслідок невиконання господарським товариством свого обов'язку з надання учаснику господарського товариства на його вимогу інформації про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом та законом, можуть бути визнані порушеними як право учасника товариства на інформацію, так і його корпоративні права.

При цьому, у самому запиті учасника потрібно чітко формулювати перелік запитуваних документів, в іншому випадку суди відмовлятимуть у задоволенні позовних вимог про їх витребування. Варто зауважити, що саме витребування документів буде належним способом захисту порушених прав учасника товариства, а не зобов'язання товариства надати документи.

Окремо слід звернути увагу на висновок КГС ВС у справі № 906/211/23, де суд визнав обґрунтованим висновок суду апеляційної інстанції про те, що статут ТОВ не може обмежувати передбачене законом гарантоване та безумовне корпоративне право учасника товариства одержувати інформацію про діяльність товариства, зокрема щодо доступу до документів товариства, визначених ч. 1 ст. 43 Закону. У цій справі суд погодився із судами попередніх інстанцій, що ненадання відповідачем запитуваної позивачем інформації (ненадання копій відповідних документів) порушує права та законні інтереси учасника товариства. [5]

Звичайно, право на одержання інформації стосовно діяльності товариства його учасниками та його реалізація – це гарантія для учасників. Водночас, непоодинокими є випадки розголошення такої інформації, яка подекуди може становити комерційну таємницю, третім особам. На наш погляд, потрібно чітко провести межу між правом та неможливістю поширення такої інформації на шкоду інтересам товариства.

Аналізуючи Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», то ним встановлюється заборона на поширення такої інформації щодо посадових осіб товариства (ч. 7 ст. 42)[1], при цьому нічого не згадується про учасників.

[1] Зокрема, зазначається, що посадовим особам забороняється розголошувати інформацію, що стала їм відома у зв'язку з виконанням ними посадових обов'язків та становить комерційну таємницю товариства чи є конфіденційною, крім випадків, коли розкриття такої інформації вимагається законом. Ця заборона діє також протягом одного року з дати

Очевидно, доцільно закріпити положення про неможливість використання такої інформації на шкоду товариства не тільки посадовими особами, а й його учасниками, т.зв. «принцип добросовісної поведінки».

Щодо поширення інформації про загальні збори товариства, то її можна розглядати в контексті (1) права учасника на отримання такої інформації про рішення, прийняті на зборах; (2) поширення інформації з метою вчинення певних реєстраційних дій щодо діяльності товариства (зокрема, зміни учасників, структури власності, зменшення/збільшення статутного капіталу тощо).

У цьому контексті доречно звернути увагу на нещодавню судову практику в частині можливості «опосередкованого впливу» рішення загальних зборів щодо одного учасника на права інших учасників та вагомості надання доступу учасників товариства до таких рішень.

Так, Верховний Суд, розглядаючи питання виплати дивідендів одному із учасників товариства у постанові від 16 квітня 2025 року у справі № 916/4059/23 наголосив, що в аналогічній справі № 910/13193/19 Верховний Суд прийшов до висновків, що сплата одному учаснику дивідендів, щодо виплати яких було прийнято рішення загальними зборами відповідача, надає іншому учаснику - позивачу "законне очікування", що йому також будуть такі дивіденди виплачені. Невиплата товариством таких дивідендів учаснику прирівнюється до порушення права останнього на мирне володіння майном. Таким чином, проінформованість учасника про виплату дивідендів іншому учаснику зумовлює правомірні очікування на дотримання товариством принципів справедливості, добросовісності та розумності.

Участь всіх учасників товариства у загальних зборах учасників товариства під час вирішення питання про розподіл дивідендів та їх голосування за визначений розподіл, не може анулювати невід`ємне право всіх учасників на пропорційний розподіл чистого прибутку в якості дивідендів. [6]

Відтак, інформація про рішення зборів має вагоме значення та навіть, якщо рішення прямо не стосується учасника, воно в цілому може розглядатися як передумова легітимних очікувань у інших учасників.

У контексті права учасника на інформацію про скликання загальних зборів та численні дискусії стосовно можливості скасування рішення зборів на підставі непоінформованості учасника про їх проведення, потрібно наголосити, що останньому не може бути відмовлено у задоволенні позовної вимоги про визнання недійсним загальних зборів тільки з причин недостатньості голосів. Верховний Суд дотримується підходу, що розмір частки позивача не має впливати на його можливість оскаржити рішення загальних зборів (постанова Верховного Суду від 12.01.2023 у справі

припинення (розірвання) договору між посадовою особою і товариством, якщо інший строк не встановлений таким договором.

№ 916/1143/21). Верховний Суд прийшов висновку, що позивачу не може бути відмовлено в задоволенні вимог про визнання недійсними рішень загальних зборів тільки з мотивів недостатності його голосів; для зміни результатів голосування з прийнятих загальними зборами рішень вплив учасника на ухвалення загальними зборами рішень не вичерпується лише голосуванням, адже голосуванню передує обговорення усіма присутніми учасниками питань порядку денного, внесення обґрунтованих пропозицій та виступи учасників, що, за певних обставин, може істотно вплинути на загальний хід голосування та змінити його результати. [7]

Враховуючи наведене, право на інформацію про діяльність господарських товариств є одним із ключових елементів забезпечення прозорості, ефективного управління та захисту прав учасників (засновників), інвесторів і інших зацікавлених осіб. Своєю чергою, непоінформованість учасника про питання діяльності товариства та прийняті рішення може слугувати підставою для скасування останніх.

Список використаних джерел:

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 року// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text
2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 року// https://ips.ligazakon.net/document/T030755?an=939948&ed=2024_06_21
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 року// https://ips.ligazakon.net/document/T190361?an=467&ed=2024_05_21&dtm=
4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 // https://ips.ligazakon.net/document/t182275
5. Постанова Верховного Суду від 13.06.2024 року/Справа № 906/211/23// https://reyestr.court.gov.ua/Review/119806408.
6. Постанова Верховного Суду від 16.04.2025 року/Справа № 916/4059/23// Єдиний державний реєстр судових рішень
7. Постанова Верховного Суду від 12.01.2023 року/ Справа № 916/1143/21// https://reyestr.court.gov.ua/Review/108553366

Суханов М.О.
Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та
корпоративного права, доктор філософії в галузі права

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

З появою всесвітньої мережі з'явились і проблеми захисту інформації в ній, адже Інтернет та інформаційна безпека несумісні за своєю природою. Відомо, що чим легший доступ в мережу, тим гіршою є її інформаційна безпека [1]. Недостатній рівень безпеки, який забезпечують розробники інтернет-ресурсів, недостатня поінформованість користувачів, а також висока обізнаність шахраїв створюють сприятливі умови для порушення безпеки персональних даних. Персональні дані, будучи одним із головних цифрових трендів, підкреслюють актуальність проблеми їхнього захисту.

Захист інформації включає комплекс заходів, спрямованих на контроль доступу, збереження конфіденційності, цілісності та доступності даних, а також регламентує процеси, процедури, протидію атакам, технічну підтримку та навчання персоналу. Охорона персональних даних охоплює правові, організаційні та технічні механізми, що запобігають неправомірному використанню інформації, забезпечують її конфіденційність і гарантують суб'єктам персональних даних право доступу до відомостей про їхнє використання. Відповідальність за безпеку баз персональних даних покладається на їхнього володільця [2].

Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» володілець персональних даних представляє собою фізичну або юридичну особу, яка визначає мету обробки персональних даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки. Суб'єкти відносин, пов'язаних із персональними даними, зобов'язані забезпечити захист цих даних від незаконної обробки, зокрема від втрати, незаконного або випадкового знищення, а також від незаконного доступу до них [3].

Ця вимога є особливо актуальною, враховуючи великий обсяг персональної інформації, яку власники таких даних обробляють через керуючі елементи веб-ресурсів в Інтернеті. Найчастіше обробка персональних даних за допомогою веб-ресурсів відбувається в межах таких дій: заповнення користувачами форм та анкет; створення облікового запису та отримання доступу через логін і пароль; реєстрація через акаунт у соціальних мережах; надання електронної пошти для можливості зворотного зв'язку [2].

У процесі обробки можуть використовуватися персональні дані найрізноманітнішого характеру: від анкетної інформації, що дозволяє безпосередньо ідентифікувати особу, до даних, які лише опосередковано з

нею пов'язані або можуть бути застосовані для її ідентифікації. До таких відомостей належать платіжні дані, зокрема інформація про здійснення оплат за допомогою банківських карт, облікові записи, паролі, дописи у соціальних мережах, контактні номери телефонів, електронні пошти тощо.

Актуальною в умовах сьогодення також є проблема безпеки персональних даних при використанні інтернет-банкінгу. Користувачам рекомендується регулярно змінювати паролі до банківських застосунків, зберігати їх у таємниці, уникати переходу за підозрілими посиланнями, якщо вони не надійшли від офіційних представників банку, а також мінімізувати прив'язку банківських карт до сторонніх сервісів. Водночас і самі фінансові установи іноді здійснюють збір надлишкової інформації про своїх клієнтів [4, с. 254].

Ще одним важливим аспектом захисту персональних даних у кіберпросторі є безпека реєстрів та баз даних. Як зазначає В.В. Аніщук, для ефективного захисту від несанкціонованого доступу вони повинні мати багаторівневу систему безпеки. Лише за умови її належної реалізації можна гарантувати інформаційну безпеку, запобігти сторонньому втручанню та знизити ризик витоку конфіденційних даних [4, с. 254].

У сучасному світі, що розвивається стрімкими темпами, кіберпростір відкриває безліч можливостей, більшість із яких передбачає збір і обробку персональних даних. Однак варто розуміти, що жодні законодавчі норми чи механізми суспільного контролю не можуть гарантувати абсолютний захист особистої інформації в мережі. Витік даних може статися навіть без відома користувача.

Отже, щоб мінімізувати ризики, необхідно уважно ставитися до своїх персональних даних і дотримуватися основних правил безпеки в Інтернеті: 1) завжди ознайомлюватися з політикою обробки персональних даних на веб-сайтах, які використовуєте; 2) уникати довіри важливої інформації ресурсам, що не містять угоди про обробку персональних даних; 3) не прив'язувати банківські картки до платіжних систем сайтів при здійсненні покупок в електронній комерції; 4) у разі виявлення порушень законодавства щодо захисту персональних даних звертатися до компетентних контролюючих органів [3].

Користувач має право використовувати всі законні засоби для захисту своїх персональних даних від незаконного втручання. Якщо відбувається неправомірна обробка персональної інформації або втручання в особисте життя, особа може подати вмотивовану вимогу до власника чи розпорядника даних з метою припинення такої обробки, внесення змін у разі недостовірності інформації або повного видалення (знищення) персональних даних [1].

Таким чином, захист персональних даних у цифровому середовищі є комплексним завданням, що вимагає активної участі як користувачів, так і

власників інформаційних ресурсів. Незважаючи на існування законодавчих норм та технічних механізмів захисту, жоден із них не може гарантувати абсолютну безпеку особистої інформації в мережі. Тому кожен користувач має відповідально ставитися до обробки своїх даних, дотримуватися основних правил цифрової безпеки та використовувати всі доступні засоби для захисту своєї конфіденційної інформації. Лише поєднання законодавчих, технічних і організаційних заходів разом із свідомим підходом до використання цифрових технологій може мінімізувати ризики витоку та незаконного використання персональних даних.

Список використаних джерел:

1. Землянська О.В., Праховнік Н.А., Ковтун А.І., Ковтун М.А. Безпека в Інтернеті та захист персональних даних. Збірник Всеукраїнської науково-практичної конференція «Безпека життя і діяльності людини: теорія та практика», 28.04.2022. Полтава, 2022. С. 62–64.

2. Бацинко М.О, Лишенко К.О., Ткачук В.О., Захист персональних даних в цифровій економіці. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/84.pdf

3. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text

4. Аніщук В.В. Проблема захисту персональних даних в кібрспросторі. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 84: частина 3. С. 252-256.

Тарасенко Л.Л.,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права, к.ю.н., доцент

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ

Реформування законодавства України про інтелектуальну власність є важливим етапом для України на шляху набуття членства в Європейському Союзі (далі – ЄС). Угода про асоціацію між Україною та ЄС (2014)[1] налічує близько 100 статей (157-252), які визначили засади реформування українського законодавства у сфері інтелектуальної власності. Україна за період 2014-2024 рр. суттєво оновила правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, наблизивши його до європейських стандартів. При цьому законодавчі зміни стосувалися всіх блоків інтелектуальної

[1] Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part (2014). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22014A0529%2801%29

власності – авторського права, суміжних прав, колективного управління, промислової власності (патенти, промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення тощо), результатів селекційних досліджень (сорти рослин), захисту прав інтелектуальної власності.

Значним кроком уперед стала також інституційна реформа державної системи правової охорони інтелектуальної власності. Було створено національний орган інтелектуальної власності (далі – НОІВ)[1], до компетенції якого входять всі повноваження щодо надання правової охорони об'єктам авторського права, промислової власності, щодо захисту прав інтелектуальної власності (процедури pre-grant opposition, post-grant opposition тощо). Спочатку повноваження НОІВ виконував УКРПАТЕНТ (заклад експертизи у сфері інтелектуальної власності), в подальшому було створено окрему організацію, яка з листопада 2022 р. здійснює повноваження НОІВ. Так, відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 р. державна організація "Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій" виконує функції НОІВ[2] (далі – Ukrainian IP office).

Інтелектуальна власність в Україні та ЄС, інших країнах Європи з правової точки зору трактується однаково. Водночас групування правових інститутів права інтелектуальної власності частково відрізняється. Наприклад, на думку Rochelle C. Dreyfuss and Justine Pila, інтелектуальна власність включає в себе: авторське право, патенти, торговельні марки і подібні інститути (включаючи недобросовісну конкуренцію), комерційна таємниця, право на приватність, захист від порушень[3]. Натомість в Україні у науковій літературі традиційно виділяють наступні складові права інтелектуальної власності: авторське право і суміжні права (включає в себе і колективне управління), патентне право (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), засоби індивідуалізації (торговельні марки, комерційні найменування, географічні зазначення), інші об'єкти права інтелектуальної власності (комерційна таємниця, права на сорти рослин, породи тварин, наукове відкриття, раціоналізаторська пропозиція, компонування інтегральних мікросхем)[4].

Як бачимо, певні концептуальні відмінності на перший погляд є. Водночас йдеться про розгляд однакого масиву питань інтелектуальної власності, але окремі з них розглядаються в межах різних блоків, різних правових інститутів. Так, недобросовісна конкуренція в Україні має окреме правове регулювання[5], і стосується комерційних позначень (торговельні

[1] Ukrainian IP office (2022). URL: https://nipo.gov.ua/
[2] Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності: Розпорядження КМУ від 28.10.2022 №943-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-%D1%80#Text
[3] The Oxford Handbook of Intellectual Property Law (2018). Oxford University Press. 1024 p. 55 p.
[4] Право інтелектуальної власності. За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. К. Видавничий Дім «Ін Юре». 2007. 696 с.; Інтелектуальне право України. За заг. ред. професора О.С. Яворської. Тернопіль. Підручники і посібники. 2016. 608 с.
[5] Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР.

марки, комерційні найменування, географічні зазначення, інші комерційні позначення) та комерційної таємниці. Відтак питання, пов'язані з недобросовісною конкуренцією, включені до відповідних правових інститутів інтелектуальної власності (засоби індивідуалізації, комерційні таємниці). Право на приватність (право на захист від публічності) також розкрито у національному законодавстві України, але не в законодавстві України про інтелектуальну власність, а у Цивільному кодексі України. Так, статті 307, 308 Цивільного кодексу України регламентують захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок та охорону інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах. Ці статті містяться не в Книзі 4 Цивільного кодексу України (Право інтелектуальної власності), а в Книзі другій (Особисті немайнові права). Водночас ці законодавчі положення тісно повязані з правом на приватність та охороняють особу від зайвої публічності (вимагається згода фізичної особи на знімання її на на фото- чи відеоплівку, таємне знімання особи заборонено; фотографія, інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи).

У 2023 р. законодавцем було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» від 20.03.2023 р[1]. Цим законом було внесено зміни до численних нормативних правових актів у сфері інтелектуальної власності, і ці зміни стосувалися, як видно, зрештою, і з назви закону, посилення захисту прав інтелектуальної власності. Зокрема, зміни було внесено до Законів України «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про правову охорону географічних зазначень», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про авторське право і суміжні права», «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Також зміни було внесено до ЦК України і до процесуальних кодексів (ЦПК України, ГПК України), що також свідчить про необхідність вдосконалення і процесуальних аспектів, пов'язаних з витребуванням доказів щодо порушень прав інтелектуальної власності.

Як справедливо зазначає Орлюк О.П. (очільниця Ukrainian IP office), проблема захисту прав інтелектуальної власності не є унікальною лише для України, а є спільною для усього світового середовища, водночас Україна має виходити й з європейського досвіду у частині захисту прав інтелектуальної власності[2]. Власне позитивний європейський досвід

[1] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності: Закон України від 20.03.2024 р. № 2974-IX.
[2] Орлюк О. П. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 3. С. 60.

захисту прав інтелектуальної власності є визначальним для прийняття змін у вказаній сфері. Україна визначила стратегічний напрям у зовнішній політиці як наближення до Європейського Союзу[1]. Тому законодавчі підходи у цій сфері повинні відповідати європейським. Погоджуємося, що належний та ефективний рівень захисту прав інтелектуальної власності має розумітися як один зі стратегічних напрямів реформування національного законодавства та правозастосовної практики у цілому в напрямі європейської інтеграції[2]. Статті 233-242 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС містять положення про докази, про заходи щодо збереження доказів, про право на інформацію про походження та шляхи реалізації товарів або послуг, які порушують право інтелектуальної власності, про попередні та попереджувальні заходи, про виправні заходи, про судові заборони, про збитки та порядок їх визначення, про публікацію судових рішень. Ці положення були імплементовані в національне законодавство України шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» від 20.03.2023 р. з метою приведення положень актів цивільного, цивільного процесуального, господарського процесуального права та законодавства у сфері інтелектуальної власності у відповідність до зобов'язань щодо захисту прав інтелектуальної власності, взятих Україною за Угодою про асоціацію[3]. Основними змінами, на які слід звернути увагу, є запровадження компенсаційних способів захисту таких, як: разової компенсації замість вилучення контрафактних товарів, засобів і знарядь, які використовувалися при їх виготовленні, а також застосування компенсації замість відшкодування збитків (які дуже складно довести; тому такі позовні вимоги були практично відсутні у правозастосовній практиці в Україні). Можливість застосування компенсаційних способів захисту, а не лише превентивно-припиняючих, дасть змогу правовласникам ефективно впливати на порушників та зумовить ризики реальних майнових втрат для правопорушників. Прийняття вказаного закону, безумовно, сприяло впровадженню в Україні ефективних механізмів захисту прав інтелектуальної власності. Відзначаємо, що Україна впродовж 2019-2024 рр. здійснила суттєві кроки щодо реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності, що наблизило законодавство у цій сфері до стандартів ЄС. Попри значне і якісне реформування законодавства про інтелектуальну власність залишаються недореформованими кілька правових інститутів.

[1] Колеснікова М.В., Корощенко К.Р. Захист прав інтелектуальної власності в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аспект. Правові новели: Науковий юридичний журнал. 2021. № 13. С. 61-67. С.62
[2] Орлюк О. П. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 3. С. 60.
[3] Тарасенко Л.Л. Захист прав на винаходи та корисні моделі. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2024. № 78. С.145

На нашу думку, існує потреба прийняття спеціального закону щодо комерційного найменування, і спеціального закону про комерційне найменування. Комерційне найменування є дуже поширеним об'єктом права інтелектуальної власності, а правове регулювання обмежується кількома нормами Цивільного кодексу України. Ідентично потребує належного правового регулювання і комерційна таємниця, яка станом на сьогодні врегульована лише кількома нормами в Цивільному кодексі України, додатково порушення прав на неї вказані у законодавстві про захист від недобросовісної конкуренції. Також окремі законодавчі зміни слід внести і щодо об'єктів патентного права, щодо торговельних марок. Зокрема, у Звіті Європейської Комісії щодо України в рамках Пакета розширення (Ukraine 2024 Report) від 30 жовтня 2024 р. вказано наступні рекомендації щодо подальшого реформування законодавства України у сфері інтелектуальної власності: «Щодо прав промислової власності, не було зафіксовано жодного прогресу щодо узгодження Закону про патенти та деяких його імплементаційних правил, зокрема щодо патентоздатності. Крім того, не було зафіксовано жодного прогресу щодо узгодження законодавства України про торговельні марки. Більше того, не було внесено жодних законодавчих змін для узгодження з директивою про комерційну таємницю»[1].

Також при подальшому реформуванні законодавства у сфері інтелектуальної власності необхідно врахувати тенденції щодо цифровізації (діджиталізації) суспільних відносин загалом і відносин інтелектуальної власності зокрема. Законодавство України про промислову власність взагалі не містить норм, які б стосувалися здійснення і захисту прав інтелектуальної власності на ці об'єкти у цифровому середовищі.

Тарасенко Х.Ю.,
доктор філософії в галузі права,
старша викладачка кафедри теорії права та прав людини,
Український католицький університет

ВИЗНАННЯ ПРАВ НА ВИНАХОДИ, КОРИСНІ МОДЕЛІ НЕДІЙСНИМИ: ОКРЕМІ ЗАУВАГИ

Підписавши Угоду про асоціацію в 2014 році, Україна взяла на себе зобов'язання реформувати систему охорони прав інтелектуальної власності, обравши проєвропейський вектор. Впродовж 2020-2023 років як законодавство у сфері авторських прав, так і законодавство про охорону промислової власності зазнало якісно нових системних змін.

[1] Ukraine 2024 Report (2024). 2024 Communication on EU enlargement policy. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf

Одним із інститутів права інтелектуальної власності, який було реформовано внаслідок внесення змін до низки законодавчих актів з питань правової охорони окремих об'єктів інтелектуальної власності, є інститут захисту таких прав. Зокрема, Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» введено такий новий спосіб захисту прав як визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними (ст.33, ст.331). Аналогічні положення були закріплені і в Законі України «Про охорону прав на промислові зразки» (ст.25, ст.251). Визнання прав недійсними є відносно новим способом захисту цивільних прав для нашої правової системи, адже раніше недійсними могли визнаватись правочини (найчастіше) або відповідні охоронні документи. До слова, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» формулює спосіб захисту права як «визнання свідоцтва на знак для товарів і послуг недійсним повністю або частково» (ст.19). Відтак, питання визначення коректного формулювання способу захисту права на сучасному етапі регулювання цих відносин потребує глибокого наукового дослідження.

Нові формулювання способів захисту прав інтелектуальної власності прийшли до нас разом із перейнятою концепцією правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, яка притаманна європейським країнам, та зафіксована у їх документах, які написані англійською мовою, де "patent" означає і, безпосередньо, патент – охоронний документ, і одразу сам винахід чи корисну модель, щодо якого такий патент видано. Фактично, слово «патент» позначає нерозривну єдність об'єкту та охоронного документа на нього.

Визнання прав на винахід (корисну модель) чи промисловий зразок недійсними, визнання недійсним свідоцтва на торговельну марку чи встановлення на підставі рішення суду відсутності творчого характеру твору (об'єкту авторського права) призводять до того, що, фактично, ретроспективно, на підставі рішення суду, а в окремих випадках – на підставі рішення Апеляційної палати НОІВ – права чи охоронюваний документ на об'єкт інтелектуальної власності вважаються такими, що не були дійсними (чинними/не виникли) з того моменту, з якого вони були набуті відповідним суб'єктом, а об'єкт взагалі не повинен був отримувати правову охорону. Власне, ці ситуації не отримали належного правового регулювання в законодавстві України і можуть викликати низку труднощів при правозастосуванні.

При закінченні строку чинності майнових прав інтелектуальної власності вони завершують свій строк правової охорони в силу вказівки закону, зважаючи на строковий характер таких прав. Це означає, що вони виникли, були чинними протягом певного періоду часу або в абсолютних правовідносинах, де всі інші суб'єкти зобов'язані були не порушувати таких прав, та (або) в зобов'язальних правовідносинах, які виникли з волі суб'єкта

таких прав та (або) і інших суб'єктів. До прикладу, правочини (договори), вчинені (укладені) щодо них були дійсними на момент вчинення (укладення), зберігали свою чинність протягом строку чинності цих прав та породили певні правові наслідки (створили, змінили чи припинили цивільні права та обов'язки), і немає підстав для того, аби ставити питання про визнання їх недійсними та застосувати наслідки недійсності правочину (договору).

Так, в ЦК України в окремих статтях, які регулюють окремі договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, наголошено на необхідності врахування чинності таких майнових прав та строку їх дії.

Своєю чергою, припинення права правоволодільця на торговельну марку чи інше позначення, визначене в договорі, без його заміни аналогічним правом є підставою для припинення договору комерційної концесії відповідно до ч.2 ст.1126 ЦК України. Окрім цього, ЦК містить також і інші положення, які стосуються чинності майнових прав інтелектуальної власності на момент укладення договору щодо них. Так, згідно із ч.5 ст.1109 ЦК України предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, які на момент укладення договору не були чинними. Схоже положення містить і ч.1 ст.1113 ЦК України, відповідно до якої предметом договору про передання майнових прав не можуть бути об'єкти і майнові права, яких не існувало на момент укладання договору.

На нашу думку, це положення ЦК України можна розглядати двояко: по-перше, йдеться про ті випадки, коли право на певний об'єкт права інтелектуальної власності ще не виникло (наприклад, особа ще не отримала патенту на винахід чи корисну модель або свідоцтва на торговельну марку), так і ті випадки, за яких права втратили свою чинність (ретроспективно) і вважається, що вони не були чинними на момент укладення такого договору, наприклад, визнано права (раніше – патент) на винахід (корисну модель) чи промисловий зразок недійсними, визнано недійсним свідоцтво на торговельну марку, або ж було встановлено, що об'єкт авторського права не має творчого характеру, або ж підпадає під категорію тих об'єктів, яким не надається правова охорона. Власне, ці норми можуть стати тими положеннями, які ляжуть в основу правової підстави позовних вимог про визнання правочинів щодо таких прав недійсними.

Троцька В. М.,
завідувач сектору розпорядження авторськими та суміжними правами
відділу авторського права і суміжних прав
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
кандидат юридичних наук

ТЛУМАЧЕННЯ ПИТАНЬ ПРО ПЕРЕХІД ДО РОБОТОДАВЦЯ МАЙНОВИХ ПРАВ НА СЛУЖБОВЕ ВИКОНАННЯ: РІШЕННЯ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Вступ. 6 березня 2025 року Судом Європейського Союзу (далі – Суд ЄС) ухвалено рішення у справі за запитом Уряду Бельгії та Національного оркестру Бельгії (далі – Оркестр) щодо тлумачення норм законодавства ЄС [1]. Ця справа цікава з декількох позицій: вона стосується питань врегулювання трудових відносин, що виникають між виконавцем (працівником) та роботодавцемстосовно такого об'єкту суміжних прав як виконання; пояснює умови переходу до роботодавця майнових суміжних прав на службове виконання; надає відповіді на питання про застосування норм законодавства ЄС у часі. На практиці випадки здійснення виконання за трудовим договором (контрактом) виконавцями (службові виконання), є непоодинокими. Наприклад, внаслідок виконання своїх трудових обв'язків музиканти оркестру, актори театру, ведучі на телебаченні та інші можуть здійснювати виконання. Тож ознайомлення з висновками, наведеними у рішенні Суду ЄС, що стосуються передачі майнових прав, можуть бути корисним для виконавців (працівників), їх роботодавців. До того ж рішення Суду ЄС, які мають вплив на формування та розвиток законодавства ЄС, відіграють важливу роль у процесі його гармонізації, а відтак, враховуючи євроінтеграційний вектор, можуть бути актуальними для удосконалення законодавства України у сфері авторського права і суміжних прав.

Суть спору. Спір виник між Оркестром (роботодавцем) та його учасниками – музикантами (працівниками) щодо виплати їм винагороди за використання виконання, здійсненого в рамках існування трудових відносин.Переговори між сторонами щодо укладення колективної угоди про виплату винагороди тривали протягом п'яти років, однак угода так і не була укладена. У2021 році уряд Бельгії видав Королівський указ (далі – Указ), згідно з яким передбачено передання майнових прав на виконання музикантами Оркестру, за винагороду. Музиканти, не погоджуючись з вимогами Указу, порушили судову справу, яка розглядалася у Вищому адміністративному суді Бельгії. Вони стверджували, що примусове передання майнових прав Оркестру (роботодавцю), визначене в Указі, порушує норми законодавства Бельгії про авторське право і суміжні права, а також статей 18 – 23 Директиви Європейського Парламенту і Ради

2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку (далі – Директива 2019/790) [2].

Положення Директиви 2019/790. В основі рішення лежить тлумачення норм кількох Директив ЄС, які визначають суміжні права виконавців. Проте основний акцент зроблено саме на положеннях статей 18 – 23 Директиви 2019/790. За приписами цих статей держави-члени ЄС повинні передбачити механізм коригування договорів, право на відкликання, а також забезпечити принцип належної та пропорційної винагороди авторам та виконавцям. Згідно з цим принципом: виконавці, які надали ліцензію або передали виключні права для використання виконань повинні мати право отримувати справедливу винагороду. При його впровадженні в національному законодавстві держави-члени ЄС мають право використовувати різні механізми та враховувати принцип договірної свободи і справедливого балансу прав та інтересів (ст. 18).Держави-члени ЄС повинні ввести в дію закони, нормативні акти та адміністративні положення, необхідні для виконання цієї Директиви, до 7 червня 2021 року (ст. 29). У рішенні Суду ЄС наголошено, що норми Директиви 2019/790 не виключають зі сфери своєї дії службові виконання (п. 88). Тож принцип належної та пропорційної винагороди поширюється і на правовиконавців на отримання справедливої винагороди за використання їх службових виконань. У рішенні Суду ЄС зазначено, що держави-члени повинні здійснювати свої повноваження з урахуванням законодавства ЄС, зокрема й Директиви 2019/790, а також на підставі національного законодавства (у даному випадку – законодавства Бельгії), яке мало бути приведено у відповідність до вимог Директиви 2019/790 у вказаний вище строк.

Норми законодавства Бельгії. Ст. XI.205 (§4) Книги XI Кодексу господарського права передбачає, що у випадках, коли виконання здійснюється виконавцем відповідно до трудового договору або закону, майнові суміжні права можуть бути передані роботодавцю за умови, що передання прав прямо передбачено, а виконання підпадає під дію договору або закону. Колективні договори можуть визначати обсяг і умови передання прав [3]. Тобто, перехід майнових суміжних прав на службове виконання до роботодавця передбачає наявність чітких положень про передачу таких прав на підставі трудового, колективного договору або закону. У ст. 2 Указу встановлена вимога, що «виконавець має передати Оркестру суміжні права, що стосуються будь-яких виступів, здійснених у контексті його (чи її) діяльності в цьому Оркестрі» (п. 39, п. 45 рішення Суду ЄС). Музиканти Оркестру не погоджуючись з цим, вимагали скасувати Указ, стверджуючи, що його положення не відповідають законодавству ЄС, зокрема нормам Директиви 2019/790. У зв'язку з необхідністю надання роз'яснення положень цієї Директиви у частині її застосування до договірних відносин сторін, Вищим адміністративним судом Бельгії надіслано запит до Суду ЄС.

Питання для їх роз'яснення Судом СЄ. У запиті до Суду ЄС зазначено два питання:

1) чи слід тлумачити статті 18 – 23 Директиви 2019/790 як такі, що перешкоджають передачі шляхом прийняття нормативного акта працівниками у зв'язку з виконанням ними трудових обов'язків?;

2) чи слід тлумачити поняття «укладені акти» та «набуті права» у значенні Директиви 2019/790 як такі, що охоплюють, зокрема, передачу суміжних прав шляхом нормативного акта, прийнятого до 7 червня 2021 року?

Тобто, Суд ЄС мав пояснити, по-перше, чи відповідає передача майнових суміжних прав на службове виконання без згоди виконавців, положенням Директиви 2019/790; по-друге, про застосування норм Директиви 2019/790 у часі.

Рішення Суду ЄС по першому питанню. Н адаючи відповідь на питання, Суд ЄС виходив з того, що згідно з нормами міжнародних договорів, Директив ЄС виконавці наділені виключним правом надавати згоду (дозвіл) на використання їх виконання, крім винятків або обмежень. При цьому Директиви ЄС не містять винятків, що дозволяють передання прав без попередньої згоди виконавців на виконання роботодавцю, як це передбачено в Указі. Виконавці навіть у разі передання майнових прав мають право на отримання справедливої винагороди. Суд ЄС дійшов висновку, що норми Директив ЄС перешкоджають національному законодавству, яке передбачає передачу на підставі нормативного акта роботодавцю майнових прав виконавців (працівників) без їх попередньої згоди. Підкреслено, що передання прав на службове виконання повинно здійснюватися за згодою виконавця, з виплатою справедливої винагороди, а відтак не може бути автоматично набуто роботодавцем. Виходячи з цього встановлено, що положення Указу порушують права виконавців, гарантовані законодавством ЄС.

Рішення Суду ЄС по другому питанню. Вказано, що положення Директиви 2019/790 застосовуються до всіх способів використання виконання, які здійснені після 7 червня 2021 року, навіть якщо відповідні договори або нормативні акти (як от Указ) були укладені, чи прийняті до цієї дати. Хоча норми законів та інших нормативно-правових актів не мають зворотної дії у часі, «вони застосовується до майбутніх наслідків, що виникли за старою нормою, а також до нових правових ситуацій» (п. 72). Наведений висновок Судом ЄС обґрунтовано тим, що у разі іншого тлумачення, згідно з яким норми, на які поширюється дія Указу після закінчення терміну транспозиції Директиви 2019/790 виключаються зі сфери дії цієї Директиви, могло б підірвати ефективність її положень, які спрямовані на захист прав виконавців у разі передання їх прав (п. 79). Водночас, наголошено на принципі неретроактивності, згідно з яким

укладені договори до 7 червня 2021 року, діють згідно з правовим режимом на дату їх укладення. Тобто, нові положення не змінюють права або договори, які були укладені до дати набуття чинності Директивою 2019/790, але існує потреба у їх перегляді, якщо положення протирічать нормам Директиви.

Порівняння із законодавством України. Ознайомившись з аналізом рішення Суду ЄС може виникати питання: які права мають виконавці (працівники) на службові виконання за діючим законодавством України?

Згідно з ч. 6 ст. 36 Закону України «Про авторське право і суміжні права»(далі – Закон України) [4] майнові права на службове виконання виникають і здійснюються на умовах і в порядку, передбачених статтею 14 цього Закону, як для авторів службових творів. За приписами вказаної статті 14 майнові права на службовий твір (відповідно й службове виконання) переходять до роботодавця з моменту створення службового твору (здійснення виконання) у повному складі, якщо інше не передбачено цим Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір (службове виконання), укладеним між працівником (у даному випадку виконавцем) і роботодавцем. З наведеного слідує, що за відсутності відповідного врегулювання відносин, майнові права на службове виконання, виникають у роботодавця з моменту здійснення виконання. Як бачимо, норми Закону України відрізняються від вищенаведених положень законодавства Бельгії, за якими передання прав роботодавцю має бути прямо передбачено у відповідному договорі, або законі.

Щодо виплати виконавцям справедливої винагороди. У ч. 6 ст. 36 Закону України лише зазначено, що порядок сплати справедливої винагороди за використання службового виконання може визначатися в договорі такого суб'єкта суміжних прав з роботодавцем або з організацією колективного управління. Проте не закріплено принцип належної та пропорційної винагороди, не передбачено механізм коригування договорів, право на відкликання. Отже, наразі Закон України не враховує положення статей 18 – 23 Директиви 2019/790.

Висновки. Питання, на які надані відповіді у рішенні Суду ЄС, є актуальними. Виходячи з наданого тлумачення питань Судом ЄС, перехід майнових суміжних прав на службове виконання до роботодавця не може бути автоматичним, а передбачає згоду виконавця (працівника), а також отримання ним справедливої винагороди відповідно до статей 18 – 23 Директиви 2019/790.Наведене роз'яснення свідчить про високий рівень охорони суміжних прав виконавців на рівні законодавства ЄС та при його правозастосуванні.

Україна прагне та вживає активних заходів для приведення національного законодавства до законодавства ЄС у сфері авторського

права і суміжних прав. Тому проведений аналіз рішення Суду ЄС може стати підґрунтям для розробки та внесення змін до Закону України з урахуванням статей 18 – 23 зазначеної Директиви.

Список використаних джерел:

1. Case C575/23. Belgian State, Orchestre national de Belgique. JUDGMENT OF THE COURT (First Chamber), 6 March 2025. URL: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=296203&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1341855

2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text

3. Code of Economic Law by the Law of 19 April 2014 on the insertion of Book XI «Intellectual Property» into the Code of Economic Law, and the insertion of provisions specific to Book XI into Books I, XV and XVII of that code. URL: https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/19261

4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 року № 2811-IX. Офіційний вісник України. 2023. № 3. Ст. 196.

Фірман Д.І.
доктор філософії в галузі права,
Львівський національний університет імені Івана Франка

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ЗАБУТТЯ

В епоху максимального охоплення світовою павутиною сформувалася потужна цифрова пам'ять: велика частина світових знань стала доступна за допомогою одного кліку «мишкою». Відповідно, й особиста інформація, яка потрапила в Інтернет, залишається там назавжди.

Організація Internet Society зазначає, що сьогодні «Інтернет є відкритою територією для вільного мовлення людей з усього світу незалежно від географічного розташування та найпоширенішим механізмом поширення даних». Своєю чергою, згідно з опитуванням рекрутингової фірми Careerbuilder, у 2019 році в США 70% компаній використовували соціальні мережі для відбору кандидатів на роботу, з них 48% час від часу перевіряли активність співробітників у соціальних мережах. Фінансові установи, коли вирішують, чи надавати кредит, також можуть перевіряти інформацію про потенційного клієнта через пошук у Google за іменем та переглядаючи профіль у соціальних мережах. Та інформація про особу, яка індексується найкраще, може стати основою для прийняття щодо неї доленосних рішень чи формування думки щодо неї в особистісних

відносинах. Також відкритими є дані з багатьох реєстрів (реєстр боржників, реєстр судових рішень, реєстр виконавчих проваджень тощо, в яких відображається інформація приблизно, починаючи з ранніх 2000 – них).

Технічна можливість миттєво знайти мільйони терабайтів даних має свою ціну. Пошукові системи надають доступ до різних типів інформації, серед них правдива, неправдива, неактуальна, застаріла, неповна, вирвана з контексту. Крім цього, такі дані можливо використовувати багаторазово та безстроково, а також безконтрольно зберігати на носіях. Доступ до такої інформації в Інтернеті може мати широкий спектр наслідків для користувачів: втрату роботи, неможливість отримати свідоцтво адвоката чи зайняття державної роботи, отримання візи, соціальну ізоляцію тощо.

Правозахисники та науковці з усього світу періодично висувають пропозиції щодо розширення меж сфери захисту прав людини. Каталізатором таких прогресивних ідей є різні чинники, в тому числі технологічні зміни. Міжнародні організації також беруть участь у «відкритті» нових прав людини в рамках тих, які вже прямо визнані в міжнародних договорах. Визнання та закріплення таких прав часто спричиняє дискусії та полеміки. Саме тому історичний процес зародження нового права, поки воно не досягне «повного визнання» як частина міжнародного ~~н~~права є цікавим для правової науки. На додачу правові інструменти для цифрового світу знаходяться лише на початкових стадіях формування та активного обговорення.

Одним з варіантів розв'язання проблеми захисту осіб від надмірної, застарілої інформації про них в цифровій мережі може стати визнання та забезпечення реалізації права на забуття. Право на забуття належить до покоління «нових прав». Це законна можливість для особи «контролювати» своє минуле в Інтернеті та вимагати від пошукових систем видалення інформації, яка є правдивою, але яку б особа хотіла вилучити через певні поважні обставини.

Обговорення концепції права на забуття відбувалося ще з 70-х років 20 сторіччя. Вперше право на забуття отримало закріплення в Директиві Європейського Союзу про захист даних 1995 року. Зокрема, Директива Європейського Парламенту і Ради № 95/46/ЄС "Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних" була першим актом, який був спрямований на унормування відносин щодо збору, обробки та використання персональних даних. Проте**,** оскільки цей акт розроблявся у 1990 році, коли Інтернет ще не існував у його сучасному вигляді, і за три роки до заснування Google, Директива не могла передбачити всі деталі та врегулювати ці відносини таким чином, аби згодом відповідати усім викликам інформаційного суспільства.

У 2010 році Європейська комісія опублікувала своє Положення «Багатосторонній підхід до захисту персональних даних у Європейському

союзі», в якому була виражена загальна заклопотаність вразливістю особових даних перед обличчям технологічних змін і необхідність реформування існуючого законодавства Євросоюзу в цій сфері.

Звернемо увагу, що активно світова спільнота почала обговорювати можливість видаляти правдиву інформацію про себе з мережі Інтернет лише у 2014 році після рішення суду справедливості Європейського Союзу у справі Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos, MarioCosteja González .

Ця справа була однією з перших, яка стосувалась права на забуття. Вона розпочалася ще у 2010 році, коли громадянин Іспанії Маріо Костеха Гонсалесподав до Іспанського агентства із захисту даних скаргу проти видавництва щоденної газети La Vanguardia Ediciones SL та Google Spain SL і Google Inc.

У цьому фундаментальному рішенні Суд ЄС наголосив на необхідності збалансувати право на забуття суб'єкта даних із загальними інтересами оператора пошукової системи та правами громадськості на доступ до інформації. Через поширеність доступу до Інтернету діяльність пошукових систем значно вплинула на захист персональних даних, тому права суб'єкта даних можуть превалювати над економічними інтересами оператора пошукової системи та загальними інтересами користувачів Інтернету у свободі доступу до інформації. Оператор пошукової системи, який вважається «контролером даних», зобов'язаний видалити дані, якщо це порушує право на конфіденційність суб'єкта даних.

Отже, Суд ЄС створив прецедент застосування права на забуття, аскаржник Костея Гонсалес – навмисно чи ненавмисно – допоміг у розвитку права на забуття, яке формується як самостійне суб'єктивне право, здійснення якого можливе у цифровому середовищі, тобто у певному віртуальному світі.

Подальший розвиток та закріплення багатьох ключових пунктів з рішення по справі Google Spain v AEPD and Mario Costeja González можемо спостерігати у Загальному регламенті про захист даних (General Data Protection Regulation) № 2016/679 від 14.04.2016 р. (Регламент GDPR). Документ на якісно новому рівні регулює захист даних користувачів, закріплює право на забуття із конкретними кроками для контролерів даних щодо видалення інформації за запитом.

Найголовнішими положеннями, які були запроваджені Регламентом GDPR в контексті права на забуття є: безпосереднє офіційне закріплення права на забуття як права на видалення інформації та права на заборону профайлінгу, права на перенесення даних, встановлення санкцій за порушення конфіденційності даних для компаній. Загалом, порівнюючи Директиву 95/46/ЄС та Регламент GDPR, можемо спостерігати тенденцію перенесення відповідальності за доведення законності підстав для обробки

з суб'єкта даних на контролера даних. Здійснений аналіз зародження та поступового закріплення права на забуття у світі, дає змогу дійти висновку, що право бути забутим сформувалося в майже ідеальній відповідності до наукової доктрини про «нові права» людини – швидко, з великою кількістю дискусій, суміжне з іншим правами (право на приватність, право на інформацію, право на свободу слова). Вважаємо, що право на забуття існує вже тривалий час, і багато суб'єктів у різних країнах, його здійснюють. Водночас є потреба у вивченні та напрацюванні дієвих механізмів його реалізації для його збалансування з іншими фундаментальними правами людини.

Фокін С.І.
здобувачка кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права, юридичний факультет,
Львівський національний університет імені Івана Франка

АНАЛІЗ ДОКТРИНАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В силу швидкого розвитку штучного інтелекту, виникає необхідність належного врегулювання правовідносин у відповідній сфері. З огляду на це, законодавець постійно повинен враховувати не лише практичні моменти і реальну ситуацію, яка насправді існує, але і доктринальні підходи щодо визначення правосуб'єктності штучного інтелекту.

Кожен науковець має свій підхід щодо правосуб'єктності штучного інтелекту, проте залишається відкритим питання, чи насправді такі позиції відповідають потребам часу і можуть бути реалізовані на практиці.

Зокрема, Варинський В.О. зазначає, що правосуб'єктність ШІ не ідентична правосуб'єктності ані фізичних, ані юридичних осіб, яка є звичною в праві до виникнення ШІ. Однак, важко категорично відмовитись від того, що в перспективі ШІ лишається лише «машиною в руках людини», адже це протирічить самому цільовому визначенню ШІ. Тому, маючи здатність приймати самостійні рішення і вчинювати усвідомлені дії, апріорі, повинен бути наділений правосуб'єктністю [1, с.85].

З таким твердженням можна погодитись лише в частині того, що правосуб'єктність штучного інтелекту не є ідентичною правосуб'єктності фізичних осіб, однак, думка про те, що штучний інтелект може вчиняти усвідомленні дії, не є правильною, оскільки ШІ лише обробляє дані, масиви інформації, введені людиною як база для навчання штучного інтелекту. Якби в ШІ була б відповідна ознака, твори, створені останнім, не охоронялись правом особливого роду (sue generis). Водночас, Варинський В.О. також доходить висновку, що ШІ, наділений виключно

інтелектуальною складовою, самостійним суб'єктом права вважатися не може, адже дієвість результату його інтелектуальної діяльності лишається за людиною-оператором. Задля того, щоб ШІ міг претендувати на позицію самостійного суб'єкта права, він повинен бути наділений комплексом етичних, моральних якостей, котрі забезпечують необхідний рівень соціальної відповідальності ШІ, а також мати необхідний емоційний інтелект для розуміння сутності базових людських ознак: людяності, моральності, чуйності, розуміння значення в суспільстві основних соціальних цінностей [1, с.87].

В свою чергу, Зозуляк О.І. зазначає, що розвиток цивільного законодавства за вектором сприйняття штучного інтелекту в якості суб'єкта цивільних правовідносин є невиправданим кроком, а відповідна аргументація, свідчить про безперспективність та хибність підходів щодо визначення за штучним інтелектом рис суб'єкта цивільного права [2, с.101].

Справді, штучному інтелекту не притаманні ознаки фізичної особи, відповідно, останній не може бути наділений тією правосуб'єктністю, якою наділено людину, як індивіда, а тому, штучний інтелект не може бути повноцінним суб'єктом цивільних правовідносин.

А от Щербина Б.С. та Ткаченко В.В. акцентують увагу на тому, що сучасна правова регламентація штучного інтелекту визначає його як об'єкт права, оскільки, прирівняти штучний інтелект до живих істот неможливо, адже біологічно штучний інтелект та роботи, неживі та позбавлені чутливості на даному етапі розвитку, хоча й існують розробки щодо емоційного інтелекту.

А тому щоб захистити людину від шкідливих наслідків, які можуть бути завдані штучним інтелектом, більшість пропонує розглядати штучний інтелект як об'єкт цивільних прав [3, с.146].

Вважаю таку позицію більш правильною з точки зору сутності штучного інтелекту, так як початково ШІ існував у вигляді комп'ютерної програми, яка однозначно була саме об'єктом. Лише з активним розвитком штучного інтелекту, постало питання правосуб'єктності останнього.

Стефанчук М.О. зазначає, що робот зі штучним інтелектом у структурі цивільних правовідносин може бути як суб'єктом, так і об'єктом цивільних правовідносин в залежності від класифікації роботів. Це обумовлюється насамперед технічними можливостями, якими наділений робот як носій штучного інтелекту [4, с.30].

Баранов О.А. обстоює позицію, що якщо учасником правовідносин з однієї сторони є традиційний суб'єкт як суб'єкт права, а з іншої – робот з ШІ, то останній має бути суб'єктом права. Задля забезпечення ефективності реалізації правовідносин, робот з ШІ має мати такі ж самі суб'єктивні права,

юридичні обов'язки та відповідальність як традиційний суб'єкт, якого він замінив при здійсненні конкретної діяльності [5, с.48].

Проте, за такого підходу проблематичним стає питання відповідальності за шкоду, завдану ШІ, зокрема, можливості вести мову про вину штучного інтелекту та протиправність його поведінки.

Ще одним дискусійним питанням залишається можливість покриття шкоди, завданої штучним інтелектом, оскільки, на даний момент, невідомо, за рахунок яких джерел (майна, майнових прав, грошових коштів) ШІ може нести відповідальність.

Отже, можна дійти висновку, що сучасна доктрина виділяє фактично трипідходи щодо правосуб'єктності штучного інтелекту у сфері інтелектуальної власності: 1) визнає штучний інтелект суб'єктом правовідносин; 2) визнає штучний інтелект об'єктом правовідносин; 3) визнає штучний інтелект одночасно і об'єктом, і суб'єктом правовідносин.

Вважаю, що штучний інтелект все ж потрібно розглядати виключно з точки зору об'єкта правовідносин, оскільки, суб'єкт правовідносин наділений суб'єктивними правами, здатен виконувати юридичні обов'язки та нести юридичну відповідальність, а також вчиняти усвідомленні дії, що на даний момент не притаманно штучному інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Варинський В.О. Правосуб'єктність штучного інтелекту: критичний погляд на автономність. Інформація і право, 2024, №4(51)/2024. С. 83-94.

2. Зозуляк О.І. Штучний інтелект як об'єкт цивільно-правового регулювання. Доктрина приватного права: традиції та сучасність: матеріали XX наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. В.П. Маслова. Харків: Право, 2022. С. 95–102.

3. Щербина Б.С., Ткаченко В.В. Штучний інтелект як суб'єкт цивільного права. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». Київ: НАУ, 2021. № 1(58). С. 142-148.

4. Стефанчук М. О. Теоретичні засади цивільної правосуб'єктності фізичних осіб та особливості її здійснення: дис. док. юрид. наук: 12.00.03. НДІ прив. права і підпр. ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України. К., 2020. 473 с.

5. Баранов О.А. Особливості визначення правового статусу робота зі штучним інтелектом. Інформація і право. №4(47)/2023. С. 40-54.

Харитонова О.І.,
докторка юридичних наук, професорка,
член-кореспондент НАПрНУкраїни,
зав. кафедрою інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія
Харитонов Є.О.
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
зав. кафедри цивільного права Національного університету «Одеська
юридична академія»

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КАТЕГОРІЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ДО ПРОБЛЕМИ ПИТАННЯ

Категорія штучного інтелекту є об'єктом прискіпливої уваги з боку науковців різних галузей наукового пізнання. Враховуючи те розуміння штучного інтелекту, яке пропонують фахівці у сфері комп'ютерної лінгвістики, психології, філософії тощо, зосередимось на науковому доробку у цій сфері науковців-правників.

У літературі згадується, що термін «штучний інтелект» ще в 1956 році ввів у обіг професор Дартмутського коледжу Джон МакКарті [1], коли очолив невелику команду вчених, аби визначити, чи можуть машини вчитися, як діти, методом спроб та помилок, врешті розвинувши формальне мислення. Даний проєкт фактично ґрунтувався на намірі з'ясувати, як змусити машини, використовувати мову, абстрактні форми, вирішувати ті проблеми, які зазвичай вирішують люди, вдосконалюючись при цьому. Робилося це з метою відділення від кібернетики нової галузі дослідження.

Існує велика кількість визначень поняття «штучного інтелекту» та підходів до розуміння його сутності – від ототожнення з робототехнікою до сприйняття штучного інтелекту як інноваційного напрямку розвитку науки і техніки, спрямованого на створення інтелектуальних машин та інтелектуального програмного забезпечення.

При визначенні поняття штучного інтелекту слід послуговуватися тими спробами його формулювання, які вже є у законодавстві. І, перш за все, скористатися тим поняттям, яке пропонує Закон про штучний інтелект (AI Акт), який набув чинності в ЄС 1 серпня минулого року. Цей закон має значний вплив на всі аспекти використання AI, від розробки до кінцевого споживача, покриватиме 27 країн ЄС та потенційно матиме «Брюсельський ефект» (імплементація практики ЄС) у всьому світі [2]. AI Акт запроваджує широке визначення систем штучного інтелекту, включаючи всі системи, які можуть самостійно приймати рішення (з певним рівнем автономності), та демонструвати адаптивність після впровадження. Ці системи, маючи явні чи неявні цілі, здатні аналізувати отримані дані та генерувати результати, такі

як прогнози, контент, рекомендації чи рішення, які можуть впливати на фізичне або віртуальне середовище. Тобто виконувати завдання, які раніше вимагали людського втручання. Це охоплює як вузькоспеціалізовані моделі, так і загальноцільові системи штучного інтелекту (GPAI) (стаття 3) [3]. Таким чином, системи штучного інтелекту, здатні самостійно приймати рішення (з певним рівнем автономності), та демонструвати адаптивність після впровадження, а також, маючи явні чи неявні цілі, здатні аналізувати отримані дані та генерувати результати, такі як прогнози, контент, рекомендації чи рішення, які можуть впливати на фізичне або віртуальне середовище.

AI Акт класифікує програми штучного інтелекту на основі їхнього ризику завдання шкоди. Пропонована класифікація включає чотири категорії ризику («неприйнятний», «високий», «обмежений» і «мінімальний»), а також одну додаткову категорію для штучного інтелекту загального призначення. Закон також встановлює: 1) гармонізовані правила розміщення на ринку, введення в експлуатацію та використання систем штучного інтелекту у Європейському Союзі; 2) заборони певних практик штучного інтелекту;– особливі вимоги до систем штучного інтелекту з високим рівнем ризику та зобов'язання для операторів таких систем; 3) узгоджені правила прозорості для систем штучного інтелекту, призначених для взаємодії з фізичними особами, зокрема систем розпізнавання емоцій і систем біометричної категоризації; 4) правила ринкового моніторингу та нагляду [4].

Очевидно, що закон не відповідає на питання про суб'єктність чи її відсутність у штучного інтелекту.

У Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні штучний інтелект визначається як «організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з іншою формацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [5].

Таким чином, Концепція пропонує розглядати штучний інтелект як програмний продукт, який отримує певний запит, збирає та обробляє дані, а потім видає готове рішення. Таке рішення часто сприймається, як результат роботи програми, яка демонструє інтелектуальну поведінку та працює подібно до людського мислення.

У «Білій книзі зі штучного інтелекту. Європейський підхід до досконалості і довіри», опублікованій 19 лютого 2020 року, Комісія запропонувала створити правові засади для штучного інтелекту, засновані на «досконалості та довірі»: 1) екосистема переваги, що розуміється як

політична основа для дій на європейському, національному та регіональному рівнях, які повинні трансформуватися в партнерство між приватним і державним секторами. Мобілізація діяльності повинна полягати в усьому ланцюжку дій: від досліджень до створення стимулів для прийняття рішень, зокрема для малих і середніх підприємств (МСП); 2) довірча екосистема, тобто забезпечення відповідності правилам ЄС, включаючи правила, що захищають основні права і права споживачів, зокрема, у разі систем ШІ, експлуатованих у ЄС, які становлять високий ризик [6].

Поняття штучного інтелекту, на думку О.А. Баранова, складається з двох елементів у його назві: «штучний» та «інтелект». Відтак, штучний – це речовина, матеріал, об'єкт, процес чи середовище, що створено як копія, модель, імітація або аналогія природнього з, як мінімум, еквівалентними характерними властивостями, наявність яких обумовлює певну користувацьку цінність [7]. Відтак штучний інтелект – це певна сукупність методів, способів, засобів та технологій, насамперед, комп'ютерних, що імітує (моделює) когнітивні функції, які мають критерії, характеристики та показники еквівалентні критеріям, характеристикам та показникам відповідних когнітивних функцій людини [7].

З огляду на виклики сьогодення, поняття «штучний інтелект» (artificialintelligence) О.В. Костенко пропонує визначити як «складну інформаційну систему машинного навчання на основі штучних нейронних мереж, які опрацьовують «великі дані» (bigdata), формують статистику та сценарії процесів, що досліджуються, з метою передбачення їх розвитку, для остаточного прийняття рішення людиною» [8].

Загальні перспективи реформування правового регулювання щодо використання штучного інтелекту та його відповідальності за діяння можна згуртувати навколо таких основних положень: 1) позиціювання роботів із штучним інтелектом як об'єкта суспільних відносин. За такого підходу роботи зі штучним інтелектом сприймаються лише як можлива допомога в суспільних відносинах, де суб'єктами є фізичні та юридичні особи; 2) позиціювання роботів із штучним інтелектом як окремих суб'єктів правовідносин. За такого підходу роботи зі штучним інтелектом сприймаються як окремі самостійні суб'єкти суспільних відносин із можливістю відносно самостійно та в достатньому обсязі усвідомлювати й оцінювати значення своїх дій і дій інших осіб.

Перший підхід не викликає особливих проблем, оскільки наразі, на цьому етапі технологічного розвитку, всі електронні цифрові пристрої є об'єктами права. Саме розкриття специфічних рис штучного інтелекту в рамках інституту права інтелектуальної власності сприятиме його відмежуванню від суміжних категорій та правому захисту через інструментарій якраз права інтелектуальної власності. Є усі підстави

розглядати дане питання і у рамках цивільно-правового інституту, що врегульовує відносини з використанням джерела підвищеної небезпеки.

Слід з цього приводу зазначити, що з точки зору права інтелектуальної власності проблем наразі не виникає, оскільки вже зараз об'єктом є комп'ютерна програма, а на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, суб'єктами права особливого роду (sui generis), можуть бути особи, яким належать майнові права або які мають ліцензійні повноваження: автори такої комп'ютерної програми, їх спадкоємці, особи, яким автори чи їх спадкоємці передали (відчужили) майнові права на комп'ютерну програму; правомірні користувачі комп'ютерної програми (договором можуть визначатися умови належності права особливого роду (suigeneris) на неоригінальні об'єкти, згенеровані відповідними комп'ютерними програмами). При цьому неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою, є об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта.

Однак у цьому випадку йдеться про так званий слабкий штучний інтелект, а проблема визначення правового статусу стосується сильного штучного інтелекту, який, судячи з темпів технологічного розвитку, може з'явитися вже незабаром і слід бути готовими для появи такого актора.

Список використаних джерел:

1. Дж. Маккарті *та ін*., «Пропозиція щодо Дартмутського літнього дослідницького проекту зі штучного інтелекту» (31 серпня 1955 р.), http://www-formal.stanford.edu/jmc/history/dartmouth/dartmouth.html

2. AI Акт: Нова ера регулювання штучного інтелекту в Європі | Thinkbrave

3. Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року, що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту та вносить зміни до Регламентів (ЄС) № 300/2008, (ЄС) № 167/2013, (ЄС) № 168/2013, (ЄС) 2018/858, (ЄС) 2018/1139 і (ЄС) 2019/2144 і Директиви 2014/90/ЄС, (ЄС) 2016/797 і (ЄС) 2020/1828 (Закон про штучний інтелект) (Текст стосується ЄЕЗ) PE/24/2024/REV/1. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401689

4. Artificial Intelligence Act. a9-0188/2023. Url: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/ta-9-2024-0138_en.htmlArtificial Intelligence Act. a9-0188/2023. Url: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/ta-9-2024-0138_en.html

5. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. Урядовий кур'єр. 18.12.2020. № 247. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text

6. White Paper on Artificial Intelligence A Europe an approach to excellenceand trust. commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf

7. Баранов. О.А. Визначення терміну "штучний інтелект". Інформація і право. № 1(44)/2023. С. 35-36.

8. Костенко О.В. Електронна юрисдикція, метавсесвіт, штучний інтелект, цифрова особистість, цифровий аватар, нейронні мережі: теорія, практика, перспективи. *Журнал «Наукові інновації та передові технології».* № 2 (4) 2022.

Хитрук В.В.
аспірант Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
НАПрН України

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ СТВОРЕННЯ ТВОРІВ АРХІТЕКТУРИ

У доповіді досліджено особливості суб'єктного складу правовідносин, що виникають при створенні творів архітектури. Мета роботи — виявити, які учасники беруть участь у таких правовідносинах, та окреслити, як подвійна природа архітектурної споруди — художньої й утилітарної — впливає на обсяг їхніх прав і обов'язків. Методологічну основу становлять аналіз національних та міжнародних нормативно-правових актів, судової практики, а також порівняльно-правовий підхід.

Результатом дослідження є окреслення кола основних суб'єктів (архітектори-автори, замовники-девелопери, підрядники, власники будівель, громадськість, органи державної влади) та виявлення специфічних прав архітектора — права контролювати реалізацію і реконструкцію проєкту та права на недоторканність твору. Показано, що виконання цих прав нерідко конфліктує із правами власника нерухомості та публічними інтересами, що зумовлює потребу в особливих обмеженнях виключних майнових прав (правило «свободи панорами») і виробленні балансу, який суди досягають через принцип пропорційності.

Виклад основного матеріалу. Практичне значення роботи полягає у формулюванні рекомендацій щодо вдосконалення договірних конструкцій і законодавчого регулювання у сфері архітектури, що сприятиме гармонізації інтересів учасників та запобіганню спорів.

Твори архітектури як об'єкти авторського права мають низку особливостей, що обумовлені їхньою подвійною природою: з одного боку, це результат творчої діяльності архітектора, що має естетичну, художню

цінність; з іншого – це функціональний об'єкт, призначений для практичного використання та експлуатації. Така специфіка зумовлює складну природу правовідносин у сфері архітектури, де переплітаються інтереси автора, замовників, забудовників та суспільства. Особливістю цих правовідносин є необхідність гармонійного поєднання захисту авторського права архітектора із забезпеченням практичних потреб суспільства, а також врахування інтересів власника об'єкта нерухомостіяк матеріального об'єкту. Саме тому аналіз правовідносин у цій сфері потребує дослідження специфічних правових норм, практики їхнього застосування та балансу інтересів учасників таких відносин.

У процесі створення об'єкта архітектури беруть участь багато сторін, кожна з яких має свої права й обов'язки. Основними суб'єктами архітектурної діяльності, як зазначено у ст. 1 Закону України «Про архітектурну діяльність»,є: «архітектори, інші особи, які беруть участь у підготовці і розробленні містобудівної документації, проектної документації для будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту будинків і споруд, благоустрою, ландшафтних та садово-паркових об'єктів, науково-дослідній і викладацькій роботі, замовники проектів та будівництва об'єктів архітектури, підрядники на виконання проектних і будівельних робіт, виробники будівельних матеріалів, виробів та конструкцій, власники і користувачі об'єктів архітектури, а також органи влади, що реалізують свої повноваження у сфері містобудування» [1]. Проте, не кожен з них є суб'єктом правовідносин у сфері авторського права.

Звичайно ж, основним суб'єктом правовідносин у сфері створення творів архітектури є їх автор - архітектор. Архітектор подібний до інших авторів (письменників, художників тощо) тим, що створює оригінальний творчий продукт, який охороняється авторським правом. Однак є суттєві відмінності. По-перше, твір архітектури має особливу форму вираження – це не текст і не картина, а просторова конструкція, яка виконує утилітарні функції. По-друге, на відміну від авторів книг чи картин, архітектори створюють матеріальні об'єкти, які мають функціональне просторове призначення та стають частиною середовища життєдіяльності людини. Це зумовлює публічність твореархітектури – будівлі відкрито експонуються перед суспільством, до них не можливо обмежити доступ. По-третє, правове регулювання творів архітектури має свої особливості. Закон України «Про авторське право і суміжні права» «дискримінує» майнові права автора творів архітектури порівняно з іншими творами мистецтва – в тому сенсі, що встановлює для них окремі винятки і обмеження. Наприклад, якщо без дозволу автора не можна відтворювати твір у вигляді картини чи книги, крім випадків правомірного використання, передбачених законом, то згідно п. 10 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо будівель передбачено виняток: вільно фотографувати чи іншим способом копіювати

вигляд будівель, розташованих у публічному просторі [2]. Також на практиці архітектор не завжди може вимагати знести будівлю, збудовану з порушенням його прав, – на відміну від ситуації з піратськими примірниками и творів у вигляді книг чи картин, щодо яких суд може постановити рішення про припинення і заборону опублікування, вилучення (конфіскацію) обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Отже, хоча архітектура визнається видом мистецтва, закон підходить до неї інакше у силу особливостей, притаманних таким творам. По-четверте, процес створення твору архітектури, зазвичай, є колективним, а також здійснюється, як правило, на замовлення. На відміну від письменника чи художника, які часто творять самостійно, архітектор працює в команді (співавтори-архітектори, інженери) і найчастіше за договором, укладеним із замовником. Ця обставина впливає на розподіл прав та обов'язків, що також відрізняє його статус від статусу, скажімо, незалежного художника.

Як і інші автори, архітектор має майнові права на свій твір, які можуть бути передані згідно з договором. До них належить виключне право надавати дозвіл, або забороняти використання твору способами, зазначеними в Законі, зокрема й відтворювати твір (виготовляти копії проєкту або будувати споруди за проєктом) переробляти – з урахуванням специфіки архітектури. Наприклад, відтворення для архітектора означає право будувати або дозволяти будувати об'єкти за його архітектурним проєктом. Будь-яке повторне будівництво твору архітектури без згоди автора (чи іншого суб'єкта авторського права) є порушенням авторського права.

Архітектор наділений особливими правами, пов'язаними з реалізацією твору. Стаття 30 Закону України «Про архітектурну діяльність» закріплює за автором проєкту твору архітектури виключне право на участь у подальшій його реалізації, якщо інше не передбачено умовами договору із замовником або юридичною чи фізичною особою, де або в якої він працює, а також на внесення змін до не завершеного будівництвом чи збудованого твору архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва у разі зміни його функціонального призначення чи реконструкції. Тобто, якщо вже збудовану будівлю планують перебудувати для іншого функціонального призначення, лише архітектор (автор проєкту) має переважне право здійснювати та контролювати такі зміни, якщо інше не передбачено умовами договору із замовником або юридичною чи фізичною особою. Це додаткове право, якого немає у інших авторів творів, і воно покликане врахувати зв'язок архітектора зі створеним об'єктом у реальному середовищі. Хоча авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, не залежать одне від одного (ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), втім такі спеціальні положення

потребують чіткого балансу інтересів автора та власника. З іншого боку згідно з міжнародним і національним законодавством автори наділені особистими немайновими (моральними) правами, зокрема правом на збереження цілісності твору, протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору.

Захист права на недоторканність твору як особистого немайнового права архітектора означає, що архітектор має право вимагати збереження цілісності твору, протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, включаючи супроводження твору ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо без згоди автора. Для творів архітектури це особливо актуально при реконструкціях чи добудовах. Наприклад, добудова до будівлі, що змінює її вигляд, теоретично може порушувати право на недоторканність твору, якщо архітектор вважає її спотворенням, що нанесло школи його честі і репутації..

Водночас на практиці реалізація цього права викликає проблемні питання – адже власник будівлі зазвичай вільний розпоряджатися своїм майном. Наприклад, як підсумував ізраїльську судову практику стосовно подібних правовідносин І. Став, що суди частіше всього відмовляють у захисті порушених авторських прав шляхом, наприклад знищення об'єкту, оскільки вважають, що економічний та суспільний інтерес у збережені будівлі переважає [4]. Також, яскравим прикладом встановлення меж немайнового права автора та реалізації права власності є справа у Франції, коли нащадки архітектора через суд зупиняли перебудову ландшафтного/садово-паркового об'єкту – «садів стадіону», посилаючись на право на цілісність твору, проте така зупинка була лише способом забезпечення позову у справі. За результатами розгляду, у даній справі суд виніс остаточне рішення на користь власника об'єкту, оскільки позивачі не довели обороноздатності об'єкту як авторського твору, ані свого належного статусу для захисту права [6].

Так, суди на підставі наданих доказів сторін зважують причини змін: якщо зміни продиктовані суспільними інтересами та необхідністю, зокрема, забезпечення безпеки життєдіяльності, врахування нових потреб (енергоефективність, громадські потреби у забудові територій для транспортного сполучення тощо), заперечення архітектора можуть бути відхилені. Черговим прикладом є рішення Верховного суду Нідерландів у по справі Jelles/Zwolle, де суд постановив, що знесення будівлі не є порушенням права архітектора на недоторканність твору, оскільки повне знищення об'єкта, в якому втілено твір, захищений авторським правом, не може розглядатися як порушення твору. Крім цього, муніципалітет на обґрунтував знесення, що пов'язано з планами та реалізацією нової функції забудови - спеціального житлового закладу для людей похилого віку [5]. Виходячи із судової практики, автор не може перешкодити знесенню або

радикальній реконструкції, якщо на те є обґрунтовані вищезазначені причини.

Знесення будівлі, що охороняються авторським правом, як нерухомого майна часто пов'язане з землеволодінням та інвестиціями. Знесення будівлі або заборона її використання через порушення авторського права може завдати шкоди багатьом особам (власникам, мешканцям, громаді). Тому на відміну від інших творів, в разі порушення авторського права на твір архітектури суд, як правило, не зобов'яже знести вже зведений об'єкт. Як наслідок, архітектори менш захищені від втручань у їхні твори порівняно з іншими авторами, що відображає прагматичний баланс між творчою свободою архітектора і потребами суспільства.

У Законі України «Про архітектурну діяльність» згідно з умовами, передбаченими у Законі України «Про авторське право і суміжні права» передбачено, як зазначає В. Косович, «цікавий аспект: до особистих прав автора архітектурного твору віднесено право фотографувати та знімати його будівлю»[3]. Цей припис покликаний гарантувати архітектору можливість фіксувати власний твір на фото/відео, хоча інші особи без дозволу не могли б цього робити.

Архітектор, як первинний носій майнових прав, може ними розпоряджатися – передавати (відчужувати) або надавати дозвіл на використання (ліцензувати) свій твір, якщо йому належать майнові авторські права. З іншого боку, будівлі зазвичай розташовані у публічному просторі. Це зумовило появу у законодавстві правило «свободи панорами» – створення зображень творів архітектури та образотворчого мистецтва, що постійно розташовані у доступних для громадськості місцях, та подальше використання таких об'єктів, за умови що такі дії не мають самостійного економічного значення (п. 10 ч. 2 ст. 22 Закону). Таким чином, публічний характер розташування твору архітектури вимагає обмеження виключних майнових прав архітектора в інтересах суспільства – дозволяючи візуально відтворювати будівлю.

Отже, архітектурні твори характеризуються подвійною природою, яка полягає в поєднанні художньої (естетичної) та утилітарної (функціональної) цінностей, що впливає на специфіку правового регулювання відносин, стороною яких є автор - архітектор. Правовий режим творів архітектурних відрізняється від інших об'єктів авторського права через специфіку створення, використання та суспільний інтерес до таких об'єктів, що призводить до необхідності особливого регулювання цієї сфери. Суб'єктами правовідносин у сфері архітектури є автори (архітектори), інші особи, які беруть участь у підготовці і розробленні проєктної документації для будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту будинків і споруд, замовники (девелопери), підрядники (будівельні організації), інші фахівці (інженери та консультанти), органи державної влади. Проте автором

твору архітектури є лише та особа, яка своєю творчою діяльністю створила такий твір. Однією з особливостей архітектурних творів, що має вплив на обсяг прав суб'єкта – архітектора, є їх функціональний та публічний характер, інтеграція в навколишнє середовище, що обумовлює особливі обмеження майнових авторських прав, зокрема, правило «свободи панорами». Архітектори володіють особистими немайновими правами, зокрема й таким як право на недоторканність твору, яке передбачає можливість протидіяти спотворенню твору архітектури. Архітектори мають унікальне право контролювати внесення змін своїх творів у разі зміни їх функціонального призначення або реконструкції, однак це право часто вступає в колізію з правами власників будівель, що потребує забезпечення правового балансу в разі виникнення спорів.

Список використаних джерел:

1. Закон України Про архітектурну діяльність від 20.05.1999 № 687-XIV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text

2. Закон України Про авторське право і суміжні права від 01.12.2022 № 2811-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

3. Косович В. М. Авторське право на об'єкти архітектурної діяльності: колізії і конкуренції норм, проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування, 2022 URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-3-01-01/2022-3-01-01

4. Iyar Stav. Copyright In Architectural Works, 2019 URL : https://www.mondaq.com/copyright/769366/copyright-in-architectural-works#:~:text=For%20instance%2C%20in%20contrast%20to,building%20%E2%80%93%20the%20object%20of

5. Рішення Верховного суду Нідерландів у справі № C02/282HR від 06-02-2004. URL: https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:HR:2004:AN7830

6. Imaz Press Réunion La justice donne son feu vert à l'extension deRoland-Garros, 10 novembre 2016 URL: https://imazpress.com/france-monde/la-justice-donne-son-feu-vert-a-lextension-de-roland-garros

Цукан С.В.
аспірант кафедри фундаментальної юриспруденції
та конституційного права
ННІ права Сумського державного університету

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ОБОРОТУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Кардинальні зміни у сфері міжнародних фінансів, спричинені активним впровадженням технології розподіленого реєстру, а також стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій і впровадження їх у життя людини та економіку держав вимагають від світової спільноти побудови ефективної системи міжнародно-правового регулювання. Така система має бути зрозумілою як для учасників ринку, так і для національних регуляторів та повинна базуватись на фундаментальних принципах.

Аналіз міжнародних підходів до регулювання обігу віртуальних активів дає змогу визначити напрями подальшого розвитку, удосконалення та гармонізації національного законодавства з урахуванням провідного зарубіжного досвіду у цій сфері. При цьому важливо враховувати необхідність адаптації міжнародних норм до особливостей фінансового ринку та специфіки національної економіки. Таким чином, в умовах інтенсивного прогресу цифрових технологій та зростаючої потреби в оновленні нормативної бази фінансового регулювання, виникає об'єктивна необхідність у поглибленому дослідженні зазначених питань.

Світове співтовариство досліджує можливості впровадження регуляторних механізмів, спрямованих на захист інтересів інвесторів, розвиток ринку віртуальних активів, запобігання їх використанню з протиправною метою, а також на забезпечення стабільності глобальної фінансової системи. У даному контексті Україна бере активну участь у формуванні та впровадженні міжнародних ініціатив і стандартів, покликаних протидіяти зловживанням у фінансовій сфері, водночас сприяючи зміцненню фінансової безпеки та стабільності як у межах держави, так і на міжнародному рівні.

Міжнародне співтовариство усвідомлює важливість викликів та проблем, пов'язаних із використанням віртуальних активів та вживає заходів щодо розробки і впровадження в дію відповідного нормативно-правового забезпечення для їх регулювання.

Такі дії спрямовані на досягнення прозорості, підвищення рівня безпеки та забезпечення стабільності правовідносин у сфері обороту віртуальних активів.

Міжнародні інституції та організації, такі як Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей - Financial Action Task

Force (FATF),Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD), Міжнародний валютний фонд (МВФ) активно сприяють розробці рекомендацій, регулятивних актів та стандартів у галузі обороту віртуальних активів. Зазначені організації визнають важливість встановлення правил та механізмів, що спрямовані на забезпечення контролю дотримання вимог щодо запобігання відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та іншим фінансовим злочинам у галузі віртуальних активів.

Регулювання віртуальних активів є доволі складним процесом, який постійно розвивається. Наявні на даний момент нормативні акти просто не встигають за індустрією віртуальних активів. Тому регулятори у всьому світі намагаються знайти баланс між підтримкою інновацій та захистом інвесторів. Європейський Союз не є винятком, хоча донедавна в ЄС не було єдиної нормативно-правової бази для регулювання ринку віртуальних активів. Кожна держава-член ЄС мала право регулювати цю сферу на власний розсуд, що сприяло відсутності єдиного підходу до питання регулювання галузі. Оскільки відсутність єдиного уніфікованого підходу та регулювання створювало певні ризики та суперечило базовим принципам Європейського Союзу, то у 2019 році було прийнято рішення розробити проект регламенту Markets in Crypto-assets(MiCa), дія якого поширювалася б на всі країни-члени ЄС [1].

Лише 20 квітня 2023 року зазначений регламент було офіційно ухвалено, що дозволило усунути правову невизначеність у підходах національних правових систем до регулювання обігу віртуальних активів та запровадити уніфіковані правила, обов'язкові для всіх держав-членів. Основною метою регламенту є забезпечення стабільності та безпеки ринку віртуальних активів у Європі, захист прав споживачів та інвесторів, а також протидія фінансування тероризму та відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом за допомогою криптоактивів.

Дія регламенту поширюється на фізичних та юридичних осіб, які здійснюють емісію, пропозицію та допуск до торгівлі віртуальними активами або надають інші послуги, пов'язані з криптоактивами у Європейському Союзі. З метою забезпечення цілісності ринку регламентом впроваджуються механізми запобігання маніпулюванню ринком та інсайдерській торгівлі. Окрім цього, постачальники послуг з придбання віртуальних активів зобов'язані впроваджувати заходи боротьби з відмивання грошей, що включають комплексну ідентифікацію клієнтів та фіксацію підозрілих транзакцій, що узгоджує індустрію віртуальних активів із традиційними фінансовими активами.

Ухвалення європейського регламенту «Markets in Crypto-Assets Regulation» стало вагомим етапом у становленні міжнародного співробітництва у галузі обороту віртуальних активів, оскільки його вимоги

спрямовані на забезпечення захисту інвесторів, протидію фінансовим злочинам, підвищення стабільності та прозорості ринку віртуальних активів, формування єдиного набору правил для всіх учасників. Імплементація ключових принципів та положень MiCA в законодавство країн ЄС та українське законодавство сприятиме зміцненню міжнародної взаємодії та співпраці і створить сприятливе середовище для ефективного регулювання та розвитку інновацій у сфері обороту віртуальних активів.

З огляду на високий рівень мобільності віртуальних активів, критично важливою є тісна та швидка співпраця між країнами. Необхідним є формування чіткої правової основи для обміну інформацією та співробітництва навіть з тими країнами, які обмежили або повністю заборонили діяльність, пов'язану з віртуальними активами. У ряді випадків, традиційні процеси, такі як запити про надання взаємної правової допомоги, можуть виявитися надто повільними та недостатньо ефективними в контексті оперативності, якої потребує сфера віртуальних активів. У зв'язку з цим актуалізується потреба у створенні неформальних каналів комунікації між відповідними органами державної влади (зокрема поліцією та податковими органами), які були б спроможні оперативно реагувати та вживати швидких заходів із блокування або арешту гаманців до реалізації офіційних міжнародних процедур. Ефективна внутрішня координація також має важливе значення, оскільки різні органи можуть підтримувати прямі зв'язки з іноземними партнерами через окремі комунікаційні канали.

Міжнародне співробітництво у сфері обороту віртуальних активів є ключовим елементом забезпечення фінансової безпеки та правової визначеності. Висока мобільність цифрових активів потребує оперативних механізмів взаємодії між державами. Координація на національному та міжнародному рівнях сприятиме запобіганню зловживанням і розвитку прозорого ринку віртуальних активів.

Список використаних джерел:

1. Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA). URL: https://www.esma.europa.eu/esmas-activities/digital-finance-and-innovation/markets-crypto-assets-regulation-mica

2. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text

Чебурова А. М.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, факультет юстиції

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В МЕДИЦИНІ

Персональні дані - це інформація, що стосується фізичної особи, яку за допомогою цих відомостей можна ідентифікувати. Визначення можна знайти й у статті 2 Закону України «Про захист персональних даних». У 2016 році Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію реформи фінансування системи охорони здоров'я [1], яка започаткувала зміни у цифровій трансформації у сфері медицини. Інформаційна система "Helsi" затверджена в Порядку функціонування електронної системи охорони здоров'я від 2018 року № 411 як частина електронної системи надання медичних послуг [2]. У ній збирається та зберігається інформація, внесена лікарем, працівником call-центру або власноруч пацієнтом через кабінет користувача.

У сучасному світі існує великий попит на інформаційні технології, в тому числі у сфері медицини. Отримати особисту інформацію про конкретну особу інколи може зайняти не більше 10 хвилин. Питання захисту персональних даних, якими володіють бази даних медичних систем, залишається актуальним. Стаття 40 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі – Основи)передбачає, що отримана лікарем під час обстеження або лікування інформація вважається конфіденційною.

Лікарська таємниця містить у собі не тільки медичні відомості (діагноз, лікування), а й інша приватна інформація про пацієнта. Доступ до медичної документації надається особі, якої вона стосується (стаття 285 ЦКУ), її представнику за дорученням або адвокату, якщо він звернеться з необхідними документами. Так, відомості, що стосуються психічного здоров'я пацієнта, згідно зі статтею 6 Закону України «Про психіатричну допомогу» можуть розголошуватися задля надання психіатричної допомоги законним представникам, а також за запитом правоохоронним органам, суду.

Батьки, усиновлювачі, піклувальники дізнаються про фізичний чи емоційний стан здоров'я дитини згідно з ч. 2 статті 39 Основ. Чутливі дані потребують особливого захисту через потенційну шкоду, яка може настати в результаті їхнього розголошення. До них відносяться результати лабораторних аналізів, медична історія пацієнта, діагнози, факт звернення до лікаря, фото та відео, які завантажуються в Helsi. Конфіденційність особливо важлива для певних категорій пацієнтів. Серед них хворі на ВІЛ/СНІД та психічні розлади.

Захист персональних даних в медицині регулюється Цивільним кодексом України, законами, Типовим порядком обробки персональних даних. Лікарі забезпечують фізичну безпеку, виключаючи можливість для сторонніх осіб побачити конфіденційну інформацію. Для цього використовують паролі, ідентифікатори, ключі доступу тощо.

Електронна медична база даних (ЕМБД) — електронний аналог звичайної медичної карти пацієнта. Це сховище медичних записів: діагнози, скарги, ліки, лабораторні дослідження. Захист програми апаратним ключем застосовується для збереження безпеки персональних даних обстежуваної особи. МОЗ України вважає, що медичні дані, що зберігаються в електронному вигляді, захищені краще за паперові, які знаходяться у закладах охорони здоров'я.

Нормативно-правове забезпечення - ключовий елемент кібербезпеки. Без належного забезпечення ефективна протидія кіберзлочинним діям, на мою думку, неможлива. Особливо зараз, коли кібератаки стали розповсюдженими. Медичні працівники можуть під час лікування отримати від пацієнтів інформацію про факти й обставини, що належать до конфіденційних даних. Лікар не повинен ділитися з іншим медичним персоналом інформацією, якщо це не є необхідним. Поширення інформації стосовно фізичного та психічного стану суб'єкту інформаційних відносин тягне за собою відповідальність. Кіберзлочинці використовують дані для психічного впливу на осіб: переслідування, вимагання. За умови недотримання вимог законодавства про захист персональних даних передбачається адміністративне стягнення або кримінальне покарання. Роботодавці мають пояснювати важливість нерозповсюдження даних пацієнтів. Медичні працівники не мають права обговорювати в неформальному спілкуванні клінічні випадки зі згадуванням особистих даних пацієнтів.

Одним із сучасних методів надання медичних послуг є телемедицина. Онлайн формат відносин між пацієнтом і лікарем під час телемедичного консультування збільшує ризики розголосу конфіденційної інформації. Якщо у пацієнта складний діагноз, може застосовуватися телемедичний консиліум (залучення декількох лікарів). Власники платформ несуть відповідальність за забезпечення захисту інформації про пацієнтів. Вони зобов'язуються забезпечити захищеність під час цифрових візитів на такому ж самому рівні, як при особистому відвідуванні пацієнтом кабінету лікаря [3, с. 114].

Коли техніка під час використання виходить з ладу або лікар вносить хибні дані, медичні заклади звертаються до технічної підтримки, тобто залучають сторонніх осіб. При цьому працівник може увімкнути запис екрана і показати стороннім особам конфіденційну інформацію про особу пацієнта. Або через недостатню захищеність техніки може піддатися

фішинговим схемам. А отже, обов'язковим є проведення для спеціалістів служби технічної підтримки регулярного інструктажу та тренінгів з цифрової безпеки.

В трудовому договорі для таких працівників потрібно прописати, щоб вони використовували розширення для браузера, які можуть записувати екран у вкладці браузера. Використовуючи скрипти, компанія може налаштувати запис екрана в будь-який момент робочого часу. Це зменшить ризики витоку інформації та як бонус працівник не зможе займатись сторонніми справами під час робочого часу.

Список використаних джерел:

1. Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2016. № 1013-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-p#n8 (дата звернення: 04.04.2025).

2. Деякі питання електронної системи охорони здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 р. № 411. Дата оновлення: 31.01.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2018-%D0%BF#n19 (дата звернення: 04.04.2025).

3. Булеца С. Б., Стойка А. В. Інформаційні інноваційні технології та права людини четвертого покоління в сфері охорони здоров'я. *Четверте покоління прав людини: особливості правового регулювання, проблеми та перспективи розвитку в сфері охорони здоров'я* : монографія / за заг. ред. С. Б. Булеци, М. В. Менджул. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. С. 89 – 142. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39151/1/Монографія-1-1.pdf (дата звернення: 04.04.2025).

Чомахашвілі О.Ш.
к.ю.н. доцент, провідний науковий співробітник
відділу прав людини та прав інтелектуальної
власності в сфері охорони здоров'я
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
НАПрН України

ПОЄДНАННЯ ЕТИКИ ТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ТЕХНОЛОГІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Пропонуємо розглянути поєднання етики та права інтелектуальної власності у технологічному середовищі, тобто дослідження балансу між правовими нормами та моральними засадами в контексті сучасних цифрових технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, великі дані, креативні цифрові продукти тощо.

Поєднання етики та права інтелектуальної власності — це не просто правове питання, а ціннісна проблема, яка полягає у визначенні межі між захистом прав і забезпеченням суспільного інтересу. Відомо, що інтелектуальна власність існує у напрузі між індивідуальними правами (винагорода за інновації) та суспільним благом (доступ до знань, здоров'я, культури), а технології загострили цю дилему. Адже, в технологічному середовищі ключовим є пошук гнучких моделей, які дозволяють адаптувати право до моральних очікувань цифрової епохи.

Пропонуємо розглянути такі шляхи та способи поєднання етики та права в інтелектуальній власності. Нагадаємо, що основне протистояння спостерігається в таких сферах: медицина vs. патенти; ШІ vs. авторське право; дані vs. приватність. Soft law (м'яке право). В цю категорію необхідно віднести етичні кодекси, такі як принципи прозорості та справедливості у розробці ШІ, які стають інструментом саморегуляції галузі. Вони допомагають запобігти зловживанням технологіями ще до втручання держави. Корпоративна соціальна відповідальність, а саме Open source ліцензії, спрямовані на освіту (наприклад, Creative Commons для навчальних матеріалів), демонструють, як бізнес може поєднувати інтереси правоохоронців із соціальними цінностями.

Міжнародне регулювання, зокрема ініціативи WIPO щодо етичних стандартів у сфері інтелектуальної власності показують, що глобалізація вимагає узгоджених підходів — наприклад, у питаннях генетичних патентів чи алгоритмічної дискримінації. Модифікація законодавства, яка втілюється у впровадженні термінів на кшталт "етичної справедливості" (наприклад, у авторському праві для доступу до знань) може стати мостом між юридичною нормою і мораллю.

Отже, синергія етики та права в інтелектуальній власності виражається у пошуку балансу між: інноваціями та контролем; прибутком та суспільним благом; юридичною формалізацією та динамікою технологій.

Прискорений розвиток технологій (ШІ, блокчейн, редагування генів) демонструє, що традиційні правові парадигми, засновані на жорсткій регуляції та заборонах, втрачають ефективність. Виникає потреба в новій філософії права, яка відійде від застарілих принципів (від захисту виключних прав до спільного блага; від від патерналізму до ко-регулювання).

В царині технологічного середовища право варто створювати як живу систему, так зване emergent law, яке:

- еволюціонує разом із технологіями через механізми постійного оновлення (наприклад, щорічні ревізії законів про ШІ);

- відображає етичний консенсус (шляхом деліберативних платформ з участю громадян);

- використовує технології для власної оптимізації (AI-асистенти для законодавців).

Шевчук О.Т.
здобувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права, юридичний факультет,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ВИПЛАТА ДИВІДЕНДІВ УЧАСНИКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА ШЛЯХОМ ПЕРЕДАЧІ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Інвестуючи кошти у купівлю частки у статутному капіталі господарського товариства, інвестор, як правило, прагне досягти економічного ефекту, тобто отримати прибуток. У корпоративно-правовому вимірі такий прибуток може бути досягнутий зокрема шляхом отримання дивідендів. Кожен учасник господарського товариства як суб'єкт інвестиційної діяльності, притримується власної інвестиційної політики (стратегії), а відтак може або надавати перевагу направленню прибутку товариства для фінансування його подальшої господарської діяльності замість виплати дивідендів, або ж власне здійснити виплату дивідендів. При прийнятті рішення про виплату дивідендів, загальні збори учасників можуть вирішити виплатити їх у грошовій або натуральній формі, зокрема шляхом передачі майнових прав інтелектуальної власності.

Найбільш поширеною, але не єдино можливою формою виплати дивідендів у господарських товариствах, безсумнівно, є грошова. Проте, ч. 2 ст. 26 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (надалі – Закон «Про ТОВ») прямо передбачає, що товариство може виплатити дивіденди у іншій формі, аніж грошовими коштами, якщо таке рішення буде одностайно прийнято загальними зборами, у яких взяли участь всі учасники товариства [1]. Цивільний Кодекс України(надалі – ЦК України) [2] та Закон України «Про господарські товариства»(надалі – Закон «Про ГТ») [3], які регулюють діяльність повних та командитних товариств, також не забороняють виплату дивідендів у натуральній формі. У той же час абз. 3 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про акціонерні товариства» (надалі – Закон «Про АТ») передбачає, що акціонерне товариство виплачує дивіденди виключно грошовими коштами [4]. Відтак, усі господарські товариства, окрім акціонерних, можуть виплачувати дивіденди у натуральній формі.

Закон «Про ТОВ», ЦК України, Закон «Про ГТ» не містять жодних обмежень щодо майна, яким можуть виплачуватися дивіденди, у випадку вибору загальними зборами товариства натуральної форми їх виплати. Отже, дивіденди можуть бути виплачені будь-яким майном, яке не обмежене у цивільному обороті та знаходиться у власності товариства.

Право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності (ч. 1 ст. 418 ЦК України) [2]. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності (ч. 2 ст. 418 ЦК України) [2]. Немайнові права нерозривно пов'язані з особою творця та не можуть відчужуватися (передаватися). Майнові права інтелектуальної власності, якими, зокрема, є 1) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; 2) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання, можуть вільно передаватися іншим особам (ч. 3 ст. 424, ч. 1 ст. 427 ЦК України) [2].

Таким чином, майнові права інтелектуальної власності загалом, як такі, що не обмежені у цивільному обороті (за певними винятками - права на географічні зазначення, комерційні найменування), можуть слугувати легітимним засобом виплати дивідендів у господарських товариствах, окрім АТ, шляхом їх передачі у повному обсязі або частково.

Для реалізації відповідної процедури господарське товариство перш за все повинно отримати прибуток в періоді, за який планується виплачувати дивіденди (місяць, квартал, рік тощо), а по-друге - володіти майновими правами на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності. Загальні збори товариства приймають рішення про виплату дивідендів учасникам за рахунок чистого прибутку у розмірі пропорційному до розміру їх часток. У цьому ж рішенні усі учасники (окрім вкладників у командитному товаристві) повинні погодити таку виплату, шляхом передачі належних товариству майнових прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності, визначивши учасника, право якого на дивіденди буде реалізовано у такий спосіб, об'єкт права інтелектуальної власності, на який передаються майнові права, обсяг майнових прав та затвердити їх вартість, яка, очевидно, повинна дорівнювати тій частині чистого прибутку, право на яку такий учасник отримує у зв'язку з прийняттям рішення про виплату дивідендів.

Оскільки законодавство України у таких випадках не передбачає обов'язку проводити оцінку майнових прав із залученням суб'єкта оціночної діяльності, учасники можуть самостійно затвердити їх вартість. Водночас, для уникнення ризику виникнення податкових спорів із контролюючими органами, доцільно, щоб така вартість не була заниженою або завищеною. Якщо ж мова йде про виплату дивідендів шляхом надання учаснику строкового права використовувати об'єкт права інтелектуальної власності, то доцільно визначати в рішенні додатково строк та спосіб такого користування, а також при потребі інші умови (відповідальність сторін тощо), внаслідок чого такий варіант виглядає досить ускладненим.

Наступним кроком є безпосереднє виконання товариством зобов'язань з виплати дивідендів, які виникають на підставі відповідного рішення загальних зборів. Проте, одного такого рішення буде недостатньо, адже відповідно до постанови Великої Палати Верховного Суду (ВП ВС) від 18.12.2024 у справі № 916/379/23 рішення органу управління товариства не є правочинами у розумінні статті 202 ЦК України та мають розглядатися як акти ненормативного характеру (індивідуальні акти). ВП ВС виснувала, що «органи юридичної особи, зокрема і загальні збори учасників (акціонерів), у цивільному праві не визнаються учасниками цивільних відносин, а тому, не будучи особою (суб`єктом) цивільного права та не будучи наділеними цивільною дієздатністю, загальні збори учасників (акціонерів) не можуть вчиняти дії, які в цивільному праві визначаються як правочини.

Натомість учасником правочину виступає юридична особа, що наділена цивільною дієздатністю, а загальні збори учасників як орган юридичної особи беруть участь у формуванні внутрішньої волі цієї особи на вчинення правочину. Загальні збори учасників як вищий орган товариства беруть участь у набутті товариством прав та обов`язків опосередковано - через формування виконавчого органу та прийняття в межах своєї

компетенції обов`язкових для виконавчого органу рішень, здійснення контролю за його діяльністю, в тому числі шляхом надання згоди на вчинення виконавчим органом від імені товариства значних та інших правочинів.

Приймаючи рішення, орган товариства реалізує свої повноваження (компетенцію), забезпечує управління діяльністю юридичної особи, створюючи юридичні наслідки саме для юридичної особи» [5].

Отож, приймаючи рішення про виплату дивідендів, шляхом передачі майнових прав інтелектуальної власності, загальні збори створюють юридичні наслідки для господарського товариства, формуючи його внутрішню волю на вчинення правочину, а саме на укладення, наприклад, договору про передання майнових прав інтелектуальної власності (якщо загальні збори прийняли рішення виплатити дивіденди шляхом відчуження відповідних майнових прав) або ліцензійного договору (якщо загальні збори прийняли рішення виплатити дивіденди шляхом надання учаснику права використання об'єкта права інтелектуальної власності протягом певного строку).

Очевидно, підставою оформлення відповідних документів буде рішення загальних зборів, посилання на яке повинно бути зроблено в договорі. Водночас також варто враховувати, що майнові права інтелектуальної власності, набуття яких відповідно до законодавства пов'язується із їх державною реєстрацією, переходять до набувача за договором про передання майнових прав інтелектуальної власності з моменту такої державної реєстрації[2].

Вищеописаний спосіб виплати дивідендів шляхом передачі майнових можна охарактеризувати як прямий. У той же час можливий інший(опосередкований) спосіб, який у тому числі потенційно може бути застосований у ТОВ для обходу законодавчої вимоги щодо прийняття рішення про виплату дивідендів у натуральній формі усіма учасниками та навіть у АТ для обходу заборони у виплаті дивідендів в формі відмінній від грошової. У такому випадку загальні збори господарського товариства приймають рішення про виплату дивідендів саме у грошовій формі. З цього моменту у товариства виникає зобов'язання перед учасником – виплатити йому відповідну суму дивідендів, визначену рішенням. У подальшому між товариством (відчужувач) та учасником (набувач) укладається договір про передання майнових прав інтелектуальної власності, за яким товариство передає майнові права на потрібний учаснику об'єкт права інтелектуальної власності за ціною, що відповідає сумі, яку товариство повинно виплатити учаснику як дивіденди(водночас варто враховувати законодавчі та статутні положення щодо значних правочинів та правочинів із заінтересованістю). Відтак, у товариства перед учасником є зобов'язання з виплати дивідендів,

а в учасника перед товариством – з оплати за передачу майнових прав інтелектуальної власності, що дає сторонам можливість здійснити зарахування зустрічних однорідних вимог відповідно до ст. 601 ЦК України. Водночас, питання щодо можливості обходу таким шляхом законодавчих обмежень щодо виплати дивідендів у відмінній від грошової форми у ТОВ та АТ є досить дискусійним.

Адже незважаючи на те, що у рішенні визначається, що дивіденди виплачуватимуться у грошовій формі, їх фактична виплата, хоч і опосередковано, але все одно відбувається у натуральній, що може призвести до судових спорів.

Отже, чинне законодавство України не обмежує виплату дивідендів виключно грошовою формою, а передбачає можливість господарського товариства (окрім АТ) на власний розсуд, шляхом прийняття відповідного рішення, визначати будь-яку іншу форму такої виплати.

Таким чином, дивіденди у господарських товариствах можуть виплачуватися в тому числі і шляхом передачі майнових прав інтелектуальної власності як напряму (окрім АТ), так і опосередковано. Водночас, при прийнятті відповідного рішення учасникам варто враховувати законодавчі та статутні обмеження, а також ризик виникнення спорів з іншими учасниками та контролюючими органами.

Список використаних джерел:

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII // Відомості Верховної Ради України, 2018, № 13.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003, №№ 40-44.

3. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України, 1991, № 49.

4. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX // Відомості Верховної Ради України, 2023, № 18-19.

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.12.2024 у справі № 916/379/23 // режим доступу: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124809039

Шпуганич І. І.
Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та
корпоративного права, к.ю.н., доцент

ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ОБ'ЄКТИ, СТВОРЕНІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРОХОДЖЕННЯМ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

15 квітня 2025 року Верховною Радою України було прийнято за основу законопроекти № 13110 та № 13111, метою яких, як зазначено в Пояснювальних записках, є нормативне врегулювання розподілу прав інтелектуальної власності на об'єкти, що створюються військовослужбовцями у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а також окремих питань набуття та здійснення прав інтелектуальної власності державою в особі суб'єктів сектору безпеки і оборони. Зазначеними законопроектами запропоновано такий розподіл прав на об'єкти права інтелектуальної власності, створені військовослужбовцями у зв'язку з виконанням службових обов'язків, який існує зараз щодо службових об'єктів.

Тобто особисті немайнові права залишаються за творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо)-військовослужбовцем. Натомість майнові права на створені об'єкти набуває держава в особі відповідних органів сектору безпеки та оборони.

Така норма є новелою для національного законодавства, тож з огляду на це пропонується вторинними суб'єктами права інтелектуальної власності визначити у ст. 421 ЦК України не інших **осіб** (до яких держава не може належати з огляду на її юридичний статус), а інших **учасників цивільних відносин**, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності.

Без сумніву, відсутність нормативно-правового регулювання прав інтелектуальної власності військовослужбовців на об'єкти, створені у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, призводить до низки негативних наслідків, серед яких як і порушення прав творців-військовослужбовців, так і недостатній захист державних інтересів, адже розробки та інновації у сфері безпеки та оборони мають критичне значення та особливу цінність для держави та її захисту, особливо в умовах воєнного стану. Слід позитивно відзначити закріплене у законопроектах право на винагороду для військовослужбовців, які створили об'єкт права інтелектуальної власності (винахід, корисну модель, промисловий зразок, об'єкт авторського чи суміжних прав) у зв'язку з виконанням службових

обов'язків під час проходження військової служби. Порядок та розмір такої винагороди визначатиметься Кабінетом Міністрів України.

Втім важливо звернути увагу на окремі дискусійні аспекти досліджуваних законопроектів. Перш за все, необхідно з'ясувати поняття службових обов'язків, які покладені на військовослужбовця під час проходження військової служби. Як вказується у п. 16 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, кожний військовослужбовець зобов'язаний виконувати службові обов'язки, що визначають обсяг виконання завдань, доручених йому за посадою. Ці обов'язки визначаються статутами Збройних Сил України, а також відповідними посібниками, порадниками, положеннями, інструкціями. Відтак, можна стверджувати, що залежно від посади військовослужбовця ЗСУ поняття, перелік та обсяги службових обов'язків відрізнятимуться. Аналогічне правило застосовуватиметься і щодо військовослужбовців Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, тощо. Таким чином, згадані статути Збройних Сил України, посадові інструкції, положення, та інші подібні документи необхідно доповнити нормами, які б вказували на те, чиї службові обов'язки пов'язані зі створенням об'єктів права інтелектуальної власності. За інших обставин до створених об'єктів права інтелектуальної власності під час виконання військовослужбовцями їх обов'язків, зокрема і наказів, рішень командирів, не застосовуватимуться розроблені норми.

Згаданий вище Статут внутрішньої служби Збройних Сил України пропонується доповнити приписом про те, що посадовими інструкціями (функціональними обов'язками) та (або) письмовим наказом, розпорядженням на військовослужбовця може бути покладено обов'язок здійснення інтелектуальної, творчої, у тому числі інноваційної, винахідницької або раціоналізаторської діяльності, результатом якої можуть бути об'єкти авторського і суміжних прав, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, інші об'єкти права інтелектуальної власності. Проте Інструкція з діловодства у ЗСУ визначає понад 35 видів документів, що створюють в ЗСУ, але для покладення на військовослужбовця обов'язку щодо створення об'єктів права інтелектуальної власності, можливим є викладення відповідних положень лише у посадовій інструкції та (або) наказів чи розпорядженні. Відтак, неможливо встановлювати такий обов'язок для військовослужбовця шляхом видачі окремого доручення (доручення), правил, рішення, тощо.

На мою думку, не слід застосовувати в цих випадках надто загальний підхід, виклавши ледь не в кожній посадовій інструкції військовослужбовців обов'язок щодо створення об'єктів права інтелектуальної власності. Це може призвести до певних проблем на практиці. Наприклад, під час виконання службових обов'язків, натхненний

ними, військовослужбовець створює об'єкти авторського права чи суміжних прав, наприклад, пише вірш чи придумує мелодію або ж виконує якусь пісню. Із буквального тлумачення запропонованих у законопроекті № 13111 норм ст. 14^1 та ч. 8 ст. 36 до Закону України «Про авторське право і суміжні права» слідує, що майнові права інтелектуальної власності на твори, виконання, фонограми, відеограми, що створені (здійснені, вироблені) у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, з моменту створення у повному складі переходять державі в особі центрального органу виконавчої влади, який здійснює керівництво військовим формуванням або забезпечує формування та (або) реалізацію державної політики у сфері охорони державного кордону, організації спеціального зв'язку, захисту інформації, розвідувального або державного (правоохоронного) органу, в якому автор проходить військову службу, якщо інше не передбачено законом.

Тобто, якщо посадова інструкція такого військовослужбовця містить приписи щодо інтелектуальної власності, то й розподіл прав на створений об'єкт відбуватиметься відповідно до Закону.

Доцільним, видається, підхід, коли приписи посадової інструкції серед службових обов'язків визначають і ті, що стосуються створення об'єктів права інтелектуальної власності, але також повинні видаватися конкретні накази чи рішення командирів, в яких деталізуватиметься завдання щодо створення певного об'єкта. Це дозволить, на моє переконання, зберегти баланс між конституційним правом кожної особи на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості та інтересами держави, зокрема, в оборонній сфері.

Дискусійним слід визнати підхід, коли, характеризуючи різні об'єкти права інтелектуальної власності, створені у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, автори законопроекту застосовують різні підходи.

Так, для об'єктів авторського та суміжних прав, вони оперують лише терміном «виконання службових обов'язків під час проходження військової служби». Тоді як це ж поняття для винаходів (корисних моделей) та промислових зразків пропонується визначати у двох аспектах:

1) об'єкт створений військовослужбовцем у зв'язку з виконанням службових обов'язків, визначених відповідно до статутів Збройних Сил України та інших законів, у тому числі у зв'язку з виконанням наказу або рішення командира (начальника), та (або);

2) об'єкт створений військовослужбовцем з використанням службової інформації, досвіду, отриманого під час проходження військової служби, озброєння, військової та спеціальної техніки або іншого військового майна.

З огляду на викладене вище, а також визначення та перелік військового майна в розумінні Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України», можна виснувати, що створення військовослужбовцем під час проходження ним військової служби винаходу (корисної моделі) фактично завжди вимагатиме застосування норм щодо розподілу прав інтелектуальної власності, який пропонується у законопроектах № 13110 та № 13111.

Пропонується, щоб винахідник, який створив винахід (корисну модель) у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, письмово повідомив командира військової частини (начальника установи, організації) про створений винахід (корисну модель) з описом, що розкриває суть винаходу (корисної моделі) достатньо ясно і повно, вказав усіх винахідників, що спільно створили такий винахід (корисну модель), та завдання, в межах якого його було створено.

Зрештою, окремі винаходи (корисні моделі) чи промислові зразки можуть бути створені і після завершення проходження особою військової служби чи звільнення з неї, однак, з використанням інформації чи досвіду, отриманого під час проходження військової служби. У цьому разі чи є у винахідника (автора промислового зразка) обов'язок повідомляти колишнього командира військової частини (начальника установи, організації) про створений винахід?

Ймовірно, що ні, відтак, у держави не виникатимуть майнові права на створений об'єкт. Тож чи не призведе це до ситуацій, коли військовослужбовці свідомо не повідомлятимуть про створення винаходів (корисних моделей) або промислових зразків під час проходження служби, а відкладатимуть розкриття інформації про винахід (корисну модель) чи промисловий зразок до моменту завершення служби, щоб набути весь комплекс прав інтелектуальної власності на створені об'єкти.

Думається, що таких ситуацій не уникнути, тож треба чітко розуміти механізм дій у подібних випадках.

Яворська О.С.
Львівський національний університет імені Івана Франка,
завідувачка кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права, доктор юридичних наук, професор,

ЯКІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ЗАПОРУКА ЙОГО ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Характеризуючи якість законодавства, варто мати на увазі кілька показників: чіткість, логічність, послідовність викладу правових норм; відсутність суперечностей, неузгодженостей між правовими нормами різних нормативних актів (законів, підзаконних актів, норми загальні і спеціальні);однозначність, чіткість понятійного апарату; повнота регулювання суспільних відносин тощо.

Комплексний аналіз законодавства у сфері інтелектуальної власності за цими та іншими показниками, на жаль, засвідчує про численні проблеми різного характеру, які загалом негативно впливають на практику застосування.

Насамперед, варто тезисно окреслити співвідношення норм книги 4 ЦК України та актів спеціального законодавства. Не вдаючись до порівняльного аналізу норм кодексу і спеціальних законів, хочу звернути увагу на такий процес. 1 грудня 2022 року прийнято Закон «Про авторське право і суміжні права». Згідно його прикінцевих та перехідних положень внесено зміни до ЦК України з метою привести норми кодексу і закону у відповідність. Але чи потрібні тотожні норми у спеціальному законі і у кодексі? А, наприклад, ст. 438 – Особисті немайнові права автора: 1. Автору твору належать особисті немайнові права, встановлені статтею 423 цього Кодексу та іншими законами. Яке позитивне, змістовне навантаження несе така норма? На жаль, таких прикладів чимало. На жаль, такі підходи применшують значимість кодексу як конституції приватного права. Адже постійні точкові, незначимі, неглобальні зміни до кодексу спотворюють його цілісність та концептуальну значимість. Якщо у кодексі залишити загальні положення про інтелектуальну власність, а деталі віднести до рівня спеціальних законів, то хіба значимість кодексу чи природа відносин зміниться чи знецініться? Це би полегшило і практику застосування законодавства, оскільки за такого стану речей необхідно співставляти норми загальні і норми спеціальні, інколи абсолютно тотожні, інколи з незначними відмінностями.

Наступний блок щодо статусу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності.

Згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16.06.2020 р. № 703-IX утворено Національний орган інтелектуальної власності (НОІВ). Законом запропонована цікава конструкція, згідно якої НОІВ є статусом, а не юридичною особою, функції НОІВ виконує юридична особа публічного права – УКРНОІВІ. Про таке йдеться у Розпорядженні КМ України від 28.10.2022 р. № 943-р «Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності». Згідно п. 1 Розпорядження: 1. Визначити, що державна організація «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» виконує функції Національного органу інтелектуальної власності.

Такі конструкції мають місце у виконавчій владі і в міжнародній практиці. Але, для практикуючого юриста постає низка не менш цікавих питань. Якщо НОІВ – статус, то статус може мати Апеляційну палату, Атестаційну комісію, наглядову раду?; у судовому процесі НОІВ, як статус, може бути позивачем, відповідачем, третьою особою?; чи можливі трудові відносини між статусом і працівником? чи може статус взагалі мати владні повноваження?

Більше того, замість прийняття єдиного підзаконного акту у формі, наприклад, Положення про НОІВ, у всіх спеціальних Законах («Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки» та інших) вміщені норми, що визначають повноваження, статус керівника, порядок формування та склад наглядової ради тощо.

Якщо порівняти понятійний апарат, то, наприклад у п. 30 ст. 1 Закону «Про авторське право і суміжні права» закріплено: 30) Національний орган інтелектуальної власності (далі – НОІВ) – державна організація, що входить до державної системи правової охорони інтелектуальної власності, яка здійснює повноваження у сфері інтелектуальної власності, визначені цим Законом, іншими законами України у сфері інтелектуальної власності, актами Кабінету Міністрів України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, та статутом, і має право представляти Україну в міжнародних та регіональних організаціях. Абсолютно ідентична норма відтворена у ст. 1 Закону «Про охорону прав на промислові зразки» і у ст. 1 Закону «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Натомість у ст. 1 Закону «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» йдеться про державну систему правової охорони інтелектуальної власності як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, НОІВ і сукупність наукових, освітніх, інформаційних та інших відповідної спеціалізації державних підприємств, установ, організацій, що належать до сфери

управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності. Ідентична норма п. 5) ст. 1 Закону «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів».

Тотожними за змістом з незначними редакційними відмінностями є норми ст. 4 Закону «Про авторське право і суміжні права», ст.ст. 3, 3-1 Закону «Про правову охорону географічних зазначень», ст. 2-2 Закону «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», ст.ст. 3, 3-1 Закону «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та аналогічні їм норми у інших спеціальних законах. Тобто, у шести спеціальних законах продубльовані норми, що визначають статус «статусу» – НОІВ. Окрім, Закону «Про авторське право…» у інших законах, що стосуються промислової власності, є тотожні за змістом норми про гарантії незалежності Апеляційної палати та експертів Національного органу інтелектуальної власності, про Атестаційну та Апеляційні комісії.

Наприклад, Законом від 20 березня 2023 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності», серед інших важливих змін і доповнень, внесено зміни до Закону «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» у ст. 2-1 у пункті 7, в абзаці другому слова «вільно володіє державною мовою» замінити словами «володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови» (йдеться про керівника НОІВ); в абзаці п'ятому слово «двох» замінити словом «п'ятьох» (йдеться про кількість заступників керівника НОІВ).

Такі ж зміни внесені і до Закону «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», Закону «Про правову охорону географічних зазначень» та інших. Хіба норми спеціальних законів можуть встановлювати вимоги до керівника НОІВ, кількості його заступників тощо? Це змішування сфер правового регулювання. Адже інтелектуальні відносини – це відносини приватноправового характеру з публічними «вкрапленнями». Вимоги до керівника, компетенція, структура органу (статусу) – сфера державного управління і не має нічого спільного з правовим регулюванням відносин інтелектуальної власності. Зрештою, маємо парадоксальну ситуацію: у всіх спеціальних законах йдеться про одне і теж: склад, формування, компетенція, вимоги до керівника тощо!!! І не менш парадоксальну роботу щодо внесення змін до усіх спеціальних законів, якщо міняється кількість заступників керівника НОІВ (статусу)!

Видається, що з незрозумілих причин саме у сфері інтелектуальної власності маємо такий недолугий приклад законодавчої техніки, що є незрозумілим та нелогічним як для вивчення питання державної охорони інтелектуальної власності в аудиторії, так і для практичного застосування.

Наступний блок стосується питань ефективності правового регулювання у разі порушення інтелектуальних прав. Адже саме законодавче закріплення належних способів захисту, чітке визначення умов відповідальності та реальні механізми здійснення права на захист є ключовими для суб'єкта, чиє право порушене.

У Законі «Про авторське право…» доволі чітко та послідовно викладено норми, що закріплюють специфічні порушення авторських прав (ст. 53 Закону), нормами ст. 55 визначено коло суб'єктів, що можуть звертатися за захистом у разі порушення авторських/суміжних прав, також визначено з якими вимогами слід звертатися до суду (фактично йдеться про спеціальні способи захисту, як от: стягнення компенсації, моральної шкоди тощо). Але у ч. 3 ст. 55 Закону зазначено, що суд ***має право*** винести відповідне рішення за заявленими позовними вимогами. Очевидно, що суд зобов'язаний винести рішення, оскільки це орган держави, що має забезпечити правовий захист тих, хто до нього звертається.

Натомість в законах, що урегульовують відносини правової охорони промислової власності ситуація доволі невизначена.

Зокрема, в Законі «Про охорону прав на винаходи…» є ст. 35 Способи захисту прав:

1. Захист прав на винахід (корисну модель) здійснюється у судовому та іншому встановленому законом порядку.

2. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у зв'язку з застосуванням цього Закону.

Суди відповідно до їх компетенції розв'язують, зокрема, спори про:
авторство на винахід (корисну модель);
встановлення факту використання винаходу (корисної моделі);
встановлення володільця патенту;
порушення прав володільця патенту;
укладання та виконання ліцензійних договорів;
право попереднього користувача;
компенсації.

Абсолютно тотожні за змістом ст. 27 Закону «Про охорону прав на промислові зразки», ст. 21 Закону «Про охорону прав на знаки…», ст. 22 Закону «Про охорону прав на компонування…», ст. 25 Закону «Про правову охорону географічних зазначень», ст. 54 Закону «Про охорону прав на сорти рослин» з тими лише відмінностями, що йдеться про різні об'єкти.

Яке змістовне навантаження цих норм, якщо назва не відповідає змісту. А зі змісту зазначених норм неможливо встановити про які ж способи захисту йдеться.

Принагідно варто звернути увагу, що суди не можуть розв'язувати спори про укладення ліцензійних договорів, адже укладення – це процес взаємного, вільного погодження умов майбутнього договору і суд у цю процедуру не може втручатися. Чому тільки про укладення та виконання ліцензійного договору? А якщо спір виникає щодо ліцензії чи з іншого договору, предметом якого є майнові права інтелектуальної власності? Можна говорити і про інші неточності у цих нормах.

Позитивно, що з'явилася певна визначеність щодо виплати грошової компенсації у разі порушення прав на об'єкти промислової власності. Проте логіка викладу законодавчих норм видається порушеною. Про відшкодування збитків, виплату грошової компенсації та механізм її обчислення, відшкодування моральної шкоди йдеться, зокрема, у нормах ст. 34 Закону «Про охорону прав на винаходи…», назва якої – Порушення прав володільця патенту. Аналогічний стан речей у Законі «Про охорону прав на промислові зразки» ст. 26 – Порушення прав власника зареєстрованого або незареєстрованого промислового зразка, ст. 20 Закону «Про охорону прав на знаки…» – Порушення прав власника свідоцтва. В Законі «Про правову охорону географічних зазначень» про компенсації згадується, але механізм її обчислення відсутній, хоч відповідні зміни вносилися Законом № 2974-IX від 20.03.2023, але чомусь не стосувалися порушень прав на географічне зазначення. Наприклад, у п. г) ст. 55 Закону «Про охорону прав на сорти рослин» залишено норму, у якій закріплено стягнення компенсації, що визначається судом у розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат, з урахуванням того, чи було вчинене порушення без умислу чи навмисно, замість відшкодування збитків або стягнення доходу. Від фіксованого обчислення компенсації відмовились в авторському праві. У Законі «Про охорону прав на сорти рослин» такий механізм залишено без змін.

Визнання прав недійсними – така термінологія започаткована у ЦК України. У спеціальних законах: Закон «Про охорону прав на винаходи» – визнання прав недійсними в судовому порядку (ст. 33), Апеляційною палатою (ст. 33-1); аналогічно щодо промислових зразків (ст.ст. 25, 25-1 Закону «Про охорону прав на промислові зразки»); Закон «Про охорону прав на знаки…» – недійсним може бути визнано свідоцтво (ст. 19), а не права; Закон «Про охорону прав на компонування…» – реєстрація компонування може бути визнана у судовому порядку недійсною (ст. 20), тобто не права і не свідоцтво визнаються недійсними, а сама реєстрація; Закон «Про правову охорону географічних зазначень» – недійсною може бути визнана реєстрація географічного зазначення (ст. 20); Закон «Про охорону прав на сорти рослин» – скасування права на сорт (ст. 52, п. е) ст. 54).

Причому скасування права на сорт з'явилося у цьому Законі внаслідок змін редакцій ст. 52, п. е) ст. 54 Законом від 10.10.2024 р. До внесення змін у ст. 52 Закону йшлося про визнання прав на сорт недійсними.

Відтак, як правильно має бути сформульована позовна вимога: визнання прав недійсними; скасування прав; визнання недійсними реєстраційних дій чи правовстановлюючих документів?

Будь-яке суб'єктивне право виникає з певної правової підстави. Якщо ця підстава дефектна, втрачає правову значимість, то скасовується, звісно у судовому порядку, сама підстава. Відповідно право, що виникло з такої підстави, перестає існувати. Тому, з підстав, встановлених законом, можуть бути скасовані відповідні рішення про видачу правоохоронних документів чи інші юридичні факти, що слугували підставою виникнення суб'єктивного прав, у тому числі, права інтелектуальної власності. Відтак необхідно принаймні впорядкувати термінологію у спеціальних законах.

Термінологічні розбіжності. В Законі «Про охорону прав на винаходи…» вживаний термін «володілець патенту»; в Законі «Про охорону прав на компонування…» – власник прав на зареєстроване компонування; В Законі «Про охорону прав на знаки…» – власник свідоцтва. Чи можна бути власником прав? Чи може суб'єктивне право бути об'єктом права власності? Видається, що такі конструкції юридично неграмотні та можуть нести потенційну можливість для різних зловживань. В речовому праві право суб'єктивне і річ, щодо якої існує таке право, – невіддільні, тому саме по собі суб'єктивне право не може бути об'єктом права власності. Хоча така термінологія приживається (Закон «Про ефективне управління майновими правами ***правовласників*** у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Право власності як речове право і право інтелектуальної власності – це різні за змістом і за правовою природою поняття. Патент чи свідоцтво є об'єктом права власності чи об'єктом володіння? Правоохоронні документи як речі матеріального світу є об'єктом права власності. Якщо ж розглядати їх як об'єкт володіння, то виникає низка питань про правову природу та підставу володіння, його зміст, межі тощо.

Таким чином, на підставі аналізу окремих блоків проблем правового регулювання інтелектуальних відносин можемо констатувати про динамічний розвиток законодавства у цій сфері. Проте стан цього законодавства бажає кращого у термінологічному плані, чіткості викладу, узгодженості правових підходів у різних законах. Точкові зміни, доповнення, що вносилися до законів упродовж останніх років, створили такий стан, що виклад правових норм втратив як логіку, так і чіткість, послідовність та узгодженість. Такий стан негативно позначається як на сприйнятті інтелектуального законодавства, так і на практиці його застосування.

Яроцький В.Л.,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри цивільно-правової політики,
права інтелектуальної власності та інновацій
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Філонова Ю.М.,
кандидатка юридичних наук,
асистентка кафедри цивільно-правової
політики, права інтелектуальної власності та інновацій
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДОГОВОРИ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ НА ЛОКАЛЬНИХ РЕСУРСАХ (ON-PREMISE SOFTWARE LICENSE AGREEMENTS): ЗМІСТ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НА ПРАКТИЦІ

1. Традиційно серед основних видів договорів у сфері інформаційних технологій (ІТ) виділяють кілька ключових типів. До них належать договори ліцензування програмного забезпечення (On-Premise Software License Agreements and Distribution Software License Agreements), договори надання ІТ-професійних послуг (IT Professional Services Agreements), договори надання хмарних сервісів (Cloud Services Agreements), договори про передачу права власності на об'єкти інтелектуальної власності (Software Ownership Transfers), а також змішані або комбіновані договори (Combination Agreements), які поєднують елементи кількох вказаних типів. Кожен із зазначених видів договорів відіграє суттєву роль у механізмі саморегулювання відносин у сфері створення, використання, супроводу та обслуговування програмних продуктів. Правова природа кожного з цих договорів визначається характером наданих прав, обсягом доступу до програмного забезпечення, рівнем участі у створенні або розвитку інформаційних технологій та характером взаємодії сторін. Особливе місце серед вказаних типів займають договори ліцензування програмного забезпечення для використання на власних локальних ресурсах замовника ("On-Premise Software License Agreements"). Ці договори регулюють порядок передачі замовнику права на інсталяцію, відтворення та використання програмних продуктів у межах власної програмної

інфраструктури без набуття права власності на саме програмне забезпечення.

2. У межах договору на надання типової простої ліцензії кінцевого користувача (end-user license agreement, EULA) замовнику надається право використовувати програмне забезпечення виключно для внутрішніх потреб. При цьому замовнику забороняється передавати програмне забезпечення третім особам або змінювати його. Ліцензія на програмне забезпечення є ліцензією на використання об'єкта авторського права. Предмет такого договору повинен чітко визначати основні напрями та межі використання замовником програмного забезпечення (іноді позначається у таких договорах термінологічним словосполученнями "ліцензійний продукт). У стандартному ліцензійному договорі зазвичай достатньо зазначити назву програмного забезпечення, його версію та вказати формат об'єктного коду, наприклад: «"Програмне забезпечення" означає програмний додаток постачальника у форматі об'єктного коду». Однак, якщо програмне забезпечення складається з кількох модулів, бібліотек або інших елементів, або існує ймовірність спору щодо його складу, у змісті договору перераховуються всі відповідні елементи, наприклад: ««Ліцензійний продукт» означає програмний додаток для ПК версії постачальника у форматі об'єктного коду, включно з модулями»». Якщо замовнику необхідно відтворювати інструкції користувача або іншу документацію, в договорі фіксується, що : «Ліцензійний продукт включає стандартні інструкції користувача та іншу документацію постачальника для такого програмного забезпечення».

3. Деякі ліцензійні договори з кінцевим користувачем (EULA) надають замовнику права на майбутні версії програмного забезпечення. Однак це не обов'язково означає, що визначення програмного забезпечення має включати посилання на майбутні версії.

Якщо замовник отримує такі версії в межах програми оновлення та модернізації, це питання може бути врегульоване в окремих положеннях договору про технічне обслуговування або в інших положеннях. Таке положення може передбачати, що після їх надання замовнику оновлення та модернізації вважаються частиною "програмного забезпечення". Для забезпечення суб'єктивних цивільних прав та інтересів замовника на практиці в умовах договору закріплюються положення про те, що програмне забезпечення включає програмний додаток постачальника та будь-які його подальші версії.

4. Ліцензійні договори з кінцевим користувачем (EULA) у світовій та європейській практиці використовують різні терміни для позначення наданих прав. Більшість ліцензійних положень надають права на «використання», «запуск», «установку», «завантаження», «копіювання» або «відтворення» програмного забезпечення.

Ці терміни мають загальноприйняті значення, однак багато з них частково дублюють один одного. Найчастіше використовуються терміни «відтворення» та «використання».

5. Якщо Замовнику надається право відтворювати програмне забезпечення, у ліцензійному договорі визначається кількість дозволених копій. Принаймні, це є стандартним підходом для більшості договорів у цій сфері. В окремих випадках договори можуть передбачати надання так званої «корпоративної ліцензії» (enterprise license).

У межах корпоративної ліцензії, замовник має право створювати необмежену кількість копій відповідно до власних потреб. Постачальник має погоджуватися на надання корпоративної ліцензії лише за умови, якщо йому відома масштабність бізнесу Замовника та він не заперечує проти його можливого розширення або якщо розмір ліцензійних платежів компенсує потенційне розширення. Постачальнику також рекомендується обмежувати дію корпоративної ліцензії виключно Замовником і прямо забороняти використання програмного забезпечення дочірніми компаніями, материнськими компаніями або іншими афілійованими особами тощо.

6. У деяких випадках договір передбачає використання програмного забезпечення шляхом його встановлення на одному сервері, а користувачі отримують до нього доступ зі своїх клієнтських пристроїв (персональних комп'ютерів, ноутбуків, телефонів тощо) без створення нових копій. У цьому випадку обмежується не кількість копій програмного забезпечення, а кількість користувачів, які можуть одночасно користуватися ним («кількість одночасних користувачів», англ. concurrent users).

Це один із декількох термінів галузевого використання, пов'язаних із доступом до програмного забезпечення, нарівні з такими поняттями як «місця» (seats) або «іменовані користувачі» (named users). Всі ці терміни повинні мати чітке визначення у договорі, навіть якщо здаються загальновідомими. Ліцензійні договори з кінцевим користувачем (EULA) зазвичай містять умови та обмеження прав замовника, а також окремі роз'яснення.

Кожен ліцензійний договір повинен підтверджувати, що замовник отримує виключно ті права, які прямо надані договором, а постачальник зберігає за собою право власності на програмне забезпечення. Постачальнику також рекомендується передбачити у договорі положення, згідно з якими окремі екземпляри програмного забезпечення «ліцензуються», а не «продаються».

Це означає, що програмне забезпечення відрізняється, наприклад, від придбаної книги, яку покупець може вільно перепродати або подарувати. Натомість ліцензоване програмне забезпечення схоже на завантажену музику, яку користувачеві заборонено передавати іншим особам. У ліцензії для кінцевого користувача також має бути прямо передбачено перелік прав,

які замовникові НЕ надаються. Законодавство про авторське право надає авторам кілька виключних прав. Постачальник повинен забезпечити, щоб у ліцензії було надано лише право на відтворення(reproduction) та право на використання (use) програмного забезпечення. Якби таких застережень не було, ліцензія могла б вважатися обмеженою лише тими правами, що прямо надані. Однак, щоб уникнути ризиків, рекомендується прямо виключати інші права.

У типовому ліцензійному договорі для кінцевому користувачу забороняється: передання субліцензій, здійснення реверс-інжинірингу(аналізу з метою виявлення вихідного коду) або будь-яких спроб отримання вихідного коду, використання програмного забезпечення у режимі тайм-шерингу або в межах діяльності сервісного бюро, а також будь-яке інше надання програмного забезпечення у користування третім особам.

7. Ліцензійний договір на використання програмного забезпечення на локальних носіях (on-premise software) за своєю сутністю цілком узгоджується з підходами, які закладено в ЗУ «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX. Так відповідно до ст. 50 цього закону суб'єкт майнових авторських або суміжних прав (ліцензіар) надає другій стороні(ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав визначеним способом (способами) протягом певного строку на певній території, а ліцензіат зобов'язується вносити плату за використання об'єкта, якщо інше не встановлено договором. Ліцензіат не має права використовувати об'єкт авторського права або об'єкт суміжних прав способами, прямо не передбаченими ліцензійним договором.

У цьому сенсі проста ліцензія на on-premise використання відповідає ключовим вимогам: вона обмежена лише правом копіювання програмного забезпечення на внутрішні пристрої замовника та правом його використання для власних комерційних цілей без можливості передачі третім особам. Утім, в On-Premise Software License Agreements зазвичай значно детальніше та жорсткіше прописуються обмеження на використання програмного продукту, ніж це випливає із аналізу чинного законодавства України. Зокрема, стандартні On-Premise ліцензії чітко забороняють sublicensing (передачу прав іншим особам), reverse engineering (спроби витягти вихідний код) та інші форми модифікації або стороннього використання, у той час як ЗУ «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX лише передбачає загальне правило про заборону використання поза межами дозволеного договором і допускає можливість субліцензування у випадках, спеціально обумовлених договором. Це свідчить про те, що у сфері програмного забезпечення вимоги до точності та обмеженості правового регулювання набагато вищі, аніж стандарт, закладений у законі.

Ще однією відмінністю є те, що On-Premise ліцензії часто оперують категорією кількості дозволених копій, обмежують одночасних користувачів або прив'язують використання до конкретних серверів чи пристроїв, тоді як в українському законі подібні аспекти деталізації, як тираж, конкретно прописані лише для спеціального виду - ліцензійного видавничого договору, що регулює виробництво і розповсюдження матеріальних примірників творів.

У випадку програмного забезпечення таке обмеження є ще більш суттєвим, однак закон не містить прямо відповідних положень, і це має компенсуватися умовами конкретного договору. Щодо строку дії, обидва документи збігаються у базових підходах: і в on-premise ліцензіях, і за статтею 50 ліцензія може бути строковою або безстроковою, з можливістю пролонгації чи припинення у випадках, передбачених договором.

Однак, Закон встановлює додаткові приписи на випадок відсутності вказівки строку або території - автоматично передбачаючи територію України та обмеження п'ятьма роками з пролонгацією.

В On-Premise ліцензіях це регулюється договором суворіше і точніше через прямі заборони або встановлення гнучких варіантів оновлення ліцензії. Таким чином, можна зробити висновок, що класичні On-Premise Software License Agreements у своїй структурі та суті в цілому відповідають загальним принципам ліцензування відповідно до чинного законодавства України, однак вони значно глибше деталізують права та обов'язки сторін, способи використання, обмеження й механізми контролю, що обумовлено особливостями об'єкта ліцензування. Адже мова йде про комп'ютерне програмне забезпечення як окрему категорію творів, відносини стосовно яких потребують детального договірного врегулювання для запобігання порушенням прав інтелектуальної власності у цій сфері.

Львівський національний університет імені
Івана Франка
Кафедра інтелектуальної власності, інформаційного
та корпоративного права

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
НАПрН України

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПРАВА

РАДА АДВОКАТІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО,
ІНФОРМАЦІЙНОГО, ІТ ТА ІНТЕРНЕТ ПРАВА:
матеріали Дев'ятої всеукраїнської науково – практичної конференції
(Львів, 16 травня 2025 р.). – Львів: Юрид. ф–т
Львів. нац. ун–ту ім. І. Франка, 2025. 336 с.